Károli Könyvek

Tanulmánykötet

MAGYAR TERMINOLÓGIASTRATÉGIA

Tervek és megvalósíthatóság

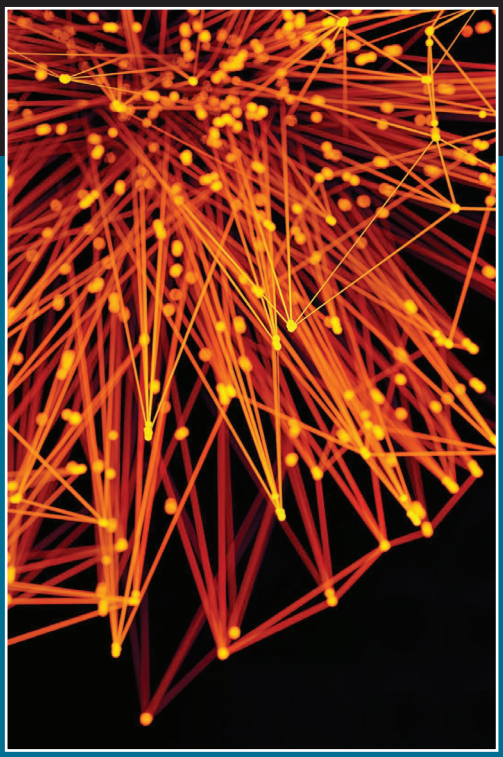

Fóris Ágota
B. Papp Eszter
Somogyi Zoltán

Szerkesztette: Fóris Ágota

KÁROLI GÁSPÁR REFORMÁTUS EGYETEM

L'Harmattan

Ez a mű a Creative Commons Nevezd meg! - Ne add el! - Így add tovább! 4.0 Nemzetközi Licenc feltételeinek megfelelően felhasználható.
https://creativecommons.org/licenses/by-nc-sa/4.0/

Magyar terminológiastratégia. Tervek és megvalósíthatóság

Hungarian Terminology Strategy. Plans and feasibility

Fóris Ágota, B. Papp Eszter, Somogyi Zoltán

https://orcid.org/0000-0002-7599-0323
https://orcid.org/0009-0001-5577-9897
https://orcid.org/0000-0002-3721-6513

Szerkesztette Fóris Ágota

https://orcid.org/0000-0002-7599-0323

Nyelvészet / Linguistics (13024), Nyelvhasználat: pragmatika, szociolingvisztika, beszédelemzés, idegennyelv-tanulás és tanítás, lexicográfia, terminológia / Use of language: pragmatics, sociolinguistics, discourse analysis, second language teaching and learning, lexicography, terminology (13027)

terminológia, Magyar Nemzeti Terminológiai Adatbázis, szoftveres keretrendszer, magyar nyelv a tudományban

terminology, Hungarian National Terminology Database, software framework, Hungarian language in science

ISBN 978-963-646-483-7 (pdf)

DOI: https://doi.org/10.56037/978-963-646-483-7

https://openaccess.hu/

Fóris Ágota – B. Papp Eszter – Somogyi Zoltán

MAGYAR TERMINOLÓGIASTRATÉGIA

Károli Könyvek

tanulmánykötet

Sorozatszerkesztő: Sepsi Enikő

A szerkesztőbizottság tagjai:
Boros Gábor, Csanády Márton, Csoma Mózes, Fabiny Tibor,
Furkó Péter, Homicskó Árpád, Jakab Éva, Kendeffy Gábor,
Literáty Zoltán, Pap Ferenc, Stubnya Gusztáv, Tóth J. Zoltán

Fóris Ágota – B. Papp Eszter – Somogyi Zoltán

MAGYAR TERMINOLÓGIASTRATÉGIA

Tervek és megvalósíthatóság

Szerkesztette:
Fóris Ágota

Károli Gáspár Református Egyetem • L'Harmattan Kiadó
Budapest, 2025

A könyv megjelenését a Károli Gáspár Református Egyetem Bölcsészet- és Társadalomtudományi Kara „Magyar terminológiastratégia: tervek és megvalósíthatóság” című (20803B800 témaszámú) kutatási pályázata támogatta.

© Károli Gáspár Református Egyetem, 2025
© L’Harmattan Kiadó, 2025
© Szerzők, szerkesztő, 2025

Felelős kiadó:
Gyenes Ádám, a L’Harmattan Kiadó igazgatója és Trócsányi László, a KRE rektora
Károli Gáspár Református Egyetem
1091 Budapest, Kálvin tér 9.
Telefon: 455-9060

Szakmai lektor: Bölcskei Andrea, Sermann Eszter, Sólyom Réka

Szerkesztette Fóris Ágota
Károli Gáspár Református Egyetem, Magyar Nyelvtudományi Tanszék,
Budapest, Magyarország
ORCID: https://orcid.org/0000-0002-7599-0323

A borítón U. Lucas Dubé-Cantin szabadon felhasználható fotója
(https://www.pexels.com/photo/abstract-orange-lights-10325707/) szerepel.

ISBN 978-963-646-448-6
ISBN 978-963-646-483-7 (pdf)
DOI: https://doi.org/10.56037/978-963-646-483-7
ISSN 2062-9850

A kiadó kötetei megrendelhetők, illetve kedvezménnyel megvásárolhatók:
L’Harmattan Könyvesbolt
1053 Budapest, Kossuth L. u. 14–16.
Tel.: +36-70-554-3177
harmattan@harmattan.hu
www.harmattan.hu

TARTALOMJEGYZÉK

Fóris Ágota: Bevezetés 7

Fóris, Ágota: Introduction. Hungarian terminology strategy: plans and feasibility 15

A terminológia és a terminológiastratégia kérdései

Fóris Ágota: A magyar nyelv a tudományban. A terminológia helye, szerepe és feladatai 25

Fóris Ágota: A terminológiai szótáraktól a terminológiai adatbázisokig 39

Fóris Ágota: Lexikológia, lexikográfia és terminológia, terminográfia. Miben hasonlítanak és miben különböznek? 55

Fóris Ágota: Választások és döntések a terminológiakezelésben 71

Fóris Ágota: A felsőoktatás és a tudomány nemzetköziesedésének hatása a magyar anyanyelvű oktatásra és terminológiára 91

Fóris Ágota – B. Papp Eszter: A felsőoktatás terminológiája – referenciaművek és adatbázisok 115

A Magyar Nemzeti Terminológiai Adatbázis tervezése

Fóris Ágota: A magyar terminológiastratégia megvalósításának perspektívái 139

Fóris Ágota – Somogyi Zoltán – B. Papp Eszter: Magyar Nemzeti Terminológiai Adatbázis tervezése. Általános kérdések 153

Fóris Ágota – Somogyi Zoltán: A magyar terminológiastratégia megvalósíthatósága. A szoftveres keretrendszer kiválasztásának szempontjai a Magyar Nemzeti Terminológiai Adatbázis tervezése során 179

B. Papp Eszter – Fóris Ágota: Előtanulmány a magyar nemzeti terminológiai adatbázis terminológiai bejegyzéseinek információs struktúrájáról 199

Somogyi Zoltán: Tesztadatbázis – terminológiai bejegyzések 219

A *Magyar terminológiastratégia. Tervek és megvalósíthatóság* című kötetben megjelent tanulmányok első közlésének adatai 245

A kötet szerzői 247

BEVEZETÉS

Magyar terminológiastratégia. Tervek és megvalósíthatóság

Fóris Ágota

A Károli Gáspár Református Egyetem Bölcsészet- és Társadalomtudományi Karának (KRE BTK) Terminológiai és Kommunikációs Kutatócsoportja (TERMIK)[1] már másfél évtizede foglalkozik a magyar terminológiastratégia általános kérdéseivel és megalapozásának kritériumaival. E munkálatok egyik eredményeként jelent meg 2019-ben a *Terminológiastratégiai kihívások a magyar nyelvterületen* című tanulmánykötet,[2] amelynek célja egy, a nemzetközi útmutatások alapján kialakítandó, összehangolt magyar nemzeti terminológiastratégia előkészítése volt, és melynek részeként megszülettek azok a terminológiastratégiai ajánlások,[3] amelyek kijelölték a középtávú feladatokat. Egy ilyen terv kidolgozása széleskörű összefogást és rendszeres egyeztetéseket kíván meg, ezért az ezt követő években folyamatosan együttműködtünk más szervezetekkel és intézményekkel a terminológiastratégiai kutatásokban és a tervezésben. A magyar terminológiastratégia előkészítésének történetéből kiemelem továbbá a KRE által támogatott alábbi kutatási projekteket: 1) a TERMIK kutatócsoport a KRE BTK által támogatott, 2018 és 2021 között elvégzett vizsgálatai a magyarországi szaknyelvek és terminológia történetéről és alapkérdéseiről;[4] 2) a 2022 és 2024 között megvalósult, a KRE BTK által támogatott egyéni kutatás a terminológia elméletéről és alkalmazásairól;[5] valamint 3) a KRE ÁJK Lőrincz Lajos Közjogi Kutatóműhellyel

[1] Terminológiai és Kommunikációs Kutatócsoport (TERMIK), Károli Gáspár Református Egyetem Bölcsészet- és Társadalomtudományi Kar. https://btk.kre.hu/index.php/2015-12-05-09-31-20/kari-kutatocsoportok/824-terminologiai-kutatocsoport-termik.html (Letöltés: 2025. február 12.)

[2] Fóris Ágota – Bölcskei Andrea (szerk.): *Terminológiastratégiai kihívások a magyar nyelvterületen,* Budapest, L'Harmattan – OFFI Zrt., 2019. https://www.offi.hu/offi-akademia/kiadvanyok/terminologiastrategiai-kihivasok-a-magyar-nyelvteruleten (Letöltés: 2025. február 12.)

[3] Fóris Ágota – Bölcskei Andrea: Ajánlások a magyar terminológiastratégiához, in uők (szerk.): *Terminológiastratégiai kihívások a magyar nyelvterületen,* Budapest, L'Harmattan – OFFI Zrt., 2019, 140–164.

[4] „A magyar nyelv és a szakmai kultúra. Magyar nyelvészeti kutatások a tartalomfejlesztés és a dokumentáció területén" című pályázat, témaszám: 20632B800, KRE BTK, 2018–2021, vezető: Fóris Ágota.

[5] „Szaknyelvi vizsgálatok: a terminológia elmélete és alkalmazásai" című pályázat, témaszám: 20717B800, KRE BTK, 2022–2024.

2022 és 2024 között közösen folytatott kutatások a jogi terminológia és terminológiastratégia kérdéseiről.[6] Mindhárom projektben fontos kérdés volt a magyar terminológiastratégia elméleti alapvetésének kidolgozása és kialakíthatóságának vizsgálata. Erről számos tanulmányunk jelent meg. A témakör vizsgálata kapcsolódik még a Magyar Tudományos Akadémia és a HUN-REN Nyelvtudományi Kutatóközpont által kiemelten támogatott terminológiastratégiai kutatásokhoz.[7] Valamennyi itt említett projektben és intézményben alapvető egyetértés mutatkozott a terminológiastratégiai ajánlások[8] elfogadása és ezek stratégiai célként való kitűzése tekintetében.

A fenti előzményekre támaszkodva a „Magyar terminológiastratégia: tervek és megvalósíthatóság" címmel (témaszám: 20803B800) a Károli Gáspár Református Egyetem Bölcsészet- és Társadalomtudományi Kara által támogatott jelen kutatási projekt témája és célja továbbra is a magyar terminológiastratégia kialakításának kérdésköre. A stratégiát megfogalmaztuk, ismerjük az általános irányt és az elérendő célokat, és azt is tudjuk, miért szeretnénk mindezt megvalósítani. Az a kérdés maradt nyitott, hogy hogyan, milyen módszerekkel, határidőkkel és szereplőkkel történhet a megvalósítás. Ennek megfelelően ezúttal az egyik kutatási kérdés a terminológiastratégia megvalósításának mikéntje, a másik pedig az, hogy mi módon, milyen lépésekben lehetséges megvalósítani a terminológiastratégia egyik sarokpontjának, a magyar nemzeti terminológiai adatbázisnak az elkészítését.

Az eredmények hozzájárulhatnak többek között a terminológia magyarországi társadalmi hasznosulásához, a magyar nemzeti terminológiastratégia eredményes megvalósításához és az oktatás és kutatás nemzetköziesítésének támogatásához; továbbá segítséget nyújthatnak a mesterségesintelligencia-alapú alkalmazások kialakításához is, mivel a szemantikai alapú technológiai fejlesztések sikerességének feltétele a terminológiai adatbázisok MI számára való hozzáférhetőségének biztosítása. Kiadványunkkal, eredményeinkkel egyúttal csatlakozni kívánunk az Akadémia küldetésnyilatkozatában foglalt fontos cél, „a magyar tudományos szaknyelv kialakításának segítése és gondozása"[9] megvalósításának eléréséhez, melynek ma is fennálló aktualitása rendre előkerül az Akadémia alapításának 200 éves évfordulójáról való megemlékezések során.

[6] „Szükség van-e Magyarországon jogi-igazgatási szaknyelvújításra? Jogi-igazgatási terminológiastratégia kialakítása" című pályázat, témaszám: 10635A800, KRE ÁJK, 2022–2024, vezető: Rixer Ádám.

[7] Jelenleg: ELTE Nyelvtudományi Kutatóintézet. Ezekről a munkákról a releváns tanulmányokban adok áttekintést.

[8] Fóris–Bölcskei: *Ajánlások a magyar terminológiastratégiához*, 2019.

[9] *Az Akadémia küldetése.* https://mta200.hu/mta200/az-akademia-kuldetese-106350 (Letöltés: 2025. február 17.)

Magyar terminológiastratégia. Tervek és megvalósíthatóság

A könyv tartalma

A *Magyar terminológiastratégia. Tervek és megvalósíthatóság* címmel kiadásra kerülő jelen tanulmánykötet olyan írásokat tartalmaz, amelyek a magyar terminológiastratégia témakörében jelentek meg három szerző: Fóris Ágota, B. Papp Eszter és Somogyi Zoltán munkáiként. Közülük három tanulmány 2019-ben és 2020-ban, a többi írás 2024-ben látott első ízben napvilágot. Mivel ezek az írások hasonló témában, céllal és szellemben készültek, fontosnak láttuk, hogy egyetlen kötetbe foglalva is megjelenjenek, hogy az érdeklődők egy helyen találhassák meg a terminológiastratégiai célokkal és a magyar nemzeti terminológiai adatbázis készítésével kapcsolatos terveket és elemzéseket.

A tanulmánykötet két nagy egységből áll: az első fejezet *A terminológia és a terminológiastratégia kérdései* címmel hat tanulmányt, a második fejezet *A Magyar Nemzeti Terminológiai Adatbázis tervezése* címmel öt tanulmányt foglal magában.

A terminológia és a terminológiastratégia kérdései

A kötet elején Fóris Ágota *A magyar nyelv a tudományban. A terminológia helye, szerepe és feladatai* című tanulmánya áll, amely 2019-ben jelent meg a *Magyar Tudomány* című folyóiratban, alapjául pedig egy eredetileg 2017-ben, az MTA Magyar Nyelv a Tudományban Elnöki Bizottság ülésén elhangzott előadás szolgált. Az írás áttekinti a terminológia és a terminológiastratégia alapvető jellemzőit; a terminológia magyar intézményrendszerét és a magyar terminológiai adatbázisokat; összegzi a magyar terminológusok sürgető feladatait; végül arra is kitér, hogyan *ne* foglalkozzunk a magyar terminológiával. A közeli jövő feladatai között sorolja fel egy terminológiai portál és minimálisan egy terminológiai kutatócsoport létrehozását a (korábbi nevén) Nyelvtudományi Intézeten belül, illetve – ideális esetben – egy külön terminológiai központ kiépítését; a terminológiastratégia elkészítését; a stratégiai területek meghatározását; a szaknyelvi korpuszok létrehozását; továbbá feladatként jelöli meg egy magyar terminológiai adatbázis építését. A könyv többi írása e fenti elgondolások megvalósíthatóságával foglalkozó, illetve a részeredményekről szóló beszámolókat tartalmazó tanulmány.

Fóris Ágota *A terminológiai szótáraktól a terminológiai adatbázisokig* címmel készült tanulmánya a szakszótárak, terminológiai szótárak és terminológi-

ai adatbázisok témakörén belül a fontosabb magyar nyelvű vonatkozásokat foglalja össze. Áttekinti, mik a szakszótárak, a terminológiai szótárak és a terminológiai adatbázisok meghatározó jellemzői és fő felhasználási területei, és tárgyalja, milyen előnyei vannak a weben keresztül elérhető nyilvános terminológiai adatbázisoknak.

Fóris Ágota *Lexikológia, lexikográfia és terminológia, terminográfia. Miben hasonlítanak és miben különböznek?* című írása behatárolja, hogy mi tartozik a lexikológia, lexikográfia és mi a terminológia, terminográfia területéhez; továbbá megvilágítja, miben hasonlítanak és miben különböznek egymástól ezek a szak- és tudományterületek. A vizsgálat a vonatkozó nyelvészeti szakirodalomban és a szabványokban előkerülő meghatározásokat gyűjti össze és tekinti át, illetve azok változatosságát és változásait vizsgálja.

Fóris Ágota a *Választások és döntések a terminológiakezelésben* című írása a terminológiakezelés különböző aspektusait tekinti át, a fordítói választásokat és döntéseket befolyásoló fordításorientált szempontokat előtérbe helyezve, négy terület köré csoportosítva a terminológiakezelés kérdéseit: a terminológiakezelés alapfogalmai, a terminológiakezelés céljai és területei, a terminológiakezelés eszközei, terminológiakezelés szervezetekben és egyénileg.

Fóris Ágota *A felsőoktatás és a tudomány nemzetköziesedésének hatása a magyar anyanyelvű oktatásra és terminológiára* címmel készített tanulmányának témakörei: az angol mint *lingua academica* a tudományban, illetve az angol közvetítőnyelvű oktatás (EMI) a felsőoktatásban; az angol nyelv használatának a felsőoktatás nemzetköziesedési folyamataiban betöltött kiemelt szerepe, valamint a magyar felsőoktatásra és terminológiára gyakorolt hatása. Áttekinti a magyarországi felsőoktatási szabályozást és az intézményi stratégiákat; elemzi az Akadémia állásfoglalását és (implicit) terminológiastratégiáját a tudományos nyelvhasználatra vonatkozóan; végül az alkalmazott nyelvészeti doktori képzések munkanyelvét vizsgálja. Megállapítja, hogy az Akadémiának és az egyetemeknek nincs explicit terminológiastratégiájuk, igaz, az Akadémia tervezi egy magyar nyelvi stratégia létrehozását a közeljövőben. Javasolja, hogy az egyetemek maguk is hozzanak létre saját terminológiastratégiai dokumentumot, oly módon, hogy az intézményi stratégia kapcsolódjon a magyar nemzeti terminológiastratégiához, továbbá az intézményi stratégia a hozzáadó kétnyelvűség szellemében jöjjön létre. A tanulmányból az is kitűnik, hogy a magyar tudományos nyelv mindenkori támogatásának alapja a diszciplináris terminológia kialakítása és nyilvános elérhetőségének biztosítása volna.

Fóris Ágota és B. Papp Eszter *A felsőoktatás terminológiája – referenciaművek és adatbázisok* című írása a humán területen belül az oktatásterminológia szakterületének referenciaművekkel való ellátottságát vizsgálja. A szerzők meg-

vizsgálták az oktatásterminológia magyarországi és európai uniós szervezeti és oktatási környezetét, valamint azt, hogy milyen glosszáriumok, szótárak, illetve adatbázisok találhatók a témakörben, és ezek milyen nyelveken tartalmaznak oktatásterminológiát. Megállapították, hogy az oktatás terminusait magyar nyelven kizárólag magyar vonatkozású glosszáriumok és szótárak tartalmazzák, és javaslatot tettek arra, hogy a felsőoktatás oktatási terminológiáját érdemes volna egy többnyelvű oktatásterminológiai adatbázisban összegyűjteni.

A Magyar Nemzeti Terminológiai Adatbázis tervezése

A második fejezetet Fóris Ágota írása nyitja meg *A magyar terminológiastratégia megvalósításának perspektívái* címmel, amely a magyar nemzeti terminológiastratégia előzményeit, létrehozását, ütemtervét és megvalósítási tervét, majd a *Magyar Nemzeti Terminológiai Adatbázis* (MaNTA) alprojekt megvalósításának terveit tekinti át. Felvázolja a MaNTA létrehozásának induló szakaszában elvégzendő feladatokat és ismerteti a feladatok teljesítéséhez szükséges feltételeket, taglalja egy terminológiai portál és egy metakereső esetleges létrehozásának előnyeit és hátrányait. Rámutat, hogy a tervezés fázisa nagyon lényeges szakasz, a MaNTA tervezése és megvalósítása során pedig rendkívül fontos a szakértői csapat felállítása, a véleménycsere és a rendszeres érdemi konzultáció biztosítása; a terminológiastratégiai kérdések, feladatok és problémák megvitatására pedig elengedhetetlen az érintettek (stakeholders) közötti rendszeres konzultáció. A tervezés egésze során fontos annak szem előtt tartása, hogy a MaNTA hosszú távú létezése és fejleszthetősége biztosítva legyen.

Fóris Ágota, Somogyi Zoltán és B. Papp Eszter a *Magyar Nemzeti Terminológiai Adatbázis tervezése. Általános kérdések* című tanulmányukban a magyar nemzeti terminológiai adatbázis tervezéséhez szükséges általános kérdéseket tekintik át, elsősorban a technológiai háttér kialakításakor fontos szempontokat helyezve előtérbe. Megállapítják, hogy az ideális terminológiakezelő rendszernek mind az olvasó felhasználó, mind a szerkesztő felhasználó igényeit figyelembe kell vennie, továbbá mindkét típusú felhasználót segítenie kell abban, hogy hatékonyan tudja használni a felületet. Az olvasó felhasználó szemszögéből lényeges, hogy hogyan látja a terminológiai adatokat és milyen módon tud keresést végezni, a szerkesztő felhasználó számára pedig fontos a pontos és konzisztens adatbevitel lehetőségének biztosítása. Lényeges az is, hogy a terminológiai munkát mint projektfolyamatot az ideális terminológiakezelő rendszer képes legyen hatékonyan támogatni.

Fóris Ágota és Somogyi Zoltán *A magyar terminológiastratégia megvalósítása. A szoftveres keretrendszer kiválasztásának szempontjai a Magyar Nemzeti Terminológiai Adatbázis tervezése során* című tanulmányukban megvizsgálják, hogy milyen szempontokat érdemes figyelembe venni akkor, amikor az adatbázis-kezelő rendszert a nyilvános keretrendszerek közül kiválasztjuk. Kialakított szempontrendszerük alapján két konkrét adatbázis-kezelő rendszert elemeznek részletesen: a *Terminologue* nevű nyílt és ingyenes adatbázis-kezelő rendszert, és a *Kalcium quickTerm* nevű kereskedelmi forgalomban kapható adatbázis-kezelő rendszert. Egyrészt megállapítják, hogy már elérhetőek olyan szoftverek, amelyek az olvasó felhasználó és a szerkesztő felhasználó igényeinek egyaránt megfelelnek, ezért nem érdemes saját rendszer fejlesztésébe kezdeni. Másrészt, bár bizonyos szintig mindkét szoftver képes ugyanazokat a funkciókat biztosítani (még ha más technikai megoldásokkal is), az ingyenes szoftvernél hamar korlátokba lehet ütközni és kompromisszumokat kell kötni, míg az elemzett kereskedelmi szoftver esetén több és többféle lehetőség áll rendelkezésre a terminológiai projekt megvalósítására – igaz, ennek nagyobb a kezdeti költségigénye is.

B. Papp Eszter és Fóris Ágota *Előtanulmány a magyar nemzeti terminológiai adatbázis terminológiai bejegyzéseinek információs struktúrájáról* című írása 2020-ban jelent meg angol nyelven, itt most magyar nyelven adjuk közre. A magyar nemzeti terminológiai adatbázis felé vezető első lépések közé tartozik a terminológiai adatbázis felépítési alapelveinek és módszertanának kidolgozása, valamint az alkalmazott terminológiai módszerek optimalizálása a terminológiai adatbázisban végzett munka hatékonyabbá tételéhez. Ennek hátterét képezheti a meglévő adatbázisok szerkezetének, a bennük alkalmazott adatkategóriáknak és a szakértők által megosztott tapasztalatoknak az elemzése. E tanulmány célja, hogy megvizsgálja a különféle terminológiai bejegyzések szerkezetét, és a magyar nemzeti terminológiai adatbázisban való jövőbeli felhasználás céljából javaslatot tegyen a bejegyzések szerkezetével, adatkategóriáival kapcsolatosan.

Somogyi Zoltán *Tesztadatbázis – terminológiai bejegyzések* címmel megjelenő írásában azt a huszonhárom bejegyzést teszi közzé, amelyeket a *Terminologue* nevű terminológiamenedzsment rendszerben készített azzal a céllal, hogy ezt a nyílt és ingyenes hozzáférésű rendszert tesztelje.

Köszönetnyilvánítás

Ez a könyv a „Magyar terminológiastratégia: tervek és megvalósíthatóság” című kutatási projekt keretében, a Károli Gáspár Református Egyetem Bölcsészet- és Társadalomtudományi Karának támogatásával jött létre. Köszönetemet fejezem ki a KRE BTK Terminológiai és Kommunikációs Kutatócsoport (TERMIK) jelenlegi és korábbi tagjainak, hogy a terminológiastratégia területén végzett munkájuk eredményeivel hozzájárultak e könyv tartalmához is, kiemelt köszönettel tartozom B. Papp Eszternek és Somogyi Zoltánnak, kollégáimnak és szerzőtársaimnak, akik az elmúlt évben önzetlen lelkesedéssel dolgoztak a terminológiastratégiai eszközök tesztelésén és az információk közzétételén. Köszönetet mondok továbbá a könyv szakmai lektorainak, Bölcskei Andrea intézetvezető egyetemi docensnek (KRE), Sermann Eszter egyetemi adjunktusnak (SZTE) és Sólyom Réka egyetemi docensnek (KRE) hasznos tanácsaikért, a kötet végső formájának kialakításában nyújtott segítségükért.

Irodalomjegyzék

Fóris Ágota – Bölcskei Andrea (szerk.): *Terminológiastratégiai kihívások a magyar nyelvterületen,* Budapest, L’Harmattan – OFFI Zrt., 2019. https://www.offi.hu/offi-akademia/kiadvanyok/terminologiastrategiai-kihivasok-a-magyar-nyelvteruleten

Fóris Ágota – Bölcskei Andrea: Ajánlások a magyar terminológiastratégiához, in Fóris Ágota – Bölcskei Andrea (szerk.): *Terminológiastratégiai kihívások a magyar nyelvterületen,* Budapest, L’Harmattan – OFFI Zrt., 2019, 140–164.

Források

Az Akadémia küldetése. https://mta200.hu/mta200/az-akademia-kuldetese-106350

Terminológiai és Kommunikációs Kutatócsoport (TERMIK), Károli Gáspár Református Egyetem Bölcsészet- és Társadalomtudományi Kar. https://btk.kre.hu/index.php/2015-12-05-09-31-20/kari-kutatocsoportok/824-terminologiai-kutatocsoport-termik.html

INTRODUCTION. HUNGARIAN TERMINOLOGY STRATEGY: PLANS AND FEASIBILITY

Fóris, Ágota

The Terminology and Communication Research Group (TERMIK)[1] of the Faculty of Humanities and Social Sciences at Károli Gáspár University of the Reformed Church in Hungary (KRE BTK) has been working on the general questions and foundations of the Hungarian terminology strategy for a decade and a half. One of the results of this work was the publication of a collection of studies, titled *Terminológiastratégiai kihívások a magyar nyelvterületen* [Challenges of terminology strategy in the Hungarian language area] in 2019.[2] The aim was to carry out the preparations for the Hungarian national terminology strategy aligned with international guidelines that included recommendations on medium-term tasks relevant to terminology strategy.[3] Since such a plan requires broad collaboration and regular discussions, we have been working with other organizations and institutions on research and planning related to terminology strategy in the years after this. Since the idea of the Hungarian terminology strategy was first conceived, the following research projects, all supported by Károli Gáspár University (KRE), should be highlighted: 1) the research grant between 2018 and 2021, supported by the Faculty of Humanities and Social Sciences of KRE, when the TERMIK research group began to study the fundamental questions and history of languages for specific purposes (LSPs) and terminology in Hungary,[4] 2) the

[1] Terminology and Communication Research Group (TERMIK), Faculty of Humanities and Social Sciences at Károli Gáspár University of the Reformed Church in Hungary. https://btk.kre.hu/index.php/2015-12-05-09-31-20/kari-kutatocsoportok/824-terminologiai-kutatocsoport-termik.html (Retrieved: February 12, 2025.)

[2] Fóris Ágota – Bölcskei Andrea (szerk.): *Terminológiastratégiai kihívások a magyar nyelvterületen* [Challenges of terminology strategy in the Hungarian language area], Budapest, L'Harmattan – OFFI Zrt., 2019. https://www.offi.hu/offi-akademia/kiadvanyok/terminologiastrategiai-kihivasok-a-magyar-nyelvteruleten (Retrieved: February 12, 2025.)

[3] Fóris Ágota – Bölcskei Andrea: Ajánlások a magyar terminológiastratégiához [Recommendations on the Hungarian terminology strategy], in Fóris Ágota – Bölcskei Andrea (szerk.): *Terminológiastratégiai kihívások a magyar nyelvterületen,* Budapest, L'Harmattan – OFFI Zrt., 2019, 140–164.

[4] Research grant titled "The Hungarian Language and Professional Culture. Hungarian linguistic research in the fields of content development and technical documentation", grant number:

individual research supported by the Faculty of Humanities and Social Sciences of KRE between 2022 and 2024 on the theory and application of terminology,[5] and 3) the joint research with the Lőrincz Lajos Research Centre for Public Law of the Faculty of Law of KRE between 2022 and 2024 on the questions related to legal terminology and terminology strategy.[6] An important question in all three projects was about Hungarian terminology strategy and its feasibility, and we have published several papers on this. All the above is also related to the research on terminology strategy supported by the Hungarian Academy of Sciences and the HUN-REN Research Centre for Linguistics.[7] In all the projects and institutions mentioned above, there was a basic consensus on the adoption of the recommendations on terminology strategy[8] and on making them strategic objectives.

Building on the preceding work, the research grant titled „Hungarian terminology strategy: plans and feasibility" (grant number: 20803B800), supported by the Faculty of Humanities and Social Sciences of Károli Gáspár University, focuses on the topic of Hungarian terminology strategy and the questions around it. The strategy has already been formulated, we know the general direction and the objectives to be achieved, and we know the reason why we want to achieve them. There are still some open questions: how, with what methods, schedules and stakeholders can it be implemented? One of the research questions is how to implement the terminology strategy, and the other is how to develop the Hungarian national terminology database, which is one of the cornerstones of the successful terminology strategy.

The results can contribute to the use of appropriate terminology by the Hungarian society, to the implementation of the Hungarian national terminology strategy and to the internationalization of education and research; as well as to the research of applications based on artificial intelligence, since the development of semantic technologies is based on ensuring that AI has access to termbases. At the same time, we would like to join in the Academy's mission "to support

20632B800, Faculty of Humanities and Social Sciences of Károli Gáspár University (KRE BTK), 2018–2021, head of the research group: Ágota Fóris.

[5] Research grant titled "Research on languages for specific purposes: theory and application of terminology", grant number: 20717B800, Faculty of Humanities and Social Sciences of Károli Gáspár University (KRE BTK), 2022–2024, head of the research group: Ágota Fóris.

[6] Research grant titled "Is there a need for the reform of the legal-administrative language in Hungary? Development of a legal-administrative terminology strategy", grant number: 10635A800, Faculty of Law at the Károli Gáspár University (KRE ÁJK), 2022–2024, head of the research group: Ádám Rixer.

[7] Currently: ELTE Research Centre for Linguistics. I give an overview of these works in the relevant studies.

[8] Fóris–Bölcskei: *Ajánlások a magyar terminológiastratégiához* [Recommendations on the Hungarian terminology strategy], 2019.

and promote the development of the Hungarian language of science"[9] and celebrate the 200th anniversary of the Hungarian Academy of Sciences.

Hungarian terminology strategy. Plans and feasibility

The content of the book

The present book, titled *Hungarian terminology strategy. Plans and feasibility*, contains papers on the topic of Hungarian terminology strategy published by three authors: Ágota Fóris, Eszter B. Papp and Zoltán Somogyi. Three of these papers were originally published in 2019 and 2020, the others in 2024. As these papers were written with similar aims, topics and perspectives, we felt it was important to publish them together in a single volume, so everyone interested could find in one place the plans and analyses related to the objectives of the Hungarian terminology strategy and the creation of the national termbase.

The volume is divided into two main parts and contains eleven studies. The first chapter, *A terminológia és a terminológiastratégia kérdései* [Questions of terminology and terminology strategy], contains six, and the second chapter *A Magyar Nemzeti Terminológiai Adatbázis tervezése* [Planning of the Hungarian National Terminology Database] contains five papers.

Questions of terminology and terminology strategy

The paper by Ágota Fóris, titled *A magyar nyelv a tudományban. A terminológia helye, szerepe és feladatai* [The Hungarian language in science. The place, role and tasks of terminology], was originally presented in 2017 at the meeting of the Hungarian Language in Science Presidential Committee of the Hungarian Academy of Sciences and was published in 2019 in the journal *Magyar Tudomány* [Hungarian Science]. It outlines the characteristics of terminology and terminology strategy, the Hungarian institutional system of terminology and Hungarian terminology databases, it summarizes the urgent tasks of Hungarian terminologists, and finally, it discusses how *not* to deal with Hungarian terminology. Among the tasks for the near future, the paper lists creating a terminology portal and a terminology research group within the [HUN-REN] Research Centre for

[9] *Mission of the Hungarian Academy of Sciences.* https://mta200.hu/mta200/az-akademia-kuldetese-106350 (Retrieved: February 12, 2025.)

Linguistics or, preferably, establishing a separate Terminology Centre; drafting a terminology strategy; defining strategic areas; creating specialized language corpora; and compiling a Hungarian national terminology database. The other papers in the book contain feasibility studies of these ideas and reports on the partial results.

Ágota Fóris' study titled *A terminológiai szótáraktól a terminológiai adatbázisokig* [From terminological dictionaries to terminology databases] summarizes the most important reference works in Hungarian in the subject of specialized dictionaries, terminological dictionaries and terminology databases. The author reviews the characteristics and discusses the use of specialized dictionaries, terminology dictionaries and terminology databases, as well as the advantages of public terminology databases available on the web.

Another study by Ágota Fóris, *Lexikológia, lexikográfia és terminológia, terminográfia. Miben hasonlítanak és miben különböznek?* [Lexicology, lexicography and terminology, terminography. What are the similarities and differences between them?] delineates what lexicology and lexicography and terminology and terminography are, and how these disciplines and fields of study are similar and different compared to each other. The study collects and reviews the definitions used in linguistic literature and standards, and examines how they have changed over the years.

Ágota Fóris' paper, *Választások és döntések a terminológiakezelésben* [Choices and decisions in terminology management], reviews the different aspects of terminology management, focusing on the translation-oriented aspects that influence translators' choices and decisions, and groups aspects of terminology management into four areas: the basic concepts of terminology management, the aims and areas of terminology management, the tools of terminology management, and terminology management in organizations and individually.

In her study, *A felsőoktatás és a tudomány nemzetköziesedésének hatása a magyar anyanyelvű oktatásra és terminológiára* [The impact of the internationalization of higher education and science on Hungarian native language education and terminology], Ágota Fóris examines the prominent role of English as *lingua academica* in science and the role of English-medium instruction (EMI) in higher education, the internationalization of higher education, and the impact of English on Hungarian higher education and terminology. She reviews higher education regulations and institutional strategies in Hungary, analyzes the position of the Hungarian Academy of Sciences on the use of academic language and (implicit) terminology strategy, and finally reflects on the working language of doctoral programs in the field of applied linguistics. She concludes that the Hungarian Academy of Sciences and the universities do not have an explicit terminology

strategy, although the Academy plans to create a Hungarian language strategy in the near future. She suggests that universities themselves should create their own terminology strategy document, in such a way that the institutional strategy is linked to the Hungarian national terminology strategy and is created in the spirit of additive bilingualism. The study also highlights that the development and publication of domain-specific terminology would be the foundation for the promotion of the Hungarian academic language.

The paper by Ágota Fóris and Eszter B. Papp, titled *A felsőoktatás terminológiája – referenciaművek és adatbázisok* [The terminology of higher education – reference works and databases], examines the reference works in the field of educational terminology. The authors have examined the organizational and educational context of educational terminology in Hungary and the European Union, and the glossaries, dictionaries and databases available on the subject, and the languages they contain educational terminology in. They found that the Hungarian terminology of education is only available in Hungarian-related glossaries and dictionaries, and they suggested that it would be worthwhile to collect the educational terminology of higher education in a multilingual database.

Planning of the Hungarian National Terminology Database

The second chapter begins with Ágota Fóris' paper, *A magyar terminológiastratégia megvalósításának perspektívái* [The implementation perspectives of the Hungarian terminology strategy], which gives an overview of the background, creation, schedule and implementation plan of the Hungarian national terminology strategy, followed by a discussion of the plans for the "Hungarian National Terminology Database" [Magyar Nemzeti Terminológiai Adatbázis, MaNTA] sub-project. The study outlines the tasks and conditions to be met in the initial phase of MaNTA, the advantages and disadvantages of a terminology portal and the possible creation of a metasearch engine. The author points out that the planning phase is a very important stage, and that during the design and implementation of MaNTA it is crucial to set up an expert team, to exchange views and ensure regular consultation; and that regular consultation among the different stakeholders is essential to discuss terminology strategy issues, tasks and problems. Throughout the planning process, it is essential to keep in mind that the MaNTA should be available and be developed long term.

In their paper, *Magyar Nemzeti Terminológiai Adatbázis tervezése. Általános kérdések* [Planning the Hungarian National Terminology Database. General questions], Ágota Fóris, Zoltán Somogyi and Eszter B. Papp review the general

questions necessary for the design of the Hungarian national terminology database, especially the aspects that are important for designing the technological background. They conclude that the ideal terminology management system should take into account the needs of both the user and the editor, and help both in using the interface effectively. From the perspective of the user, it is important how the terminological data is displayed and searched, and for the editor, it is important that it allows accurate and consistent data input. It is also essential that the terminology work as a project be supported efficiently by the ideal terminology management system.

In their study, *A magyar terminológiastratégia megvalósítása. A szoftveres keretrendszer kiválasztásának szempontjai a Magyar Nemzeti Terminológiai Adatbázis tervezése során* [Feasibility of the Hungarian terminology strategy. Selection criteria of the software framework for the design of the Hungarian National Terminology Database], Ágota Fóris and Zoltán Somogyi examine the criteria to be taken into account when selecting from the available terminology database management frameworks. Based on these criteria, two specific database management systems are analyzed in detail: the open-source and free *Terminologue*, and the commercially available database management system, *Kalcium quickTerm*. On the one hand, they conclude that software that meets the needs of the users and editors is already available, so it is not worth starting to develop a system from scratch. On the other hand, although both software can provide the same functionality up to a certain level (even if with different technical solutions), the free software can quickly become limited and certain compromises have to be made, while the commercial software analyzed offers abundant options for the implementation of a terminology project – although at a higher cost.

Ágota Fóris and Eszter B. Papp's paper, *Előtanulmány a magyar nemzeti terminológiai adatbázis terminológiai bejegyzéseinek információs struktúrájáról* [A preliminary study for the information structure of the terminology entry in the Hungarian (National) Terminology Database], was published first in 2020 in English; in this volume, it is published in Hungarian. One of the first steps towards a Hungarian national terminology database is developing the principles and methodology of the terminology database and optimizing the terminological methods used to make the work in the terminology database more efficient. This is based on an analysis of the structure of existing databases, the data categories and the experience shared by experts. The purpose of this preliminary study is to examine the structure of terminology entries that may be used in the Hungarian national terminology database in the future, and to make recommendations on the structure and data categories of the entries.

In the paper *Tesztadatbázis – terminológiai bejegyzések* [Test database – terminology entries], Zoltán Somogyi publishes twenty-three entries he has created in the terminology management system *Terminologue* to test this open-access, free system.

Acknowledgements

This book has been produced in the framework of the research project "Hungarian terminology strategy: plans and feasibility", supported by the Faculty of Humanities and Social Sciences at Károli Gáspár University of the Reformed Church in Hungary (KRE BTK). I would like to thank the current and former members of the Terminology and Communication Research Group (TERMIK) of the KRE BTK for their contribution to the content of this book, especially Eszter B. Papp and Zoltán Somogyi, my colleagues and co-authors, who have worked with selfless enthusiasm over the past year to test the terminology strategy tools and to publish their results. I would also like to thank the reviewers of the book, Andrea Bölcskei, Associate Professor (KRE), Eszter Sermann, Assistant Professor (SZTE), and Réka Sólyom, Associate Professor (KRE) for their helpful comments and suggestions.

References

Fóris, Ágota – Bölcskei, Andrea (eds.): *Terminológiastratégiai kihívások a magyar nyelvterületen* [Challenges of terminology strategy in the Hungarian language area], Budapest, L'Harmattan – OFFI Zrt., 2019. https://www.offi.hu/offi-akademia/kiadvanyok/terminologiastrategiai-kihivasok-a-magyar-nyelvteruleten

Fóris, Ágota – Bölcskei, Andrea: Ajánlások a magyar terminológiastratégiához [Recommendations on the Hungarian terminology strategy], in Fóris, Ágota – Bölcskei, Andrea (eds.): *Terminológiastratégiai kihívások a magyar nyelvterületen,* Budapest, L'Harmattan – OFFI Zrt., 2019, 140–164.

Sources

Az Akadémia küldetése [Mission of the Hungarian Academy of Sciences]. https://mta200.hu/mta200/az-akademia-kuldetese-106350

Terminology and Communication Research Group (TERMIK) of the Faculty of Humanities and Social Sciences at Károli Gáspár University of the Reformed Church in Hungary. https://btk.kre.hu/index.php/2015-12-05-09-31-20/kari-kutatocsoportok/824-terminologiai-kutatocsoport-termik.html

A TERMINOLÓGIA
ÉS A TERMINOLÓGIASTRATÉGIA KÉRDÉSEI

A MAGYAR NYELV A TUDOMÁNYBAN. A TERMINOLÓGIA HELYE, SZEREPE ÉS FELADATAI[1]

Fóris Ágota

Bevezetés

Sokakban él az aggodalom, hogy a magyar nyelv képes-e fennmaradni a tudomány nyelveként, alkalmas maradhat-e a magyar nyelv a tudományos kommunikációra, képes-e a szakszókincse lépést tartani a rendkívül gyors tudományos haladással? Az új technológiák, eszközök, kutatási eredmények többségükben angol nyelven jelennek meg először, a nemzetközi környezetben a kutatók, fejlesztők, mérnökök és más szakemberek angol nyelven kommunikálnak egymással. Minden nyelvközösségben fontos, hogy az anyanyelvi tudományos és szakmai kommunikáció háttérfeltételei biztosítva legyenek, és ezek közé sorolható a pontos, ellenőrzött terminológia az adott nyelven. A magyarnak a tudomány nyelveként való megőrzésében fontos szerep hárul a terminológiára. A tanulmány célja bemutatni, hogy mivel foglalkozik a terminológia (elméleti és gyakorlati kérdések), milyen intézményrendszere van hazánkban, és hogyan támogatják a terminológiai adatbázisok az anyanyelvhasználatot.

A terminológiáról

A terminológia nem azonos a szaknyelvkutatással, különbözik a nézőpontjuk és eltérnek a vizsgálati módszereik. A szaknyelvekkel kapcsolatos vizsgálatokat általában a szociolingvisztika területéhez sorolják, mivel a szaknyelvek adott társadalmi csoportok által beszélt nyelvváltozatoknak tekinthetők. A magyar szakirodalomban a társadalmi nyelvváltozatokat szaknyelvekre és csoportnyelvekre osztják, illetve egyes szerzők a köznyelvtől eltérő nyelvváltozattípusokat mind csoportnyelveknek nevezik (a társadalmi és a területi nyelvváltozatokat is),

[1] Első közlés adatai: Fóris Ágota: A magyar nyelv a tudományban. A terminológia helye, szerepe és feladatai, *Magyar Tudomány,* 180. évf., 2019/3, 406–416. https://mersz.hu/mod/object.php?objazonosito=matud_f18650_i1 (Letöltés: 2025. február 12.) Elhangzott az MTA Magyar Nyelv a Tudományban Elnöki Bizottság alakuló ülésén, 2017. október 9-én.

a szaknyelveket ezek egy alcsoportjaként, foglalkozásokhoz kötődő nyelvváltozatként jellemzik. (A magyar nyelvi rétegződést bemutató modelleket Tolcsvai Nagy Gábor[2] tekinti át részletesen.)

A szaknyelvkutatás vizsgálati módszereire jellemző, hogy kontrasztív (összehasonlító) eljáráson alapulnak, és általában a köznyelv és a vizsgált nyelvváltozattípus jellemzőit vetik össze egymással. Az etalon szerepét a köznyelv tölti be, vagyis a köznyelvi változathoz viszonyítják, azzal mérik össze a másik (szaknyelvi, csoportnyelvi) változatot.

A szociolingvisztikában, és általában a nyelvészetben, a szaknyelvek lexikai állományát szakszókincsnek (vagy szakszókészletnek) nevezik. *Terminus*nak gyakran a *szakszavak*at hívják (tehát szinonimaként használják a két szót); másutt pedig, leszűkítve a fogalmat, azokat a *speciális szakszavakat* nevezik terminusnak, amelyek csak egyetlen szaknyelvben használatosak. Amikor a terminust egyszerűen szakszónak tekintik, és azt vizsgálják, hogy melyik nyelvváltozattípusból melyik nyelvváltozattípusba került át, honnan hova vándorolt, olyankor szokás *terminologizáció*ról (köznyelvi szó szakszóvá válik) és *determinologizáció*ról (szakszó köznyelvi szóvá válik) írni.

A terminológia szintén a szakszókinccsel (egy vagy több nyelv szakszókészletével) foglalkozik. A terminológiai vizsgálatok *onomasziológiai kiindulásúak* (fogalomalapúak, fogalomközpontúak), de nem a nyelvváltozatot használó társadalmi csoport jellemzői alapján közelítenek a szaknyelvekhez, hanem fogalmi, jelentéstani, rendszertani szempontból. A terminológia kiindulása abban az értelemben kommunikációs alapú, hogy a nyelvet olyan kommunikációs rendszernek tekinti, amelynek feladata a fogalmakban absztrahált ismeretek közvetítése. Ezért a fogalmat, valamint a fogalom és a jelölő viszonyát, a jelentést állítják a kutatások középpontjába. A terminológiai vizsgálatokban fontos a rendszeralapú vizsgálat: minden fogalom valamilyen fogalomrendszerben létezik, az egyedi fogalmak leírása csak a teljes rendszer ismeretében, illetve figyelembevételével lehetséges – ugyanígy az egyes fogalmakat jelölő terminusok megadása és leírása csak a fogalmi és a terminológiai rendszer segítségével oldható meg. Ezért egy-egy terminológiai rendszer használatához és/vagy leírásához adott (szakmai) ismeretek birtoklására is szükség van. Ez következik abból, hogy a terminussal jelölt fogalom a dologi ismeretekből absztrakcióval alakult ki, úgy, hogy az absztrakciós folyamat során a közös jegyek kerültek kiemelésre, az egyedi jegyek viszont a fogalom kialakulásának egymást követő szintjein fokozatosan

[2] Tolcsvai Nagy Gábor: A magyar nyelvi rétegződést bemutató modellekről, in Hajdú Mihály – Keszler Borbála (szerk.): *Köszöntő könyv Kiss Jenő 60. születésnapjára*, Budapest, ELTE Magyar Nyelvtudományi és Finnugor Intézete – Magyar Nyelvtudományi Társaság, 2003, 272–277.

elmaradtak. A terminológiai és a fogalmi rendszer pontos elkülönítését és leírását az ontoterminológiának nevezett irányzat fejlesztette magas szintre.[3]

A terminológiában a terminológiai munkák szükségességét általában a szakmai kommunikáció megkönnyítésével indokolják, a *terminus*t pedig pragmatikai-kommunikatív egységnek, jelentésegységnek, ismeretalakzatnak tekintik. Morfológiailag olyan, heterogén összetételű elemeket nevezünk terminusnak, amelyek pragmatikailag hasonló funkciót töltenek be a szakmai kommunikációban.

Egyes tudományágak és szakmák fogalmi rendszere nagyobbrészt nemzetközinek tekinthető, ennek megfelelően alakult ki a terminológiai struktúrájuk is (például: természettudományok, a matematika egyes részei). Más szakterületek, mint például a jog vagy a közigazgatás fogalmi és terminológiai rendszere országhatárokkal behatárolt, országos szintű. Vannak olyan szakterületek, amelyek fogalmi rendszere nem tisztázott teljesen, és a terminológiai rendszerük nem vagy csak részben épült ki. A terminológiai munkák fő feladata a fogalmi és terminológiai rendszerek leírása, a fogalmak jellemzőinek megadása (általában jelentésmegadás definíció segítségével, és a jelentésviszonyok leírása egy adott doménen belül), valamint a terminusok nyelvi és pragmatikai jellemzőinek megállapítása és lejegyzése. Főszerepet kapnak tehát a terminológiai munkában a denotátumok, és másodlagossá válnak a nyelvi jelek. Ebben a vonatkozásban a terminológia szoros kapcsolatot mutat a számítógépes ontológiával, amely a fogalmakat szintén kapcsolatrendszereikben értelmezi, és feladatának tekinti a kapcsolatokra vonatkozó azon információk megadását, amelyekbe az ontológiai rendezés meghatározott szabályai szerint azok tartoznak.

A terminológiának többféle ága keletkezett, és ennek megfelelően többféle megközelítés és módszer létezik, például a Wüster-féle hagyományos (a szabványosításhoz közel álló) terminológiatan,[4] a Cabré-féle fordításorientált terminológiai harmonizáció,[5] a 2000-es évek jelentős irányzata, a szociokognitív terminológia,[6] valamint az ontoterminológia.[7]

[3] Christophe Roche – Marie Calberg-Challot – Luc Damas – Philippe Rouard: Ontoterminology – A New Paradigm for Terminology, in *KEOD 2009 – Proceedings of the International Conference on Knowledge Engineering and Ontology Development*, Funchal–Madeira, Portugal, October 6–8, 2009, 321–326.

[4] Eugen Wüster: *Einführung in die Allgemeine Terminologielehre und Terminologische Lexikographie* I–II, Wien – New York, Springer, 1979.

[5] Maria Teresa Cabré: *Terminology. Theory, Methods and Applications,* (Terminology and Lexicography Research and Practice 1), Amsterdam–Philadelphia, John Benjamins, 1998.

[6] Rita Temmerman: *Towards New Ways of Terminology Description. The Sociocognitive Approach,* (Terminology and Lexicography Research and Practice 3), Amsterdam–Philadelphia, John Benjamins, 2000.

[7] Roche – Calberg-Challot – Damas – Rouard: *Ontoterminology – A New Paradigm for Terminology,* 2009.

A köznyelvi szókincs lejegyzését, összegyűjtését a köznyelvi (általános nyelvi) szótárakban találjuk, ezzel a lexikográfia foglalkozik. A speciális nyelvi szókincs gyűjteményeit szakszótárakban, terminológiai szótárakban és terminológiai adatbázisokban találjuk, ezzel a szaklexikográfia és a terminológia foglalkozik. Kicsit leegyszerűsítve: a lexikográfia azt keresi, mi a szóalakhoz kapcsolódó jelentés (vagyis célja a címszó leírása, különféle nyelvtani és jelentéssel kapcsolatos információk megadása); a terminológia pedig azt keresi, hogy a fogalom micsoda (milyen főbb jellemzői vannak, a jelentését és más fogalmakhoz való viszonyát hogyan lehet megfelelően megadni, vagyis cél a denotátumok leírása), és hogy milyen megnevezések kapcsolódnak hozzá (amelyek segítségével a szövegekben megtalálhatóvá válik).

A műszaki szabványosításban fontos az, hogy először a fogalmakat szabványosítsák, ezt pedig úgy lehet megtenni, ha definiálják őket. Így lehet egyben nyelvfüggetlenné is tenni fogalmi rendszereket: ha a definíció minden egyes nyelvben érvényes, akkor a hozzárendelt szóalak csak „puszta cédula", amely a fogalom egyértelmű jelölésére szolgál. Ha egy adott tárgykör minden fogalmát szabványosítanák, ha a fogalmak monoszémek lennének, és nem létezne szinonímia, akkor az így megírt szövegek könnyen fordíthatók lennének. A műszaki szabványosításban erre törekednek (hagyományosan ezt a normatív típusú terminológiatant kötjük Eugen Wüster[8] nevéhez), de a valós nyelvhasználat nem így működik. Azért is lényeges ezt hangsúlyozni, mert él még az a téves elképzelés, hogy szakszövegeket azért „könnyű" fordítani, mert egy-az-egyben megfeleltetésekkel adhatók meg a terminusok a különböző nyelveken. Holott a valóságban a szakszövegekben előforduló terminusok fordítása az N:N (sok a sokhoz) relációval írható le a legreálisabban.[9]

A terminológiastratégiáról

A terminológiastratégia jelentősége főleg abban áll, hogy hozzájárul az információ-, tudás- és innovációs politikához és az oktatási stratégiákhoz. Eredményeként felgyorsul a lokalizáció (például fordítás és adaptálás a helyi kulturális és nyelvi normák figyelembevételével). Feladata, hogy elősegítse az információhoz való

[8] Wüster: *Einführung in die Allgemeine Terminologielehre und Terminologische Lexikographie,* 1979.

[9] Lásd pl. Demeczky Jenő: Terminológia a szoftveriparban, *Magyar Terminológia*, 1. évf., 2008/2, 189–204.

hozzájutást, elsősorban az információk közzétételével, továbbá hozzájárul a tudásmenedzsmenthez. A legtöbb nyelvközösség számára fontos, hogy tagjai ne maradjanak ki a tudományos-technikai és az ipari-gazdasági fejlődést segítő információáramlásból, és hogy az anyanyelvük alkalmas legyen a tudományos és a szakmai kommunikációra.[10]

Anyanyelvünk meghatározza az identitásunkat, és egyben a kommunikáció és a megismerés eszköze is. Az anyanyelv használatához való joggal viszont csak akkor tud egy közösség megfelelően élni, ha adottak bizonyos háttérfeltételek: ezek egyike, hogy *létezzen pontos, szabatos, ellenőrzött terminológia az adott nyelven.* A terminológia létrehozásának személyi feltétele, hogy nyelvészek és az egyes szakterületeken és tudományterületeken dolgozó szakemberek közösen, összehangoltan dolgozzanak. A dologi feltételek között pedig meg kell említeni a kiépült intézményi hátteret, a szükséges eszközöket, és a folyamat időigényessége miatt a jelentős anyagi ráfordítást. Természetesen azt sem hagyhatjuk figyelmen kívül, hogy az adott nyelv beszélői számának is el kell érnie egy adott küszöbértéket ahhoz, hogy érdemes legyen a terminológiát létrehozni vagy tovább építeni. Ezek az erőfeszítések csak akkor hozzák meg az elvárt eredményt, ha az így kiépített terminológia széleskörűen hozzáférhetővé is válik, azaz *az ellenőrzött terminológiai adatokat nyilvános adatbázisokban és ingyenes online terminológiai szótárakban teszik közzé.*

Bár számos egyéni és intézményi kezdeményezés keretében folyik terminológiai tervezés, fejlesztés a magyar nyelvterületen (elsősorban korpusztervezés és korpuszfejlesztés), mégis hiányzik az érdekelt területekre kiterjedő, tudományos igénnyel szervezett és összehangolt magyar terminológiastratégia.[11] Annak érdekében, hogy elinduljon a magyar terminológiastratégia megtervezése, összehangolása, 2018. március 9-én *Terminológiastratégiai kihívások a magyar nyelvterületen* címmel vitaindító konferenciát tartottunk.[12]

[10] Lásd még: É. Kiss Katalin: *Anyanyelvünk állapotáról,* Budapest, Osiris, 2004; Kiss Jenő: A tudományos nyelvek, az anyanyelv és az értelmiségi elit, *Magyar Tudomány,* 170. évf., 2009/1, 67–74.

[11] Lásd részletesen Fóris Ágota: A magyar terminológia-politikáról és stratégiáról, in Benő Attila – Gúti Erika – Juhász Dezső – Szoták Szilvia – Terbe Erika – Trócsányi András (szerk.): *Tudományköziség és magyarságtudomány a nyelvi dimenziók tükrében,* Törökbálint, Termini Egyesület, 2017, 120–128.

[12] Megjelent: Fóris Ágota – Bölcskei Andrea (szerk.): *Terminológiastratégiai kihívások a magyar nyelvterületen,* Budapest, L'Harmattan – OFFI Zrt., 2019. https://www.offi.hu/offi-akademia/kiadvanyok/terminologiastrategiai-kihivasok-a-magyar-nyelvteruleten (Letöltés: 2025. február 12.)

A terminológia magyar intézményrendszere

Az egyik fontos kérdés a létező intézményrendszer felmérése és leírása,[13] valamint a továbblépés megtervezése. Európában sokféle példa van előttünk: számos országban az országgyűlés alá tartozó vagy valamely minisztérium által felügyelt nyelvi/terminológiai intézet foglalkozik a terminológiai kérdésekkel, például a katalán Centre de Terminologia (TERMCAT), a norvég Språkrådet (Language Council of Norway); míg más országokban a nyelvi/nyelvtudományi intézeteknek van terminológiai osztályuk (például Litvánia, Horvátország). Magyarországon az MTA Nyelvtudományi Intézetében nincs terminológiai osztály, bár a Nyelvtechnológiai és Alkalmazott Nyelvészeti Osztályon több, a terminológiához (is) kapcsolható projekt indult el.

2005-ben alakult meg a Magyar Nyelv Terminológiai Tanácsa (MaTT), egy tanácskozó testület, amely laza informális kapcsolatot biztosít a terminológiával foglalkozó kutatók, fordítók és ipari szakemberek között. Ide sorolhatjuk a Károli Gáspár Református Egyetem Terminológiai Kutatócsoportját (TERMIK) és a Károli Gáspár Református Egyetemen folyó terminológia mesterszakos képzést (2011–2018). A magyar terminológia intézményrendszeréhez sorolhatjuk a TERMINI Kutatóhálózatot is. Az itt folyó kutatások szerteágazóak, a vizsgálatok tárgya elsődlegesen a külső régiók magyar nyelvhasználata. (Nevét nem a terminológiáról, hanem a magyar nyelv „határtalanításáról" kapta.) A Magyar Nyelvstratégiai Intézet (MANYSI) a kormány tanácsadó testülete nyelvi, nyelvpolitikai kérdésekben, maga az intézet a Miniszterelnökség irányításával működő kormányhivatal.[14] Az intézet a feladatai közé sorolta a magyar nyelvvel kapcsolatos stratégiai kérdések kidolgozását, a fejlesztendő területek között pedig a terminológiát és a szaknyelveket is felsorolták a honlapjukon. A MANYSI volt az egyik szervezője a már említett *Terminológiastratégiai kihívások a magyar nyelvterületen* konferenciának is. Viszonylag új szereplő volt a terminológiastratégia területén az Országos Fordító és Fordításhitelesítő Iroda (OFFI),[15] amely állami fordítószolgálatként fontos szerepet játszik a magyar közigazgatásban, a jogszabályok fordításában és a hiteles fordításban. Megindították a *IUSTerm*

[13] Erről részletesen lásd Fóris: *A magyar terminológia-politikáról és stratégiáról,* 2017.

[14] 2019-től feladatkörét a Magyarságkutató Intézet vette át.

[15] 2024-től az Országos Fordító és Fordításhitelesítő Iroda (OFFI) átalakult, utódja a Magyar Közlönykiadó és Igazságügyi Fordítóközpont Zrt. (MKIFK). https://mkifk.hu/ (Letöltés: 2025. április 30.) Honlapja alapján a három fő szolgáltatásuk: a Nemzeti Jogszabálytár, az Igazságügyi Fordítóközpont és a *Magyar Közlöny.*

nevű terminológiai adatbázis építését, és kiadtak egy, a terminológiai adatbázisépítést támogató szakkönyvet.[16]

Természetesen nem tudtam itt minden részletre és intézményre kitérni, sok minden és sok mindenki kimaradt a felsorolásból: a magyar és külföldi egyetemek magyar nyelvi tanszékein folyó, illetve a fordítóképzésekben oktató-kutató kollégák kutatásai, eredményei, a lektorátusok, nyelvi intézetek; a különböző szakmák és szakmai szervezetek (például: Magyar Szabványügyi Testület, Mérnöki Kamara) magyar nyelvi útmutatói, az általuk készített szótárak stb.

Vannak továbbá olyan folyóiratok, amelyek sokat tettek a magyar szaknyelvek megújulásáért, a magyar szaknyelvi kutatások eredményeinek közléséért: ide sorolhatjuk a magyar nyelven megjelenő nyelvészeti és alkalmazott nyelvészeti folyóiratok többségét (például: *Alkalmazott Nyelvtudomány, Magyar Nyelvőr, Magyar Nyelv, Magyar Orvosi Nyelv, Magyar Terminológia*).

Az mindenesetre világosan látszik, hogy ez a szerteágazó, sokféle területet lefedő intézményrendszer alkalmas lehet a munkálatok koordinálására és az eredmények közzétételére. Az egyes intézmények keresik az együttműködés lehetőségét, számos esetben jól működő kooperáció van közöttük, és nagyon jó eredményeket mutatnak fel együtt. Ellentmondásos azonban, hogy átfedések vannak az egyes intézetek céljai, feladatai között. Az egyetemek, kutatóintézetek számos tudományos eredménnyel, publikációval járultak és járulnak hozzá a terminológiai kutatásokhoz. Az egyesületek, tanácsok (többé-kevésbé) biztosítják a kutatók, ipari és gazdasági szakemberek rendszeres kommunikációját. A MANYSI[17] vagy más központi intézmény pedig segíthetne e kialakult hálózat eredményeinek közvetítésében, szintetizálásában a kormány, a politika számára.

Terminológiai adatbázisok

A modern terminológiai munkák (kutatás és alkalmazás) egyik legfontosabb területe a terminográfia (terminológiamenedzsment), vagyis a nyelvészeti, fogalmi, pragmatikai információk rögzítése a terminológiai egységekről *terminológiai adatbázisok*ban, leggyakrabban elektronikus formában. A terminológiai adatbázisok egy- vagy többnyelvű, terminológiai adatokat tartalmazó adatbázisok, a címszavak mellett vagy helyett gyakran fogalomazonosító szerepel bennük, és nemcsak nyelvi, hanem fogalmi és pragmatikai információkat is megadnak.

[16] Tamás Dóra Mária: *Bevezetés a jogi terminológiába a terminológus szemüvegén át,* Budapest, ELTE Eötvös, 2017.

[17] 2019-től a Magyarságkutató Intézet része.

A komplexebb *tudásbázisok* pedig már nemcsak adatokat, hanem ismeretelemeket és szabályrendszereket is tartalmaznak, például terminológiai gráfokat. A terminológiai adatbázisok szóközpontú és fogalomközpontú rendszerben is tárolhatják a terminusokat és a róluk megadott információkat (részletes leírását lásd Demeczky,[18] az IBM terminológusának tanulmányában).

A mai világban a terminológiai adatbázisok nélkülözhetetlenek, fontos szerepet játszanak többek között a fordítási munkafolyamat előkészítésében és a fordítás ellenőrzésében is. A fordítókat segítő számos eszközt összefoglaló néven *CAT-eszközök*ként emlegetik (például fordítómemóriát tartalmazó eszközök, terminológiakezelők, korpuszelemzők, szótárak, kiadványszerkesztő programok), illetve ezeknek azt a fajtáját, amely fordítómemóriát tartalmaz, *fordítási környezet*nek hívják (részei például a fordítómemória, a terminológiakezelő, a szövegpárhuzamosító).

A terminusok szövegbeli szerepét felhasználva többféle módszer alapján működnek a *terminuskivonatoló* szoftverek, többek között a szövegbeli gyakoriság és/vagy az ortográfiai szavak együttes előfordulása alapján rendezik sorba a szövegben előforduló lexikai egységeket, vagy más szövegbeli jellemzőket (például definiáló formák) vesznek figyelembe kigyűjtésük során. Bármelyik típusú szoftvert használja is azonban valaki, az eredmény mindig *terminusjelöltek* megtalálása; a valódi terminusok összegyűjtése, kiválasztása pedig minden esetben emberi tudást és munkát igényel.

A fordítóirodák éveken keresztül fordítanak ugyanabban a témában a megrendelőknek úgy, hogy egyszerre, egy időben több fordító dolgozik ugyanazon az anyagon. Egyrészről tehát magánál az irodánál újabb és újabb dokumentumokat fordítanak ugyanabban a témában (például az európai uniós intézmények jogszabályait, melyeket minden egyes átdolgozás után újra kell[ene] fordítani a hivatalos nyelvekre, vagy például autóipari cégeknél egy új modell megjelenésekor a használati utasításokat, műszerkönyvek fordításait); másrészről több ezer oldalas fordításokat kell rövid határidőre elkészíteni. Ilyenkor a szövegek koherenciája, terminológiai egységessége csak úgy tartható fenn, ha már előre szabályozzák a terminushasználatot, úgy, hogy maga a fordítóiroda gondoskodik a terminológiai adatbázis elkészítéséről. Ma már számos fordítástámogató rendszer (fordítási környezet) létezik, melyek általában két alapvető részből állnak: *fordítási memóriából* (angolul *translation memory*, TM) és *terminológiai adatbázisból* (angolul *term base*, TB). A vásárló csak a keretrendszert kapja meg, a nyelvi adatokat (szövegeket, terminusokat) neki kell a rendszerbe feltölteni. A termi-

[18] Demeczky: *Terminológia a szoftveriparban,* 2008.

nológiai adatbázis elkészítése, használata és naprakészen tartása egyúttal a minőségbiztosítás alapja is a fordítási munkafolyamatban.

A terminológiát egyértelműen online, nyilvánosan hozzáférhető rendszerekben érdemes gyűjteni és közzétenni. A terminológiai adatbázisok között tartalmuk és szerkezetük alapján többféle változat is létezik, de sajnálatos módon kevés adatbázis tartalmaz magyar nyelvű adatokat. Ezek közül mindenképpen megemlítendők: az Igazságügyi Minisztérium gondozásában lévő *Termin*, az Európai Intézményközi Terminológiai Adatbázis *(IATE),* az *EUROTERMBANK,* az *SAPterm,* a *DictionELI* Lézerterminológiai szótár;[19] továbbá az OFFI Zrt.[20] által gondozott jogi és közigazgatási terminológiai adatbázis *(IUSTerm)* és a LEG Zrt. autóipari fordítói terminológiai adatbázisa (utóbbi kettő nem nyilvános).

Az online terminológiai adatbázisok céljuktól függően készülhetnek leíró vagy előíró jelleggel, ezáltal előmozdítva a nyelv- és terminológiapolitika által meghatározott stratégiákat.

A nyilvános terminológiai adatbázisok készítéséhez anyagi fedezet és képzett terminológusok szükségesek. Csak bízni lehet abban, hogy a megfelelő anyagi fedezetet elő lehet teremteni a munkákra; a terminológusképzés remélhető jövőbeli újraindítása pedig reménytelivé teszi, hogy lesz elegendő képzett terminológus az adatbázisok terminológiai adatokkal való feltöltésére.[21]

Milyen sürgető feladataink vannak?

Tudjuk azt, hogy különböző bizottságok, szakmai szervezetek stb. régóta foglalkoznak terminológiai adatok összegyűjtésével, és nagy energiákat fektettek egyes szakterületek terminológiai szótárainak, szakszógyűjteményeinek létrehozásába. Ezek egy része elektronikus formában készült, esetleg online is hozzáférhető. Jelenleg nem tudjuk pontosan, milyen terminológiai szótárak, adatbázisok készültek korábban, és melyek érhetőek el már most online, nyilvánosan. Érdemes volna egy olyan online felületet – úgynevezett *terminológiai portált* – létrehozni (például az MTA, a Nyelvtudományi Intézet vagy a MANYSI honlapján), ahol a szótárak, szójegyzékek, adatbázisok összegyűjtött adatai megtalálhatók volnának, és itt megadni a linket, ahol ezek elérhetők. Az volna jó, ha a felületen jó

[19] Fóris Ágota: Tudományos kommunikáció a lézerfizikában. A nagy energiájú, atto- és femtoszekundumos, impulzusüzemű lézerek terminológiai harmonizációja, *Magyar Nyelvőr,* 142. évf., 2018/2, 187–205.

[20] 2024-től a Magyar Közlönykiadó és Igazságügyi Fordítóközpont Zrt. (MKIFK) része.

[21] Fóris: *A magyar terminológia-politikáról és stratégiáról,* 2017.

kereső működne. Ez tűnik a legegyszerűbben és leggyorsabban megvalósítható feladatnak.

Egy másik lehetőség volna egy terminológiai kutatócsoport létrehozása a MTA Nyelvtudományi Intézetén belül, vagy pedig egy külön terminológiai központ kialakítása. Ahogy azt korábban írtam, a Nyelvtudományi Intézeten belül jelenleg nincs kifejezetten a terminológiával foglalkozó osztály vagy csoport.[22] Értékes eredményeket hozhatna továbbá az egyes szaknyelvek állapotára vonatkozó tanulmányok összegyűjtése és kiértékelése; a terminológiastratégia elkészítése, a stratégiai területek meghatározása (tudományos igénnyel, deskriptív szemléletben); terminológiai adatbázisok felületének, adatmezőinek, szerkezetének kialakítása és ingyenes felület biztosítása az egyes szakterületek számára, amelynek segítségével a szakterületek terminológusai a saját terminológiai szótáraikat feltölthetnék adatokkal. A terminológiai kutatócsoport, illetve központ szakmai segítséget, tanácsokat stb. biztosíthatna mindehhez. Nagyobb lélegzetű feladat lehetne a terminológiai adatbázis(ok) készítése, szaknyelvi korpuszok létrehozása és ezek alapján a nyelvi adatok feldolgozása és közzététele (a Nyelvtechnológiai Kutatócsoporttal együttműködve). Felmerült az is, hogy elindulhatna egy Magyar Szaknyelvi Terminológia projekt, ennek keretében pedig egy nagy magyar terminológiai adatbázis építése.

Természetesen ezek a feladatok más intézményi keretben is megvalósíthatók, de mindenképpen szükségesnek látszik a terminológiai szakértelmen túl a megfelelő nyelvtechnológiai háttér biztosítása, valamint az érdekelt felek folyamatos együttműködése.

Ellenvetések – vagyis miért és hogyan ne foglalkozzunk a magyar terminológiával?

A magyar műszaki és nyelvészhagyományban a terminológiai szemléletet gyakran azonosítják a nyelvi szabványosítás megközelítésmódjával, a „magyaros kifejezésmóddal" vagy a „terminuscsinálással". Vagyis úgy gondolják, hogy a terminológus feladata, hogy „magyar szavakat használjon", és figyelmeztesse a szakembereket „a magyaros nyelvhasználatra", hogy az idegen szavak helyett „magyar szavakat alkosson" – vagyis felügyelje a nyelvhasználatot és a szaknyelvi szabványok betartását. Különösen szakemberek (például mérnökök, orvosok)

[22] A tanulmány első, 2019-es közreadása óta 2021-ben létrejött ez a kutatócsoport – az azóta évente nevet változtató intézetben –, amely a könyv kiadásának idején az ELTE Nyelvtudományi Kutatóközpont Lexikológiai Intézetében Terminológiai Kutatócsoport néven működik.

szokták szóvá tenni, hogy nyelvész létünkre túl sok „idegen szót használunk", és hogy ne használjunk bizonyos szavakat, mert azok nem „magyarosak". Azonban a modern terminológiai munkát nem szabad összekeverni a „szócsinálással" és a „nyelvvédelemmel". A terminológia modern irányzatai elsősorban nem előíróak (nem preskriptívek), hanem *leíró (deskriptív) jellegűek*. A terminológus feladata a szakmai fogalomrendszer és a terminológiai rendszer felderítése, leírása, közzététele oly módon, hogy ezzel elősegítse a hatékony szakmai kommunikációt, támogassa a nem szakmabelieket a szakszövegek írása és fordítása során, hogy elősegítse a képzést (a szakmai és a tudományos képzést egyaránt).

A számítógépes nyelvészettel foglalkozó kollégáktól másfajta kételyek és javaslatok érkeznek. Mi értelme van ennek az aprólékos adatgyűjtésnek, amit a terminológusok csinálnak? Ők számítógépes nyelvészeti módszerekkel gyorsan „összegereblyéznek nekünk" több ezer, több millió szót, és akkor mi válogathatunk azok közül. A terminuskivonatolás régóta létező dolog, de sajnos nem tökéletes. Van, amire alkalmas, például tolmácsok számára kulcsszavak kigyűjtése egy több ezer oldalas anyagból. Terminológiai adatbázis készítésére emberi munka nélkül viszont sajnos nem alkalmas, egyrészről azért, mert a terminológiában nagyon fontos, hogy szakmailag megbízható, hiteles forrásokból származó adatokat gyűjtsünk össze és tegyünk közzé (a hiteles források azonosítása pedig nem nélkülözheti a szakembert), másrészről azért, mert a terminusokat a tartalmuk alapján különítjük el, jelenleg azonban a szemantikai elemzés még nem elég fejlett ehhez, morfológiai alapon pedig nem tudjuk a terminusokat megbízhatóan kiválogatni. Tudjuk, hogy a számítógépes nyelvészetnek megvannak a megfelelő eszközei arra, hogy meglevő szótárakat, adatbázisokat akár sok nyelven összekapcsoljanak egymással. A gond mindig ugyanaz: nem állnak rendelkezésünkre a részletes, pontos, naprakész terminológiai adatok. (Ezt nagyon jól lehetett észlelni például az *EuroTermBank* projekt keretében, ahol szintén a tesztelés során derült ki, hogy a számítógépes nyelvészeti eszközök kiválóak, az adatok azonban hiányosak.) Talán a legjobban az élővilág kategorizációjához hasonlíthatnánk a terminológiai munkafolyamatot: minden egyes növény- és állatfaj egy-egy példányát kézbe kell venni, és le kell írni a tulajdonságaikat egy adott rendszer szerint, úgy, hogy az a leírás az adott rendszerbe beilleszthető legyen; csak megbízható adatokból építhető fel egy rendszer és egy vagy több adatbázis. Pontosan kell tudnunk, milyen források alapján dolgozunk, és az adatbázisokban pontosan jelölnünk is kell az adatok forrását – ebből következik az, hogy az adatbázis megbízható lesz, az adatok pedig ellenőrizhetők. A korpusznyelvészetben azért dolgoznak olyan nagy mennyiségű adattal (például a Magyar Nemzeti Szövegtár [MNSZ] első verziója milliós, a most készülő második verziója milliárdnyi szövegszót tartalmaz), mert statisztikailag megbízha-

többek lesznek az eredmények. Nagyszerű volna egy szaknyelvi szövegtár létrehozása – de az nem pótolná a terminológiai adatbázisokat (ahogy az MNSZ sem helyettesíti a magyar köznyelvi szótárakat).

Miért nem a Wikipédiát töltjük fel adatokkal? Ez persze jó ötlet, de ez sem helyettesíti a terminológiai adatbázist, egyszerűen azért, mert más a céljuk, a felépítésük, és más adatmezőket tartalmaznak. Persze felhasználhatnánk a wiki szoftvert arra, hogy elindítsunk egy magyar terminológiai adatbázist – de azt a munkát is el kell valakinek végezni, annak az adatmezőit is meg kell határozni és fel kell tölteni megbízható adatokkal.

Konklúzió

A terminológia és a terminológiai szemlélet segíthet a szaknyelvek és a tudományos nyelvek hatékonyabb és részletesebb leírásában és az adatok nyilvános közzétételében. A nehézség mindig abban áll, hogy honnan (és milyen módszerrel) nyerjük az adatokat, hogy hitelesek-e az adatok, és hogy hol tesszük közzé őket. A hiteles információt eredeti szakmai szövegek felhasználása, komoly szakmai lektorálás és (kétnyelvű) eredeti korpuszok terminológiai feldolgozása garantálhatja. Az adatokat pedig olyan online, nyilvános adatbázisokban érdemes közzétenni, amelyek megfelelő adatmezőket tartalmaznak.

Irodalomjegyzék

Cabré, Maria Teresa: *Terminology. Theory, Methods and Applications,* (Terminology and Lexicography Research and Practice 1), Amsterdam–Philadelphia, John Benjamins, 1998.

Demeczky Jenő: Terminológia a szoftveriparban, *Magyar Terminológia*, 1. évf., 2008/2, 189–204.

É. Kiss Katalin: *Anyanyelvünk állapotáról,* Budapest, Osiris, 2004.

Fóris Ágota – Bölcskei Andrea (szerk.): *Terminológiastratégiai kihívások a magyar nyelvterületen,* Budapest, L'Harmattan – OFFI Zrt., 2019. https://www.offi.hu/offi-akademia/kiadvanyok/terminologiastrategiai-kihivasok-a-magyar-nyelvteruleten

Fóris Ágota: A magyar terminológia-politikáról és stratégiáról, in Benő Attila – Gúti Erika – Juhász Dezső – Szoták Szilvia – Terbe Erika – Trócsányi András (szerk.): *Tudományköziség és magyarságtudomány a nyelvi dimenziók tükrében,* Törökbálint, Termini Egyesület, 2017, 120–128. http://mek.oszk.hu/18600/18698/

Fóris Ágota: Tudományos kommunikáció a lézerfizikában. A nagy energiájú, atto- és femtoszekundumos, impulzusüzemű lézerek terminológiai harmonizációja, *Magyar Nyelvőr,* 142. évf., 2018/2, 187–205.

A magyar nyelv a tudományban. A terminológia helye, szerepe és feladatai, *Magyar Tudomány,* 180. évf., 2019/3, 406–416. https://mersz.hu/mod/object.php?objazonosito=matud_f18650_i1

Kiss Jenő: A tudományos nyelvek, az anyanyelv és az értelmiségi elit, *Magyar Tudomány,* 170. évf., 2009/1, 67–74.

Roche, Christophe – Calberg-Challot, Marie – Damas, Luc – Rouard, Philippe: Ontoterminology – A New Paradigm for Terminology, in *KEOD 2009 – Proceedings of the International Conference on Knowledge Engineering and Ontology Development,* Funchal–Madeira, Portugal, October 6–8, 2009, 321–326.

Tamás Dóra Mária: *Bevezetés a jogi terminológiába a terminológus szemüvegén át,* Budapest, ELTE Eötvös, 2017.

Temmerman, Rita: *Towards New Ways of Terminology Description. The Sociocognitive Approach,* (Terminology and Lexicography Research and Practice 3), Amsterdam–Philadelphia, John Benjamins, 2000. https:/doi.org/10.5788/14-0-709

Tolcsvai Nagy Gábor: A magyar nyelvi rétegződést bemutató modellekről, in Hajdú Mihály – Keszler Borbála (szerk.): *Köszöntő könyv Kiss Jenő 60. születésnapjára,* Budapest, ELTE Magyar Nyelvtudományi és Finnugor Intézete – Magyar Nyelvtudományi Társaság, 2003, 272–277.

Wüster, Eugen: *Einführung in die Allgemeine Terminologielehre und Terminologische Lexikographie,* I–II, Wien–New York, Springer, 1979.

Források

Magyar Közlönykiadó és Igazságügyi Fordítóközpont Zrt. (MKIFK). https://mkifk.hu/

A TERMINOLÓGIAI SZÓTÁRAKTÓL A TERMINOLÓGIAI ADATBÁZISOKIG[1]

Fóris Ágota

Bevezetés

A tanulmány célja *a szakszótárak, terminológiai szótárak és terminológiai adatbázisok* témakörén belül a legfontosabb magyar nyelvű vonatkozások áttekintése és összefoglalása.

A szakszótárak és terminológiai adatbázisok témája rendkívül aktuális, és régóta foglalkoztatja a nyelvészeket, lexikográfusokat és terminológusokat. Ha történeti szempontból nézzük, a szakszótárak egy nagyobb vagy kisebb szakterület szókincsét gyűjtik össze egy-, két- vagy többnyelvű szótárakban, és a szótár típusától függően adnak meg információkat (elsősorban értelmezést és/vagy ekvivalenseket) a címszavakról. A szakszótárak a 18–19. századtól kezdve jelentős szerepet játszottak a szakszókincs összegyűjtésében, közzétételében és terjesztésében, egyúttal normatív funkciót is betöltöttek: szerkesztőik a szakterületek elismert szakembereiként azt a szókincset (korabeli terminussal: „műszavakat") gyűjtötték össze, amelyet az adott szakma használt. Mivel számos szakma és tudományterület magyar nyelvű szókincse nem létezett, vagy nem volt összegyűjtve, általános volt, hogy a szakszótárak szolgáltak az újonnan létrehozott terminusok közzétételi helyeként. Az egyes tudományágak önálló nómenklatúrájának és terminológiájának kialakítása a 18–19. századi nyelvújítás során kezdődött meg; majd a sikeres megoldáshoz vezető, tudatosan irányított munkálatok eredményeinek nagy részét az új orvosi, matematikai, fizikai, növénytani stb. terminusok képezték a 20. században.[2] Az egységes szakszókincs terjesztését a szakterület szakembereinek szervezett együttműködésében készült szakszótárak kiadásával oldották meg. Tolnai Vilmos szerint[3] a szakszótárakat

[1] A tanulmány első megjelenésének adatai: Fóris Ágota: A terminológiai szótáraktól a terminológiai adatbázisokig, in Előry Vilma – Gyáfrás Edit (szerk.): *A szakszótáraktól a terminológiai adatbázisokig,* (Lexikográfiai Füzetek 12.), Budapest, Tinta, 2024, 9–21; a tanulmány az MTA TMNP2023-1/2023. projekt támogatásával készült.

[2] Fóris Ágota: *Hat terminológia lecke*, Pécs, Lexikográfia, 2005.

[3] Tolnai Vilmos: *A nyelvújítás,* Budapest, Magyar Tudományos Akadémia, 1929, 21.

nagyobb mennyiségben a magyar nyelv egyes jogait törvénybe iktató 1805. évi 4. tc. után kezdték kiadni, mivel létre kellett hozni a közigazgatás, a törvénykezés és a hivatali eljárás magyar szakszókincsét, amelyet a „Tiszti Szótárak"-nak nevezett szakszótárakban adtak ki. A Magyar Tudományos Akadémia is szakszótárak szerkesztésével és kiadásával kezdte a működését. A nyelvújítás idején a szakszótárakat jellemzően nem egy ember, hanem egy bizottság készítette, többnyire normatív céllal.[4] A nyelvújítás idején létrehozott szakszókinccsel és az azt közreadó szótárakkal, a téma elméleti és gyakorlati kérdéseivel több összefoglaló kötet is foglalkozik,[5] az 1922-ig kiadott szakszótárak adatai pedig megjelentek a Sági-féle bibliográfiában.[6] A szakszótárak népszerűsége és jelentősége egészen a 20. század végéig megmaradt, amikor a lexikográfiában az 1990-es években lezajlott paradigmaváltás következtében[7] a digitális szótárak egyre népszerűbbé váltak a nyomtatott szótárakhoz képest; majd újabb jelentős változást hozott a 2010-es évekre a szemantikusweb-technológiák megjelenése és elterjedése,[8] melynek következtében az online szótárak, adatbázisok és ontológiák készítése a korábbiaknál sokkal egyszerűbbé vált, ezzel pedig a szakszókincs közzététele is könnyebb lett.[9] Az utóbbi években Muráth Judit tett erőfeszítéseket a magyar szaklexikográfia eredményeinek összegyűjtésére, rendszerezésére, melyet tanulmánykötetben jelentettek meg,[10] továbbá folyamatban van a magyar nyelvű szakszótárak és -lexikonok bibliográfiájának készítése.[11]

A nyelvészet és a természettudományok is megkülönböztetik egymástól a terminológiát és a nómenklatúrát (nevezéktant). Az egyes szaktudományok saját, önálló rendszert hoztak létre a szakterületek nómenklatúrájának kialakítására (pl. kémia, biológia, anatómia). A nómenklatúráknak vannak ugyan bizonyos egymással megegyező szabályai, de tudományterületenként alapvetően különböző szabályokat alkalmaznak. Nyelvtörténeti szempontból az egyes tudomány-

[4] Tolnai: *A nyelvújítás,* 1929.

[5] Uo.; Pais Dezső (szerk.): *Nyelvünk a reformkorban,* Budapest, Akadémiai, 1955.

[6] Sági István: *A magyar szótárak és nyelvtanok könyvészete,* (A Magyar Nyelvtudományi Társaság kiadványai 18.), Budapest, Magyar Nyelvtudományi Társaság, 1922.

[7] Fóris Ágota: *Szótár és oktatás,* Pécs, Iskolakultúra, 2002, 12–16. http://mek.oszk.hu/01800/01890/ (Letöltés: 2025. február 12.)

[8] Tóth Máté: A szintaktikai és a szemantikai paradigma. Egy globális hálózati metaadat-infrastruktúra felé, *Magyar Terminológia,* 3. évf., 2010/2, 183–214.

[9] Részletesen lásd Fóris Ágota: A szótár fogalma a magyar lexikográfiában, in Pintér Tibor – Pődör Dóra – P. Márkus Katalin (szerk.): *Szavak pásztora. Írások Magay Tamás tiszteletére,* Szeged, Grimm, 2012, 22–38.

[10] Muráth Judit (szerk.): *Magyar szaklexikográfia,* Budapest, Tinta, 2020.

[11] Arató Balázs – Muráth Judit et al. (szerk.): *A magyarországi szakszótárak és -lexikonok bibliográfiája,* 2019. https://szakszotar.lib.pte.hu (Letöltés: 2025. február 12.) Ismertetését lásd Muráth Judit: A magyarországi szakszótárak és -lexikonok bibliográfiájának elektronikus adatbázisa, *Porta Lingua,* 2020, 159–168.

területek magyar nyelvű terminológiájának és nómenklatúrájának első létrehozása a 18–19. század során lezajló nyelvújítás idejére esik, de az ekkor kialakított kifejezések nagy része elszigetelt és időszakos használatú megjelölés maradt. Nemzetközi szinten a nómenklatúra és a terminológia koordinálása és szabványosítása a 20. században valósult meg, és ehhez a nemzetközi szabványosítási tevékenységhez kapcsolódtak a Magyar Tudományos Akadémián keresztül a magyar kutatók is a magyar nyelvű nevezéktanok (szabályzatok) és szótárak létrehozásával. E tevékenység összefoglaló bemutatását lásd *A névtudomány, a nevezéktan és a terminológia viszonya, érintkezési pontjai* című tanulmányban.[12]

Szótárak, szakszótárak

Pályám kezdetétől foglalkoztatott a szótár mint referenciamű fogalmának szűkebb és tágabb értelmű meghatározása, a szakszótárak, terminológiai szótárak és terminológiai adatbázisok közötti tartalmi és szerkezeti hasonlóságok és különbségek összegyűjtése és leírása.[13] Ezek eredményeként megállapítottam, hogy a magyar nyelvben a *szótár* szónak van egy szűkebb és egy tágabb jelentése: szűkebb értelemben a *nyelvi szótárak*ra vonatkozik; tágabb értelemben pedig a *lexikográfiai referenciamű* fogalmával azonosítható, amely nemcsak a nyelvi szótárakat, hanem a szakszótárakat, lexikonokat és enciklopédiákat is magába foglalja. „A szótár olyan egy-, két- vagy többnyelvű gyűjteményes adatbázis, amely – hordozótól függetlenül – nyelvi egységek jellemzőit, és ezeknek adott szempont szerint, kulcsszavakkal történő osztályozását tartalmazza, egy meghatározott korpusz alapján."[14]

A *Dictionary of Lexicography*[15] és R. R. K. Hartmann[16] meghatározásai alapján a *lexikográfia* olyan szakmai tevékenység és kutatási terület, amely a lexiko-

[12] Bölcskei Andrea – Fóris Ágota: A névtudomány, a nevezéktan és a terminológia viszonya, érintkezési pontjai, *Névtani Értesítő,* 44. évf., 2022, 59–78.

[13] Pl. Fóris: *Szótár és oktatás,* 2002, 12–28; uő: A szótárfogalom megváltozásáról, *Modern Filológiai Közlemények,* 2002/2, 5–19; uő: A szótár terminus értelmezéséről, in Magay Tamás (szerk.): *Félmúlt és közeljövő,* Budapest, Akadémiai, 2007, 295–302; uő: *A szótár fogalma a magyar lexikográfiában*, 2012; uő: Terminológiai szótárak és adatbázisok tipológiai kérdései, in Tóth Szergej (szerk.): *Társadalmi változások – nyelvi változások. Alkalmazott nyelvészeti kutatások a Kárpát-medencében. A XXII. MANYE Kongresszus Előadásai, Szeged, 2012. április 12–14.,* (A MANYE Kongresszusok Előadásai 9.), Budapest–Szeged, MANYE – Szegedi Egyetemi Kiadó Juhász Gyula Felsőoktatási Kiadó, 2013, 433–437.

[14] Fóris: *A szótár terminus értelmezéséről,* 2007, 301.

[15] R. R. K. Hartmann – Gregory James (eds.): *Dictionary of Lexicography,* London – New York, Routledge, 1998.

[16] R. R. K. Hartmann: *Teaching and Researching Lexicography,* (Applied Linguistics in action 2), Exeter, Pearson Education, 2001.

gráfiai típusú művekkel foglalkozik: szótárakkal és más referenciaművekkel, vagyis a lexikográfusok nemcsak nyelvi szótárakkal foglalkoznak, hanem más típusú lexikográfiai művekkel is (például enciklopédiákkal és tezauruszokkal). Ez alapján a *szótár* a legelterjedtebb típusú referenciamű, és *referenciamű*nek nevezünk minden olyan terméket, akár könyv, akár számítógépes szoftver, amely lehetővé teszi az embereknek, hogy információt viszonylag könnyen és gyorsan tároljanak, valamint előhívjanak.

A *szakszótár* elnevezés a magyar nyelvben arra utal, hogy olyan szótárakról van szó, amelyek címszavai a szakszókincset tartalmazzák, és arra vonatkozóan adnak információkat. A szakszótárak lehetnek egynyelvűek, kétnyelvűek vagy többnyelvűek; listaszerűek, továbbá tartalmazhatnak nyelvi vagy enciklopédikus információkat. Vannak csak egyféle információt megadó szakszótárak, más szakszótárak egyszerre többféle információt is megadnak: idegen nyelvi ekvivalenst, értelmezést és példamondatokat. A szakszótárak egy része alfabetikus, más része tematikus elrendezésű. Hordozójuk lehet nyomtatott, elektronikus vagy online. Álláspontom szerint az, hogy egy adott művet szakszótárnak tartunk-e, vagy más kézikönyvnek, nemcsak attól függ, hogy a címében szerepel-e a szótár szó, hanem attól is, hogy tartalmában és szerkezetében is szótári jellemzőket mutat-e.[17]

A nyelvi szótárak és enciklopédikus szótárak között a különbség abban áll, hogy miről adnak információt: a címszavakról vagy a címszavak denotátumáról. A nyelvi szótárak jelalapúak, ami azt jelenti, hogy a kiindulás a lexikai egységből történik, a lexikai egységről mint jelölőről adnak információt, vagyis a címszavakról. A terminológiai szótárak fogalomalapúak, azaz a kiindulás a fogalomból történik, és a címszavak denotátumáról adnak információt. A szakszótárak lemmaállományát a köznyelvi szókincshez viszonyítva gyűjtik, tehát a szakszótárakban a leggyakoribb és legfontosabb szakszavakról adnak információkat; a megadott információk egyaránt lehetnek nyelvészetiek és enciklopédikusak. A terminológiai szótárak lemmaállománya egy domént fed le; az adott domén minél teljesebb körű leírására törekednek, és nem a gyakorisági és fontossági szempontokat veszik figyelembe.

A terminológiamenedzsment és a terminológiai források

A terminológiai adatbázisok elődei a terminológiai szótárak és szójegyzékek. Elektronikus terminológiai adatbázisokat már az 1960-as években is készítettek, ezeket

[17] Lásd Fóris: *Terminológiai szótárak és adatbázisok tipológiai kérdései*, 2013.

kezdetben szerverekről lehetett elérni modemkapcsolaton keresztül, majd az 1980-as évektől CD-ROM-ra kerültek át az adatok. Csak az 1990-es, 2000-es évektől kezdve jelentek meg a sokkal több adatot tartalmazó és kezelni tudó és a weben keresztül elérhető online terminológiai adatbázisok. A terminológiai adatok elektronikus tárolási lehetősége a kezdetektől fogva hasznosnak látszott, több ok miatt is: a tárolandó terminológiai adatok mennyisége hatalmas, és biztosítani kell a gyors visszakereshetőségüket; a szakmai ismeretek gyorsan elavulnak, ezért gyakran kell frissíteni őket; a terminológiai leírások fogalomalapúak (ellentétben a jelalapú általános nyelvi szótárakkal), ezért rendszerezettebben rögzítik őket; továbbá a terminológiai adatok rögzítésével kapcsolatos kezdeti aggodalmak szerencsésen egybeestek a strukturált adatok tárolására szolgáló technológiák elérhetőségével.[18]

A terminológiai adatokat többféle kiadványban és módon lehetséges közzétenni. Az ISO 1087:2019 szabvány[19] szerint *a terminológiai források* (terminology resources) nyomtatott és elektronikus formában egyaránt léteznek, és többféle fajtájuk van. Ide tartozik

- a terminológiai adatbázis (terminology database, termbase);
- a terminusbank (term bank, terminological data bank), amely terminológiai adatbázisok gyűjteménye;
- a terminológiai szótár (terminological dictionary, special-language dictionary, LSP dictionary), amely olyan terminológiai forrás, amelyet azzal a céllal terveztek, hogy referenciaműként legyen használható;
- a szójegyzék (vocabulary), amely egy-, két- vagy többnyelvű terminológiai szótár;
- a glosszárium (glossary), amely többnyire egynyelvű terminuslista;
- és a nómenklatúra (nomenclature), amely nevezéktani szabályok alapján összeállított terminológiai forrás.

(Ahogy ebből a felsorolásból kitűnik, a szabvány egy kategóriába sorolja a terminológiai szótárakat és a szakszótárakat.)

A terminológia gyakorlati területét terminológiai munkának, illetve terminológiamenedzsmentnek hívják. A terminológiai munkára vonatkozó ISO 1087:2019 szabvány szerint a *terminológiai munka (terminológiamenedzsment)* a fogalmak és jelölőik szisztematikus gyűjtésének, leírásának, feldolgozásának és közzétételének összefoglaló neve, a *terminográfia* pedig a terminológiai munkának az a része, amely a terminológiai források létrehozásával és fenntartásával foglal-

[18] Marie-Claude L'Homme: Large terminological databases (in Chapter XX. Computational terminography), in *Supplementary Volume Dictionaries. An International Encyclopedia of Lexicography,* Berlin, De Gruyter Mouton, 2014, 1480.

[19] ISO 1087:2019 *Terminology work and terminology science – Vocabulary.*

kozik. A terminológiamenedzsment tehát tágabb fogalom, mint a terminográfia. Különösen fontos felhasználási területe a fordításorientált terminográfia.[20]

A terminológiai munka jellemző tevékenységei közé az alábbiakat sorolják a szakirodalomban: a terminusok azonosítása, gyűjtése, elemzése és leírása; a terminusok osztályozása és ábrázolása; az esetlegesen hiányzó terminusok képzése és pótlása; a terminológiai rendszer terminusainak szabványosítása és érvényesítése; végül azok kezelése, rögzítése és közzététele.[21] A terminológiai munka során ma már elengedhetetlen az informatikai eszközök, legfőképp a terminológiai munkát segítő szoftverek használata. A terminológiai munka során végzett tevékenységek eredményét elsősorban terminológiai adatbázisokban és tudásbázisokban jelenítik meg.[22] „A terminológiai adatbázis olyan elektronikusan tárolt terminológiai adatok összessége, amely onomasziológiai szemléletet követve készült, megalkotásának előfeltétele az adott szakterület fogalmi rendszerének felvázolása. Egy vagy több szakterület terminusait és a hozzájuk tartozó definíciókat tartalmazza egy vagy több nyelven."[23]

Gyakori kérdés, hogy egy adott forrásmű a gyűjteményes adatbázis, a terminológiai adatbázis vagy a tudásbázis kritériumainak felel-e meg. A korábban (fent) adott meghatározás szerint ezek mind referenciaműveknek tekinthetők, amelyek a legfőbb adatok mellett sok más információt is tartalmazhatnak. Az adatbázis egy adott doménra vonatkozó adatokat tárol, hasonló jellemzőjű strukturált adatok gyűjteménye, amely alkalmas az adatok gyors lekérdezésére; általában elektronikus formátumú. A terminológiai adatbázis egy- vagy többnyelvű, terminológiai adatokat tartalmazó adatbázis, nemcsak címszavak szerepelnek benne, hanem úgynevezett fogalomazonosító szám, nemcsak nyelvi, hanem fogalmi és pragmatikai információkat is megadnak a készítői. A tudásbázis enciklopédikus és ontológiai ismereteket tárol, és nemcsak adatokat, hanem ismeretelemeket és szabályrendszereket is tartalmaz.

A terminológiai adatbázisokban az adatoknak általában két, három vagy négy szintje van, pl. fogalmi szint, nyelvi szint, a terminus szintje, szószint. A terminológiai adatbázisok adatmezői a terminusokra, fogalmakra, definíciókra vonatkozó adatokon kívül más információkat is tartalmaznak, pl. a forrás adata, a készítő neve, vagy a létrehozás/módosítás időpontja. A legtöbb terminológiai

[20] Lásd Fóris Ágota: *Fordítás és terminológia. Elmélet és gyakorlat,* Budapest, KRE–L'Harmattan, 2020.

[21] Silvia Pavel: *Didacticiel de terminologie,* Ottawa, Le Pavel, 2004.

[22] Christian Galinski – Gerhard Budin: New trends in translation-oriented terminology management, in Sue Ellen Wright – Leland D. Jr. Wright (eds.): *Scientific and Technical Translation,* Amsterdam–Philadelphia, John Benjamins, 1993, 209–215.

[23] Sermann Eszter – Tamás Dóra Mária: Hogyan definiálhatjuk a fordítói adatbázist? Egy olasz és egy spanyol fordítói terminológiai adatbázis vizsgálata, in Károly Krisztina – Fóris Ágota (szerk.): *Nyelvek találkozása a fordításban. Doktori kutatások Klaudy Kinga tiszteletére,* Budapest, ELTE Eötvös, 2010, 113.

adatbázisban a fogalmakat és terminusokat egy úgynevezett *fogalomazonosító* segítségével kötik össze, amely egy azonosító kódszám.[24] Gyakorlati szempontból Demeczky Jenő[25] ismerteti az IBM terminológiai szoftverének kétféle – fogalomközpontú és szóközpontú – megjelenítési felületét. A szóközpontú megjelenítés a jelölő adatait, alakváltozatait, grammatikai jellemzőit, szövegkörnyezetét és definícióját adja meg. A fogalomközpontú megjelenítés egyetlen fogalmat mutat, amelynek részletesen megadja az adatait: a definícióját, a fogalomhoz kapcsolódó szóalakokat, a domént és a kapcsolódó fogalmakat.

A gyakorlatban a terminológiai adatbázisok sokféle formában készülhetnek, sokféle adatot tartalmazhatnak, és sokféle szerkezetük (struktúrájuk) lehet. Juan C. Sager[26] a terminológiai adatbázisoknak négy típusát különbözteti meg: a) hierarchikus adatbázisok, b) adatbázis-hálózatok, c) egyszerű adatbázisok, d) relációs adatbázisok. Tamás Dóra[27] háromféle adatbázistípust különített el: egyszerű, hagyományos és összetett adatbázisokat; a terminológiai adatbázisok legfontosabb jellemzőiként a fogalomközpontúságot és a terminusautonómiát jelölte meg; és táblázatban foglalta össze a terminológiai adatbázisok típusait és főbb jellemzőiket (1. táblázat):

1. táblázat. A terminológiai adatbázisok típusai.[28]

Terminológiai adatbázis típusa	**Fogalom-központúság**	**Terminus-autonómia**	**Adatmezők mennyisége**
EGYSZERŰ	érvényesül	nem érvényesül (szólista jellegű)	számuk nem éri el a minimális mennyiséget
HAGYOMÁNYOS	érvényesül	érvényesül	minimálisan elvárható számú adatmező szerepel
ÖSSZETETT (tudásbázis és terminológiai információs rendszer)	érvényesül	érvényesül	minimálisan elvárható számú adatmező szerepel, plusz további ismeretelemek

[24] Lásd pl. Prószéky Gábor – Kis Balázs: *Számítógéppel emberi nyelven. Intelligens szövegkezelés számítógéppel,* Bicske, Szak, 1999; Tamás Dóra Mária: *Gazdasági szakszövegek fordításának terminológiai kérdéseiről,* Budapest, ELTE BTK Fordító- és Tolmácsképző Tanszék, 2014.

[25] Demeczky Jenő: Terminológia a szoftveriparban, *Magyar Terminológia,* 1. évf., 2008/2, 189–204.

[26] Juan C. Sager: *A Practical Course in Terminology Processing,* Amsterdam–Philadelphia, John Benjamins, 1990.

[27] Tamás: *Gazdasági szakszövegek fordításának terminológiai kérdéseiről,* 2014, 111.

[28] Uo.

A terminológiai adatbázisok vizsgálatával, magának az adatbázisnak, illetve az adatmezők (terminológiai bejegyzések) struktúrájának és tartalmának leírásával Sermann Eszter és Tamás Dóra foglalkozik írásaiban, ezekből részletesen lehet tájékozódni.[29] A terminológiai adatbázisok elemzéséhez és értékeléséhez szükséges szempontokat ők[30] dolgozták ki a közelmúltban. Céljuk – a szótárelemzési szempontrendszerből kiindulva – egy olyan vizsgálati és minősítési szempontrendszer megalkotása volt, amelynek segítségével objektív és átfogó szempontok szerint értékelhetővé válnak az online elérhetőségű terminológiai adatbázisok.

Online szótár vagy terminológiai adatbázis

Ahogy már láttuk, a szakszótárak és a terminológiai szótárak egyaránt a szakszókincset teszik közzé, és arról adnak meg információkat. A lexikográfiai és a terminológiai szakirodalomban is alapvető különbségként említik, hogy a szótárak jelalapúak (lemmaközpontúak), a terminológiai szótárak pedig fogalomközpontúak, ennek következtében a struktúrájuk is különbözik egymástól. A gyakorlatban mégsem mindig egyszerű éles határvonalat húzni a szakszótárak és a terminológiai szótárak között. Az is nehézzé teszi a kérdést, hogy mindkét szótártípusnak létezik nyomtatott és digitális (elektronikus és online) változata. Felmerül tehát a kérdés, hogy milyen hasonlóságok és különbségek mutathatók ki az online szótárak és a terminológiai adatbázisok között.

Az online szótárak és a terminológiai adatbázisok (ma már pontosabb terminussal azt mondhatnánk, hogy a digitális szótárak és a digitális terminológiai

[29] Sermann–Tamás: *Hogyan definiálhatjuk a fordítói adatbázist?,* 2010; uők: Elektronikus szótár vagy terminológiai adatbázis?, in Tóth Szergej (szerk.): *Társadalmi változások – nyelvi változások. Alkalmazott nyelvészeti kutatások a Kárpát-medencében. A XXII. MANYE Kongresszus Előadásai, Szeged, 2012. április 12–14.,* (A MANYE Kongresszusok Előadásai 9.), Budapest–Szeged, MANYE – Szegedi Egyetemi Kiadó Juhász Gyula Felsőoktatási Kiadó, 2013, 450–454; uők: Vizsgálati szempontrendszer online terminológiai adatbázisokhoz, in Fóris Ágota – Bölcskei Andrea (főszerk.): *Nyelv, kultúra, identitás. Alkalmazott nyelvészeti kutatások a 21. századi információs térben I. Terminológia, lexikográfia, fordítás,* Budapest, Akadémiai, 2020; uők: Evaluation system for Online Terminological Databases, *Terminologija,* vol. 26, 2019/1, 24–46; Tamás Dóra Mária: Legyünk kreatívak: milyen is az igazi terminológiai adatbázis?, *Fordítástudomány,* XIV. évf., 2012/1, 5–20; uő: Terminológia és dokumentáció a terminológiai adatbázisokban, in Fóris Ágota – Bölcskei Andrea (szerk.): *Tartalomfejlesztés és dokumentáció. Nyelvészeti kutatások,* Budapest, KRE–L'Harmattan, 2021, 233–246.

[30] Tamás–Sermann: *Evaluation system for Online Terminological Databases*, 2019.

adatbázisok) jellemzőinek leírásával több tanulmány is foglalkozik.[31] Ezek alapján összegezhetjük a legfontosabb jellemző jegyeket (lásd még 2. táblázat):

- Az online szótár online elérhető, szóközpontú (lexikai egységeket tartalmaz lemmaként), szócikkek vannak benne, a megadott információk általában nyelvi (ritkábban fogalmi vagy pragmatikai) információk.
- A terminológiai adatbázisok online elérhetők, fogalomközpontúak (fogalmi egységeket tartalmaznak lemmaként, ezek általában számozottak), terminográfiai adatlapok (bejegyzések) tartalmazzák az adatokat, valamint nyelvi, fogalmi és pragmatikai információkat egyaránt megadnak.

2. táblázat. Az online elektronikus szótár és a terminológiai adatbázis jellemzőinek összevetése.[32]

Online elektronikus szótár	**Terminológiai adatbázis**
szemasziológiai elvek	onomasziológiai elvek
központi eleme: a szó	központi eleme: a terminus által jelölt és a definícióban megjelenő fogalom
jelentéseket sorol fel	az adatokat a fogalomhoz (definícióhoz) rendeli hozzá
többletinformációk: pl. kiejtés (hangszóró ikon)	többletinformációk: információk az ekvivalenciaszintről (teljes, részleges ekvivalencia vagy ekvivalencia hiánya), illetve a megadott ekvivalensről (terminus, funkcionális ekvivalens vagy terminusjelölt, szabványosított, harmonizált, ajánlott stb.)

Az online szótárak és a terminológiai szótárak készítését egyaránt szabványok támogatják, amelyek a struktúráról és adatkezelésről is útmutatást adnak; ezekről Sermann Eszter részletesen beszámol a könyvében.[33]

[31] Pl. Sermann–Tamás: *Elektronikus szótár vagy terminológiai adatbázis?,* 2013; az online szótárak jellemzőivel pedig Gaál Péter: Szempontrendszer online szótárak minősítéséhez, *Magyar Terminológia,* 5. évf., 2012/2, 225–250; uő: Új formátum, új perspektívák. Az online szótárak néhány speciális jellemzőjének vizsgálata, in Tóth Szergej (szerk.): *Társadalmi változások – nyelvi változások. Alkalmazott nyelvészeti kutatások a Kárpát-medencében. A XXII. MANYE Kongresszus Előadásai, Szeged, 2012. április 12–14.,* (A MANYE Kongresszusok Előadásai 9.), Budapest–Szeged, MANYE – Szegedi Egyetemi Kiadó Juhász Gyula Felsőoktatási Kiadó, 2013, 446–449.

[32] Tamás: *Gazdasági szakszövegek fordításának terminológiai kérdéseiről,* 2014, 139; valamint Sermann–Tamás: *Elektronikus szótár vagy terminológiai adatbázis?,* 2013.

[33] Sermann Eszter: *Terminológiai szabványosítás és nyelvi közvetítés,* Szeged, Juhász Gyula Felsőoktatási Kiadó, 2021.

Magyar nyelvű adatokat tartalmazó terminológiai adatbázisok

Viszonylag kevés olyan jelentős terminológiai adatbázist ismerünk, amely magyar nyelvű adatokat tartalmaz és nyilvánosan elérhető; Fóris Ágota és Tamás Dóra[34] az alábbiakat gyűjtötte össze és ismertette:

- az Igazságügyi Minisztérium gondozásában lévő *Termin,*[35]
- az Európai Unió Intézményközi Terminológiai Adatbázisa *(IATE),*[36]
- az *EuroTermBank,*[37]
- az *SAPterm*.[38]

Továbbá:

- Meg kell említeni az OFFI Zrt. által gondozott *IUSTerm* nevű jogi és közigazgatási terminológiai adatbázist,[39] amely azonban nyilvánosan nem hozzáférhető.
- A *DictionELI* angol–magyar online terminológiai szótár 5200 terminust tartalmaz a lézerfizika területéről.[40]
- Az oktatásterminológia szakterület referenciaművekkel való ellátottságát vizsgálta Fóris Ágota és B. Papp Eszter,[41] tanulmányukban összegyűjtötték a magyar vonatkozású oktatásterminológiai glosszáriumok és szótárak adatait.

[34] Fóris Ágota – Tamás Dóra Mária: Terminológia nemzeti és nemzetközi keretek között, in Bódi Zoltán – Sz. Hegedűs Rita – Szőllősy-Sebestyén András (szerk.): *Magyar szaknyelvek a Kárpát-medencében,* Budapest, Tinta, 2018, 77–82.

[35] *TERMIN.* https://eu-terminologia.im.gov.hu/ (Letöltés: 2025. február 12.)

[36] *IATE – InterActive Terminology for Europe* – az Európai Unió Intézményközi Terminológiai Adatbázisa. iate.europa.eu (Letöltés: 2025. február 12.)

[37] *EUROTERMBANK.* http://www.eurotermbank.com (Letöltés: 2025. február 12.)

[38] *SAPterm* – SAP AG. www.sapterm.com; bemutatását magyar nyelven lásd Tamás Dóra Mária: Az SAPterm terminológiai adatbázis vizsgálata, in Károly Krisztina – Fóris Ágota (szerk.): *A fordítás titkos ösvényein. Doktori kutatások Klaudy Kinga tiszteletére II,* Budapest, ELTE Eötvös, 2015, 211–230.

[39] Tamás Dóra Mária: Az OFFI Zrt. tevékenységének és terminológiai projektjeinek bemutatása, in Fóris Ágota – Bölcskei Andrea (főszerk.): *Nyelv, kultúra, identitás. Alkalmazott nyelvészeti kutatások a 21. századi információs térben I. Terminológia, lexikográfia, fordítás,* (A MANYE Kongresszusok Előadásai 12/1.), Budapest, Akadémiai, 2020.

[40] Fóris Ágota – B. Papp Eszter – Sermann Eszter (szerk.): *DictionELI. Lézerterminológiai szótár,* Szeged, Szegedi Tudományegyetem, 2015. http://dictioneli.stepp.hu (Letöltés: 2025. február 12.) A munkafolyamat részletes leírását lásd Fóris Ágota: Tudományos kommunikáció a lézerfizikában. A nagy energiájú, atto- és femtoszekundumos, impulzusüzemű lézerek terminológiai harmonizációja, *Magyar Nyelvőr,* 142. évf., 2018/2, 187–205.

[41] Fóris Ágota – B. Papp Eszter: A felsőoktatás terminológiája – referenciaművek és adatbázisok, *Hungarológiai Évkönyv,* 21. évf., 2020/1, 67–78.

A közelmúltban elkészült *Válogatott terminológiastratégiai bibliográfia* összegzi a korábban összegyűjtött információkat: ebben már huszonkettő olyan nyilvánosan elérhető terminológiai adatbázis szerepel, amely magyar nyelvű adatokat is tartalmaz.[42]

Korábban, már az *EuroTermBank* elkészítésekor sem az volt a cél, hogy új terminológiai adatokat dolgozzanak fel és tegyenek közzé, hanem az, hogy a meglévő terminológiai forrásokat (nyomtatott szótárakat és szójegyzékeket) digitalizálják és feldolgozzák a nyelvtechnológia eszközeivel, és így hozzanak létre egy soknyelvű terminológiai adatbázist.[43] Az így létrejött adatbázis munkálataiból világosan látszott, hogy a nyelvtechnológiai eszközök ugyan jól felhasználhatók ilyen céllal, de az is kitűnt, hogy éppen a megfelelő alapossággal feldolgozott terminológiai adatok hiányoznak. Az *EuroTermBank* munkálatai jelenleg is folynak, a cél az, hogy létrehozzák az úgynevezett *Federated eTranslation TermBank Network*-öt, amely összekötné és szinkronizálná egymással az európai uniós országok terminológiai forrásait. A tervek szerint az egyes nemzeti adatbázisok a jövőben az *eTranslation TermBank* nevű csomóponthoz fognak kapcsolódni.

A közelmúltban is többször felmerült a nyelvtechnológiával foglalkozó nyelvészek részéről, hogy olyan metakeresőt volna érdemes létrehozni, amely összekötné egymással a meglévő terminológiai forrásokat, hiszen a terminológiai adatbázisok metakeresője hozzáadott értékként tud megjelenni (pl. a Nyelvtudományi Kutatóközpontban 2021-ben létrehozott Terminológiai Kutatócsoport tervei kapcsán). A kérdés mindig az, hogy vannak-e olyan létező, egymással összeköthető terminológiai források, amelyek nyíltan (és ingyenesen) felhasználhatók. Jó példaként említhetjük, hogy a közelmúltban készült el egy metakereső, amely az EU jogi korpuszában és a *IATE* terminológiai adatbázisban biztosít összetett keresési lehetőséget: ez a *Juremy* online keresőeszköz.[44] Az EU-s adatbázisok anyaga nyíltan felhasználható, a pontos felhasználási és adatvédelmi információk az adatbázisok információi között megtalálhatók.

[42] Fóris Ágota – B. Papp Eszter – Bölcskei Andrea (összeáll.): Válogatott terminológiastratégiai bibliográfia, in Prószéky Gábor (főszerk.) – Fóris Ágota – B. Papp Eszter – Bölcskei Andrea – Lipp Veronika (szerk.): *A magyar terminológiastratégia kialakítása. Zöld könyv,* Budapest, Nyelvtudományi Kutatóközpont, 2023, 331–348.

[43] Signe Rirdance – Andrejs Vasiljevs: *Towards Consolidation of European Terminology Resources*, Riga, Tilde, 2006.

[44] *Juremy* online keresőeszköz (juremy.com), készítője Palotai-Torzsás Tímea.

Összefoglalás

E tanulmány célja áttekintést adni arról, hogy melyek a szakszótárak, a terminológiai szótárak és a terminológiai adatbázisok legfontosabb jellemzői és felhasználási területei. Az utóbbi évtizedekben a terminológiai munka jelentős változásokon ment keresztül, a weben keresztül elérhető terminológiai adatbázisok megjelenése és nyilvános elérhetőségük alapjaiban változtatta meg a terminológiát. A terminológiai adatbázisok előnye a nyomtatott szótárakkal szemben, hogy sokkal több adat tárolására és kezelésére alkalmasak, lehetőség van a rendszeres frissítésükre, lehetőség van a fogalomalapú tárolásra és keresésre, továbbá más releváns információk tárolására is.

Irodalomjegyzék

Bölcskei Andrea – Fóris Ágota: A névtudomány, a nevezéktan és a terminológia viszonya, érintkezési pontjai, *Névtani Értesítő,* 44. évf., 2022, 59–78. https://doi.org/10.29178/NevtErt.2022.5

Demeczky Jenő: Terminológia a szoftveriparban, *Magyar Terminológia,* 1. évf., 2008/2, 189–204. https://doi.org/10.1566/MaTerm. 1.2008.2.2

Fóris Ágota: *Szótár és oktatás,* Pécs, Iskolakultúra, 2002. http://mek.oszk.hu/01800/01890/

Fóris Ágota: A szótárfogalom megváltozásáról, *Modern Filológiai Közlemények,* 2002/2, 5–19.

Fóris Ágota: *Hat terminológia lecke,* Pécs, Lexikográfia, 2005. http://mek.oszk.hu/09200/09278/

Fóris Ágota: A szótár terminus értelmezéséről, in Magay Tamás (szerk.): *Félmúlt és közeljövő,* (Lexikográfiai füzetek 3.), Budapest, Akadémiai, 2007, 295–302.

Fóris Ágota: A szótár fogalma a magyar lexikográfiában, in Pintér Tibor – Pődör Dóra – P. Márkus Katalin (szerk.): *Szavak pásztora. Írások Magay Tamás tiszteletére,* Szeged, Grimm, 2012, 22–38.

Fóris Ágota: Terminológiai szótárak és adatbázisok tipológiai kérdései, in Tóth Szergej (szerk.): *Társadalmi változások – nyelvi változások. Alkalmazott nyelvészeti kutatások a Kárpát-medencében. A XXII. MANYE Kongresszus Előadásai, Szeged, 2012. április 12–14.,* (A MANYE Kongresszusok Előadásai 9.), Budapest–Szeged, MANYE – Szegedi Egyetemi Kiadó Juhász Gyula Felsőoktatási Kiadó, 2013, 433–437. http://mek.oszk.hu/11700/11730

Fóris Ágota: Tudományos kommunikáció a lézerfizikában. A nagy energiájú, atto- és femtoszekundumos, impulzusüzemű lézerek terminológiai harmonizációja, *Magyar Nyelvőr,* 142. évf., 2018/2, 187–205. http://nyelvor.c3.hu/period/1422/142205.pdf

Fóris Ágota: *Fordítás és terminológia. Elmélet és gyakorlat,* Budapest, KRE–L'Harmattan, 2020.

Fóris Ágota: A terminológiai szótáraktól a terminológiai adatbázisokig, in Eőry Vilma – Gyáfrás Edit (szerk.): *A szakszótáraktól a terminológiai adatbázisokig,* (Lexikográfiai Füzetek 12.), Budapest, Tinta, 2024, 9–21.

Fóris Ágota – B. Papp Eszter: A felsőoktatás terminológiája – referenciaművek és adatbázisok, *Hungarológiai Évkönyv,* 21. évf., 2020/1, 67–78.

Fóris Ágota – B. Papp Eszter – Bölcskei Andrea (összeáll.): Válogatott terminológiastratégiai bibliográfia, in Prószéky Gábor (főszerk.) – Fóris Ágota – B. Papp Eszter – Bölcskei Andrea – Lipp Veronika (szerk.): *A magyar terminológiastratégia kialakítása. Zöld könyv,* Budapest, Nyelvtudományi Kutatóközpont, 2023, 331–348. https://doi.org/10.18135/term.2023.16

Fóris Ágota – Tamás Dóra Mária: Terminológia nemzeti és nemzetközi keretek között, in Bódi Zoltán – Sz. Hegedűs Rita – Szőllősy-Sebestyén András (szerk.): *Magyar szaknyelvek a Kárpát-medencében,* Budapest, Tinta, 2018, 77–82.

Gaál Péter: Szempontrendszer online szótárak minősítéséhez, *Magyar Terminológia,* 5. évf., 2012/2, 225–250.

Gaál Péter: Új formátum, új perspektívák: Az online szótárak néhány speciális jellemzőjének vizsgálata, in Tóth Szergej (szerk.): *Társadalmi változások – nyelvi változások. Alkalmazott nyelvészeti kutatások a Kárpát-medencében. A XXII. MANYE Kongresszus Előadásai, Szeged, 2012. április 12–14.,* (A MANYE Kongresszusok Előadásai 9.), Budapest–Szeged, MANYE – Szegedi Egyetemi Kiadó Juhász Gyula Felsőoktatási Kiadó, 2013, 446–449. http://mek.oszk.hu/11700/11730

Galinski, Christian – Budin, Gerhard: New trends in translation-oriented terminology management, in Sue Ellen Wright – Leland D. Jr. Wright, (eds.): *Scientific and Technical Translation,* Amsterdam–Philadelphia, John Benjamins, 1993, 209–215.

Hartmann, R. R. K.: *Teaching and Researching Lexicography,* (Applied Linguistics in Action 2), Exeter, Pearson Education, 2001.

L'Homme, Marie-Claude: Large terminological databases (in Chapter XX. Computational terminography), in *Supplementary Volume Dictionaries. An International Encyclopedia of Lexicography,* Berlin, De Gruyter Mouton, 2014, 1480–1486. https://doi.org/10.1515/9783110238136.1480

Muráth Judit: A magyarországi szakszótárak és -lexikonok bibliográfiájának elektronikus adatbázisa, *Porta Lingua,* 2020, 159–168.

Muráth Judit (szerk.): *Magyar szaklexikográfia,* Budapest, Tinta, 2020.

Pais Dezső (szerk.): *Nyelvünk a reformkorban,* Budapest, Akadémiai, 1955.

Pavel, Silvia: *Didacticiel de terminologie,* Ottawa, Le Pavel, 2004.

Prószéky Gábor – Kis Balázs: *Számítógéppel emberi nyelven. Intelligens szövegkezelés számítógéppel,* Bicske, Szak, 1999.

Rirdance, Signe – Vasiljevs, Andrejs: *Towards Consolidation of European Terminology Resources,* Riga, Tilde, 2006.

Sager, Juan C.: *A Practical Course in Terminology Processing,* Amsterdam–Philadelphia, John Benjamins, 1990.

Sermann Eszter: *Terminológiai szabványosítás és nyelvi közvetítés,* Szeged, Juhász Gyula Felsőoktatási Kiadó, 2021.

Sermann Eszter – Tamás Dóra Mária: Hogyan definiálhatjuk a fordítói adatbázist? Egy olasz és egy spanyol fordítói terminológiai adatbázis vizsgálata, in Károly Krisztina – Fóris Ágota (szerk.): *Nyelvek találkozása a fordításban. Doktori kutatások Klaudy Kinga tiszteletére,* Budapest, ELTE Eötvös, 2010, 101–116. http://www.eltereader.hu/kiadvanyok/karoly-krisztina-foris-agota-szerk-a-forditas-titkos-osvenyein/

Sermann Eszter – Tamás Dóra Mária: Elektronikus szótár vagy terminológiai adatbázis?, in Tóth Szergej (szerk.): *Társadalmi változások – nyelvi változások. Alkalmazott nyelvészeti kutatások a Kárpát-medencében. A XXII. MANYE Kongresszus Előadásai, Szeged, 2012. április 12–14.,* (A MANYE Kongresszusok Előadásai 9.), Budapest–Szeged, MANYE – Szegedi Egyetemi Kiadó Juhász Gyula Felsőoktatási Kiadó, 2013, 450–454. http://mek.oszk.hu/11700/11730

Sermann Eszter – Tamás Dóra Mária: Vizsgálati szempontrendszer online terminológiai adatbázisokhoz, in Fóris Ágota – Bölcskei Andrea (főszerk.): *Nyelv, kultúra, identitás. Alkalmazott nyelvészeti kutatások a 21. századi információs térben I. Terminológia, lexikográfia, fordítás,* (A MANYE Kongresszusok Előadásai 12/1.), Budapest, Akadémiai, 2020. https://mersz.hu/a-manye-kongresszusok-eloadasai

Tamás Dóra Mária: Legyünk kreatívak: milyen is az igazi terminológiai adatbázis?, *Fordítástudomány,* XIV. évf., 2012/1, 5–20.

Tamás Dóra Mária: *Gazdasági szakszövegek fordításának terminológiai kérdéseiről,* Budapest, ELTE BTK Fordító- és Tolmácsképző Tanszék, 2014.

Tamás Dóra Mária: Az SAPterm terminológiai adatbázis vizsgálata, in Károly Krisztina – Fóris Ágota (szerk.): *A fordítás titkos ösvényein. Doktori kutatások Klaudy Kinga tiszteletére II,* Budapest, ELTE Eötvös, 2015, 211–230. http://www.eltereader.hu/kiadvanyok/karoly-krisztina-foris-agota-szerk-a-forditas-titkos-osvenyein/

Tamás Dóra Mária: Az OFFI Zrt. tevékenységének és terminológiai projektjeinek bemutatása, in Fóris Ágota – Bölcskei Andrea (főszerk.): *Nyelv, kultúra, identitás. Alkalmazott nyelvészeti kutatások a 21. századi információs térben I. Terminológia, lexikográfia, fordítás,* (A MANYE Kongresszusok Előadásai 12/1.), Budapest, Akadémiai, 2020. https://mersz.hu/a-manye-kongresszusok-eloadasai

Tamás Dóra Mária: Terminológia és dokumentáció a terminológiai adatbázisokban, in Fóris Ágota – Bölcskei Andrea (szerk.): *Tartalomfejlesztés és dokumentáció. Nyelvészeti kutatások,* Budapest, KRE–L'Harmattan, 2021, 233–246.

Tamás, Dóra Mária – Sermann, Eszter: Evaluation system for Online Terminological Databases, *Terminologija,* vol. 26, 2019/1, 24–46.

Tolnai Vilmos: *A nyelvújítás,* Budapest, Magyar Tudományos Akadémia, 1929.

Tóth Máté: A szintaktikai és a szemantikai paradigma. Egy globális hálózati metaadat-infrastruktúra felé, *Magyar Terminológia,* 3. évf., 2010/2, 183–214.

Wright, Sue Ellen – Budin, Gerhard (eds.): *Handbook of Terminology Management. Basic Aspects of Terminology Management,* Vol. 1, Amsterdam–Philadelphia, John Benjamins, 1997.

Források

Arató Balázs – Muráth Judit et al. (szerk.): *A magyarországi szakszótárak és -lexikonok bibliográfiája,* 2019. https://szakszotar.lib.pte.hu

EUROTERMBANK. http://www.eurotermbank.com

Fóris Ágota – B. Papp Eszter – Sermann Eszter (szerk.): *DictionELI. Lézerterminológiai szótár,* Szeged, Szegedi Tudományegyetem, 2015. https://doi.org/10.14232/dictioneli

Hartmann, R. R. K. – James, Gregory (eds.): *Dictionary of Lexicography,* London, New York, Routledge, 1998.

IATE – InterActive Terminology for Europe – az Európai Unió Intézményközi Terminológiai Adatbázisa, iate.europa.eu

ISO 1087:2019 *Terminology work and terminology science – Vocabulary.*

Juremy, juremy.com

Sági István: *A magyar szótárak és nyelvtanok könyvészete,* (A Magyar Nyelvtudományi Társaság kiadványai 18.), Budapest, Magyar Nyelvtudományi Társaság, 1922.

SAPterm, SAP AG. www.sapterm.com

TERMIN. https://eu-terminologia.im.gov.hu/

LEXIKOLÓGIA, LEXIKOGRÁFIA ÉS TERMINOLÓGIA, TERMINOGRÁFIA. MIBEN HASONLÍTANAK ÉS MIBEN KÜLÖNBÖZNEK?[1]

Fóris Ágota

Bevezetés

A tanulmány célja annak vizsgálata és behatárolása, hogy mi tartozik a lexikológia, lexikográfia és mi a terminológia, terminográfia területéhez, illetve miben hasonlítanak és miben különböznek egymástól ezek a szak- és tudományterületek. A vizsgálat elsősorban a nyelvészeti szakirodalomban és a szabványokban elfogadott meghatározásokat gyűjti össze és tekinti át, illetve azok változásait vizsgálja. Bár a lexikográfiát és a terminológiát hagyományosan két külön diszciplínaként tartják számon, ezek számos ponton összekapcsolódnak egymással.

Lexikológia: lexikográfia vs. terminológia: terminográfia

A *lexikológia* és *lexikográfia* összetett szavak, mindegyik előtagja *lexiko-*, vagyis a lexikával kapcsolatosak. A *-lógia* utótag a tudományos megközelítésre utal, a *-gráfia* utótag pedig az írásra, a gyakorlati munkára. E szópár mintájára alkották meg a *terminológia* és *terminográfia* szópárt.[2] A *terminography* (terminográfia) terminus szabványban először 1975-ben jelent meg: az ISO 1087 szabványban[3]

[1] A tanulmány alapjául szolgáló szöveg elhangzott a „LexiKonf 2023" konferencián, a Nyelvtudományi Kutatóközpontban, Budapesten, 2023. október 10-én. A tanulmány első megjelenésének adatai: Fóris Ágota: Lexikológia, lexikográfia és terminológia, terminográfia. Miben hasonlítanak és miben különböznek?, in Kocsis Zsuzsanna – Szabó Réka – Lipp Veronika (szerk.): *Válogatott tanulmányok az I. Lexikológiai és lexikográfiai konferenciáról,* Budapest, HUN-REN Nyelvtudományi Kutatóközpont, 2025 (megjelenés alatt). Ezúton köszönöm a szerkesztőknek a hozzájárulást a tanulmány másodközléséhez. A tanulmány a Károli Gáspár Református Egyetem Bölcsészet- és Társadalomtudományi Karának „Szaknyelvi vizsgálatok: a terminológia elmélete és alkalmazásai" (2022–2024) című projektje, valamint az MTA TMNP2023-1/2023. projektje támogatásával készült.

[2] R. R. K. Hartmann – Gregory James: *Dictionary of Lexicography,* London – New York, Routledge, 1998, 139.

[3] ISO 1087:2019 *Terminology work and terminology science – Vocabulary.*

a „terminological lexicography" (terminológiai lexikográfia) és a „special lexicography" (szaklexikográfia) kifejezések helyett vezették be.[4]

Más szakterületek is foglalkoznak a szavakkal, különböző megközelítésekből (pl. névtudomány: névszótárak; természettudományok: nómenklatúrák). Valójában nehéz éles határt húzni e szakterületek között, sok az átfedés is közöttük, és a használt terminológia sem mindig pontos és egyértelmű. A névtudomány, a terminológia és a nómenklatúra, illetve e területek alapfogalmainak vizsgálatával egy másik írásban foglalkoztunk.[5]

A továbbiakban először a lexikológia és a lexikográfia, majd a terminológia és a terminográfia meghatározását járom körül, azután pedig a két terület közötti hasonlóságokra és különbségekre mutatok rá.

Lexikológia és lexikográfia

A lexikológia a szókinccsel, szókészlettel foglalkozó tudományterület, a lexikográfia pedig a szótárakkal foglalkozik. A lexikográfiának van elméleti és gyakorlati területe: az elméletet hívják metalexikográfiának is, míg a gyakorlat maga a szótárkészítés. A lexikológia és a lexikográfia is kapcsolatban áll más nyelvészeti ágakkal, elsősorban a szókincs feldolgozásának és tárolásának különböző megközelítési módjai következtében (pl. etimológia, kontrasztív nyelvészet, morfológia, névtudomány, nyelvtörténet, stilisztika, szemantika). A lexikográfiának nagyon sokféle területe van, ezek saját hagyományokkal és módszerekkel rendelkeznek (pl. történeti, kétnyelvű, pedagógiai lexikográfia).

A *Dictionary of Lexicography* című kötet alapján a lexikográfia olyan szak- és tudományterület, amely szótárakkal és más referenciaművekkel foglalkozik, két fő területe a szótárkészítés elmélete és gyakorlata.[6] Hartmann egyik könyvében[7] egy új nemfogalmat vezetett be a lexikográfiai művek összefoglaló neveként: *Lexicographic Reference Works,* amit *lexikográfiai referenciaműként* fordítottunk magyarra. Felosztása szerint a lexikográfiai referenciaműveknek három fő fajtája van: szótár, tezaurusz és enciklopédia. Eszerint a lexikográfia nemcsak a szoros értelemben vett nyelvi szótárakkal foglalkozik, hanem más típusú lexi-

[4] Henning Bergenholtz – Sven Tarp: *Manual of specialized lexicography,* Amsterdam–Philadelphia, John Benjamins, 1995, 10; John Humbley: Is Terminology Specialized Lexicography? The Experience of French-speaking Countries, *Hermes,* vol. 18, 1997, 14.

[5] Lásd Bölcskei Andrea – Fóris Ágota: A névtudomány, a nevezéktan és a terminológia viszonya, érintkezési pontjai, *Névtani Értesítő,* 44. évf., 2022, 59–78.

[6] Hartmann–James: *Dictionary of Lexicography,* 1998.

[7] R. R. K. Hartmann: *Teaching and Researching Lexicography,* Exeter, Pearson Education, 2001.

kográfiai művekkel is, például enciklopédiákkal és tezauruszokkal. A *Glossary of terms used in terminology*[8] című tanulmány szerint a lexikográfia „a lexikai egységek formai és szemantikai tulajdonságaira vonatkozó adatok gyűjtése és elemzése a nyelvi szótárakban való leírásuk céljából", vagyis ez a meghatározás a nyelvi szótárak készítésére határolja be a lexikográfia feladatkörét. A lexikográfusok azt is vizsgálják, hogy milyen a kapcsolat a szó mint lexikai egység, és a szó mint lexikográfiai regisztrációs egység között, és hogy milyen tényezőktől függ a szavak szótárba kerülése. A figyelem középpontjában álló lexikai egységet a jelentés szempontjából vizsgálják és rögzítik, grammatikai és stilisztikai tulajdonságaival együtt. A szótárakban létrehozott szöveg különbözik a megszokottól, hiszen a szótári szócikkek olyan, jól strukturált mikroszövegek, amelyek mikrostruktúrája egy-egy mű esetében megegyezik, vagyis azonos az információs szerkezetük.

A lexikológia és a lexikográfia központi egysége a *szó (lexéma).* A szó fogalma azonban nem univerzális, tudjuk, hogy különféle nyelvekben és a nyelvészet különböző ágaiban különböző megközelítései és definíciói vannak. A strukturális grammatika kézikönyvek[9] többféle szómeghatározást ismertetnek. A különféle szódefiníciók közül a lexikológia és lexikográfia területén a két legfontosabb az *ortográfiai szó* és a *lexikai-szemantikai szó* elkülönítése és meghatározása. A hagyományos leíró nyelvtani *szófogalmat* kritika alá vette a strukturális nyelvészet, és alapvető egységként a morfémát vezette be helyette, mivel a szó korábban használatos univerzális meghatározását nem találták kielégítőnek. Egyes nyelvi formák szemantikai szempontból egyetlen szónak, grammatikai szempontból pedig kettő vagy több szónak számíthatók. A lexikográfiában ez a kérdés legtöbbször úgy merül fel, hogy *milyen lexikai egységek szerepelhetnek címszavakként a szótárakban.* A válasz pedig azért nem egyszerű, mert ebben az esetben sem tudunk minden szótártípusra érvényes, általános választ adni, hiszen a szótári címszavak mint lexikai egységek különbözőek lehetnek (lásd pl. az értelmező szótárak, kétnyelvű szótárak címszavait; a frazeológiai szótárak címszavait; vagy a szakszótárak címszavait). Vagyis a szótári címszavak morfológiai szempontból – szótártípustól függően – ortográfiai szavak, egybe- vagy különírt szóösszetételek, szókapcsolatok, frazémák egyaránt lehetnek. Számítógépes

[8] Bruno de Bessé – Blaise Nkwenti-Azeh – Juan C. Sager: Glossary of terms used in terminology. *Terminology*, vol. 4, 1997/1, 139.

[9] Kiefer Ferenc: Alaktan, in É. Kiss Katalin – Kiefer Ferenc – Siptár Péter: *Új magyar nyelvtan,* Budapest, Osiris, 1998, 187–292; Kenesei István: A szavak és más lexikai alapegységek, in Kiefer Ferenc (szerk.): *Strukturális magyar nyelvtan 3. Morfológia,* Budapest, Akadémiai, 2000, 76–91.

nyelvészeti, szövegfeldolgozási szempontból a szó megnevezés három különböző dolgot jelöl: *szövegszó*t, *szóalak*ot, *szótári szó*t.[10]

A *Dictionary of Lexicography*[11] című mű meghatározása szerint a szótár a legelterjedtebb típusú referenciamű: „dictonary – the most common type of reference work", és referenciamű minden olyan termék, akár könyv vagy számítógépes szoftver, amely lehetővé teszi az embereknek, hogy információkat viszonylag könnyen és gyorsan tároljanak és előhívjanak.

Terminológia és terminográfia

A terminológia a terminusokkal, a terminográfia pedig a terminológiai szótárak és adatbázisok készítésével foglalkozó tudományos és alkalmazott terület. Míg a lexikográfia az általános, köznyelvi szókincset vizsgálja, addig a terminográfia a szakszókincset.[12] A *Glossary of terms used in terminology* című írás szerint a terminográfia „egy vagy több nyelv terminológiai egységei nyelvi, fogalmi és pragmatikai tulajdonságainak leírása nyomtatott vagy elektronikus formában megjelenő referenciaművek előállítása céljából".[13] Ugyanitt található meg a *terminológiai szótár* (terminological dictionary) meghatározása is, mely szerint ez „olyan szótár, amely szemantikai információkat tartalmaz egy tárgykör vagy domén fogalmairól". Azonban az évek, évtizedek során ezeknek a terminusoknak a jelentése változott némileg, ez nyomon követhető az erre a szakterületre vonatkozó szabványok szövegében is.

A jelenleg érvényben levő ISO 1087:2019 szabvány szerint a terminológia három jelentéssel bíró, poliszém szó: 1) *terminológia* (jelölők és fogalmak összessége); 2) *terminológiatudomány,* 3) *terminológiamenedzsment.*[14] A terminológia elméleti ágát tehát *terminológiatudomány*nak nevezik, a gyakorlati terület elnevezése pedig *terminológiamenedzsment.*

Az ISO 1087:2019 szabvány megkülönbözteti egymástól a terminológiamenedzsmentet és a terminográfiát: a *terminológiamenedzsment* tágabb fogalom, a fogalmak és jelölőik szisztematikus gyűjtésének, leírásának, feldolgozásának

[10] Lásd Papp Ferenc: Szövegszó, szóalak, lexéma, in Klaudy Kinga (szerk.): *Papp Ferenc olvasókönyv,* Budapest, Tinta, 2006/1974, 135–142; Szirmai Mónika: *Bevezetés a korpusznyelvészetbe,* Budapest, Tinta, 2005.

[11] Hartmann–James: *Dictionary of Lexicography,* 1998.

[12] Uo.

[13] Bessé – Nkwenti-Azeh – Sager: *Glossary of terms used in terminology,* 1997, 153.

[14] ISO 1087:2019 *Terminology work and terminology science – Vocabulary;* értelmezését lásd még Fóris Ágota: *Fordítás és terminológia. Elmélet és gyakorlat,* Budapest, KRE–L'Harmattan, 2020, 31–32.

és közzétételének összefoglaló neve, a *terminográfia* pedig a terminológiamenedzsment azon része, amely a terminológiai források (referenciaművek) létrehozásával és fenntartásával foglalkozik. A mindennapokban e terminusok használata nem mindig következetes, ahogy arra Igor Kudasev[15] is rámutat, például a lexikográfiát gyakran a terminológia párjaként kezelik, a terminológiába pedig mind az elméletet, mind a gyakorlatot beleértik.

Kyo Kageura[16] többek között az ISO 704-es szabványra[17] és Sue Atkins és Michael Rundell munkájára[18] hivatkozva írja, hogy általános egyetértés látszik arra vonatkozóan, hogy a terminográfiai munka elsődlegesen a fogalmakra, definíciókra és jelölőkre összpontosít, a lexikográfia viszont általános szempontból foglalkozik a szavakkal és a lexikai egységekkel, valamint az ezekhez kapcsolódó nyelvészeti információk teljes körével.

A terminológia és a terminográfia központi egysége a *terminus* (term). A terminológiai és a nyelvészeti szakirodalomban nincs arról megegyezés, hogy pontosan mit tekinthetünk terminusnak, irányzattól függően – a szó fogalmához hasonlóan – többféle megközelítése és definíciója létezik a kifejezésnek. A szavak mint szótári egységek is sokfélék grammatikai szempontból, így, ahogy fent is írtam, szótártípustól függően ortográfiai szavak, egybe- vagy különírt szóösszetételek, szókapcsolatok, frazémák egyaránt lehetnek. Onomasziológiai szempontból a terminusok tudásegységek. Az ISO 1087:2019 terminológiai szabvány alapján a terminus (term) általános fogalmat reprezentál. Terminológiai szempontból a terminusok fogalmak jelölői, egyfajta „címkék".

A lexikai szemantika szempontjából (vagyis szemasziológiai nézőpontból) elsősorban olyan kérdések merülnek fel, amelyek a terminusokat mint lexikai egységeket próbálják behatárolni. Ilyenek például: a terminusok egyszavas vagy többszavas lexikai egységek? A tulajdonnevek lehetnek-e terminusok? Milyen szófajú szavak lehetnek terminusok? A jelölő csak nyelvi lehet vagy másfajta is? Juan Sager[19] és Maria Teresa Cabré[20] szerint a terminusok formailag nem különböznek a lexémáktól, kommunikációs és pragmatikai szempontból azonban igen.

[15] Igor Kudasev: Terminography vs. Lexicography Opposition Revisited, in *Översättningsteori, fackspråk och flerspråkighet,* Vasa, Publikationer av VAKKI, Nr. 34, 2007, 157–166.

[16] Kyo Kageura: Terminology and Lexicography, in Hendrik Kockaert – Frieda Steurs (eds.): *Handbook of Terminology*, Vol. 1, Amsterdam–Philadelphia, John Benjamins, 2015, 57.

[17] ISO 704:2022 *Terminology work – Principles and methods.*

[18] Sue B. T. Atkins – Michael Rundell: *The Oxford Guide to Practical Lexicography,* Oxford, Oxford University Press, 2008.

[19] Juan C. Sager: Search of a Foundation toward a Theory of Term, *Terminology,* vol. 5, 1998/1, 41–57.

[20] Maria Teresa Cabré: Theories of terminology. Their description, prescription and explanation, *Terminology*, vol. 9, 2003/2, 163–200.

Marie-Claude L'Homme[21] szerint a terminusok nyelvi vagy kontextuális viselkedésében semmi olyan nincs, ami megkülönböztetné őket más egységektől, és amellett foglal állást, hogy a lexikális szemantika szempontjából a terminusok lexikai egységek, méghozzá olyan lexémák, amelyeknek terminológiai státuszuk van; a terminológiai státuszról pedig a jelentés analízise után lehet dönteni. Megállapítja, hogy a terminusok azonosításában *a tárgykör, az alkalmazás és a jelentés* játszik jelentős szerepet. Christian Galinski és Reinhard Weissinger[22] azonban arra hívták fel a figyelmet, hogy a terminusok jelölője nemcsak lexéma lehet, hanem szám, jel vagy ezek kombinációja is (tehát pl. matematikai képlet, kémiai jel, emotikon, bármilyen ábra). Jelen sorok szerzője szerint[23]: „Alakilag tehát a terminus egy meghatározott tárgykörön belüli fogalmat jelölő lexéma, szám, jel, vagy ezek kombinációja, vagyis olyan, morfológiailag heterogén összetételű elemeket nevezünk terminusnak, amelyek pragmatikailag hasonló funkciót töltenek be a szakmai kommunikációban", vagyis a terminus nem az alakjától válik terminussá, hanem a tartalmától és a használati módjától, ezért a terminusok azonosításában fontos szerep jut a szemantikai és pragmatikai tényezőknek. Kyo Kageura[24] a terminológia rendszerjellegét hangsúlyozza, és úgy gondolja, hogy a terminológia valahol félúton az episztemológiai rendszer és a nyelvi rendszer között foglal helyet. Úgy látja, hogy a terminológia elsősorban onomasziológiai (fogalomalapú) kiindulású, és nem is létezhet tisztán szemasziológiai (jelalapú) megközelítés, mivel a terminusok azonosításának folyamata mindig érinti a fogalmakat.

Hasonlóságok és különbségek

Bár a lexikológiát, lexikográfiát és a terminológiát, terminográfiát hagyományosan külön diszciplínákként tartják számon, ezek számos ponton összekapcsolódnak egymással. Hasonlóak abban, hogy mindegyik a szókészlettel foglalkozik: mindegyik a szókészlet elemeit rendszerezi és vizsgálja különböző szempontok és megközelítések alapján; és mindegyik referenciaművekben/adatbázisokban gyűjti és osztályozza a szókincs elemeit.

[21] Marie-Claude L'Homme: *Lexical Semantics for Terminology,* Amsterdam–Philadelphia, John Benjamins, 2020.

[22] Christian Galinski – Reinhard Weissinger: Terminológiai szabványosítás és fordítási szabványok, ford. B. Papp Eszter, *Magyar Terminológia*, 3. évf., 2010/1, 8–20.

[23] Fóris: *Fordítás és terminológia,* 2020, 26.

[24] Kyo Kageura: Terminology and Lexicography, in Hendrik Kockaert – Frieda Steurs (eds.): *Handbook of Terminology*, Vol. 1, Amsterdam–Philadelphia, John Benjamins, 2015, 45–59.

Eltérőek abban, hogy a lexikológia és a lexikográfia az általános (köznyelvi) szókinccsel, a terminológia és a terminográfia pedig a speciális (szakmai) szókinccsel foglalkozik. A lexikográfia megközelítési módja szemasziológiai, a terminológia megközelítési módja pedig onomasziológiai. A definíciót tartalmazó forrásművekben a definíciók típusa is különböző: a lexikográfiai típusú művekben nyelvészeti, míg a terminográfiai típusú művekben enciklopédikus jellegű definíciókat találunk. Az elrendezés a lexikográfiai típusú művekben többnyire betűrendes, míg az enciklopédikus és terminográfiai típusúakban tematikus. A lexikográfiai típusú művek célcsoportja a nagyközönség, a terminográfiai típusú műveké a szakértők. A lexikográfiai típusú művek többnyire dekódoló, a terminográfiai típusú művek többségükben kódoló típusúak. A lexikográfiai típusú művek általános célja a jelentések magyarázata, értelmezése, míg a terminográfiai műveké a terminusok és jelentéseik szabványosítása.[25] Tapasztalataim szerint azonban ezek a kritériumok a gyakorlatban nem mindig bizonyulnak igaznak, ezért egyetértek Igor Kudasevvel,[26] aki szerint az efféle megkülönböztetések túlzottan leegyszerűsítettek. Kyo Kageura[27] arra hívja fel a figyelmet, hogy nem érdemes az ilyen vitába belebonyolódni, mivel a számos tanulmányban felsorolt szakterületi jellemzők általánosságban igazak lehetnek ugyan, de az egyéni gyakorlatot sokszor mégsem lehet velük jól leírni.

A szavakkal a lexikográfián és a terminológián/terminográfián túl több szakterület is foglalkozik, különböző megközelítésekből. Akármilyen módon fogjuk fel az általános nyelv (language for general purposes, LGP) és a szaknyelv (language for special purposes, LSP) közötti különbséget,[28] azt megállapíthatjuk, hogy mind a lexikográfiai, mind a terminográfiai gyakorlatban elkülönül egymástól a köznyelvi szavak és a terminusok feldolgozása, s általában más célból, eltérő módon és különböző típusú szótárakban/adatbázisokban teszik közzé az ezekre vonatkozó információkat. Nyelvenként és szótártípusonként is vannak különbségek abban, hogy az általános szókincset, terminusokat, tulajdonneveket, illetve nómenklatúrát (a tudományos neveket), vagy ezek ötvözetét tartalmazza-e egy-egy referenciamű. Például a magyar köznyelvi szótárak címszavai között nem találunk tulajdonneveket, ezeket külön névszótárakban teszik közzé, de a lexi-

[25] Lásd pl. Bergenholtz–Tarp: *Manual of specialized lexicography,* 1995; Hartmann–James: *Dictionary of Lexicography,* 1998; Christer Laurén – Johan Myking – Heribert Picht: *Terminologie unter der Lupe. Vom Grenzgebiet zum Wissenschaftszweig,* Vienna, TermNet, 1998; Kageura: *Terminology and Lexicography,* 2015; lásd még Kudasev: *Terminography vs. Lexicography Opposition Revisited,* 2007.

[26] Uo.

[27] Kageura: *Terminology and Lexicography,* 2015, 57.

[28] Lásd Bergenholtz–Tarp: *Manual of specialized lexicography,* 1995, 16–20.

konok (enciklopédikus szótárak) címszavai között már sokféle tulajdonnév szerepel.

Szaklexikográfia vs. terminográfia

A lexikográfia szakszókinccsel foglalkozó ága a *szaklexikográfia*. Ugyanakkor a terminológia területén a szakszókincs szótárakban vagy adatbázisokban való rögzítését *terminográfiá*nak nevezik. A lexikográfiai és a terminológiai szakirodalomban ennek megfelelően számos tanulmány foglalkozik a *lexicography–terminology / terminography* és a *word–term* megkülönböztetés kérdéseivel.[29]

A terminográfia és a szaklexikográfia szembeállítása során egyes szerzők véleménye az, hogy míg a terminográfia az ISO szabványokban leírt terminológiai elvek alapján működik, addig a szaklexikográfia a lexikográfiai hagyományok alapján. Az ISO 1087:2019 szabványban a *terminological dictionary, special-language dictionary, LSP dictionary (terminológiai szótár, szaknyelvi szótár, szakszótár)* terminusokat egyébként szinonimaként kezelik, jelentésük 'a szakszókincs szótárakban vagy adatbázisokban való rögzítése'.

A szakszótárakat a lexikográfiai referenciaművek közé sorolhatjuk. A *szakszótár* elnevezés a magyar nyelvben arra utal, hogy olyan szótárakról van szó, amelyek a szakszókincset tartalmazzák. A szakszótárak (és terminológiai szótárak) lehetnek egynyelvűek, kétnyelvűek vagy többnyelvűek; összetett szerkezetűek vagy listaszerűek; egyaránt tartalmazhatnak nyelvi vagy enciklopédikus információkat. Egyes szakszótárak egyszerre többféle információt is megadnak: értelmezést, idegen nyelvi ekvivalenst, példamondatokat. Vannak közöttük alfabetikus és tematikus elrendezésűek is. Hordozójuk lehet nyomtatott, elektronikus vagy online. Szakszótárnak (illetve terminológiai szótárnak) azokat a műveket tartjuk, amelyek tartalmi és formai szempontból egyaránt szótári jellemzőket mutatnak, címszóként pedig valamely szakterület lexikáját tartalmazzák.

A nyelvi szótárak és enciklopédikus szótárak között különbség van az információ megadásában. A nyelvi szótárak olyan nyelvészeti információkat tartalmaznak, amelyek a nyelv lexikai egységeivel és azok nyelvészeti tulajdonságaival kapcsolatosak. Ezzel ellentétben az enciklopédikus szótárak elsősorban az egyes

[29] Lásd pl. Humbley: *Is Terminology Specialized Lexicography?,* 1997; Kudasev: *Terminography vs. Lexicography Opposition Revisited,* 2007, Kageura: *Terminology and Lexicography,* 2015; Pius ten Hacken: Terms and Specialized Vocabulary, in Hendrik Kockaert – Frieda Steurs (eds.): *Handbook of Terminology,* Vol. 1, Amsterdam–Philadelphia, John Benjamins, 2015, 3–13; Christophe Roche: Ontological Definition, in Hendrik Kockaert – Frieda Steurs (eds.): *Handbook of Terminology,* Vol. 1, Amsterdam–Philadelphia, John Benjamins, 2015, 128–152.

lexikai egységek (szavak) denotátumával foglalkoznak: a nyelven kívüli világról adnak információkat.[30]

A nyelvi szótárak és a terminológiai szótárak között a fő különbség, hogy a nyelvi szótárak jelalapúak (a lexikai egységről mint jelölőről adnak információt), a terminológiai szótárak fogalomalapúak (a denotátumról adnak információt). A szakszótár legtöbbször jelalapú, a terminológiai szótár fogalomalapú.

A szakszótárak lemmaállományát a köznyelvi szókincshez viszonyítva gyűjtik, vagyis a szakszótárakban a leggyakoribb és legfontosabb szakszavakról adnak információkat (nyelvészeti és enciklopédikus információ is szerepelhet bennük). A terminológiai szótárak lemmaállománya egy domént fed le (vagyis nem a gyakorisági és fontossági szempontokat veszik figyelembe a címszavak kiválasztásakor, hanem az adott domén minél teljesebb körű leírására törekednek).

Az ISO 1087:2019 szabvány szerint a terminográfia a terminológiai munka azon része, amely a terminológiai források létrehozásával és fenntartásával foglalkozik. A terminológiai források (referenciaművek) ma már alapvetően informatikai eszközök segítségével készülnek, ezért a terminográfia nemcsak a terminusok azonosítására, összegyűjtésére vonatkozik, hanem a terminológiai munkát segítő szoftverek használatának és kezelésének részletes ismeretére, valamint azok létrehozására és fejlesztésére is.

Bár a terminológiai megközelítés eredendően fogalomalapú, a terminológiai adatbázisokban sokféle információt adnak meg a terminológiai egységekről: nyelvi, fogalmi és pragmatikai információkat.[31] A szótárakban a mikrostruktúra alapegysége a *szótári szócikk,* a terminológiai adatbázisokban pedig a *terminológiai bejegyzés.*

Több szerző, így John Humbley[32] és Christophe Roche[33] sem ért egyet a szaklexikográfia és a terminográfia azonosításának kritériumaiban. Humbley úgy látja, hogy fokozati különbségek, és nem fajtakülönbségek vannak köztük. A francia szakirodalomra támaszkodva egyik írásában több elkülönítő jellemzőt sorol fel, például, hogy a terminológiára jellemző fadiagram a szemantikai hálózat egy sajátos fajtája, amely különbözik az általános nyelvi hálózatoktól; a terminológiában a címszót a többszavas kifejezések esetében egységként kezelik,

[30] Lásd Ladislav Zgusta: *Manual of Lexicography,* The Hague–Paris, Mouton, 1971, 198; Bo Svensén: *Practical Lexicography. Principles and methods of dictionary-making,* Oxford, Oxford University Press, 1993; Hartmann: *Teaching and Researching Lexicography,* 2001; Fóris Ágota: A szótár terminus értelmezéséről, in Magay Tamás (szerk.): *Félmúlt és közeljövő,* (Lexikográfiai Füzetek 3.), Budapest, Akadémiai, 2007, 295–302.

[31] Bessé–Nkwenti-Azeh–Sager: *Glossary of terms used in terminology,* 1997.

[32] Humbley: *Is Terminology Specialized Lexicography?,* 1997.

[33] Roche: *Ontological Definition,* 2015.

és nem bontják alkotórészekre; a terminológusok definíciói szisztematikusabbak, mint a lexikográfusoké; a terminológiában a fogalmi struktúra kohéziójának tükröződnie kell a definícióban, ezért ajánlott a tulajdonképpen tisztán lexikográfiai konvenciók szigorú betartása. Ez utóbbi kritérium az enciklopédikus információknak és magának a definíciónak a különválasztásához vezet, az enciklopédikus definíció pedig különbözik a terminológiai definíciótól.[34] A terminográfia a francia nyelvészeti hagyományban a terminológia szerves részét képezi és bár az eredeti kapcsolatok a lexikológiával/lexikográfiával meggyengültek, a terminológia/terminográfia és a lexikológia/lexikográfia továbbra is egymást átfedő tevékenységi területek.

Szótárak és terminológiai adatbázisok a gyakorlatban

A gyakorlatból az látszik, hogy az egyes országokban külön intézetekben (vagy nyelvtudományi intézetek külön osztályán) foglalkoznak e területekkel, vagyis külön egységként dolgozik a lexikográfiai osztály/csoport és a terminológiai osztály/csoport. Külön szakokon folyik a szakemberek képzése is, lexikográfia szakon (illetve tanfolyamokon, kurzusokon), valamint terminológia szakon (illetve tanfolyamokon, kurzusokon) tanulhatnak az érdeklődők, melyeken lexikográfusokat, illetve terminológusokat képeznek.

A gyakorlatban sokféle referenciamű és más forrás létezik, és ezek egymástól való pontos és éles elkülönítése definíciós nehézségekbe ütközik. A lexikográfiai referenciaművek és a terminográfiai források egyaránt sokfélék, például nyomtatott szakszótárak és glosszáriumok; nyomtatott terminológiai szótárak és glosszáriumok; online (szak)szótárak; terminológiai adatbázisok, adattárak. A referenciaművekben az információszervezés is többféle lehet: szemasziológiai (jelalapú) vagy onomasziológiai (fogalomalapú). Más-más információkat adnak meg a címszóról a szótári szócikkekben, illetve a terminográfiai bejegyzésekben. A szótárak specifikusabb információkat adnak meg (pl. ekvivalens, definíció, példamondat), a terminológiai adatbázisok szélesebb körű információkat tartalmazhatnak (pl. ekvivalensek sok nyelven, hierarchikus viszonyok, kontextus, forrás). Ahogy sokféle szótártípus létezik, úgy a terminológiai adatbázisoknak is sokféle fajtája létezik, hiszen a referenciaművekben megadott információk sok mindentől függenek: pl. a célközönség szükségleteitől, a mű méreteitől, céljától, a rendelkezésre álló szoftver adta lehetőségektől.

[34] Humbley: *Is Terminology Specialized Lexicography?*, 1997, 22–28.

A jó gyakorlatok terjesztésére, a szótárkészítés és a terminológiai adatbázisépítés megkönnyítésére nemzetközi szabványok készültek. Ahhoz, hogy az összegyűjtött lexikográfiai adatok újrafelhasználhatóak legyenek, érdemes egyetlen jól strukturált lexikográfiai forrást vagy adattárat létrehozni. A szabványok a legújabb szakmai gyakorlatokon alapulnak, és segítségükkel könnyebben készíthetők, cserélhetők és kezelhetők a lexikográfiai adatok és források. A lexikográfiai munkát könnyítik meg többek között az ISO 8879:1986 és az ISO 1951:2007 szabványok.[35]

A terminológiai munkát végzők számára is több szabvány nyújt segítséget. Ezek a szabványok felhívják a figyelmet arra, hogy a terminológiai elveket és módszereket nemcsak a terminológiai információk kezelése, hanem a terminológia kezelésével kapcsolatos tervezés és döntéshozatal során is be kell tartani. Az ISO 704-es szabvány hangsúlyozza, hogy „a tárgyak, fogalmak, meghatározások és jelölők alapvető fontosságúak a terminológiai munkában, ezért ezek képezik e dokumentum alapját. A tárgyakat érzékelik vagy elképzelik és fogalmakká absztrahálják. A fogalmakat jelölők és/vagy fogalommeghatározások képviselik. Az egy speciális nyelvhez tartozó jelölők és fogalmak összessége alkotja egy adott terület vagy téma terminológiáját". A terminológiai munkát könnyítik meg többek között az ISO 704:2022 és az ISO 1087:2019 szabványok,[36] továbbá egyéb, a terminológiában használt számítógépes alkalmazásokhoz készült szabványok.

A *terminológiai adatbázis* egy- vagy többnyelvű, terminológiai adatokat tartalmazó adatbázis, nemcsak címszavak szerepelnek benne, hanem úgynevezett *fogalomazonosító szám* is, továbbá nemcsak nyelvi, hanem fogalmi és pragmatikai információkat is megadnak a készítői. A gyűjteményes adatbázisok, a terminológiai adatbázisok és a tudásbázisok mind referenciaművek. A *terminológiai adatbázis* fogalmakra és terminusokra vonatkozó adatokat, a *tudásbázis* enciklopédikus és ontológiai ismereteket is tárol; de nem csak ezeket. A fő adatok mellett sok más információ is megadható. Az *adatbázis* hasonló, strukturált adatok gyűjteménye, amely alkalmas az adatok gyors lekérdezésére és általában elektronikus formátumú. A *tudásbázis* nemcsak adatokat, hanem ismeretelemeket és szabályrendszereket is tartalmaz.[37] A terminológiakezelés minden aspektusát útmutatók, szabványok és adatcsere formátumok szabályozzák.

[35] ISO 8879:1986 *Information processing – Text and office systems – Standard Generalized Markup Language (SGML);* ISO 1951:2007 *Presentation/representation of entries in dictionaries – Requirements, recommendations and information.*

[36] ISO 704:2022 *Terminology work – Principles and methods;* ISO 1087:2019 *Terminology work and terminology science — Vocabulary.*

[37] A terminológiai forrásokról lásd pl. Sermann Eszter – Tamás Dóra: Elektronikus szótár vagy terminológiai adatbázis?, in Tóth Szergej (szerk.): *Társadalmi változások – nyelvi változások.*

Sermann és Tamás[38] tanulmányukban online szótárakat és terminológiai adatbázisokat hasonlítottak össze. Az ezek között levő főbb különbségekként ők is azt emelték ki, hogy az elektronikus szótárak központi eleme a szótári szó, és szemasziológiai módszerek alapján kidolgozott szócikkeket tartalmaznak, míg a terminológiai adatbázisok központi eleme a terminus által jelölt fogalom, és onomasziológiai módszerrel készülnek. A terminológiai adatbázisok szerkesztésében a két legfontosabb alapelv a *fogalomközpontúság* és a *terminusautonómia.*

> A fogalomközpontúság elve szerint az adatbázis központi eleme az azonosító kódszámmal ellátott fogalom, amelyet a terminus jelöl és a definícióban írható le. A terminusautonómia elve szerint a terminusok önálló szerepeltetésére kell törekedni, azaz egy *fő terminust* (main term) kell kiválasztani és a szinonimákat külön bevitelként kezelni, azaz külön adatmezőben feltüntetni, és lehetőség szerint hivatkozás révén a rá vonatkozó adatokat külön terminográfiai cédulán részletesen kidolgozni.[39]

Konkrét adatbázisok vizsgálata során azt is megállapították, hogy az online szótárak és a terminológiai adatbázisok között nem lehet éles határt húzni, és bár léteznek egyértelműen besorolható referenciaművek, de vannak hibrid változatok is. Demeczky Jenő[40] az IBM-nél folytatott terminológiakezelési elveket mutatta be egy tanulmányában. Az IBM terminológiai adatbázisát onomasziológiai elvek szerint készítették, de két különböző megjelenítési felülettel rendelkezik: *fogalomközpontú* és *szóközpontú* megjelenítéssel. A fogalomközpontú megjelenítés egyetlen fogalmat mutat és arról ad meg információkat (definíció, szinonimák, ekvivalensek, tárgykör, kapcsolódó fogalmak); a szóközpontú megjelenítés megmutatja egy jelölő alakváltozatait, grammatikai és szemantikai információit és szövegkörnyezetét.

A szabványokon túl számos publikáció foglalkozik a modern terminográfiai munka szabályaival és lehetőségeivel, amelyek között ma már felvetődnek az intelligens tartalom kezelésének módszerei, a taxonómiák, ontológiák és tudásgráfok felhasználásának lehetőségei. Különösen érdekes a *Terminology*

Alkalmazott nyelvészeti kutatások a Kárpát-medencében. A XXII. MANYE Kongresszus Előadásai, Szeged, 2012. április 12–14., (A MANYE Kongresszusok Előadásai 9.), Budapest–Szeged, MANYE, SZTE JGYFK, 2013, 450–454; Fóris Ágota: A terminológiai szótáraktól a terminológiai adatbázisokig, in Eőry Vilma – Gyáfrás Edit (szerk.): *A szakszótáraktól a terminológiai adatbázisokig,* (Lexikográfiai Füzetek 12.), Budapest, Tinta, 2024, 9–21.

[38] Sermann–Tamás: *Elektronikus szótár vagy terminológiai adatbázis?,* 2013.

[39] Uo., 451.

[40] Demeczky Jenő: Terminológia a szoftveriparban, *Magyar Terminológia*, 1. évf., 2008/2, 189–204.

folyóirat különszáma[41] a terminológia és az e-szótárak kapcsolatáról, amelynek tanulmányai a tudásalapú terminológiai termékek létrehozásának elméleti és módszertani alapjait vizsgálják, és az elektronikus szótárak létrehozásához szükséges terminológiai források felhasználására és integrálására összpontosítanak, különösen a kapcsolt és nyílt adatok, valamint a szemantikus web összefüggésében. A szerkesztők az előszóban felhívják a figyelmet többek között arra, hogy a globalizált társadalomban a terminológiai szótáraknak (és ebbe beleértik a tudásbázisokat, a terminológiai adatbázisokat, ontológiákat, szóhálózatokat és a „hagyományos" szótárakat is) az emberi és a gépi igényeknek egyaránt meg kell felelniük. A terminológiai források és szótárak létrehozásához a nyílt források ma már alapvető információforrások, de heterogenitásuk miatt számos problémát vetnek fel a formátumcsere, az interoperabilitás, az integráció és a linkelés kérdéseivel kapcsolatban. Az előállított forrásoknak ma már interoperábilisnek vagy legalábbis csereformátumúnak kell lenniük, így a fogalmi rendszer az új rendszerek gerinceként tud megjelenni; a doméntudást pedig olyan formális nyelven kell reprezentálni, amelyet a számítógépek képesek megérteni.

Összefoglalás

A tanulmányban vizsgált területek főbb jellemzőiként azt szokták kiemelni, hogy a lexikológia és a lexikográfia az általános szókinccsel, a terminológia és a terminográfia pedig a speciális (szakmai) szókinccsel foglalkozik; valamint, hogy a lexikográfia megközelítési módja szemasziológiai (vagyis jelalapú), a terminológia megközelítési módja pedig onomasziológiai (vagyis fogalomalapú). Az is igaz azonban, hogy a lexikográfián és a terminológián túl más szakterületek is foglalkoznak a szavakkal, különböző megközelítésekből. Valójában nehéz éles határt húzni ezek között a szakterületek között, sok az átfedés is közöttük, és a használt terminológia sem mindig következetes és egyértelmű.

A lexikológia, lexikográfia és a terminológia, terminográfia meghatározása és egymástól való elkülönítése a lexikográfiai és a terminológiai szakirodalomban régóta tárgyalt téma, már az 1980-as és 90-es években számos publikáció foglalkozott vele. Ennek ellenére újra és újra felmerülő kérdés, hogy milyen hasonlóságok és különbségek vannak közöttük. E szakterületek illetékességi körének – egyben szabályainak és módszereinek – a behatárolása többnyire a szaklexikográfia és a terminográfia kérdésköréhez érkezik el, vagyis az a kérdés, hogy

[41] Amparo Alcina – Rute Costa – Christophe Roche: Terminology and e-dictionaries, *Special issue of Terminology,* vol. 25, 2019/2.

miben hasonlít és miben különbözik egymástól a (szak)lexikográfia és a terminográfia nézőpontja, megközelítése és munkamódszerei.

Egyes szerzők szerint a terminográfia és a szaklexikográfia ugyanaz a terület, mások szerint számos kérdésben (megközelítésben és módszerekben) különböznek egymástól. Jellemzően sokszempontú megközelítésekkel találkozunk, a hozzáállás és a szempontrendszer is különböznek. Elsődlegesen különböző tradíciók és módszerek állnak szemben egymással, amelyek egy része a lexikográfiai hagyományokban, más részük a terminológiai szabványokban követhető nyomon.

Legtöbbször külön csoportokban vagy intézetekben foglalkoznak e területekkel és külön szakokon folyik a szakemberek, vagyis a lexikográfusok és a terminológusok képzése is.

Hasonlóságként emelhetjük ki, hogy mindegyik területen egyre fontosabb a számítógépes nyelvészeti módszerek és a szoftverek használata. Számos lexikográfiai és terminológiai digitális forrás létrehozása eredményezett elméleti, módszertani és technológiai változásokat és fejlesztéseket, aminek eredményeként a lexikográfiai és terminológiai források tartalma, szerkezete és keresési technikái jelentősen megváltoztak, sok esetben közeledtek egymáshoz.

Irodalomjegyzék

Alcina, Amparo – Costa, Rute – Roche, Christophe: Terminology and e-dictionaries, *Special issue of Terminology,* vol. 25, 2019/2. https://doi.org/10.1075/term.25.2

Atkins, Sue B. T. – Rundell, Michael: *The Oxford Guide to Practical Lexicography,* Oxford, Oxford University Press, 2008.

Bergenholtz, Henning – Tarp, Sven: *Manual of specialized lexicography,* Amsterdam–Philadelphia, John Benjamins, 1995.

Bessé, Bruno de – Nkwenti-Azeh, Blaise – Sager, Juan C.: Glossary of terms used in terminology, *Terminology*, vol. 4, 1997/1, 117–156.

Bölcskei Andrea – Fóris Ágota: A névtudomány, a nevezéktan és a terminológia viszonya, érintkezési pontjai, *Névtani Értesítő,* 44. évf., 2022, 59–78. https://doi.org/10.29178/NevtErt.2022.5

Cabré, Maria Teresa: Theories of terminology. Their description, prescription and explanation, *Terminology*, vol. 9, 2003/2, 163–200.

Demeczky Jenő: Terminológia a szoftveriparban, *Magyar Terminológia*, 1. évf., 2008/2, 189–204. https://doi.org/10.1566/MaTerm. 1.2008.2.2

Fóris Ágota: A szótár terminus értelmezéséről, in Magay Tamás (szerk.): *Félmúlt és közeljövő,* (Lexikográfiai Füzetek 3.), Budapest, Akadémiai, 2007, 295–302.

Fóris Ágota: *Fordítás és terminológia. Elmélet és gyakorlat,* Budapest, KRE–L'Harmattan, 2020.

Fóris Ágota: A terminológiai szótáraktól a terminológiai adatbázisokig, in Előry Vilma – Gyáfrás Edit (szerk.): *A szakszótáraktól a terminológiai adatbázisokig,* (Lexikográfiai Füzetek 12.), Budapest, Tinta, 2024, 9–21.

Fóris Ágota: Lexikológia, lexikográfia és terminológia, terminográfia. Miben hasonlítanak és miben különböznek?, in Kocsis Zsuzsanna – Szabó Réka – Lipp Veronika (szerk.): *Válogatott tanulmányok az I. Lexikológiai és lexikográfiai konferenciáról,* Budapest, HUN-REN Nyelvtudományi Kutatóközpont, 2025 (megjelenés alatt).

Galinski, Christian – Weissinger, Reinhard: Terminológiai szabványosítás és fordítási szabványok, ford. B. Papp Eszter, *Magyar Terminológia*, 3. évf., 2010/1, 8–20.

Hartmann, R. R. K.: *Teaching and Researching Lexicography,* Exeter, Pearson Education, 2001.

Hartmann, R. R. K. – James, Gregory: *Dictionary of Lexicography,* London – New York, Routledge, 1998.

Humbley, John: Is Terminology Specialized Lexicography? The Experience of French-speaking Countries, *Hermes,* vol. 18, 1997, 13–31.

Kageura, Kyo: Terminology and Lexicography, in Hendrik Kockaert – Frieda Steurs (eds.): *Handbook of Terminology*, Vol. 1, Amsterdam–Philadelphia, John Benjamins, 2015, 45–59.

Kenesei István: A szavak és más lexikai alapegységek, in Kiefer Ferenc (szerk.): *Strukturális magyar nyelvtan 3. Morfológia,* Budapest, Akadémiai, 2000, 76–91.

Kiefer Ferenc: Alaktan, in É. Kiss Katalin – Kiefer Ferenc – Siptár Péter: *Új magyar nyelvtan,* Budapest, Osiris, 1998, 187–292.

Kudasev, Igor: Terminography vs. Lexicography Opposition Revisited, in *Översättningsteori, fackspråk och flerspråkighet,* Vasa, Publikationer av VAKKI, Nr. 34, 2007, 157–166.

Ten Hacken, Pius: Terms and Specialized Vocabulary, in Kockaert, Hendrik – Steurs, Frieda (eds.): *Handbook of Terminology,* Vol. 1, Amsterdam–Philadelphia, John Benjamins, 2015, 3–13.

L'Homme, Marie-Claude: *Lexical Semantics for Terminology,* Amsterdam–Philadelphia, John Benjamins, 2020.

Laurén, Christer – Myking, Johan – Picht, Heribert: *Terminologie unter der Lupe. Vom Grenzgebiet zum Wissenschaftszweig,* Vienna, TermNet, 1998.

Papp Ferenc: Szövegszó, szóalak, lexéma, in Klaudy Kinga (szerk.): *Papp Ferenc olvasókönyv,* Budapest, Tinta, 2006/1974, 135–142.

Roche, Christophe: Ontological Definition, in Kockaert, Hendrik – Steurs, Frieda (eds.): *Handbook of Terminology,* Vol. 1, Amsterdam–Philadelphia, John Benjamins, 2015, 128–152.

Sager, Juan C.: Search of a Foundation toward a Theory of Term, *Terminology,* vol. 5, 1998/1, 41–57. https://doi.org/10.1075/term.5.1.05sag

Sermann Eszter – Tamás Dóra: Elektronikus szótár vagy terminológiai adatbázis?, in Tóth Szergej (szerk.): *Társadalmi változások – nyelvi változások. Alkalmazott nyelvészeti kutatások a Kárpát-medencében. A XXII. MANYE Kongresszus Előadásai, Szeged, 2012. április 12–14.*, (A MANYE Kongresszusok Előadásai 9.), Budapest–Szeged, MANYE, SZTE JGYFK, 2013, 450–454. http://mek.oszk.hu/11700/11730

Svensén, Bo: *Practical Lexicography. Principles and methods of dictionary-making*, Oxford, Oxford University Press, 1993.

Szirmai Mónika: *Bevezetés a korpusznyelvészetbe*, Budapest, Tinta, 2005.

Zgusta, Ladislav: *Manual of Lexicography*, The Hague–Paris, Mouton, 1971.

Források (szabványok)

ISO 1087:2019 *Terminology work and terminology science – Vocabulary.*

ISO 1951:2007 *Presentation/representation of entries in dictionaries – Requirements, recommendations and information.*

ISO 704:2022 *Terminology work – Principles and methods.*

ISO 8879:1986 *Information processing – Text and office systems – Standard Generalized Markup Language (SGML).*

VÁLASZTÁSOK ÉS DÖNTÉSEK A TERMINOLÓGIAKEZELÉSBEN[1]

Fóris Ágota

Bevezetés

Az utóbbi években a gyakorlati fordítói munkában nélkülözhetetlenné vált a *terminológiakezelés* (más néven *terminológiamenedzsment* vagy *terminológiai munka*). A terminológiakezelést nemzetközi szabványok szabályozzák; a tudományos életben pedig nagyszámú publikáció jelent meg a témáról mind a nemzetközi, mind a magyar nyelvű szakirodalomban, vagyis *a terminológiai kutatások* (a terminológiatudomány) a terminológiai munka vizsgálatára is kiterjednek.

A terminológiakezeléssel foglalkozóknak különböző típusú választásokat és döntéseket kell meghozniuk a munkafolyamat során, például arról, hogy milyen módszerekkel és eszközökkel és milyen elvek alapján kezeljék a terminológiát.

A tanulmány célja a terminológiakezelés különböző aspektusainak áttekintése „madártávlatból", a fordítói választásokat és döntéseket befolyásoló fordításorientált szempontokat előtérbe helyezve. Távolról tekintek tehát a területre, és nem foglalkozom az adatbázisok vagy a terminológiai bejegyzések struktúrájával, illetve a napi szintű munka részleteivel.

Az alábbi négy terület köré csoportosítva tekintem át a terminológiakezelés vonatkozásait: a terminológiakezelés alapfogalmai; a terminológiakezelés céljai és területei; a terminológiakezelés eszközei; terminológiakezelés szervezetekben és egyénileg.

A terminológiakezelés alapfogalmai

A terminológiakezelés széles körben elterjedt és jól kidolgozott folyamat, amelynek az alapfogalmai és folyamatai nemzetközi szabványokban vannak szabályoz-

[1] A közlemény első megjelenésének adatai: Fóris Ágota: Választások és döntések a terminológiakezelésben, *Alkalmazott Nyelvészeti Közlemények*, 17. évf., 2024/1, 23–38. A tanulmány az MTA TMNP2023-1/2023. projektje támogatásával készült.

va. Az alapfogalmakat tartalmazó ISO 1087 szabvány *Terminology work and terminology science – Vocabulary* (Terminológiai munka és terminológiatudomány – szótár) címmel a terminológia és a terminológiakezelés legfontosabb alapfogalmait és definícióit tartalmazza; először 1990-ben jelent meg, akkor még *Terminology* (Terminológia) címmel, majd 2000-ben és 2019-ben is átdolgozták és újra kiadták.[2] A legfrissebb magyar és idegen nyelvű szakirodalmi művek egyaránt ezt a szabványt idézik az alapfogalmak definiálásakor, és a szabványnak megfelelően különbséget tesznek terminológiaelmélet és -gyakorlat között.

Az ISO 1087:2019 szabvány szerint a terminológia három jelentéssel bíró, poliszém szó:

1) a *terminológia* ('terminology') egy területhez vagy tárgyhoz tartozó jelölők és fogalmak összessége;

2) a *terminológiatudomány* ('terminology science', 'terminology studies') az a tudomány, amely a terminológiákat, a terminológiai munka szempontjait, az ebből származó terminológiai forrásokat és a terminológiai adatokat tanulmányozza;

3) a *terminológiai munka / terminológiamenedzsment / terminológiakezelés* ('terminology work' / 'terminology management') a fogalmak és jelölőik szisztematikus gyűjtésének, leírásának, feldolgozásának és közzétételének összefoglaló neve.[3]

Vagyis a *terminológia* szó nem csak 'szakszókincs' értelemben használatos; a terminológiának van egy elméleti és egy gyakorlati területe is, ezek mindegyike a terminusokkal és az általuk jelölt fogalmakkal foglalkozik, csak más-más céllal és módszerekkel. Az elméletet *terminológiatudomány*nak, *terminológiatan*nak nevezik, a gyakorlati területet *terminológiai munká*nak, *terminológiamenedzsment*nek, *terminológiakezelés*nek, *alkalmazott terminológiá*nak, *terminográfiá*nak hívják. Korábban a *terminológia – terminográfia* szópárt a *lexikológia – lexikográfia* szópár mintájára hozták létre és évtizedekig használatban is volt a terminológia mellett a *terminográfia* megnevezés, de az 1990-es években ezzel párhuzamosan megjelent a *terminológiamenedzsment* terminus is. Ez utóbbi két kifejezést sokáig szinonimaként kezelték, de a hivatkozott szabvány legújabb verziója már úgy foglal állást, hogy mindkettő használatos, igaz, más értelemben: a *terminológiai munka (terminológiamenedzsment)* tágabb fogalom, a fogalmak és jelölőik szisztematikus gyűjtésének, leírásának, feldolgozásának és közzétételének összefoglaló neve, a *terminográfia* pedig a termino-

[2] ISO 1087:2019 *Terminology work and terminology science – Vocabulary.*

[3] Uo.; értelmezését lásd még: Fóris Ágota: *Fordítás és terminológia. Elmélet és gyakorlat,* Budapest, KRE–L'Harmattan, 2020, 31–32.

lógiai munka azon része, amely a terminológiai források létrehozásával és fenntartásával foglalkozik. A terminológiai források ma már alapvetően informatikai eszközök segítségével készülnek, ezért a terminográfia a terminológiai munkát segítő szoftverek használatának és kezelésének részletes ismeretére, valamint azok létrehozására és fejlesztésére vonatkozik.[4]

A terminológiakezelés szakirodalma sokrétű és sokféle: szabványok, kézikönyvek, monográfiák, projektbeszámolók, esetleírások (esettanulmányok), kérdőíves felmérések és interjúk kiértékelése – ezek mind szabályozzák, támogatják és segítik a terminológiai munkát. Sokféle szabvány vonatkozik a terminológiamenedzsmentre, az adatbázisok felépítésére, kezelésük módszereire, az adatbázisformátumok cseréjére stb. A fordítási és tolmácsolási folyamatra vonatkozó terminológiai szabványokról Sermann Eszternek jelent meg hasznos könyve *Terminológiai szabványosítás és nyelvi közvetítés* címmel,[5] ebben az érvényben levő aktuális szabványok bibliográfiája és ismertetése is megtalálható. A szabványokat egyébként rendszeresen frissítik a szabványosítással foglalkozó nemzetközi, európai és nemzeti szervezetek,[6] érdemes mindig ellenőrizni, hogy az adott szabványnak van-e már frissített verziója, és mindig a legújabb, érvényben levő szabványt használni. Míg a terminológia kérdéseivel három nagy kézikönyv foglalkozik a *Handbook of Terminology* című sorozatban,[7] addig kifejezetten a terminológiamenedzsment kérdéseit kettő nagy angol nyelvű kézikönyv tárgyalja: a *Handbook of Terminology Management* című könyvsorozat kötetei:[8] az első

[4] A terminológiai forrásokról lásd szintén az ISO 1087:2019 szabványt; fajtáikról és osztályozásukról lásd Fóris Ágota: A terminológiai szótáraktól a terminológiai adatbázisokig, in Előry Vilma – Gyáfrás Edit (szerk.): *A szakszótáraktól a terminológiai adatbázisokig,* Budapest, Tinta, 2024, 9–21; a terminológiai adatbázisok osztályozási szempontjairól lásd pl.: Sermann Eszter – Tamás Dóra Mária: Vizsgálati szempontrendszer online terminológiai adatbázisokhoz, in Fóris Ágota – Bölcskei Andrea (főszerk.): *Nyelv, kultúra, identitás. Alkalmazott nyelvészeti kutatások a 21. századi információs térben I. Terminológia, lexikográfia, fordítás,* (A MANYE Kongresszusok Előadásai 12/1.), Budapest, Akadémiai, 2020.

[5] Sermann Eszter: *Terminológiai szabványosítás és nyelvi közvetítés,* Szeged, Juhász Gyula Felsőoktatási, 2021.

[6] Ezekről lásd Bölcskei Andrea: A szabványosítás online vetülete: angol nyelvű webhelyek, in Fóris Ágota – Bölcskei Andrea (szerk.): *A szabványosítás fordítási és terminológiai vonatkozásai,* Budapest, KRE–L'Harmattan, 2019, 111–135; valamint uő: A szabványosítás online forrásai a Kárpát-medencében, in Fóris Ágota – Bölcskei Andrea (szerk.): *A szabványosítás fordítási és terminológiai vonatkozásai,* Budapest, KRE–L'Harmattan, 2019, 137–148.

[7] Hendrik J. Kockaert – Frieda Steurs (eds.): *Handbook of Terminology,* Vol. 1, Amsterdam–Philadelphia, John Benjamins, 2015; Abied Alsulaiman – Ahmed Allaithy (eds.): *Handbook of Terminology. Terminology in the Arab world,* Vol. 2, Amsterdam–Philadelphia, John Benjamins, 2019; Łucja Biel – Hendrik J. Kockaert (eds.): *Handbook of Terminology. Legal Terminology,* Vol. 3, Amsterdam–Philadelphia, John Benjamins, 2023.

[8] Sue Ellen Wright – Gerhard Budin (eds.): *Handbook of Terminology Management. Basic Aspects of Terminology Management,* Vol. 1, Amsterdam–Philadelphia, John Benjamins, 1997; Sue Ellen

a terminológiamenedzsment alapjait tárgyalja, a második az alkalmazásorientált terminológiamenedzsmentet. A terminológiamenedzsment témában megjelent monográfiák közül Kara Warburton könyvét[9] emelem ki, aki kereskedelmi környezetben szerzett saját tapasztalatait és vizsgálatait írta le. A témában többszerzős kiadványok is jelentek meg, például a terminológia és az e-szótárak kapcsolatát elemezte a *Terminology* folyóirat egyik különszáma,[10] melyben a tudásalapú terminológiai termékek létrehozásának elméleti és módszertani alapjait vizsgálták; egy másik különszám témája pedig a számítógépes terminológia és a terminológiai információk szűrése volt.[11] Sok hasznos információt tartalmaznak és hasznos módszertant ismertetnek a doménspecifikus terminológiai projekteket bemutató írások, amelyekben általában a terminológiai munkafolyamat lépéseinek részletes leírását is közzéteszik.[12] Esettanulmányként készült a lézerterminológia doménjén végzett terminológiamenedzsment projekt részletes bemutatása.[13] Azért is hasznos az ilyen projektleírásoknak és maguknak a terminológiai adatbázisoknak a tanulmányozása, mert a szabványok ugyan megadják, hogy milyen lépései lehetnek a terminológiamenedzsmentnek, vagy hogy milyen adatkategóriák léteznek, de a valóságban sokféle típusú, felépítésű adatbázis építhető, a használt adatkategóriák pedig függnek az adatbázis jellemzőitől (pl. méretétől, céljától, célközönségétől). Mivel nagyon sokfajta adatbázis létezik, valamilyen módon célszerű ezeket csoportosítani, osztályozni. A szótárak korábbi osztályozási szempontrendszerére alapozva Sermann Eszter és Tamás Dóra dolgozott ki és tett közzé egy olyan vizsgálati szempontrendszert, amely alapján egyszerűen elemezhetők és osztályozhatók a terminológiai adatbázisok.[14]

Wright – Gerhard Budin (eds.): *Handbook of Terminology Management. Application-Oriented Terminology Management*, Vol. 2, Amsterdam–Philadelphia, John Benjamins, 2001.

[9] Kara Warburton: *The Corporate Terminologist,* Amsterdam–Philadelphia, John Benjamins, 2021.

[10] Amparo Alcina – Rute Costa – Christophe Roche: Terminology and e-dictionaries, *Special issue of Terminology,* vol. 25, 2019/2.

[11] Patrick Drouin – Natalia Grabar – Thierry Hamon – Kyo Kageura – Koichi Takeuchi: Computational terminology and filtering of terminological information, *Special issue of Terminology,* vol. 24, 2018/1.

[12] Pl. Tamás Dóra Mária – Szoták Szilvia (szerk.): *Terminológiastratégia és jogi alapterminusok a szomszédos országok nyelvén,* Budapest, OFFI Zrt., 2021; Tamás Dóra Mária: *Bevezetés a jogi terminológiába a terminológus szemüvegén át,* (2. kiadás), Budapest, ELTE Eötvös – OFFI Zrt., 2019; uő (szerk.): *Terminológiastratégia és jogi alapterminusok holland, orosz, spanyol, portugál nyelven,* Budapest, OFFI Zrt., 2023.

[13] Fóris: *Fordítás és terminológia,* 2020, 137–160.

[14] Tamás Dóra Mária – Sermann Eszter: Evaluation system for Online Terminological Databases, *Terminologija* vol. 26, 2019/1, 24–46; Sermann–Tamás: *Vizsgálati szempontrendszer online terminológiai adatbázisokhoz,* 2020.

A fordítási projektfolyamatot az ISO 17100:2015/Amd 1:2017 (ill. Magyarországon az MSZ EN ISO 17100:2019) szabvány szabályozza,[15] melynek fontos része a terminológiai munka. Azt, hogy a fordításszolgáltatók fordítási folyamata több lépésből áll össze és hogy új szakmák jelentek meg a fordítási piacon, amelyek újfajta képzést, kompetenciafejlesztést igényelnek, több tanulmány és könyv is feldolgozta.[16] A terminológiai munka helyét a fordítási projektfolyamatban egy közelmúltban megjelent könyv tárgyalja részletesen (ebben a téma szakirodalmi áttekintése is megtalálható).[17] A szabványokról és előírásokról, az ideális munkafolyamatokról tehát elég sok tudással rendelkezünk, arról azonban kevesebb információnk van, hogy a valóságban a fordításszolgáltatók (valamint a multinacionális cégeknél foglalkoztatott szakszövegírók) hogyan gondolkodnak a terminológiai munkáról, használnak-e terminológiai adatbázist a munkafolyamataikban és hogyan kezelik a terminológiát. Faludi Andrea készített interjús kutatást arról, hogy milyen szerepet játszik a terminológiai munka a műszaki dokumentáció készítésének és fordításának komplex folyamatában a fordításszolgáltatók és a műszaki szakszövegírók mindennapi gyakorlata során.[18] Az interjúk alapján megállapította, hogy a fordításszolgáltatók körében és a dokumentációkészítés során sem általánosan elterjedt a terminológiakezelésben szokásos eljárások használata vagy a terminológiai adatbázisok építése és kezelése, annak ellenére, hogy mind a vonatkozó szabványok, mind a szakirodalom szükségesnek tartják ezt és tartalmazzák a szükséges útmutatókat. Klenk Márk szakfordítók körében végzett kérdőíves vizsgálatokat arra vonatkozóan, hogy a terminológiakezelésre vonatkozó szakirodalmi iránymutatások milyen módon valósulnak meg a fordítói gyakorlatban (a fordítók terminológiakezelési szokásainak felmérése, a fordítók által létrehozott saját terminológiai adatbázisok szervezési elveinek vizsgálata). Megállapította, hogy a fordítók szükségesnek tartják ugyan a terminológiai adatok tárolását, a terminológiakezelés módja azonban fordítónként eltérő, pl. a fordítók más-más adatmezőket használnak és

[15] ISO 17100:2015/Amd 1:2017 *Translation services – Requirements for translation services. Amendment 1;* MSZ EN ISO 17100:2019 *EV Fordítási szolgáltatások. Fordítási szolgáltatások követelményei (ISO 17100:2015 + Amd 1:2017) EGYESÍTETT VÁLTOZAT.*

[16] Pl. Horváth Ildikó (szerk.): *A modern fordító és tolmács,* Budapest, ELTE Eötvös, 2015. https://www.eltereader.hu/media/2017/01/Horvath_Modern-ford_READER.pdf (Letöltés: 2025. február 12.)

[17] Faludi Andrea – Fóris Ágota: *A terminológiai munka a komplex dokumentációs és fordítási projektfolyamatban,* Budapest, Akadémiai, 2023.

[18] Faludi Andrea: *A terminológiai munka helye és szerepe a dokumentációkészítés és -fordítás komplex folyamatában,* PhD-értekezés, Budapest, ELTE BTK, 2020; uő: Terminológiai munka a szak(szöveg)írásban és a fordításszolgáltatásban: egy interjús kutatás eredményei, in Fóris Ágota – Bölcskei Andrea (szerk.): *Tartalomfejlesztés és dokumentáció. Nyelvészeti vonatkozások,* Budapest, KRE–L'Harmattan, 2021, 209–232.

a terminológiai adatok rögzítésének módjáról és szükségességéről vallott felfogásuk is eltérő.[19]

A fordítói tevékenység szempontjából nézve, az egyéni fordítóknak elsősorban a terminológiakezeléshez szükséges ismereteket és módszereket, valamint az eszközök (szoftverek) használatát szükséges elsajátítaniuk, a fordítóirodáknak pedig a terminológiakezeléshez szükséges szoftverekre és az azokhoz megfelelően értő munkatársakra van szükségük. Ennek megfelelően a fordítóképzésekben a fordítói kompetenciák között lényeges a terminológiakezeléshez szükséges kompetenciák kialakítása és fejlesztése és a gyakran használt szoftverek megismerése; a magyarországi fordítóképzésekben többnyire 2 × 24 óra (összesen 4 kredit) a terminológiaelmélet és terminológiakezelés (előbbi előadásként, utóbbi szemináriumként, gyakran a fordítástechnológia keretében).

A terminológiakezelés céljai és területei

A terminológiakezelés célja, hogy a terminológia konzisztens használatát elősegítse egy szervezet kommunikációjában és/vagy egy domén területén (pl. egy vállalatnál a gyártásban, a termékfejlesztésben és a forgalmazásban; egy tudományterületen). A konzisztens, naprakész terminológia elősegíti a kommunikációt és javítja a hatékonyságot.

A fordításorientált terminológiakezelés célja a fordítások terminológiai konzisztenciájának elősegítése, egyúttal a fordítók munkájának támogatása, ezzel együtt a hatékonyság növelésével párhuzamosan a költségek csökkentése.

A terminológiakezelés bevezetése elősegíti, hogy a „törzsi tudásra épülő" vállalati kommunikációs kultúrával és minimális dokumentációval rendelkező szervezetek átalakíthatóak legyenek a negyedik ipari forradalom (az Ipar 4.0) által megkövetelt feltételeknek megfelelően formalizált, digitalizált, írott dokumentációs kultúrával rendelkező szervezetté. A negyedik ipari forradalom jellemzője, hogy alapvetővé vált az olyan technológiák használata, mint például a mesterséges intelligencia, a robotika és az automatizáció, az új technológiák összekapcsolása következtében átjárhatóvá válnak a fizikai, a digitális és a biológiai világ közötti határok, az ember–ember és ember–gép kommunikáció mellett pedig fontos szerepet kap a gép–gép kommunikáció. Eszenyi Réka a fordítóiparban a negyedik ipari forradalom kezdetét a neurális gépi fordítás

[19] Klenk Márk: *Terminológiai adatbázisok és terminológiai munka a fordítási folyamatban,* PhD-értekezés, Budapest, ELTE BTK, 2023.

2015-ös megjelenésétől számítja.[20] A fordítóparban a törzsi tudás dokumentálásának folyamatát jellemzően a központi terminológiakezelés, majd a dokumentum- és tartalommenedzsment rendszerek használata váltja fel mind a vállalatoknál, mind a fordításszolgáltatóknál.[21]

Korábban, egy-két évtizeddel ezelőtt még általános gyakorlat volt a fordítók körében, hogy saját terminológiai listákat készítettek, ez a saját, egyéni tudásuk része volt. Ilyen terminológiai gyűjtemények kisszótár vagy glosszárium formájában is megjelentek, hazánkban elsősorban az 1990-es években. Ez változott meg gyökeresen azzal, hogy a fordításszolgáltatók CAT-eszközöket kezdtek használni, és terminológiai gyűjteményeket, háttéradatbázisokat kezdtek építeni. Ezzel a tendenciával a fordítók törzsi tudása a hivatalos vállalati (fordítóirodai) dokumentáció részévé vált.

A terminológiakezelés jellemző tevékenységei

A terminológiakezelésbe (terminológiai munkába) tartozik a terminusok azonosítása, gyűjtése, elemzése és leírása; a terminusok osztályozása és ábrázolása; az esetlegesen hiányzó terminusok képzése és pótlása; a terminológiai rendszer terminusainak szabványosítása és érvényesítése; továbbá azok kezelése, rögzítése és közzététele.[22] A terminológiai munka eredményét terminológiai adatbázisokban és tudásbázisokban teszik közzé.

A fordítási folyamathoz a fordításorientált terminológiamenedzsment kapcsolódik, ennek speciális formája a fordítóirodáknál folyó terminológiakezelés. A 20. század végére a tevékenység kapcsán az angol nyelvű szakirodalomban a *terminology management* elnevezés terjedt el,[23] magyarul a *terminológiamenedzsment, terminológiakezelés, terminológiai munka* megnevezések használatosak.

[20] Eszenyi Réka: *Humán fordító és gépi fordítás 8 leckében. Változások a 21. századi nyelvi fordító szerepében,* Budapest, ELTE Eötvös, 2023.

[21] Fóris Ágota – Robert P. Kerner: A vállalati törzsi tudás átalakítása i4.0-vá: központban a dokumentáció, in Andó Éva – Csillik Péter – Kovács Róbert (szerk.): *Egymillió karakter a fenntarthatóságról II,* Budapest, Károli Gáspár Református Egyetem Gazdaságtudományi, Egészségtudományi és Szociális Kara, 2023, 135–151.

[22] Silvia Pavel: *Didacticiel de terminologie,* Ottawa, Le Pavel, 2004; ISO 1087:2019

[23] Christian Galinski – Gerhard Budin: New trends in translation-oriented terminology management, in, Sue Ellen Wright – Leland D. Jr. Wright (eds.): *Scientific and Technical Translation,* Amsterdam–Philadelphia, John Benjamins, 1993, 209–215.

A terminológiakezelés területei

A terminológiakezelés területeit többféleképpen is fel lehet osztani. E munkatípusok leírása, a terminológiai munkafolyamatok részletes algoritmusa szabványokból, terminológiai útmutatókból, valamint szakkönyvekből megismerhető.[24]

- A munka a munkanyelvek száma alapján lehet *egynyelvű*, amikor egy nyelven belül végzünk terminológiai munkát (például a magyar alkotmányjogi terminológia leírása), továbbá *kétnyelvű* vagy *többnyelvű*, amikor két vagy több nyelv viszonylatában végzünk terminológiai munkát (például az angol és a magyar nyelvű autóipari terminológia leírása, a terminusok megfeleltetése egymással). A többnyelvű terminológiai munka egyúttal összehasonlító terminológiai munka is; a fordításorientált terminográfiát is ebbe a csoportba soroljuk.
- Az érintett szakterületek száma alapján különbséget tehetünk *szakterülethez kötődő*, illetve *több szakterületen átívelő* terminológiai munka között.
- A szemlélete alapján a terminológiakezelésre vonatkozóan megkülönböztetünk *deskriptív* (leíró) és *preskriptív* (előíró) terminológiai munkát is, e kettő időnként egymást felváltva érvényesül és kerül alkalmazásra a folyamatokban. Például a terminológusok leírják (deskriptív módszerrel), hogy milyen terminológiát használ egy cég egy adott doménon belül, majd a fordítók számára már kötelezővé teszik e terminológia alkalmazását (preskriptív módon).
- A terminológiai munka fajtája emellett a tudásterület kiterjedése vagy tárgya alapján lehet *doménorientált, szövegorientált* és *eseti* (*ad hoc* vagy *célzott*) is. A *doménorientált terminológiai munka* célja egy adott tárgykör fogalmi és terminológiai rendszerének leírása, a tárgykörben a különféle tudományterületekhez vagy nyelvekhez kötött különféle fogalmi rendszereknek az összehasonlítása és a különbségek azonosítása, a nyelvi jelölők fogalmakhoz kapcsolása, és az adatok rögzítése terminológiai adatbázisokban. A *szövegorientált terminológiai munka* célja egy adott szöveg terminusainak kigyűjtése, feldolgozása. Ez utóbbi többnyelvű környezetben jellemzően a fordításhoz kötődik, az elsődleges cél pedig az, hogy meghatározzák az adott kontextusban és kommunikációs helyzetben a szövegben szereplő

[24] Petra Drewer – Donatella Pulitano – Klaus-Dirk Schmitz: *Terminologiearbeit. Best Practices 2.0.,* Köln, Deutscher Terminologie-Tag e.V., 2011; Tamás Dóra Mária: *Gazdasági szakszövegek fordításának terminológiai kérdéseiről,* Budapest, ELTE BTK Fordító- és Tolmácsképző Tanszék, 2014; Reiner Arntz – Heribert Picht – Klaus-Dirk Schmizt: *Einführung in die Terminologiearbeit,* Hildesheim, Georg Olms Verlag, 2021[8].

terminusok célnyelvi ekvivalenseit.[25] A szövegorientált terminológiai munka célja a fordítási problémák megoldása, az ekvivalenciaviszonyok feltárása; vagyis egy-egy terminus kontextuson belüli értelmezése és a forrásnyelvi terminusok ekvivalenseinek megtalálása a célnyelven. Az *eseti (ad hoc) terminológiai munka* nem szisztematikus tevékenység, azt nevezik így, amikor a fordító egy adott szöveg fordítása közben kényszerül terminológiai munka végzésére, a forrásnyelvi terminusok célnyelvi megfelelőjének megtalálására, Sue Ellen Wright és Leland D. Jr. Wright megfogalmazásában ilyenkor a teljes speciális tudásterület strukturálása helyett a fogalmi rendszerek darabjait kell újrastrukturálni.[26]

- A terminológia kezelőjének státusza alapján pedig *országos/nemzeti, szervezeti* vagy *egyéni* terminológiakezelést különíthetünk el egymástól.
- A fordításorientált terminológiai munkában a terminológiai munka jellegét és megvalósítási idejét tekintve megkülönböztetnek *előzetes* és *utólagos* terminológiai munkát.

A terminológiakezelés eszközei (szoftverek)

Több mindenben is különböznek egymástól az egynyelvű és a többnyelvű terminológiakezelés eszközei és módszerei. Erről Faludi Andrea azt írja, hogy „[a] legfrissebb szabvány alapján a fordításorientált terminográfiai munka abban tér el a »hagyományos« terminográfiai munkáktól, hogy a terminológiai adatbázisba bejegyzésként nemcsak terminusokat visznek fel, de frazeológiai egységeket és szabványos szövegelemeket (akár teljes mondatokat, bekezdéseket) is".[27] Abban is különböznek, hogy az egynyelvű terminológiakezelésre kifejlesztett szoftverek más típusú és rendszerű adatkezelést tesznek lehetővé. A továbbiakban a fordításszolgáltatók által használt eszközökre összpontosítok.

A fordításszolgáltatók speciális, fordítási projektek kezelésére kifejlesztett tartalomkezelő rendszert használnak (Translation Management System, TMS),

[25] Pl. Peter Sandrini: Der transkulturelle Vergleich von Rechtsbegriffen, in Susan Šarčević (ed.): *Legal language in action. Translation, terminology, drafting and procedural issue,* Zagreb, Globus, 2009, 151–165; Novák Barnabás: *A terminológiai munkafolyamat a minőségi jogalkotásban. Magyar–olasz összehasonlító vizsgálat az alkotmányjogi terminológia területén,* PhD-értekezés, Pécs, PTE ÁJK, 2018.

[26] Sue Ellen Wright – Leland D. Jr. Wright: Terminology management for technical translation, in Sue Ellen Wright – Gerhard Budin (eds.): *Handbook of Terminology Management. Basic Aspects of Terminology Management*, Amsterdam–Philadelphia, John Benjamins, 1997, 147–159.

[27] Faludi: *A terminológiai munka helye és szerepe a dokumentációkészítés és -fordítás komplex folyamatában,* 2020, 125.

amely elsősorban a projektmenedzsmentet, a fájlkezelést, a pénzügyi folyamatkezelést segíti, illetve egyéb adatokat tárol.[28] Ezek a rendszerek sikeresen működnek együtt a különböző fordítástámogató szoftverekkel (CAT-eszközökkel), és akár a fordítandó fájlok fordítástámogató eszközökbe történő automatikus integrálására is képesek.[29] Alapvető fontosságú a terminológiakezelő eszközök használata (Terminology Management System, TMS)[30], illetve a CAT-eszközbe integrált terminológiakezelő alkalmazások használata.[31] A fordítási projektfolyamatban a két leggyakrabban használt terminológiakezelő az RWS MultiTerm (RWS Trados Studio) és a memoQ beépített terminológiakezelője, ezen felül más eszközöket is használnak, ilyen pl. a Déjà Vu terminológiakezelője.

A terminológiakezelés minden aspektusát útmutatók, szabványok szabályozzák. Néhány példa ezekre:

- EN ISO 17100:2015/AMD 1:2017 *Translation services – Requirements for translation services – Amendment 1.*
- ISO 12616-1:2021 *Terminology work in support of multilingual communication – Part 1: Fundamentals of translation-oriented terminography.*
- ISO 12620-2:2022 *Management of terminology resources. Data categories – Part 2: Repositories.*

A terminológiakezelés során különböző terminológiai adatokat kell osztályozni és tárolni, illetve biztosítani a gyors visszakereshetőségüket. Ezt a munkát segíti az, hogy a különböző adatkategóriákat már szabványok is tartalmazzák (lásd ISO 12620-2:2022).[32]

[28] Lásd Faludi–Fóris: *A terminológiai munka a komplex dokumentációs és fordítási projektfolyamatban,* 2023.

[29] Lásd Ábrányi Henrietta: Fordítási környezetek, in Horváth Ildikó (szerk.): *A modern fordító és tolmács,* Budapest, ELTE Eötvös, 2015, 147–160.; Faludi: *A terminológiai munka helye és szerepe a dokumentációkészítés és -fordítás komplex folyamatában,* 2020.

[30] A TMS rövidítés egyaránt jelölheti a fordításkezelő rendszert és a terminológiakezelő rendszert. Előbbi a projektmenedzsmentet segíti, utóbbi a terminológiakezelést támogatja. Lásd Faludi–Fóris: *A terminológiai munka a komplex dokumentációs és fordítási projektfolyamatban,* 2023.

[31] Lásd pl. Faludi: *A terminológiai munka helye és szerepe a dokumentációkészítés és -fordítás komplex folyamatában,* 2020; Faludi: *Terminológiai munka a szak(szöveg)írásban és a fordításszolgáltatásban: egy interjús kutatás eredményei,* 2021; Huashu Wang – Zhi Li: A survey on terminology management of language service enterprises in China, in Saihong Li – William Hope (eds): *Terminology Translation in Chinese Contexts,* London, Routledge, 2021, 180–199; Warburton: *The Corporate Terminologist,* 2021; Klenk: *Terminológiai adatbázisok és terminológiai munka a fordítási folyamatban,* 2023.

[32] ISO 12620-2:2022 *Management of terminology resources. Data categories – Part 2: Repositories;* a terminológiakezelés eszközeiről, módszereiről, szabványairól részletesen lásd Faludi: *A terminológiai munka helye és szerepe a dokumentációkészítés és -fordítás komplex folyamatában,* 2020; Sermann: *Terminológiai szabványosítás és nyelvi közvetítés,* 2021; Faludi–Fóris: *A terminológiai munka a komplex dokumentációs és fordítási projektfolyamatban,* 2023.

Fontos még megjegyezni, hogy a terminológiakezelő rendszereket (szoftvereket) általában nem maguk a fordítók, hanem a fordításszolgáltatók választják ki, ők vásárolják meg és telepítik ezeket a speciálisan fordításszolgáltatói célokra tervezett dokumentummenedzsment rendszereket, amelyek terminológiai komponenssel is rendelkeznek. A fordítási projektfolyamatba bekapcsolódó fordítóknak ezekben a rendszerekben kell dolgozniuk, ezért a felkészítésük során is fontos szerepe van a technológiai kompetenciának.

Terminológiakezelés szervezetekben és egyénileg – példák

Korábban e tanulmányban a terminológiakezelés területeit a terminológia kezelőjének státusza alapján országos/nemzeti, szervezeti vagy egyéni terminológiakezelésre osztottam. Ennek megfelelően többféle adatbázis-kezelést különítettem el: 1. nemzeti terminológiai portálok és adatbázisok, adatbankok kezelése, 2. fordításorientált terminológiakezelés és terminológiai adatbázisok (szervezetekben), 3. fordításorientált terminológiakezelés és terminológiai adatbázisok (egyénileg). Az ezekre vonatkozó legfontosabb ismereteket gyűjtöttem össze az alábbiakban.

Nemzeti terminológiai portálok és adatbázisok, adatbankok

A nemzeti terminológiai portálok és adatbázisok, adatbankok többféle céllal készülhetnek, és sokféle módon hasznosíthatók. Céljuk lehet többek között:

- a kormányzati működés, állami adminisztráció hatékonyságának fokozása;
- a nemzetstratégiailag, illetve a nemzetgazdaság szempontjából fontos tárgykörök kijelölése és terminológiai háttéradatbázisának megteremtése;
- az oktatás területén az anyanyelven való tudásközvetítés biztosítása, szükség esetén törekvés a kétnyelvű oktatás megvalósítására;
- a tudományos kutatás területén háttéranyagok és megfelelő terminológia biztosítása és nyilvántartása a szakmai és nyelvi tudományos kutatások számára;
- a szolgáltatások területén törekvés a fordítási, szakszövegírási szolgáltatások magas színvonalának biztosítására, a tájékoztatás és a tájékozódás elősegítése;
- a piaci igények felmérése; a terminológiai ismeretek egyetemi szintű oktatása.[33]

[33] Lásd Fóris Ágota – Bölcskei Andrea (szerk.): *Terminológiastratégiai kihívások a magyar nyelvterületen,* Budapest, L'Harmattan – OFFI Zrt., 2019.

A nemzeti terminológiastratégia létrehozására és egy nemzeti terminológiai adatbázis előkészítésére egyébként már évekkel ezelőtt indult kezdeményezés, és régóta folynak munkák ezen a területen. Kettőt emelek ki ezek közül.

2019-ben jelent meg a *Terminológiastratégiai kihívások a magyar nyelvterületen* című tanulmánykötet,[34] melynek célja az általános magyar terminológiastratégiai elvek kialakítása és a terminológiastratégiai feladatok meghatározása volt.

A HUN-REN Nyelvtudományi Kutatóközpont – e megjelent terminológiastratégiai kötet eredményeire építve – 2021 és 2023 között az „ELKH Kiemelt pályázat SA52/2021: Terminológia" címmel elnyert kutatási pályázat támogatásával Prószéky Gábor vezetésével terminológiastratégiai projektet indított, melynek keretében létrejött *A magyar terminológiastratégia kialakítása. Zöld könyv* című sokszerzős tanulmánykötet.[35] (A terminológiastratégiai munkákhoz egyébként útmutatóul szolgál a terminológiastratégiával foglalkozó ISO szabvány is.[36]) A „zöld könyv"-nek nevezett dokumentumok egy adott témát dolgoznak fel, kérdéseket tesznek fel, és rámutatnak a lehetséges megoldásokra, vagy pedig olyan forgatókönyveket tartalmaznak, amelyek segíthetik a kormányzatot és az intézményrendszert a cselekvési tervek és szakpolitikák megtervezésében és kialakításában. A terminológiastratégiai témájú zöld könyv tartalmazza a terminológia mint szakpolitikai terület legfontosabb megoldatlan, általános és speciális kérdéseit, rámutat a lehetséges megoldásokra, és kiemelten kezeli a terminológiai adatbázisok fontosságának kérdéskörét, ezek között is egy nemzeti terminológiai adatbázis létrehozásának jelentőségére irányítja rá a figyelmet. Ez a projekt volt az előzménye a 2023 és 2027 között *Magyar terminológiastratégia* (MTA TMNP2023-1/2023) címmel indult, az MTA által támogatott, nagyszabású terminológiai projektnek, melynek a céljai között szerepel a Magyar Terminológiai Koordinációs Központ megalakítása; egy nemzeti terminológiai portál elkészítése; egy nemzeti terminológiai adatbázis tervezése, kialakítása és építése; valamint egy többnyelvű és több régióra kiterjedő oktatásterminológiai adatbázis építése. Megvalósulása esetén ez a komplex kezdeményezés a terminológiakezelés területén jelentős feladatokat ró a projekt tervezőire és résztvevőire.

A nemzeti terminológiai adatbázisok, adatbankok kezelése másfajta hozzáállást, szemléletet, munkamódszereket kíván, mint a fordításorientált adatbázisok

[34] Uo.

[35] Prószéky Gábor (főszerk.) – Fóris Ágota – B. Papp Eszter – Bölcskei Andrea – Lipp Veronika (szerk.): *A magyar terminológiastratégia kialakítása. Zöld könyv,* Budapest, Nyelvtudományi Kutatóközpont, 2023.

[36] ISO 29383:2020 *Terminology policies – Development and implementation.*

kezelése. Mivel az adatok és az adatgyűjtés célja különbözik a fordításokhoz használt terminológiai munkától, másfajta terminológiakezelő szoftver használatára van szükség.[37]

Fordításorientált terminológiakezelés és terminológiai adatbázis (szervezetekben)

Magyarországon fordítási célú terminológiai munka elsősorban fordítóirodákban zajlik, maga a fordításorientált terminológia pedig elsősorban a terminológiakezelés területére és a terminusok fordítási folyamatban betöltött szerepére összpontosít. A fordításhoz kötődő információ- és tudásmenedzsment munkát tehát elsősorban fordítóirodák látják el.

A fordításszolgáltatók és az MSZ EN ISO 17100:2019 szabvány a minőségirányítási folyamat során a komplex fordítási folyamatot szakaszokra (lépésekre) bontják. A terminológiakezelés a fordítási projektfolyamat legtöbb lépésében jelen van valamilyen módon. Egy korábbi könyvben felhívtuk a figyelmet arra,[38] hogy a fordítási folyamatot megelőző szakasz, vagyis a forrásszöveg készítése meghatározza a fordítás minőségét, és hogy a forrásszöveg terminológiai feldolgozása és előkészítése ma már a fordítási munkafolyamat részévé (nulladik lépésévé) vált. Emiatt javasoltuk – más szakértőkkel egyetértésben – a forrásnyelvi szöveget eredményező dokumentációs folyamat összekapcsolását a fordítási munkafolyamattal, ily módon pedig egy komplex dokumentációs és fordítási projektfolyamat létrehozását.

A terminológiai adatbázisokban történő fordításorientált terminológiakezelés történhet nyilvános vagy nem nyilvános (belső) adatbázisokban.

A nyilvános adatbázisok közül a fordítók körében valószínűleg a legismertebb az Európai Unió intézményközi terminológiai adatbázisa, a *IATE* (Interactive Terminology for Europe).[39] Ez egy olyan többnyelvű adatbázis, amely az úgy-

[37] Erre nézve lásd Fóris Ágota – Somogyi Zoltán – B. Papp Eszter: Magyar Nemzeti Terminológiai Adatbázis tervezése. Általános kérdések, *Alkalmazott Nyelvtudomány,* XXIV. évf., 2024/2, 21–41.

[38] Faludi–Fóris: *A terminológiai munka a komplex dokumentációs és fordítási projektfolyamatban,* 2023.

[39] *IATE (Interactive Terminology for Europe).* https://iate.europa.eu/ (Letöltés: 2024. február 16.) A *IATE* tartalmáról és felépítéséről, a magyar terminológiai munkáról lásd Lesznyák Ágnes: Az európai uniós intézmények terminológiai adatbázisa: a IATE, *Magyar Terminológia,* 3. évf., 2010/2, 161–181; az EU-ban folyó fordítói és terminológiai munkáról lásd: Fischer Márta: *Eurolektusok,* Budapest, Akadémiai, 2023.

nevezett EU-terminusokat, vagyis az Európai Unióban használt jogi és adminisztratív terminológiát tartalmazza.

Természetesen léteznek más nyilvános fordításorientált terminológiai adatbázisok is, például nagy szervezetek (nemzetközi intézmények, multinacionális vállalatok) terminológiai adatbázisai (pl. az SAP, a Microsoft, tudományos szervezetek stb. adatbázisai). A fent már hivatkozott terminológiastratégiai projekt keretében megtörtént egy válogatott terminológiastratégiai bibliográfia összeállítása, ebben pontos adatok találhatók – linkekkel együtt – a nyilvánosan elérhető terminológiai adatbázisokról.[40]

A belső adatbázisokról nem mindig van nyilvános információnk, csak abban az esetben, ha maga az adott szervezet (cég, intézmény stb.), illetve annak munkatársa nyilvánosan publikál, vagyis közzétesz információkat az adatbázisról, illetve ír az intézménynél folyó terminológiakezelésről.

Az Országos Fordító és Fordításhitelesítő Iroda (OFFI Zrt.) munkatársai nemcsak publikálnak a náluk folyó terminológiai munkáról, de saját kiadványsorozatot indítottak, amelyben több terminológia témájú könyvet is megjelentettek. Ezek közül feltétlenül meg kell említenünk a *Bevezetés a jogi terminológiába a terminológus szemüvegén át,*[41] a *Terminológiastratégia és jogi alapterminusok a szomszédos országok nyelvén,*[42] és a *Terminológiastratégia és jogi alapterminusok holland, orosz, spanyol, portugál nyelven*[43] címmel megjelent könyveket, melyek a többnyelvű jogi terminológia kezelésével kapcsolatos alapelveket és a jó gyakorlatok bemutatását tartalmazzák, konkrét példákkal és útmutatókkal együtt.

Szintén az OFFI Zrt. kezdte meg egy olyan belső terminológiai adatbázis építését – *IUSTerm* néven –, amelyet az OFFI Zrt. a saját fordítási szolgáltatásai során használ, és amelynek tartalma az OFFI által a fordításban használt többnyelvű terminusokra és az azokra vonatkozó adatokra terjed ki, azaz egyrészt doménspecifikus terminológiát, nagyrészt pedig szövegorientált munkával gyűjtött terminusokat tartalmaz az OFFI által fordított dokumentumokból.[44]

[40] Fóris Ágota – B. Papp Eszter – Bölcskei Andrea (összeáll.): Válogatott terminológiastratégiai bibliográfia, in Prószéky Gábor (főszerk.) – Fóris Ágota – B. Papp Eszter – Bölcskei Andrea – Lipp Veronika (szerk.): *A magyar terminológiastratégia kialakítása. Zöld könyv,* Budapest, Nyelvtudományi Kutatóközpont, 2023, 331–348.

[41] Tamás: *Bevezetés a jogi terminológiába a terminológus szemüvegén át,* 2019.

[42] Tamás–Szoták (szerk.): *Terminológiastratégia és jogi alapterminusok a szomszédos országok nyelvén,* 2021.

[43] Tamás (szerk.): *Terminológiastratégia és jogi alapterminusok holland, orosz, spanyol, portugál nyelven,* 2023.

[44] Tamás Dóra Mária: Az OFFI Zrt. tevékenységének és terminológiai projektjeinek bemutatása, in Fóris Ágota – Bölcskei Andrea (főszerk.): *Nyelv, kultúra, identitás. Alkalmazott nyelvészeti kutatások a 21. századi információs térben I, Terminológia, lexikográfia, fordítás,* Budapest, Akadémiai Kiadó, 2020.

Ide tartoznak még más, privát fordítóirodák terminológiai adatbázisai, amelyek egyaránt lehetnek doménspecifikus, ügyfélspecifikus, projektspecifikus adatbázisok (pl. LEG Zrt.[45] belső adatbázisai). Ezekről kevés ismeretünk van, mivel csekély publikáció jelenik meg róluk. Faludi Andrea vizsgálta a fordításszolgáltatók terminológiakezelési szokásait, a cégeknél alkalmazott terminológiai folyamatokat.[46]

Fordításorientált terminológiakezelés és terminológiai adatbázis (egyénileg)

A fordítóirodák jelentős része ma már rendelkezik belső terminológiai adatbázissal (ez gyakran kétnyelvű terminológiai szójegyzékeket jelent a gyakorlatban), amit az irodánál dolgozó terminológus vagy más nyelvi szakember tölt fel adatokkal. A fordítótól elvárt, hogy a terminológiai adatbázisban szereplő terminusokat használja a fordítás során.

Amennyiben a fordító egy fordítóiroda (vagy megrendelő) számára dolgozik, akkor fontos, hogy tájékozódjon arról, hogy az adott fordítóiroda (megrendelő) rendelkezik-e már terminológiai adatbázissal vagy glosszáriummal az adott témában, esetleg megkövetel vagy ajánl-e olyan segédeszközt (szótár, glosszárium, adatbázis, más referenciaanyag), amelynek a használata elvárt a fordítótól a munkavégzés során. Amennyiben a fordítóiroda (illetve a megrendelő) nem ad vagy követel meg konkrét segédanyagot a fordítás elvégzéséhez, akkor a fordítónak kell ezeket megtalálnia. A megbízható referenciaanyagok megtalálása, az ezekhez való hozzáférés sok időt vehet igénybe, ezért is hasznos, ha a fordító egy adott tárgykör fordítására szakosodik: nemcsak a terminológiát sajátítja el, hanem hasznos gyűjteményt állíthat össze magának az adott nyelvpárban és szakterületen nyomtatott vagy online formában megtalálható referenciaanyagokból.[47]

Ahogy fent már megjegyeztem, korábban általános gyakorlat volt a fordítók körében, hogy saját terminológiai listákat készítettek, és ez a saját, egyéni tudásuk része volt. A fordítóképzésben a tananyag része, hogy a fordítók képesek legyenek a saját maguk számára terminológiai listákat készíteni. Kevés információnk van azonban annak részleteiről, hogy a gyakorló fordítók hogyan véleked-

[45] LEG Zrt. https://leg.eu/ (Letöltés: 2024. február 16.)

[46] Ezekről bővebben lásd Faludi: *A terminológiai munka helye és szerepe a dokumentációkészítés és -fordítás komplex folyamatában,* 2020; Faludi: *Terminológiai munka a szak(szöveg)írásban és a fordításszolgáltatásban: egy interjús kutatás eredményei,* 2021; és Faludi–Fóris: *A terminológiai munka a komplex dokumentációs és fordítási projektfolyamatban,* 2023.

[47] Erről részletesen lásd Fóris: *Fordítás és terminológia*, 2020.

nek a terminológiai munkáról, végeznek-e terminológiai munkát, illetve készítenek-e saját, egyéni használtra terminológiai jegyzékeket vagy terminológiai adatbázisokat, és ha igen, ezek milyen adatokat milyen formában tartalmaznak. Klenk Márk kérdőíves kutatással vizsgálta a fordítók terminológiakezelési szokásait és a fordítók által létrehozott terminológiai adatbázisok szervezési elveit. Megállapításai szerint a fordítás során a válaszadók közel 60%-a használ CAT-eszközt, és az ő közel 80%-uk az adott eszköz terminológiakezelő-funkcióját is használja. Az összes válaszadó körében a terminológia kezelésének és tárolásának három eszköze domináns: a terminológiai adatbázisok, a Word-, valamint az Excel-formátumok.[48]

A fordítók a fordítás közben felmerülő terminológiai problémákat gyűjtik össze, vagyis általában ad hoc terminológiai munkát végeznek. A fordítók régebben is készítettek kétnyelvű terminológiai listákat, ezeket most már többnyire nem papíron, hanem elektronikusan (általában adatbázisban, Excel-táblázatban vagy Word-formátumban) tárolják. A fordítók „törzsi tudása" áttranszformálódik, a fordítások során átkerül a fordításszolgáltatók adatbázisaiba, ennek a tudásnak egy része pedig átkerül a nyílt terminológiai adatbázisokba. Mindehhez pedig terminológiakezelő eszközök használata szükséges.

Folyamatos megújulást hoz az új technológiák megjelenése (ide sorolhatjuk a fordítástámogató eszközök használatát, a gépi fordítást, az utószerkesztést is).[49] Ezek közül jelenleg a legaktuálisabb a digitalizáció és a mesterséges intelligencia szerepe, ezek között a nagy nyelvi modellek (LLM), például a ChatGPT vagy más MI-eszközök, pl. DeepL alkalmazhatósága a fordításban. A digitális tartalmak létrehozása a gyakorlatban az információ (pl. dokumentáció) gépek számára értelmezhető formájúvá való átalakítását jelenti. Ebben a folyamatban a mesterséges intelligencia felhasználóként jelenik meg, a tartalmakat (az információt és a metaadatokat) adatbázisokból és emberek által létrehozott (írott vagy beszélt nyelvi) szövegekből vonja ki, és ezekre alapozva hoz létre új tartalmakat. Intelligens tartalomnak azt a tartalmat hívják, amely a gépi intelligencia számára feldolgozható.[50] Az látszik, hogy míg a nagy nyelvi modellek jól használhatók fordításra, addig a terminológiakezelés humán feladat maradt.

[48] Klenk: *Terminológiai adatbázisok és terminológiai munka a fordítási folyamatban,* 2023, 100–140.

[49] Lásd Eszenyi: *Humán fordító és gépi fordítás 8 leckében,* 2023.

[50] Lásd pl. Fóris–Kerner: *A vállalati törzsi tudás átalakítása i4.0-vá: központban a dokumentáció,* 2023.

Összefoglalás

A fordítási folyamat szereplőinek mindegyike tárol terminológiai adatokat valamilyen formában, például terminológiai adatbázisban. Korábban a terminológiai adatok nagy része az egyéni fordítók birtokában volt (pl. szójegyzékként), ezzel az egyes doménok vagy szervezetek terminológiai adatai törzsi tudásként voltak tárolva. Ezt úgy is megfogalmazhatjuk, hogy a tapasztalt fordítók és lektorok voltak a „törzsi tudásguruk".

A terminológiai adatok fokozatosan kerültek át eleinte szótárakba, később adatbázisokba. Az adatbázisok lehetnek a) szervezetek tulajdonában levő nyilvánosan hozzáférhető terminológiai adatbázisok, amelyek egyaránt lehetnek nemzeti/állami vagy privát szervezetek tulajdonában; b) szervezetek (fordításszolgáltatók vagy megrendelők) belső adatbázisai; c) egyének (fordítók) tulajdonában levő terminológiai listák vagy adatbázisok.

A fordítóknak sok adatra és sokféle ismeretre van szükségük, például az alábbiakra: a terminológia és a terminológiakezelés alapfogalmainak ismeretére; a terminológiakezelés eszközeinek és módszereinek ismeretére; a szabályok, útmutatók, szabványok ismeretére; a megbízó és a megrendelő céljainak és terminológiájának ismeretére és alkalmazására; valamint arra a tudásra, hogy hol találhatók megfelelő minőségű terminológiai adatok az adott feladat megoldásához. A fordítók választásait és döntéseit befolyásolja a tudásuk (ismereteik) és a kompetenciáik. A digitalizáció folyamatában a mesterséges intelligencia felhasználóként jelenik meg; segíti a fordítók munkáját, de szüksége van többnyelvű háttérdokumentációra.

Irodalomjegyzék

Ábrányi Henrietta: Fordítási környezetek, in Horváth Ildikó (szerk.): *A modern fordító és tolmács,* Budapest, ELTE Eötvös, 2015, 147–160.

Alcina, Amparo – Costa, Rute – Roche, Christophe: Terminology and e-dictionaries, *Special issue of Terminology,* vol. 25, 2019/2. https://doi.org/10.1075/term.25.2

Alsulaiman, Abied – Allaithy, Ahmed (eds.): *Handbook of Terminology. Terminology in the Arab world,* Vol. 2, Amsterdam–Philadelphia, John Benjamins, 2019.

Arntz, Reiner – Picht, Heribert – Schmizt, Klaus-Dirk: *Einführung in die Terminologiearbeit,* Hildesheim, Georg Olms Verlag, 2021[8].

Biel, Łucja – Kockaert, Hendrik J. (eds.): *Handbook of Terminology. Legal Terminology,* Vol. 3, Amsterdam–Philadelphia, John Benjamins, 2023.

Bölcskei Andrea: A szabványosítás online vetülete: angol nyelvű webhelyek, in Fóris Ágota – Bölcskei Andrea (szerk.): *A szabványosítás fordítási és terminológiai vonatkozásai,* Budapest, KRE–L'Harmattan, 2019, 111–135.

Bölcskei Andrea: A szabványosítás online forrásai a Kárpát-medencében, in Fóris Ágota – Bölcskei Andrea (szerk.): *A szabványosítás fordítási és terminológiai vonatkozásai,* Budapest, KRE–L'Harmattan, 2019, 137–148.

Drewer, Petra – Pulitano, Donatella – Schmitz, Klaus-Dirk: *Terminologiearbeit. Best Practices 2.0.,* Köln, Deutscher Terminologie-Tag e.V., 2011.

Drouin, Patrick – Grabar, Natalia – Hamon, Thierry – Kageura, Kyo – Takeuchi, Koichi: Computational terminology and filtering of terminological information, *Special issue of Terminology,* vol. 24, 2018/1. https://doi.org/10.1075/term.24.1

Eszenyi Réka: *Humán fordító és gépi fordítás 8 leckében. Változások a 21. századi nyelvi fordító szerepében,* Budapest, ELTE Eötvös, 2023. https://doi.org/10.21862/Transl.HuXMach.2023.8

Faludi Andrea: *A terminológiai munka helye és szerepe a dokumentációkészítés és -fordítás komplex folyamatában,* PhD-értekezés, Budapest, ELTE BTK, 2020.

Faludi Andrea: Terminológiai munka a szak(szöveg)írásban és a fordításszolgáltatásban: egy interjús kutatás eredményei, in Fóris Ágota – Bölcskei Andrea (szerk.): *Tartalomfejlesztés és dokumentáció. Nyelvészeti vonatkozások,* Budapest, KRE–L'Harmattan, 2021, 209–232.

Faludi Andrea – Fóris Ágota: *A terminológiai munka a komplex dokumentációs és fordítási projektfolyamatban,* Budapest, Akadémiai, 2023. https://doi.org/10.1556/9789634548942

Fischer Márta: *Eurolektusok,* Budapest, Akadémiai, 2023.

Fóris Ágota: *Fordítás és terminológia. Elmélet és gyakorlat,* Budapest, KRE–L'Harmattan, 2020.

Fóris Ágota: A terminológiai szótáraktól a terminológiai adatbázisokig, in Előry Vilma – Gyáfrás Edit (szerk.): *A szakszótáraktól a terminológiai adatbázisokig,* Budapest, Tinta, 2024, 9–21.

Fóris Ágota: Választások és döntések a terminológiakezelésben, *Alkalmazott Nyelvészeti Közlemények,* 17. évf., 2024/1, 23–38.

Fóris Ágota – B. Papp Eszter – Bölcskei Andrea (összeáll.): Válogatott terminológiastratégiai bibliográfia, in Prószéky Gábor (főszerk.) – Fóris Ágota – B. Papp Eszter – Bölcskei Andrea – Lipp Veronika (szerk.): *A magyar terminológiastratégia kialakítása. Zöld könyv,* Budapest, Nyelvtudományi Kutatóközpont, 2023, 331–348. https://doi.org/10.18135/term.2023.16

Fóris Ágota – Bölcskei Andrea (szerk.): *Terminológiastratégiai kihívások a magyar nyelvterületen,* Budapest, L'Harmattan – OFFI Zrt., 2019. https://www.offi.hu/offi-akademia/kiadvanyok/terminologiastrategiai-kihivasok-a-magyar-nyelvteruleten

Fóris Ágota – Kerner, Robert P.: A vállalati törzsi tudás átalakítása i4.0-vá: központban a dokumentáció, in Andó Éva – Csillik Péter – Kovács Róbert (szerk.): *Egymillió karakter a fenntarthatóságról II,* Budapest, Károli Gáspár Református Egyetem Gazdaságtudományi, Egészségtudományi és Szociális Kara, 2023, 135–151. https://geszk.kre.hu/images/ipar40/kotet/Egymillio_karakter_a_fenntarthatosagrol_kotet_2.pdf

Fóris Ágota – Somogyi Zoltán – B. Papp Eszter: Magyar Nemzeti Terminológiai Adatbázis tervezése. Általános kérdések, *Alkalmazott Nyelvtudomány,* XXIV. évf., 2024/2, 21–41. http://dx.doi.org/10.18460/ANY.2024.2.002

Galinski, Christian – Budin, Gerhard: New trends in translation-oriented terminology management, in Sue Ellen Wright – Leland D. Jr. Wright (eds.): *Scientific and Technical Translation,* Amsterdam–Philadelphia, John Benjamins, 1993, 209–215.

Horváth Ildikó (szerk.): *A modern fordító és tolmács,* Budapest, ELTE Eötvös, 2015. https://www.eltereader.hu/media/2017/01/Horvath_Modern-ford_READER.pdf

Klenk Márk: *Terminológiai adatbázisok és terminológiai munka a fordítási folyamatban,* PhD-értekezés, Budapest, ELTE BTK, 2023.

Kockaert, Hendrik J. – Steurs, Frieda (eds.): *Handbook of Terminology,* Vol. 1, Amsterdam–Philadelphia, John Benjamins, 2015.

Lesznyák Ágnes: Az európai uniós intézmények terminológiai adatbázisa: a IATE, *Magyar Terminológia,* 3. évf., 2010/2, 161–181.

Novák Barnabás: *A terminológiai munkafolyamat a minőségi jogalkotásban. Magyar–olasz összehasonlító vizsgálat az alkotmányjogi terminológia területén,* PhD-értekezés, Pécs, PTE ÁJK, 2018.

Pavel, Silvia: *Didacticiel de terminologie,* Ottawa, Le Pavel, 2004.

Prószéky Gábor (főszerk.) – Fóris Ágota – B. Papp Eszter – Bölcskei Andrea – Lipp Veronika (szerk.): *A magyar terminológiastratégia kialakítása. Zöld könyv,* Budapest, Nyelvtudományi Kutatóközpont, 2023. https://doi.org/10.18135/term.2023

Sandrini, Peter: Der transkulturelle Vergleich von Rechtsbegriffen, in Susan Šarčević (ed.): *Legal language in action: Translation, terminology, drafting and procedural issue,* Zagreb, Globus, 2009, 151–165.

Sermann Eszter: *Terminológiai szabványosítás és nyelvi közvetítés,* Szeged, Juhász Gyula Felsőoktatási Kiadó, 2021.

Sermann Eszter – Tamás Dóra Mária: Vizsgálati szempontrendszer online terminológiai adatbázisokhoz, in Fóris Ágota – Bölcskei Andrea (főszerk.): *Nyelv, kultúra, identitás. Alkalmazott nyelvészeti kutatások a 21. századi információs térben I. Terminológia, lexikográfia, fordítás,* (A MANYE Kongresszusok Előadásai 12/1.), Budapest, Akadémiai, 2020. https://mersz.hu/a-manye-kongresszusok-eloadasai

Tamás Dóra Mária: *Gazdasági szakszövegek fordításának terminológiai kérdéseiről,* Budapest, ELTE BTK Fordító- és Tolmácsképző Tanszék, 2014. https://mek.oszk.hu/19100/19168/19168.pdf

Tamás Dóra Mária: *Bevezetés a jogi terminológiába a terminológus szemüvegén át,* (2. kiadás), Budapest, ELTE Eötvös – OFFI Zrt., 2019. https://www.offi.hu/offi-akademia/kiadvanyok/bevezetes-a-jogi-terminologiaba-a-terminologus-szemuvegen-at

Tamás Dóra Mária: Az OFFI Zrt. tevékenységének és terminológiai projektjeinek bemutatása, in Fóris Ágota – Bölcskei Andrea (főszerk.) *Nyelv, kultúra, identitás. Alkalmazott nyelvészeti kutatások a 21. századi információs térben I, Terminológia, lexikográfia, fordítás,* Budapest, Akadémiai, 2020. https://mersz.hu/a-manye-kongresszusok-eloadasai

Tamás Dóra Mária (szerk.): *Terminológiastratégia és jogi alapterminusok holland, orosz, spanyol, portugál nyelven,* Budapest, OFFI Zrt., 2023. https://www.offi.hu/node/288

Tamás Dóra Mária – Sermann Eszter: Evaluation system for Online Terminological Databases, *Terminologija,* vol. 26, 2019/1, 24–46. https://doi.org/10.35321/term26-02

Tamás Dóra Mária – Szoták Szilvia (szerk.): *Terminológiastratégia és jogi alapterminusok a szomszédos országok nyelvén,* Budapest, OFFI Zrt., 2021. https://www.offi.hu/offi-akademia/kiadvanyok/terminologiastrategia-es-jogi-alapterminusok-a-szomszedos-orszagok-nyelven

Wang, Huashu – Li, Zhi: A survey on terminology management of language service enterprises in China, in Saihong Li – William Hope (eds): *Terminology Translation in Chinese Contexts,* London, Routledge, 2021, 180–199. https://doi.org/10.4324/9781003006688-15

Warburton, Kara: *The Corporate Terminologist,* Amsterdam–Philadelphia, John Benjamins, 2021.

Wright, Sue Ellen – Budin, Gerhard (eds.): *Handbook of Terminology Management. Basic Aspects of Terminology Management,* Vol. 1, Amsterdam–Philadelphia, John Benjamins, 1997.

Wright, Sue Ellen – Budin, Gerhard (eds.): *Handbook of Terminology Management. Application-Oriented Terminology Management*, Vol. 2, Amsterdam–Philadelphia, John Benjamins, 2001.

Wright, Sue Ellen – Wright, Leland D. Jr.: Terminology management for technical translation, in Sue Ellen Wright – Gerhard Budin (eds.): *Handbook of Terminology Management. Basic Aspects of Terminology Management*, Amsterdam–Philadelphia, John Benjamins, 1997, 147–159.

Források

IATE (Interactive Terminology for Europe). https://iate.europa.eu/

ISO 1087:2019 *Terminology work and terminology science – Vocabulary.*

ISO 12616-1:2021 *Terminology work in support of multilingual communication – Part 1: Fundamentals of translation-oriented terminography.*

ISO 12620-2:2022 *Management of terminology resources. Data categories – Part 2: Repositories.*

ISO 17100:2015/Amd 1:2017 *Translation services – Requirements for translation services. Amendment 1.*

ISO 29383:2020 *Terminology policies – Development and implementation.*

LEG Zrt. https://leg.eu/

MSZ EN ISO 17100:2019 *EV Fordítási szolgáltatások. Fordítási szolgáltatások követelményei (ISO 17100:2015 + Amd 1:2017) EGYESÍTETT VÁLTOZAT.*

Országos Fordító és Fordításhitelesítő Iroda (OFFI Zrt.) kiadványai. https://www.offi.hu/offi-akademia/kiadvanyaink

A FELSŐOKTATÁS ÉS A TUDOMÁNY NEMZETKÖZIESEDÉSÉNEK HATÁSA A MAGYAR ANYANYELVŰ OKTATÁSRA ÉS TERMINOLÓGIÁRA[1]

Fóris Ágota

Bevezetés

A magyar felsőoktatásban és a tudományban egyre erőteljesebben vannak jelen a nemzetköziesedés folyamatai és követelményei. A nemzetköziesedés folyamata kapcsolódik a globális folyamatokhoz, a hallgatói és oktató mobilitás növekedéséhez, a tudományos publikációk egyre nagyobb arányban angol nyelven történő publikálásához stb. Az angol mint *lingua academica* egyre jelentősebb szerepet tölt be a felsőoktatásban és a tudományban, és bár más idegen nyelvek is fontos szerepet játszanak, de az angolnak a felsőoktatás nemzetköziesedési folyamataiban kiemelt szerepe van.

A tanulmány célja annak vizsgálata, hogy a nemzetköziesedés folyamatai milyen hatást gyakorolnak a magyar nyelv státusára, a magyar nyelvhasználatra és a magyar terminológiára a felsőoktatásban és a tudományban. A vizsgálat módszere kvalitatív, a releváns szakirodalmat és írott dokumentációt vizsgáltam át tartalomelemzéssel, konkrétan a nemzeti felsőoktatási törvényt, esettanulmányként egy vezető magyar egyetem intézményfejlesztési tervét és oktatási stratégiáját, a Magyar Tudományos Akadémia közelmúltban közzétett dokumentumait, valamint az alkalmazott nyelvészeti doktori képzések munkanyelvét, ez utóbbit az Országos Doktori Tanács adatai és az MTA Alkalmazott Nyelvészeti Munkabizottság kerekasztalán elhangzott információk alapján.

[1] A tanulmány első megjelenésének adatai: Fóris Ágota: A felsőoktatás és a tudomány nemzetköziesedésének hatása a magyar anyanyelvű oktatásra és terminológiára, *Anyanyelv-pedagógia*, XVII. évf., 2024/4, 1–15; a tanulmány az MTA TMNP2023-1/2023. projektje támogatásával készült. Köszönetemet fejezem ki az MTA Alkalmazott Nyelvészeti Munkabizottsága tagjainak az információkért, kiemelten Gráczi Tekla Etelkának, a munkabizottság titkárának, Hunyadi Lászlónak (Debreceni Egyetem), Károly Krisztinának és Robin Edinának (ELTE), Navracsics Juditnak (Pannon Egyetem), Fenyvesi Annának és Schirm Anitának (SZTE), valamint Surányi Balázsnak (PPKE). Kontra Miklósnak köszönöm, hogy rendelkezésemre bocsátotta Az angol nyelv a mai Magyarországon című, a megjelenés alatt álló tanulmányát. Továbbá köszönöm a tanulmány lektorainak a kézirathoz fűzött értékes megjegyzéseit.

A magyar és az angol nyelv státusza Magyarországon

Magyarország hivatalos nyelve a magyar, amely a szomszédos országokban kisebbségi nyelv (eltérő jogi státusszal). Az ország alkotmánya korábban nem tartalmazott erre vonatkozó szövegrészt, de a 2011-ben elfogadott Alaptörvény már kimondta, hogy az ország hivatalos nyelve a magyar.[2]

A magyar nyelvet a nyelvészek a beszélői száma, elterjedtsége és a nyelv standardizáltsága alapján a közepes méretű és élő, életképes nyelvek közé sorolják. Számos nyelvészeti munkában hívják fel a figyelmet arra, hogy mennyire fontos, hogy egy nyelv digitálisan is élő legyen. A magyar nyelv ebből az aspektusból jó helyzetben van, hiszen digitális szempontból is az élő, életképes nyelvek közé sorolják. Ács Judit és munkatársai[3] a világ nyelveit és nyelvjárásait abból a szempontból vizsgálták, hogy milyen a digitális támogatottságuk, milyen mértékben vannak jelen a weben. Az alapján sorolták négy kategóriába a nyelveket, hogy mennyi digitális kommunikáció zajlik rajtuk: viruló (thriving, T), életképes (vital, V), örökségi (heritage, H) és halott (still, S) nyelveket különböztettek meg. Megállapították, hogy a 8426 vizsgált nyelvből, illetve nyelvváltozatból digitálisan kevesebb mint 5% életképes, és optimista becslés szerint 95% halott (nem veszélyeztetett, kihalásra ítélt, hanem digitálisan halott). Az uráli nyelvcsalád nyelvei közül 54 nyelv/nyelvjárás került be a vizsgálatba, ebből 6 életképes (magyar, finn, észt, északi számi, keleti mari, udmurt), 14 örökségi, 20 halott (a többiről pedig nem tudták egyértelműen eldönteni, melyik kategóriába tartoznak). Vizsgálatuk eredménye, hogy a magyar nyelv digitális szempontból is élő, életképes nyelv.

Az angol világnyelv, a digitális világban is megelőzi a magyart és a többi nyelvet. Ács és munkatársai[4] besorolásában az angol viruló nyelv, a tudomány, a technika, a gazdaság elsődleges nyelve. Az angollal napi szinten élünk együtt, *lingua franca*ként való használata ma természetes jelenség. A tudományos közegben az angolt széles körben használják, Kiss Jenő szavaival: az angol a *lingua academica* szerepét tölti be.[5] A közelmúltban többnyire nem az anyanyelv helyett, hanem mellette használták, a tudományos közegben jellemző és elvárt a kétnyelvűség. Az angol globálisan használt nyelv, a globalizáció eredményeként számos

[2] Magyarország Alaptörvénye 2011: H) cikk; lásd Andrássy György: A magyar nyelv és a magyar nyelvközösség jogi helyzete, in Tolcsvai Nagy Gábor (szerk.): *A magyar nyelv jelene és jövője,* Budapest, Gondolat, 2017, 74–75.

[3] Judit Ács – Katalin Pajkossy – András Kornai: Digital vitality of Uralic languages, *Acta Linguistica Hungarica / Acta Linguistica Academica,* 64. évf., 2017/3, 327–345.

[4] Uo.

[5] Kiss Jenő: A tudományos nyelvek, az anyanyelv és az értelmiségi elit, *Magyar Tudomány,* 170. évf., 2009/1, 67–74.

országban használják hivatalos nyelvként vagy a hivatalos nyelv mellett, és egyes nemzetközi kommunikációs doméneken mára gyakorlatilag átvette a hatalmat (pl. üzlet, tudomány, technológia, szórakoztatóipar). A mindennapi életben is használatban van, például az oktatásban, egyes foglalkozásokban, az otthonokban, a kultúrában.[6]

Az angol nyelv Magyarországon *idegen nyelv* státuszban van, hasonlóan az észak-európai országokhoz és az azokban beszélt nyelvek státuszához (svéd, norvég, dán, finn, számi),[7] de eltérően néhány olyan országtól, ahol az angol az ország egyik hivatalos nyelve (pl. Málta: máltai és angol, Írország: ír és angol, Kanada: angol és francia). Az angol nyelv kulturális és gazdasági hódítással, Kontra Miklós[8] által használt terminussal – Robert Phillipson[9] alapján – *nyelvi és kulturális imperializmus* útján került használatba hazánkban (vagyis nem területi, hanem nyelvi-kulturális hódítás révén). Magyarországon az angol domináns mint tanult idegen nyelv, de az EU országai között még mindig Magyarországon a legalacsonyabb az angolul beszélők száma.[10]

Az angol mint lingua academica a felsőoktatásban

Az utóbbi évtizedekben Magyarországon az angol nyelv a tudományos írásbeliségben, a felsőoktatásban és a jogalkotásban is fontossá vált. A nemzetköziesítés jegyében a nem angol hivatalos nyelvű országokban az európai egyetemek egy része az angol nyelvet vezette be oktatási nyelvként. Az *angol közvetítőnyelvű oktatás* (*English-medium instruction*, a továbbiakban: EMI) terminus az angol nyelv használatára utal a tudományos tantárgyaknak (vagyis nem az angol nyelvnek) az oktatására azokban az országokban, ahol az anyanyelv és a hivatalos nyelv nem az angol. Martos Ramos[11] is arról ír, hogy az EU országaiban számos egyetemen a műszaki szakokat és a mesterszakokat szinte kizárólag angolul oktatják,

[6] BethAnne Paulsrud – Una Cunningham: Parallelingualism, translanguaging, and English-medium instruction in Nordic higher education, in Elizabeth Peterson – Kristy Beers Fägersten (eds.): *English in the Nordic Countries: Connections, Tensions, and Everyday Realities,* New York, Routledge, 2024, 127–147.

[7] Lásd Elizabeth Peterson – Kristy Beers Fägersten: English in the Nordic Countries. An introduction, in Elizabeth Peterson – Kristy Beers Fägersten (eds.): *English in the Nordic Countries. Connections, Tensions, and Everyday Realities,* New York, Routledge, 2024, 1–20.

[8] Kontra Miklós: Angol nyelvi és kulturális imperializmus és magyar tanárképzés, *Modern Nyelvoktatás,* 3. évf., 1997/3, 3–14.

[9] Robert Phillipson: *Linguistic imperialism,* Oxford, Oxford University Press, 1992.

[10] Kontra Miklós: Az angol nyelv a mai Magyarországon, in Bodó Csanád – Szabó Gergely (szerk.): *A szociolingvisztikai kutatás társadalmi hatásai,* Budapest, ELTE Eötvös, 2025, 287–299.

[11] José Javier Martos Ramos: Editorial, *Sustainable Multilingualism,* vol. 24, 2024, ii.

és hogy világszerte egyre nagyobb tendenciát mutat az EMI használata a különböző oktatási intézményekben.

Ezt a tendenciát Magyarországon is tapasztaljuk. Kontra szerint „[a] magyarországi felsőoktatásban évtizedek óta egyre inkább teret nyer az angol mint tannyelv. Mindez történik a bevétel növelésének jegyében, s az elvárható oktatáspolitikai és nyelvpolitikai megfontolások figyelmen kívül hagyásával".[12]

Valóban, számos magyar egyetemen folynak angol közvetítőnyelvű képzések, ezek között olyan is van, ahol egyes szakokat kizárólag angol nyelven hirdetnek meg. Kontra[13] példaként hozza az orvosegyetemeket, amelyek magyar, angol és német nyelven folytatnak orvosképzést; valamint az ELTE TTK biológus mesterszakának képzését, amely 2023 óta már csak angolul folyik, amit Kontra nagyon rossz döntésnek tart. De számos más példát is találhatunk arra, hogy egyes angol nyelvű képzéseket már nem a magyar nyelvű képzésekkel párhuzamosan vezetnek be, hanem kizárólag angol nyelven: a biotechnológus mesterszakot a PTE-n csak angol nyelven hirdetik meg, ahol a hallgatók vegyesen magyar anyanyelvű diákok és külföldiek (ez utóbbiak többnyire Stipendium Hungaricum ösztöndíjjal érkeznek); a Corvinus Egyetem több képzést csak angol nyelven hirdet meg, az egyetem intézményfejlesztési terve és oktatási stratégiája pedig a nemzetköziesítést emeli ki célként (ennek dokumentumait részletesebben megvizsgálom a későbbiekben).[14]

BethAnne Paulsrud és Una Cunningham[15] összegyűjtötték, hogy melyek az angol közvetítőnyelvű oktatás (EMI) jellemzői. Diane Pecorari és Hans Malmström[16] alapján négy fő jellemzőt sorolnak fel: 1. az oktatás nyelve az angol; 2. az angol nem maga a tanított tantárgy; 3. nem a nyelvi fejlesztés az elsődlegesen elérni kívánt eredmény; 4. a legtöbb résztvevő számára az angol második nyelv (L2). Ezen túl jellemző, hogy sem az intézmények, sem az oktatási anyagok nem tűznek ki nyelvi célokat. Ehelyett *stratégiai céljaik* (pl. a legjobb diákok és oktatók megszerzése, nemzetközi elismertség az oktatásban és a kutatásban, a bevétel növelése), *pedagógiai céljaik* (pl. a hallgatók felkészültebbek lesznek a nemzet-

[12] Kontra: *Az angol nyelv a mai Magyarországon,* 2025.

[13] Uo.

[14] BCE Intézményfejlesztési terv = *Budapesti Corvinus Egyetem Intézményfejlesztési terv 2024–2027.* https://www.uni-corvinus.hu/contents/uploads/2024/03/Corvinus_IFT_2024_weboldalra.a21.pdf (Letöltés: 2024. augusztus 7.) BCE Oktatási stratégia = *Budapesti Corvinus Egyetem Oktatási Stratégia 2024–2027.* https://www.uni-corvinus.hu/contents/uploads/2024/03/1_Oktatasi_strategia_2024_2027.e64.pdf (Letöltés: 2024. augusztus 7.)

[15] BethAnne Paulsrud – Una Cunningham: *Parallelingualism, translanguaging, and English-medium instruction in Nordic higher education,* 2024.

[16] Diane Pecorari – Hans Malmström: At the Crossroads of TESOL and English Medium Instruction, *TESOL Quarterly,* vol. 52, 2018/3, 497–515.

közi munkaerőpiacon való elhelyezkedésre és/vagy a tanulmányaik nemzetközi szinten történő folytatására és a PhD-képzésre) és *tartalmi céljaik* vannak (pl. az EMI lehetőséget biztosíthat az L2-es tanulóknak arra, hogy megfelelő jártasságot szerezzenek az angol tudományos nyelvben). Ez utóbbi, vagyis az angol tudományos nyelvben való megfelelő jártasság megszerzése tekinthető nyelvi célnak is. A bolognai folyamat céljai között is szerepelt a felsőoktatás nemzetköziesítésének támogatása, valamint ide sorolhatók az Erasmus programok is, amelyek a hallgatók és oktatók mobilitását támogatják. David Block[17] szerint a nemzetközivé válás előtérbe helyezése a felsőoktatásban az angol nyelv nagyobb mértékű használatát eredményezi, ami viszont az EMI programok kifejlesztéséhez és elindításához vezet.

BethAnne Paulsrud és Una Cunningham[18] arra hívják fel a figyelmet, hogy a nevével ellentétben az EMI ritkán egynyelvű, általában a *párhuzamos nyelvhasználat és a transzlingválás* jellemzi. Idéznek a Nordic Council of Ministers dokumentumaiból, amelyek kifejezetten kiemelik, hogy a párhuzamos nyelvhasználat kettő vagy több nyelv egyenrangú, párhuzamos használatát feltételezi (pl. angol, svéd, finn). Kiemelik, hogy bár a svéd nyelvtörvény (Swedish Language Act, 2009)[19] nem foglal állást az EMI kérdésében és az egyetemi nyelvpolitika kereteibe utalja a szabályozását,[20] ennek ellenére tizenegy svédországi egyetem nyelvpolitikájának vizsgálatából Magnus Gustafsson és Jennifer Valcke[21] azt állapította meg, hogy kivétel nélkül mindegyik a svéd nyelvtörvényre hivatkozik, ennek is arra a szakaszára, amely szerint az ügynökségeknek és hatóságoknak kötelességük a svéd nyelv fejlesztését a tudomány nyelveként is előmozdítani, főként a diszciplináris terminológia kialakítására összpontosítva.[22] Az egyetemi

[17] David Block: The Dark Side of EMI? A Telling Case for Questioning Assumptions about EMI in HE, *Educational Linguistics,* vol. 1, 2022/1, 86.

[18] BethAnne Paulsrud – Una Cunningham: *Parallelingualism, translanguaging, and English-medium instruction in Nordic higher education,* 2024, 129.

[19] Swedish Language Act 2009 = *Språklag. Svensk författningssamling,* Stockholm, Kulturdepartementet, 2009.

[20] John Airey – Karen M. Lauridsen – Anne Räsänen – Linus Salö – Vera Schwach: The Expansion of English-Medium Instruction in the Nordic Countries. Can Topdown University Language Policies Encourage Bottom-up Disciplinary Literacy Goals?, *Higher Education,* vol. 73, 2017/4, 561–576.

[21] Magnus Gustafsson – Jennifer Valcke: Multiple Dimensions of English-Medium Education. Striving to Initiate Change, Sustainability, and Quality in Higher Education in Sweden, in Robert Wilkinson – René Gabriëls (eds.): *The Englishization of Higher Education in Europe,* Amsterdam, Amsterdam University Press, 2021, 215–236.

[22] BethAnne Paulsrud – Una Cunningham: *Parallelingualism, translanguaging, and English-medium instruction in Nordic higher education,* 2024, 136.

gyakorlat vizsgálatából az tűnik ki, hogy az egyes nyelvek használata a gyakorlatban nem egyenrangú, hanem az angol van a nyelvi hierarchia csúcsán.[23]

Azt látjuk tehát, hogy az angol közvetítőnyelvű oktatás (EMI) Európa számos országában, így a magyar felsőoktatásban is elterjedt gyakorlat. A tudományos és adminisztrációs nyelvhasználatra vonatkozó általános terminológiastratégiai ajánlások azonban egzakt formában csak elvétve léteznek, maguk az érintett intézmények pedig többnyire az intézményi stratégiai tervbe építik bele a nyelvhasználatra vonatkozó terveiket.

Nyelvpolitikai és terminológiastratégiai vonatkozások

Nemzetközi környezetben elengedhetetlennek látszik egy közös nyelv *(lingua franca)* használata. Az új kutatási eredmények, innovációk és technológiák angol nyelven jelennek meg, a vezető kutatók, ipari szakemberek, üzletemberek stb. elsődleges kommunikációs nyelve nemzetközi színtéren az angol. Világosan látszik, hogy a felsőoktatás nemzetköziesedése és a nemzetközi tudományosság a korábbinál is jobban megerősíti az angol mint *lingua franca,* egyúttal mint *lingua academica* szerepét. Ez azt vonja maga után, hogy a magyar nyelvet anyanyelvi közegben kell használnunk ahhoz, hogy a jövőben is alkalmas legyen minden szükséges területen a kommunikációra. Teresa Cabré[24] szerint, ha lemondanánk az anyanyelvről, és egyetlen nyelvet választanánk ki a tudományban, a műszaki és gazdasági területeken, azzal lemondanánk a közösségnek arról a jogáról, hogy olyan anyanyelvvel rendelkezzen, amely bármely kommunikációs helyzetben megfelelően használható. Robert Phillipson[25] és Kontra Miklós[26] szavaival élve: a felcserélő kétnyelvűség helyett a hozzáadó kétnyelvűség megvalósítására célszerű törekednünk.

A terminológiastratégia olyan elvek és stratégiák összessége, amelyek egy adott szaknyelv vagy domén terminológiájának fejlesztéséhez és szabályozásához alapul szolgálnak.[27] Az UNESCO keretében eredetileg 2005-ben kiadott terminológiapolitikai ajánlások rámutatnak, hogy „[a] nyelv fontos szerepet játszik a tudásalapú társadalom létrehozásában és működtetésében, valamint a digitális szakadék áthidalásában", ami pedig „összefügg az információhoz és a tudáshoz

[23] Uo., 140.
[24] Maria Teresa Cabré,: Importancia de la terminología para la comunicación en las lenguas europeas, *Lingua e stile,* vol. XXXVI, 2001/2, 383–394.
[25] Phillipson: *Linguistic imperialism,* 1992.
[26] Kontra: *Az angol nyelv a mai Magyarországon,* 2025.
[27] ISO 29383:2020 *Terminology policies – Development and implementation.*

való hozzáférés egyenlőtlenségével", továbbá „[a] nem megfelelő terminológia kulcsfontosságú tényező a nyelvi hozzáférés egyenlőtlenségében, és a »funkcionális analfabetizmusban« mutatja meg hatását az információkhoz való hozzáférés és a számítógép-használat kontextusában".[28]

A terminológia fontos szerepet játszik a tudományos kétnyelvűség megvalósításában, amelynek egyik alapvető háttérfeltétele a terminológia összegyűjtése, nyilvántartása és közzététele, sok esetben létrehozása is. A magyar terminológiastratégia kialakításához készített ajánlásainkban kifejtettük, hogy „[a]hhoz, hogy a magyar nyelv minden szükséges kommunikációs területen jól használható legyen, az egyik legfontosabb feltétel a terminológia leírása, fejlesztése, harmonizációja és nyilvánossá tétele", valamint hogy „[t]udatos terminológiamenedzselés hiányában sérül az anyanyelvhasználathoz való jog és az anyanyelven való joghozzáférés joga".[29] Ezekben az ajánlásokban javaslatként szerepel egy magyar nemzeti terminológiai adatbázis létrehozása, amely egy magyar nyelvi kiindulású és angol nyelvű információkat is tartalmazó kétnyelvű, nyilvános adatbázisként van elképzelve.[30] Az ehhez történő csatlakozás, vagy pedig önálló tudományos terminológiai adatbázisok létrehozása az egyes intézményekben sokat javíthatna a magyar és angol kétnyelvű terminológiai háttéren. A svéd nyelvtörvény is arra hívja fel a figyelmet, hogy a svéd tudományos nyelv támogatásának az alapja a diszciplináris terminológia kialakítása.

Kontra Miklós[31] arra mutat rá, hogy Magyarország úgynevezett *laissez faire* nyelvpolitikát folytat („hadd menjen minden a maga útján") – aminek eredményeként a tudományos közegben az angol lép be a magyar nyelv helyére –, ahelyett, hogy a magyar és angol tudományos kétnyelvűséget támogatná és segítené elő: „Magyarországon nincsenek se államilag megrendelt kutatások, se PhD-értekezések az angol itteni terjedéséről s annak következményeiről". Robert Phillipson[32]

[28] Infoterm 2019 = Terminológiapolitikai irányelvek. A terminológiapolitika kialakítása és megvalósítása különböző nyelvközösségekben, (ford.: Somogyi Zoltán, lektorálta: B. Papp Eszter), in Fóris Ágota – Bölcskei Andrea (szerk.): *Terminológiastratégiai kihívások a magyar nyelvterületen,* Budapest, L'Harmattan – OFFI Zrt., 2019, 172.

[29] Fóris Ágota – Bölcskei Andrea: Ajánlások a magyar terminológiastratégiához, in uők (szerk.): *Terminológiastratégiai kihívások a magyar nyelvterületen,* Budapest, L'Harmattan – OFFI Zrt., 2019, 142. https://www.offi.hu/offi-akademia/kiadvanyok/terminologiastrategiai-kihivasok-a-magyar-nyelvteruleten (Letöltés: 2025. február 12.)

[30] Fóris Ágota – Somogyi Zoltán – B. Papp Eszter: Magyar Nemzeti Terminológiai Adatbázis tervezése. Általános kérdések, *Alkalmazott Nyelvtudomány*, XXIV. évf., 2024/2, 21–41; a stratégiával kapcsolatosan lásd még Prószéky Gábor (főszerk.) – Fóris Ágota – B. Papp Eszter – Bölcskei Andrea – Lipp Veronika (szerk.): *A magyar terminológiastratégia kialakítása. Zöld könyv,* Budapest, Nyelvtudományi Kutatóközpont, 2023.

[31] Kontra: *Az angol nyelv a mai Magyarországon,* 2025.

[32] Robert Phillipson: *English-Only Europe? Challenging Language Policy,* London, Routledge, 2003.

már két évtizeddel ezelőtt arra hívta fel a figyelmet, hogy az angol nyelv nagymértékű terjedése komoly fenyegetést jelent a nemzeti nyelvek számára, és hogy az európai országok *laissez faire* nyelvpolitikája helyett az EU-nak és az egyes országoknak is aktív inkluzív nyelvpolitika kidolgozására és alkalmazására volna szükségük. Könyvében olyan többnyelvű országok nyelvpolitikai példáit is bemutatja, mint Kanada vagy Dél-Afrika. Az észak-európai országokat olyan példaként szokták emlegetni, ahol a tudományos kétnyelvűség jól működik. BethAnne Paulsrud és Una Cunningham[33] szerint finn és norvég környezetben csak az utóbbi időben kezdték az angolt a finn és a norvég nyelvre fenyegetőnek tartani, aminek egyik kiváltója például az, hogy az angol nyelven publikáló kutatók magasabb pénzbeli juttatásban és elismerésben részesülnek. Egyre több az egyetemi oktatók közötti vita minderről, és egyre több olyan petíció jelenik meg, amelyek a finn, illetve a norvég nyelvnek a felsőoktatás elsődleges nyelveként való megőrzését szorgalmazzák; ilyen például a Finnországban 2023-ban indult *Helsinki Kezdeményezés a Többnyelvű Tudományos Kommunikációért* (#InAllLanguages) mozgalom,[34] amely a nemzeti nyelveknek a tudományban való megőrzéséért kampányol. Hasonló tendenciákat és vitákat találunk a magyar egyetemi-akadémiai környezetben is.[35]

A tudományos kétnyelvűség

A globalizáció és a felsőoktatás nemzetköziesedése következtében elkerülhetetlen a felsőoktatásban a kétnyelvűség, ami a magyar oktatási nyelv mellett – vagy helyett – az angol közvetítőnyelvű oktatás (EMI) elterjedését hozta magával. A tudományos publikációkban szintén az angol dominanciája jellemző, illetve a publikációkat többnyire magasabban értékelik az intézmények a teljesítményértékelés során, ha angol nyelven jelennek meg. Jó lenne, ha e folyamatok vizsgá-

[33] BethAnne Paulsrud – Una Cunningham: *Parallelingualism, translanguaging, and English-medium instruction in Nordic higher education,* 2024, 136.

[34] #InAllLanguages = Helsinki Kezdeményezés a Többnyelvű Tudományos Kommunikációért, Helsinki Initiative on Multilingualism in Scholarly Communication, 2023. március 24. https://www.helsinki-initiative.org (Letöltés: 2024. augusztus 7.)

[35] *A Magyar Tudományos Akadémia és a magyar nyelv*, É.n. https://mta.hu/data/dokumentumok/egyeb_dokumentumok/2024/197_KGY_magyar_nyelv_vedelme_javaslatok.pdf (Letöltés: 2024. július 12.) Az Akadémia ünnepi nyilatkozata magyar nyelvet szolgáló küldetésének megerősítéséről, [A 197. közgyűlés ünnepi nyilatkozata a Magyar Tudományos Akadémia magyar nyelvet szolgáló küldetésének megerősítéséről], 2024. május 8. https://mta.hu/kozgyules2024/az-akademia-unnepi-nyilatkozata-magyar-nyelvet-szolgalo-kuldetesenek-megerositeserol-113681 (Letöltés: 2024. július 12.) Kontra: *Az angol nyelv a mai Magyarországon,* 2025; Fóris Ágota – Rixer Ádám: Kétnyelvűség a tudományban. Út a jogi-közigazgatási terminológiastratégiához, *Magyar Nyelv,* 121. évf., 2025/2, 178–192.

lata, a részletek felderítése, mint például az angol közvetítőnyelvű oktatásnak a magyar nyelvű oktatásra gyakorolt hatása vagy az angol nyelvű tudományosságnak a magyar tudományos nyelvre – például annak esetleges doménvesztésére – gyakorolt hatása alapos vizsgálatok tárgya volna. A tudományos nyelvhasználat hazai gyakorlatáról Ferenc Viktória[36] azt állapította meg, hogy a jelenlegi tudományos teljesítményértékelés és intézményi gyakorlat nem segíti a magyar nyelvű tudományosság fenntartását. Láncos Petra[37] a magyar jogtudomány nyelvhasználatáról azt a következtetést vonta le, hogy az intézmények „vegyes nyelvstratégiát" folytatnak, mert kimondva ugyan a magyar és angol tudományos kétnyelvűséget támogatják, viszont az angol nyelvű publikációkat magasabb pontszámmal honorálják, mint a magyar nyelvűeket.

A magyar felsőoktatás nemzetköziesedése

A magyar felsőoktatás nemzetköziesítési folyamatai már az európai felsőoktatási térséghez és a bolognai folyamathoz való csatlakozással megkezdődtek. Számos információ elérhető ezzel kapcsolatban a Tempus Közalapítvány honlapján.[38]

A magyar felsőoktatás nemzetköziesítését és minőségének javítását különböző ösztöndíjprogramok és pályázatok támogatják (pl. Stipendium Hungaricum [SH], Campus Mundi, az európai felsőoktatási térség reformjának támogatása). A nemzetköziesítésbe a hallgatói és oktatói mobilitáson túl beletartozik még többek között a tantervek átdolgozása, a képzések fejlesztése, vagy a nemzetköziesedés szemléletének megerősítése. A nemzetköziesedés keretében cél a nemzetközi hallgatók számának növelése a magyar felsőoktatásban, ez a tendencia különösen mesterszinten növeli meg a külföldi hallgatók számát.

A felsőoktatási törvényben az oktatás nyelvéről a következőt találjuk: „Az állam köteles biztosítani, hogy minden képzési területen legyen magyar nyelvű képzés. A felsőoktatási intézményben a képzés – részben vagy egészben – nem magyar nyelven is folyhat. A nemzetiséghez tartozó hallgató – az e törvényben meghatározottak szerint – anyanyelvén vagy magyar nyelven, illetőleg anyanyelvén és magyarul is folytathatja tanulmányait."[39]

[36] Ferenc Viktória: A magyar tudományos nyelv nyelvökológiai megközelítésből, *Magyar Tudomány,* 179. évf., 2018/3. https://mersz.hu/hivatkozas/matud_f4509 (Letöltés: 2025. február 12.)

[37] Láncos Petra: Mi legyen a (magyar) jogtudomány nyelve?, *Glossa Iuridica,* 10. évf., 2023/3, 93–103.

[38] Tempus Közalapítvány. https://tka.hu/ (Letöltés: 2024. augusztus 7.)

[39] 2011. évi CCIV. törvény a nemzeti felsőoktatásról [Nft.], 2011, 2. § (5). https://net.jogtar.hu/jogszabaly?docid=a1100204.tv (Wolters Kluwer) (Letöltés: 2024. augusztus 7.)

Vagyis a felsőoktatási törvény az oktatás nyelvéről úgy rendelkezik, hogy az oktatás magyar vagy nem magyar nyelven is folyhat. Az egyetlen kitétel, hogy minden képzési területen kell magyar nyelvű képzést is biztosítani az ország területén. Vagyis az egyes oktatási intézmények megválaszthatják a náluk folyó oktatás nyelvét, akár az egész intézményben folyó oktatás, akár az egyes szakok nyelvét. Ez nem új szabályozás, hiszen az oktatási nyelvet eddig is megválaszthatták a magyarországi felsőoktatási intézmények, de a gyakorlatban a magyar nyelvű képzés volt általánosan jellemző, az idegen nyelvű képzések pedig a ritkábbak.[40] Az utóbbi években nagyon megerősödtek a felsőoktatási intézmények nemzetköziesedési törekvései, egyre több a nemzetközi hallgató, egyre több képzés indul angol nyelven, egyes intézmények stratégiája pedig teljes egészében a kétnyelvű (magyar és angol) intézményi kommunikációt tűzte ki célul.

A felsőoktatás nemzetköziesedése tehát Magyarországon is egyre nyilvánvalóbban és erőteljesebben jelenik meg. Bifkovics Bettina és munkatársai[41] részletesen bemutatják a felsőoktatás nemzetköziesedésének jellemzőit és formáit, és kiemelik, hogy mennyire fontos, hogy a felsőoktatási intézmények komplex stratégiát dolgozzanak ki a környezeti változásokra történő reagálás céljából. Láthatóan egyes felsőoktatási intézmények már elkezdték beépíteni az intézményi stratégiába a nemzetköziesedéssel kapcsolatos kérdéseket. Mivel az oktatás nemzetköziesítésében a Budapesti Corvinus Egyetem (BCE) élen jár a magyar felsőoktatásban, ezért ennek az egyetemnek két stratégiai dokumentumát – az oktatási stratégiát és az intézményfejlesztési tervet – választottam elemzésre, ezeket vizsgálom meg a továbbiakban.

A BCE 2024–2027 közötti oktatási stratégiája többek között a nemzetköziesítést emeli ki célként: ennek jegyében modernizálták a képzéseiket, illetve „a 2021/22-es tanévtől kezdődően 9 képzés (a nemzetköziesítést célzandó) már csak angol nyelven érhető el", valamint a megváltozott igények miatt egyéves mesterképzéseket indítottak.[42] A BCE a doktori képzésen is változtatott: „A doktori képzés fő stratégiai célja és kihívása a nemzetköziesedés. Ez egyszerre jelenti a külföldi doktori hallgatók nagyobb számú felvételét, a nemzetközi tapasztalattal rendel-

[40] Ágota Fóris: Hungarian, as the language of education in the universities of the Carpathian Basin, in Marjeta Humar – Žagar Mojca Karer (eds.): *Nacionalni jeziki v visokem šolstvu. National Languages in Higher Education,* Ljubljana, ZRC Publishing, Scientific Research Centre SASA, 2010, 71–78.

[41] Bifkovics Bettina – Malota Erzsébet – Mucsi Attila: 2020. A külföldi cserehallgatók egyetemi támogatásának lehetőségei az oktatásturizmus és a nemzetköziesedés tükrében, *Turizmus Bulletin,* 20. évf., 2020/1, 35–43.

[42] BCE Oktatási stratégia = *Budapesti Corvinus Egyetem Oktatási Stratégia 2024–2027,* 4. https://www.uni-corvinus.hu/contents/uploads/2024/03/1_Oktatasi_strategia_2024_2027.e64.pdf (Letöltés: 2024. augusztus 7.)

kező kollégák növekvő bevonását a PhD oktatói és témavezetői közé, illetve a végzős hallgatók nemzetközi álláspiacon történő megjelenését."[43]

Sőt, a nemzetköziesedési stratégiának megfelelően a 2024 nyarán kinevezett új rektor belga nemzetiségű, folyékonyan beszél franciául és angolul,[44] vagyis az egyetemi ülések nyelve is várhatóan angol nyelvű lesz. A dokumentum részletesebben is tárgyalja a nemzetközi felsőoktatási térbe történő integrálódás fontosságát és azokat a területeket, amelyekre kiterjed a hatálya: „A nemzetköziesedés kiterjed az intézmény és működésének valamennyi területére, úgymint az oktatásra, a tanulásra, a kutatásra, a szolgáltatásokra, az adminisztrációra, a stratégiaalkotásra, a külső és belső kommunikációra, az infrastruktúrára, az értékekre, értékrendekre és minden más területre. A nemzetköziesedés részét képezi egy általános nyitottság és egy változásokat rugalmasan kezelő attitűd."[45]

A dokumentum megállapítja azt is, hogy a nemzetköziesedés erősítése érdekében több lépés megtételére van szükség, például szükséges „a nemzetköziesedéssel kapcsolatos szemlélet és attitűd megváltoztatása", valamint egyetemi nemzetköziesedési stratégia kialakítása.

Bár az egyetemi oktatás nemzetköziesedésének alapvető kritériuma az angol mint *lingua academica* és mint *közvetítő nyelv* (EMI) magas szintű használata, e dokumentumban az angol nyelv csak kétszer van megemlítve: az angol nyelvű szakok és a szakokon tanuló hallgatók számának növelése kontextusában, illetve, hogy a nem-oktató munkatársak angol nyelven való kommunikációs képessége alacsony.

A BCE 2024–2027 közötti intézményfejlesztési tervében már expliciten is megjelenik néhány helyen az angol nyelv és a kétnyelvűség:

- „Az Egyetem továbbra is elkötelezett egy olyan, jelentős részben angol nyelvű oktatási portfólió kínálata mellett, amely jó választás egyre több nemzetközi hallgató számára. Széles körben kínál kettősdiploma-programokat és részképzési lehetőségeket."[46]
- Az elért eredmények között sorolják fel, hogy „Folyamatosan és dinamikusan növekszik a nemzetközi kollégák száma" és „Teljesen kétnyelvűvé vált az Egyetem kommunikációs aktivitása".[47]
- „Az Egyetem mind nemzetközi hallgatói, mind oktató-kutatói számára biztosítja az otthonos, befogadó környezetet. Ennek kulcseleme az egyetemi formális működés és közösségi élet teljes kétnyelvűsége".[48]

[43] *BCE Oktatási stratégia,* 5.
[44] BCE Bruno van Pottelsberghe. https://www.uni-corvinus.hu/post/landing-page/bruno-van-pottelsberghe/?lang=en (Letöltés: 2024. október 8.)
[45] *BCE Oktatási stratégia,* 6.
[46] *BCE Intézményfejlesztési terv,* 31.
[47] Uo., 31.
[48] Uo., 32.

Azt látjuk tehát, hogy a Nemzeti felsőoktatási törvény lehetővé teszi az oktatás nyelvének szabadon történő megválasztását az intézmények számára, és a magyar felsőoktatási intézmények a nemzetköziesítés céljából elindultak abba az irányba, hogy egyes esetekben párhuzamosan több nyelven hirdessék meg a képzéseiket (lásd korábban), más esetekben akár kizárólag angol nyelven hirdessenek meg egyes képzéseket. Ezt a stratégiát látjuk a BCE esetében, amely számos képzést hirdet meg magyar nyelven, egyes képzéseket magyar és angol nyelven, illetve más képzéseket kizárólag angol nyelven. Az egyetem honlapján közzétett stratégiai dokumentumokból expliciten kiolvasható, hogy a nemzetköziesedést az intézmény működésének valamennyi területére kiterjesztik, impliciten pedig ebből kikövetkeztethető, hogy nemcsak az angol közvetítőnyelven (EMI) folyó képzések munkanyelve az angol, de az egyetemen folyó minden külső és belső kommunikáció magyar és angol nyelvűvé válik. Vagyis a „kétnyelvűség" elsősorban az intézményre vonatkozik, az angol mint *lingua franca* használata kötelező eleme a nemzetköziesítésnek, mégis, a nemzetközi hallgatóktól és a külföldi oktatóktól nem követelik meg a magyar nyelvtudást.

A magyarországi doktori iskolák nemzetköziesítési tendenciái kapcsán Lannert Judit azt írja, hogy bár a Felsőoktatási Információs Rendszer (FIR) adatbázisa alapján növekszik a külföldi doktoranduszok száma és aránya, de „a doktori iskolák többsége nem rendelkezik explicit nemzetközi stratégiával".[49] A nyelvhasználattal kapcsolatosan azt állapította meg, hogy a külföldi hallgatók nagy része angolul, elenyésző hányaduk németül tanul; az angol nyelvtudással kapcsolatosan pedig azt, hogy leggyakrabban az adminisztratív személyzet idegennyelvtudása hiányos, illetve „az SH programban doktori képzésre érkezők angol nyelvtudása nem mindig üti meg a mértéket".[50]

A Magyar Tudományos Akadémia álláspontja és intézkedései

2019-ben jelentős változás történt a tudományos intézményrendszer felépítésében.[51] A Magyar Tudományos Akadémiától (a továbbiakban: Akadémia) elcsatolták az Akadémiai Kutatóhálózatot, amely – többszöri névváltoztatás után, jelen-

[49] Lannert Judit: *A doktori iskolák nemzetköziesedésének vizsgálata. Kutatási összefoglaló,* Budapest, Tempus Közalapítvány, 2018, 10. https://tka.hu/nemzetkozi/10367/a-magyar-doktori-iskolak-nemzetkoziesitesenek-vizsgalata (Letöltés: 2024. augusztus 4.)

[50] Uo., 20.

[51] Pótó János – Fónagy Zoltán: *A Magyar Tudományos Akadémia története,* 2018. https://mta.hu/data/dokumentumok/egyeb_dokumentumok/MTA_Tortenete_2_net.pdf (Letöltés: 2024. július 12.)

leg (2024-től) – az Akadémiától független intézményrendszerként, HUN-REN Magyar Kutatási Hálózat néven működik.[52] A hálózat magyar és angol nyelvű honlapján nem találtam a tudományos nyelvhasználattal kapcsolatos állásfoglalást vagy stratégiai dokumentumot, ezért ezzel nem foglalkozom e tanulmányban.

A szervezeti változások következtében új korszak kezdődött az Akadémián, amely újragondolta a saját helyzetét, céljait és a célok megvalósításának lehetőségeit és módját, és a korábbinál is nagyobb hangsúlyt helyez a köztestület és a bizottságok munkájára. A továbbiakban a magyar nyelvvel és a tudományos nyelvhasználattal kapcsolatos állásfoglalásokat tekintem át. Ezek vizsgálatára az Akadémia által jóváhagyott és közzétett dokumentumok adnak lehetőséget: a 2024. évi 197. közgyűlés határozatai, valamint a 2022-ben elindított nemzeti programok dokumentumai. E határozatok és dokumentumok alapján a magyar nyelv és a magyar szaknyelv ügyét az Akadémia továbbra is nemzetstratégiai jelentőségű témának tartja.

2022-ben indította el az Akadémia a nemzeti programokat. Ezek között szerepel „A Tudomány a Magyar Nyelvért Nemzeti Program", amelynek célja az Akadémia küldetésnyilatkozatában található, alapítása óta megőrzött szándék támogatása, vagyis, hogy „őrzi és ápolja a magyar nyelvet, gondozza a nemzet tudományos és kulturális örökségét".[53] E nemzeti programnak 2022-ben négy alprogramja indult: *A Magyar Nemzeti Helynévtár Program*;[54] *A magyar nyelv digitális támogatása a magyar tudományosság szolgálatában*;[55] *A magyar nyelv digitális fenntarthatósága*;[56] és az *Álhírek, áltudományos nézetek nyelvészeti azonosítása*[57] című programok. 2023-ban egy ötödik alprogram is támogatást kapott *Magyar terminológiastratégia* címmel a HUN-REN Nyelvtudományi Kutatóközpontban,[58] ennek részeként pedig a magyar nemzeti terminológiai adatbázis tervét is támogatták.[59]

[52] HUN-REN Magyar Kutatási Hálózat. https://hun-ren.hu/ (Letöltés: 2025. február 12.)

[53] *Bemutatkozik az MTA Tudomány a Magyar Nyelvért Nemzeti Programja – Videón a közgyűlési tanácskozás,* 2024. május 27. https://mta.hu/kozgyules2024/az-mta-nemzeti-kutatasi-programok-bolcseszettudomanyi-alprogramjai-videon-a-kozgyulesi-tanacskozas-113706 (Letöltés: 2024. július 12.)

[54] Hoffmann István: A Magyar Nemzeti Helynévtár Program, *Magyar Nyelv,* 119. évf., 2023/4, 471–478.

[55] Prószéky Gábor – Váradi Tamás – Holl András: A magyar nyelv digitális támogatása a magyar tudományosság szolgálatában, *Magyar Nyelv,* 119. évf., 2023/4, 478–482.

[56] Prószéky Gábor – Váradi Tamás: A magyar nyelv digitális fenntarthatóságának támogatása, *Magyar Nyelv,* 119. évf., 2023/4, 482–489.

[57] Németh T. Enikő: Álhírek, áltudományos nézetek nyelvészeti azonosítása, *Magyar Nyelv,* 119. évf., 2023/4, 490–496.

[58] *A Magyar Tudományos Akadémia és a magyar nyelv, 8–9.*

[59] Lásd Prószéky Gábor (főszerk.) – Fóris Ágota – B. Papp Eszter – Bölcskei Andrea – Lipp Veronika (szerk.): *A magyar terminológiastratégia kialakítása. Zöld könyv,* Budapest, Nyelvtudományi

Ezekből is látható, hogy a magyar nyelvvel kapcsolatos nemzeti programok keretében az Akadémia elsődlegesen a magyar nyelv digitális térben való kutatását támogatja, vagyis nyelvi korpuszok, adatbázisok, adattárak létrehozását és fenntartását, a repozitóriumi szolgáltatások és az adatminőség javítását tűzte ki célul, melyek elsősorban a kutatói közösséget segítik és támogatják.

Az Akadémia Elnöksége 2023-ban nyilvános vitafórumot indított a köztestület tagjai számára. A vitafórum hozzászólásaiból kitűnt, hogy az angol egyre nagyobb térnyerését a magyar tudományban nem mindenki támogatja, többen is fenyegetőnek tartják ezt a magyar tudományos nyelvhasználatra és doménvesztéstől tartanak. Úgy is fogalmazhatunk, hogy a vitához hozzászólók egy része a *hozzáadó kétnyelvűség* mellett foglal állást a *felcserélő kétnyelvűség* helyett.[60]

Ennek kapcsán, a vitafórumot követően, az Akadémia elnöke által felkért szerkesztőbizottság a megállapításait az Akadémia a honlapján tette közzé,[61] amelyben – nyelvpolitikai és terminológiastratégiai szempontból is – előremutató módon javasolja, hogy az Akadémia készítse el nyelvi stratégiáját és cselekvési programját, és elnöki határozattal léptesse azt életbe.[62] A hivatalos dokumentumokban az Akadémia expliciten nem foglal állást amellett, hogy nyelvpolitikai szempontból milyen a státusza a magyar nyelvnek az Akadémián, és terminológiastratégiai szempontból sem foglal állást expliciten arról, hogy milyen nyelven preferálja a tudományos nyelvhasználatot; impliciten viszont kiderül, hogy a magyar és angol kétnyelvű tudományos nyelvhasználatot támogatja, vagyis a tudományos kétnyelvűség mellett foglal állást.

A dokumentum a magyar nyelv támogatásának feladatát elsősorban a digitális támogatásban látja. Kimondja viszont az angol nyelvű tudományosság fontosságát:

> Az angol nyelvnek a tudomány valamennyi területén egyre elterjedtebb használatáról megállapítható, hogy ez napjainkban elsősorban nem egy nyelv mély, irodalmi ismeretét jelenti, hanem egy olyan készségnek, műveleti tudásnak felel meg, mint amilyen a digitális alkalmazások és eszközök, köztük a számítógépek használata vagy az autóvezetés.

Kutatóközpont, 2023; a terminológiai adatbázisról lásd Fóris – Somogyi – B. Papp: *Magyar Nemzeti Terminológiai Adatbázis tervezése. Általános kérdések*, 2024.

[60] Lásd még Kontra: *Az angol nyelv a mai Magyarországon,* 2025; a problémák összegzését kimutatásokkal lásd Dobránszky János (összeáll.) 2025. *A 2023. év végi Akadémiai vitafórum a magyar tudományos nyelv használatáról koordináló bizottsága által az MTA elnöke számára készített jelentés értékelése,* Kézirat, 2025. január 6.; továbbá Kontra Miklós: Akadémiánk és nyelvünk 2024-ben. *Fórum Társadalomtudományi Szemle,* XXVII. évf., 2025/2, 149–164.

[61] *A Magyar Tudományos Akadémia és a magyar nyelv.*

[62] Uo., 13.

> Az angol nyelv értő, megfelelő szintű használata a tudományos életben való boldogulás minimális feltétele, így tanulását ösztönözni kell. A magyar és az angol mint tudományos nyelv szembeállítása ezért is szükségtelen, különös tekintettel arra, hogy a tudomány hazai művelői ezeket tudományterületük hagyományainak és elvárásainak megfelelően részesítik előnyben. Nemzeti érdek ugyanakkor, hogy tudományos eredményeinket országhatárainkon kívül is meg- és elismerjék, s ennek nyelvi eszköze a más, elsősorban az angol nyelven elérhető közlés.[63]

Az Akadémia több új intézkedéséről ad számot a dokumentum, többek között:

> A Tudomány a Magyar Nyelvért Elnöki Bizottság kezdeményezésére az MTA doktora cím elnyerése érdekében benyújtott idegen nyelvű értekezésekhez magyar nyelvű összefoglalót kell készíteni, amelyben a pályázó bizonyítja, hogy a tárgyalt témát képes magyar nyelven, tudományterületének alapvető fogalmait, szakkifejezéseit szabatosan használva, tudományos eredményeit érthető és színvonalas szövegként is megformálni,[64]

valamint

> 2022 óta a Magyar Tudomány doktori különszámában megjelennek az adott évben az MTA doktora címet elnyert kutatók disszertációinak magyar nyelvű összefoglalói, így a rövidebb változat nyomtatásban, a hosszabb pedig digitálisan is elérhetővé válik mindenki számára. A Doktori Tanács Titkársága útján kéri a pályázókat, hogy a kivonatok szövegében törekedjenek a magyar szakkifejezések használatára, segítve ezzel kutatótársaik munkáját, az oktatást és a tudományos eredmények igényes közvetítését és népszerűsítését. Hozzá kell tenni, a doktori szabályozás alapvetően magyar nyelvű értekezés készítését várja el, és kivételesnek tekinti az idegen nyelven írott munkát.[65]

Ez a dokumentum arról is tájékoztatást ad többek között, hogy az Akadémia támogatja

- a magyar nyelvű folyóiratkiadást;
- a magyar tudományos könyvkiadást;
- a Domus programon keresztül a határon túli közösségek magyar nyelvű kutatásait;

[63] Uo., 3.
[64] Uo.
[65] Uo.

- a magyar nyelvű tudományos rendezvényeket;
- az MTA KIK számos szolgáltatással támogatja a magyar nyelvű tudományos fórumokat, többek között kidolgozták a magyar digitális publikációs repozitóriumok minősítésének rendszerét és digitális könyvtári adatbázist működtetnek.

Mivel a tudományos munka az Akadémia köztestülete és bizottságai körébe került át, a dokumentum felsorolja és összegzi az akadémiai köztestületnek a magyar nyelv kutatásával kapcsolatos („a magyar nyelv ápolására és fejlesztésére irányuló") munkát folytató bizottságait és megadja ezek tevékenységét.[66]

Az Akadémia 2024. évi 197. közgyűlése kiemelten foglalkozott az Akadémiának a magyar nyelvhez való viszonyával, és ünnepi nyilatkozatot[67] adtak ki a Magyar Tudományos Akadémia küldetésének megerősítéséről a magyar nyelv szolgálatát illetően. A kiadott nyilatkozat a magyar nyelv általános helyzetére vonatkozik, konkrétan a magyar nyelvészeti kutatások támogatását és a magyar nyelv digitális térben való elérhetőségének támogatását erősíti meg: „Köztestületi működésünk során biztosítjuk, a magyar tudományos közösség életében pedig szorgalmazzuk és támogatjuk a magyar nyelv példamutató használatát, kutatását, fejlesztését. A tudomány és a technológia eredményeit felhasználva arra törekszünk, hogy biztosítsuk nemzeti nyelvünk sértetlenségét és méltó szerepét a digitális térben is."[68]

Ezen túl arra utal a nyilatkozat, hogy „[a]z Akadémia feladatának tekinti a magyar nyelv helyzetének és a tudományosságban betöltött szerepének értékelését, megvitatását és az ebből fakadó teendők ellátását".[69]

Ezekből a közzétett dokumentumokból a magyar tudományos nyelvhasználatra vonatkozóan az tűnik ki, hogy az Akadémia a) támogatja a magyar nyelvtudományi kutatásokat, ezek közül is a magyar nyelvnek a digitális térben való jelenlétével kapcsolatos vizsgálatokat és a digitális nyelvi infrastruktúra kiépítését; b) támogatja a magyar nyelvű folyóirat- és könyvkiadást; c) kezdeményezi saját nyelvstratégiájának megfogalmazását és közzétételét.

Az angol nyelv használatával kapcsolatosan úgy foglal állást, hogy a) az angol nyelv tanulását ösztönözni kell, mivel ismerete és megfelelő szintű használata a tudományos életben való boldogulás minimális feltétele; b) nemzeti érdek a tudományos eredmények angol nyelven nemzetközi körben történő közzététele.

[66] Uo., 5.
[67] *Az Akadémia ünnepi nyilatkozata magyar nyelvet szolgáló küldetésének megerősítéséről*, 2024. május 8.
[68] Uo., 5.
[69] Uo.

Az alkalmazott nyelvészeti doktori képzések munkanyelve

Az utóbbi években a tudományos életben, a felsőoktatásban és a doktori képzésben történt változások (pl. a felsőoktatás nemzetköziesedése, a Stipendium Hungaricum ösztöndíj bevezetése) következében megváltozott a doktori képzésben részt vevők összetétele, egyre több olyan hallgató nyer felvételt a magyarországi felsőoktatásba, így a PhD-képzésbe is, akiknek nem magyar az anyanyelve, és többnyire nem is beszélnek magyarul. Lannert összefoglalója alapján[70] a legtöbb doktorandusz a fejlődő világ országaiból érkezik (pl. India, Törökország, Irak, Indonézia). Ennek következtében a képzéseket angol nyelven is meg kell hirdetni, vagyis egyre gyakoribb az EMI, a szaktárgyak angol közvetítőnyelven történő oktatása. Az ilyen típusú képzésekben gyakran a magyar anyanyelvű hallgatók is az angol nyelvű képzésben vesznek részt, amelynek nyelvhasználati szempontból az a jellegzetessége, hogy angol közvetítőnyelven folyik az oktatás, és nem az oktatók vagy a hallgatók/doktoranduszok anyanyelvén.

Az MTA Alkalmazott Nyelvészeti Munkabizottságának[71] célja – a Magyar Tudományos Akadémia céljaihoz igazodva – elősegíteni és támogatni a magyarországi (illetve a magyar) alkalmazott nyelvészet művelését, elősegíteni a tudományterület fejlődését, összekötni egymással a tudományterület kutatóit, támogatni az utánpótlásnevelést és ennek érdekében támogatni a felsőoktatásban folyó alkalmazott nyelvészeti képzéseket, hallgatókat és doktoranduszokat; ezzel párhuzamosan elősegíteni a nemzetközi tudományos életbe való bekapcsolódást és támogatni a magyar nyelvű tudományosságot.

A Munkabizottság összetétele és feladatköre lehetőséget biztosított arra, hogy felmérjük, hogy a felsőoktatásban az újabban bekövetkezett változások milyen módon érintik az alkalmazott nyelvészet területeit és szereplőit, konkrétan az alkalmazott nyelvészeti doktori képzések munkanyelvét. Azért is összpontosítottunk a doktori képzésre, hogy hatékonyabban tudjuk megszervezni az évente szervezett Alkalmazott Nyelvészeti Doktoranduszkonferenciát (AlkNyelvDok-ot), és segíteni tudjuk a jelentkező doktoranduszokat. E célból a Munkabizottság 2024. április 17-ei ülésén kerekasztal-beszélgetést szerveztünk, amelynek témája az alkalmazott nyelvészeti doktori képzések helyzete és jellemzői volt. Az e beszélgetésben elhangzott, a tanulmány témája szempontjából releváns információkat összegzem az alábbiakban.

[70] Lannert Judit: *A doktori iskolák nemzetköziesedésének vizsgálata,* 2018.

[71] MTA Alkalmazott Nyelvészeti Munkabizottság. https://mta.hu/i-osztaly/al-es-munkabizottsagok-105864#nyelvtudomanyi_bizottsag (Letöltés: 2024. július 12.)

Jelenleg Magyarországon az Országos Doktori Tanács[72] adatai alapján öt Nyelvtudományi Doktori Iskola működik az alábbi egyetemeken: Debreceni Egyetem, Eötvös Loránd Tudományegyetem, Pannon Egyetem (ez utóbbi neve: Többnyelvűségi Nyelvtudományi Doktori Iskola), Pázmány Péter Katolikus Egyetem és Szegedi Tudományegyetem; egy pedig megszűnés alatt áll a Pécsi Tudományegyetemen. A programvezetőktől, illetve a képviselőktől az alábbiakról kértünk tájékoztatást:

- e doktori iskolákban milyen doktori programok vannak, melyek tekinthetők alkalmazott nyelvészeti programoknak, kik a programvezetők;
- jellemzően milyen alkalmazott nyelvészeti területen hirdetnek meg témákat az egyes programok, mik a specifikumaik; milyen alkalmazott nyelvészeti területen születnek nagy számban értekezések;
- jellemzően milyen nyelven (angol vagy magyar) tartják az órákat az adott programban, milyen nyelven írják a PhD-értekezésüket a diákok, és milyen arányban vesznek részt a programban magyar anyanyelvű (illetve magyar munkanyelvű), és milyen arányban más anyanyelvű (illetve angol munkanyelvű) diákok.

A Debreceni Tudományegyetem Nyelvtudományi Doktori Iskolájában két program van: Általános és Alkalmazott Nyelvészeti Doktori Program, valamint Magyar és Finnugor Nyelvészeti Doktori Program. Az elsőn belül nincs külön alkalmazott nyelvészeti program, hanem angol, német, romanisztika és számítógépes nyelvészet van, de szinte mind elméleti irányultságú. Az angol programban főként Stipendium Hungaricum ösztöndíjas doktoranduszok vannak, ennek megfelelően a munkanyelv az angol.

Az ELTE Nyelvtudományi Doktori Iskolában húsz program működik, ezek egy vagy több tanszék kutatói bázisára épülnek. Alkalmazott nyelvészeti irányultságúnak tekinthető egyértelműen az Alkalmazott Nyelvészeti Doktori Program, a Fordítástudományi Doktori Program, a Nyelvpedagógia és Angol Alkalmazott Nyelvészet Program és az Interkulturális Nyelvészet Program, de a többi programban is van lehetőség alkalmazott nyelvészeti témák kutatására. A munkanyelv magyar és angol, a nyelv programonként változó lehet. A Fordítástudományi Doktori Program munkanyelve magyar, elsősorban magyar anyanyelvű doktoranduszokkal. Az Alkalmazott Nyelvészeti Doktori Program munkanyelve eddig a magyar nyelv volt, ettől a tanévtől az angolt is bevezetik munkanyelvként. A Nyelvpedagógia és Angol Alkalmazott Nyelvészet Program munkanyelve az angol, az Interkulturális Nyelvé-

[72] Országos Doktori Tanács. https://www.doktori.hu/ (Letöltés: 2024. július 12.)

szet Programé szintén az angol; e két programban nagyszámú Stipendium Hungaricum ösztöndíjas doktorandusz tanul.

A Pannon Egyetem Többnyelvűségi Doktori Iskolájában három program van (Egyéni többnyelvűség, Társadalmi többnyelvűség, Iskolai többnyelvűség). Jelenleg összességében kb. fele-fele arányban vannak beiratkozott külföldi és magyar hallgatók. A külföldi doktoranduszok többsége Stipendium Hungaricum ösztöndíjjal tanul, ritkán, de önköltséges hallgató is előfordul. A magyar doktoranduszok eleinte önköltségen végezték a képzést, később néhányan kaptak ösztöndíjat, jelenleg pedig ismét nincsenek ösztöndíjas helyek, a magyaroknak pedig túl magas az önköltség. A doktori iskola munkanyelve mindenki számára az angol, de – a szükséges kreditek megszerzése érdekében – anyanyelven írt publikációt is elfogadnak.

A Pázmány Péter Katolikus Egyetem Nyelvtudományi Doktori Iskolájában elméleti és alkalmazott nyelvészeti doktori programok vannak. A magyar munkanyelvű program az elméleti nyelvészet, az alkalmazott nyelvészet, valamint az anglisztika, az arabisztika, a klasszika-filológia, a magyar nyelvészet és a romanisztika területén nyújt képzést, itt kisebb a létszám. Az Alkalmazott Nyelvészeti Program (English language PhD program in Applied Linguistics) munkanyelve az angol, itt nagyobb a hallgatói létszám. Az Alkalmazott Nyelvészeti Programban elsősorban Stipendium Hungaricum ösztöndíjas doktoranduszok tanulnak.

A Szegedi Tudományegyetem Nyelvtudományi Doktori Iskolájában tizenkilenc program működik, de ezek közül alkalmazott nyelvészeti fókusz csak az Angol Alkalmazott Nyelvészeti Programban van, és e program munkanyelve kizárólag az angol. A doktoranduszok között vannak magyarországi magyar, vajdasági magyar (Diaszpóra ösztöndíjas) és Stipendium Hungaricum ösztöndíjas külföldi doktoranduszok. A Magyar Nyelvészeti Doktori Programban lehetne alkalmazott nyelvészeti témát is kutatni, ebben a programban jellemzően magyar a munkanyelv.

Ezekből az információkból azt a következtetést lehet levonni, hogy a Nyelvtudományi Doktori Iskolák mindegyike magyar és nem magyar anyanyelvű doktoranduszokkal vegyesen dolgozik, a munkanyelv többnyire a magyar és az angol, általában programonként változik, hogy milyen nyelven (magyarul vagy angolul) hirdetik meg az órákat. A Stipendium Hungaricum ösztöndíjas doktoranduszok nagyobbrészt arab, kínai, perzsa, maláj, indonéz anyanyelvűek. Azokban a doktori programokban, ahol Stipendium Hungaricum ösztöndíjas hallgatók tanulnak, a munkanyelv az angol. A hallgatók egyre nagyobb (és növekvő) számban Stipendium Hungaricum ösztöndíjas doktoranduszok. Ennek megfelelően a doktori képzések oktatási nyelve is az angol felé tolódik. Ha vannak is magyar anyanyelvű doktoranduszok, a viszonylag alacsony hallgatói létszám miatt az órákat ugyanazon a nyelven, egyre nagyobb arányban angolul hirdetik

meg. Megállapítható tehát, hogy a nemzetköziesítési folyamatok a nyelvtudományi doktori képzésekben is egyre jellemzőbbek, egyre nagyobb arányú a külföldi doktoranduszok száma és aránya, ennek következtében az oktatás nyelve és a PhD-értekezések nyelve egyre nagyobb számban az angol. A képzésben és a publikálásban is egyre erősebb szerep jut az angolnak mint *lingua academicá*nak.

Összegzés

A tanulmány célja annak vizsgálata volt, hogy milyen hatással van a felsőoktatás nemzetköziesedése a nyelvhasználatra, milyen a státusza a magyar és az angol nyelvnek a felsőoktatásban és a tudományban. A bevezető rész a magyar és az angol nyelv státuszával, az angol mint *lingua academica* szerepével, továbbá a nyelvpolitikai és terminológiastratégiai vonatkozásokkal foglalkozott. Ezután a magyarországi helyzetet tekintette át: bemutatta a felsőoktatási szabályozást és az intézményi stratégiákat, esettanulmányként a BCE példáját idézte, majd a tudományos nyelvhasználatra vonatkozóan az Akadémia állásfoglalását és (implicit) terminológiastratégiáját elemezte, végül az alkalmazott nyelvészeti doktori képzések munkanyelvét összegezte.

A magyar felsőoktatás nemzetköziesítése az utóbbi években felgyorsult. A nemzetköziesítés folyamata során a teljes intézményben vagy egyes szakokon megjelenik az angol közvetítőnyelvű oktatás (EMI), és az intézményt alkalmassá teszik a kétnyelvű kommunikációra, esetünkben tipikusan a magyar és az angol nyelvű kommunikációra. Ez nemcsak az oktatók és hallgatók tanórai kommunikációjára és a szakirodalom nyelvére vonatkozik, hanem részlegesen vagy teljesen az egész intézményi kommunikációra. Ehhez nyilvánvalóan mindkét nyelven megfelelő tudással és készségekkel rendelkező oktatókra, valamint adminisztratív és kisegítő személyzetre van szükség.

Az Akadémia magyar nyelvvel és tudományos nyelvhasználattal kapcsolatos állásfoglalásainak áttekintése eredményeként az volt megállapítható, hogy az Akadémia deklaráltan nemzetstratégiai jelentőségű témának tartja a magyar nyelv és a magyar szaknyelv ügyét, konkrétan pedig a magyar nyelvvel kapcsolatos nemzeti programok keretében a magyar nyelv digitális térben való kutatását támogatja, ugyanakkor a tudományos nyelvhasználat kérdésében expliciten nem foglal állást, ezt az egyes tudományterületek hatáskörébe utalja. Az Akadémia az Elnöksége által 2023-ban indított nyilvános vitafórum eredményének összegzésében a tudományos kétnyelvűség mellett foglal állást, a magyar nyelv támogatását a digitális támogatásban látja, és hangsúlyozza az angol nyelvű tudományosság fontosságát.

Az alkalmazott nyelvészeti doktori képzések munkanyelvével kapcsolatosan megállapítható, hogy – más magyarországi képzésekhez hasonlóan – ezekre is hatással van a felsőoktatásban folyó nemzetköziesedés, egyre nagyobb a külföldi hallgatók száma és aránya, aminek következtében egyre több doktori program válik kétnyelvűvé (magyar és angol), illetve változtatja meg a korábbi magyar munkanyelvét angol közvetítőnyelvre (EMI). Egyrészt e folyamatok eredményeként, másrészt az angol nyelvű tudományos publikációk magasabb értékelése miatt a publikációk nyelve is egyre nagyobb arányban az angol.

Kevés szó esik arról a dokumentumokban, hogy az angol mint oktatási és tudományos nyelv egyre jelentősebb elterjedése a magyar nyelvhasználattal párhuzamosan, a hozzáadó kétnyelvűség szellemében vagy a magyar nyelv rovására, a felcserélő kétnyelvűség szellemében történjen-e. Kontra[73] javaslatával összhangban hasznos volna megvizsgálni a magyar felsőoktatási intézmények nyelvhasználattal kapcsolatos szabályzatait és intézményi gyakorlatát; továbbá a terminológiára vonatkozó előírásait, dokumentumait (vagy azok hiányát), hiszen a magyar tudományos nyelv támogatásának az alapja a diszciplináris terminológia kialakítása és elérhetőségének biztosítása.

Úgy tűnik, hogy az Akadémiának és az egyetemeknek nincs explicit terminológiastratégiájuk, de az Akadémia tervezi egy magyar nyelvi stratégia létrehozását a közeljövőben. Fontos előrelépés volna, ha az egyetemek maguk is létrehoznának saját terminológiastratégiai dokumentumot – például egy kommunikációs nyelvi stratégia formájában. Praktikus volna, ha az intézményi terminológiastratégiák kialakítása kapcsolódna a magyar nemzeti terminológiastratégia kialakításához és elveihez, és a hozzáadó kétnyelvűség szellemében jönne létre, számításba véve azt is, hogy számos irányelvre és útmutatóra, nemzeti és nemzetközi szervezetek és intézmények jó gyakorlatára lehet támaszkodni a folyamat során.

Irodalomjegyzék

Ács Judit – Pajkossy Katalin – Kornai András: Digital vitality of Uralic languages, *Acta Linguistica Hungarica / Acta Linguistica Academica,* 64. évf., 2017/3, 327–345. https://doi.org/10.1556/2062.2017.64.3.1

Airey, John – M. Lauridsen, Karen – Räsänen, Anne – Salö, Linus – Schwach, Vera: The Expansion of English-Medium Instruction in the Nordic Countries: Can Topdown University Language Policies Encourage Bottom-up Disciplinary Literacy Goals?, *Higher Education,* vol. 73, 2017/4, 561–576. https://doi.org/10.1007/s10734-015-9950-2

[73] Kontra: *Az angol nyelv a mai Magyarországon,* 2025.

Andrássy György: A magyar nyelv és a magyar nyelvközösség jogi helyzete, in Tolcsvai Nagy Gábor (szerk.): *A magyar nyelv jelene és jövője,* Budapest, Gondolat, 2017, 64–90.

Bifkovics Bettina – Malota Erzsébet – Mucsi Attila: A külföldi cserehallgatók egyetemi támogatásának lehetőségei az oktatásturizmus és a nemzetköziesedés tükrében, *Turizmus Bulletin,* 20. évf., 2020/1, 35–43. https://doi.org/10.14267/TURBULL.2020v20n1.4

Block, David: The Dark Side of EMI? A Telling Case for Questioning Assumptions about EMI in HE, *Educational Linguistics,* vol. 1, 2022/1, 82–107. https://doi.org/10.1515/eduling-2021-0007

Cabré, Maria Teresa: Importancia de la terminología para la comunicación en las lenguas europeas, *Lingua e stile,* vol. XXXVI, 2001/2, 383–394.

Dobránszky János (összeáll.) 2025. *A 2023. év végi Akadémiai vitafórum a magyar tudományos nyelv használatáról koordináló bizottsága által az MTA elnöke számára készített jelentés értékelése,* kézirat, 2025. január 6.

Ferenc Viktória: A magyar tudományos nyelv nyelvökológiai megközelítésből, *Magyar Tudomány,* 179. évf., 2018/3. https://mersz.hu/hivatkozas/matud_f4509

Fóris Ágota: Hungarian, as the language of education in the universities of the Carpathian Basin, in Marjeta Humar – Mojca Žagar Karer (eds.): *Nacionalni jeziki v visokem šolstvu. National Languages in Higher Education,* Ljubljana, ZRC Publishing, Scientific Research Centre SASA, 2010, 71–78.

Fóris Ágota: A felsőoktatás és a tudomány nemzetköziesedésének hatása a magyar anyanyelvű oktatásra és terminológiára, *Anyanyelv-pedagógia,* XVII. évf., 2024/4, 1–15. https://doi.org/10.21030/anyp.2024.4.1

Fóris Ágota – Bölcskei Andrea: Ajánlások a magyar terminológiastratégiához, in Fóris Ágota – Bölcskei Andrea (szerk.): *Terminológiastratégiai kihívások a magyar nyelvterületen,* Budapest, L'Harmattan – OFFI Zrt., 2019, 140–164. https://www.offi.hu/offi-akademia/kiadvanyok/terminologiastrategiai-kihivasok-a-magyar-nyelvteruleten

Fóris Ágota – Rixer Ádám: Kétnyelvűség a tudományban. Út a jogi-közigazgatási terminológiastratégiához, *Magyar Nyelv,* 121. évf., 2025/2, 178–192. https://doi.org/10.18349/MagyarNyelv.2025.2.178

Fóris Ágota – Somogyi Zoltán – B. Papp Eszter: Magyar Nemzeti Terminológiai Adatbázis tervezése. Általános kérdések, *Alkalmazott Nyelvtudomány,* XXIV. évf., 2024/2, 21–41. http://dx.doi.org/10.18460/ANY.2024.2.002

Gustafsson, Magnus – Valcke, Jennifer: Multiple Dimensions of English-Medium Education: Striving to Initiate Change, Sustainability, and Quality in Higher Education in Sweden, in Robert Wilkinson – René Gabriëls (eds.): *The Englishization of Higher Education in Europe,* Amsterdam, Amsterdam University Press, 2021, 215–236.

Hoffmann István: A Magyar Nemzeti Helynévtár Program, *Magyar Nyelv,* 119. évf., 2023/4, 471–478. https://doi.org/10.18349/MagyarNyelv.2023.4.471

Kiss Jenő: A tudományos nyelvek, az anyanyelv és az értelmiségi elit, *Magyar Tudomány,* 170. évf., 2009/1, 67–74. http://www.matud.iif.hu/2009/09jan/13.html

Kontra Miklós: Angol nyelvi és kulturális imperializmus és magyar tanárképzés, *Modern Nyelvoktatás,* 3. évf., 1997/3, 3–14.

Kontra Miklós: Az angol nyelv a mai Magyarországon, in Bodó Csanád – Szabó Gergely (szerk.): *A szociolingvisztikai kutatás társadalmi hatásai,* Budapest, ELTE Eötvös, 2025. 287–299.

Kontra Miklós: Akadémiánk és nyelvünk 2024-ben. *Fórum Társadalomtudományi Szemle,* XXVII. évf., 2025/2, 149–164.

Láncos Petra: Mi legyen a (magyar) jogtudomány nyelve?, *Glossa Iuridica,* 10. évf., 2023/3, 93–103. https://doi.org/10.55194/GI.2023.3.5

Lannert Judit: *A doktori iskolák nemzetköziesedésének vizsgálata. Kutatási összefoglaló,* Budapest, Tempus Közalapítvány, 2018. https://tka.hu/nemzetkozi/10367/a-magyar-doktori-iskolak-nemzetkoziesitesenek-vizsgalata

Martos Ramos, José Javier: Editorial, *Sustainable Multilingualism,* 24. évf., 2024, i–iiiv.

Németh T. Enikő: Álhírek, áltudományos nézetek nyelvészeti azonosítása, *Magyar Nyelv,* 119. évf., 2023/4, 490–496. https://doi.org/10.18349/MagyarNyelv.2023.4.490

Paulsrud, BethAnne – Cunningham, Una: Parallelingualism, translanguaging, and English-medium instruction in Nordic higher education, in Elizabeth Peterson – Kristy Beers Fägersten (eds.): *English in the Nordic Countries. Connections, Tensions, and Everyday Realities.* New York, Routledge, 2024, 127–147. https://doi.org/10.4324/9781003272687-9

Pecorari, Diane – Malmström, Hans: At the Crossroads of TESOL and English Medium Instruction, *TESOL Quarterly,* vol. 52, 2018/3, 497–515. https://doi.org/10.1002/tesq.470

Peterson, Elizabeth – Beers Fägersten, Kristy: English in the Nordic Countries. An introduction, in Elizabeth Peterson – Kristy Beers Fägersten (eds.): *English in the Nordic Countries: Connections, Tensions, and Everyday Realities,* New York, Routledge, 2024, 1–20. https://doi.org/10.4324/9781003272687-1

Phillipson, Robert: *Linguistic imperialism,* Oxford, Oxford University Press, 1992.

Phillipson, Robert: *English-Only Europe? Challenging Language Policy,* London, Routledge, 2003. https://doi.org/10.4324/9780203696989

Prószéky Gábor (főszerk.) – Fóris Ágota – B. Papp Eszter – Bölcskei Andrea – Lipp Veronika (szerk.): *A magyar terminológiastratégia kialakítása. Zöld könyv,* Budapest, Nyelvtudományi Kutatóközpont, 2023. https://doi.org/10.18135/term.2023

Prószéky Gábor – Váradi Tamás: A magyar nyelv digitális fenntarthatóságának támogatása, *Magyar Nyelv,* 119. évf., 2023/4, 482–489. https://doi.org/10.18349/MagyarNyelv.2023.4.482

Prószéky Gábor – Váradi Tamás – Holl András: A magyar nyelv digitális támogatása a magyar tudományosság szolgálatában, *Magyar Nyelv,* 119. évf., 2023/4, 478–482. https://doi.org/10.18349/MagyarNyelv.2023.4.478

Források

#InAllLanguages = *Helsinki Kezdeményezés a Többnyelvű Tudományos Kommunikációért, Helsinki Initiative on Multilingualism in Scholarly Communication,* 2023. március 24. https://www.helsinki-initiative.org

2011. évi CCIV. törvény a nemzeti felsőoktatásról [Nft.], 2011. https://net.jogtar.hu/jogszabaly?docid=a1100204.tv (Wolters Kluwer)

A Magyar Tudományos Akadémia és a magyar nyelv, É.n. https://mta.hu/data/dokumentumok/egyeb_dokumentumok/2024/197_KGY_magyar_nyelv_vedelme_javaslatok.pdf

Pótó János – Fónagy Zoltán: *A Magyar Tudományos Akadémia története,* 2018. https://mta.hu/data/dokumentumok/egyeb_dokumentumok/MTA_Tortenete_2_net.pdf

Az Akadémia ünnepi nyilatkozata magyar nyelvet szolgáló küldetésének megerősítéséről. [A 197. közgyűlés ünnepi nyilatkozata a Magyar Tudományos Akadémia magyar nyelvet szolgáló küldetésének megerősítéséről], 2024. május 8. https://mta.hu/kozgyules2024/az-akademia-unnepi-nyilatkozata-magyar-nyelvet-szolgalo-kuldetesenek-megerositeserol- 113681

BCE Bruno van Pottelsberghe. https://www.uni-corvinus.hu/post/landing-page/bruno-van-pottelsberghe/?lang=en

BCE Intézményfejlesztési terv = *Budapesti Corvinus Egyetem Intézményfejlesztési terv 2024–2027.* https://www.uni-corvinus.hu/contents/uploads/2024/03/Corvinus_IFT_2024_weboldalra.a21.pdf

BCE Oktatási stratégia = *Budapesti Corvinus Egyetem Oktatási Stratégia 2024–2027.* https://www.uni-corvinus.hu/contents/uploads/2024/03/1_Oktatasi_strategia_2024_2027.e64.pdf

Bemutatkozik az MTA Tudomány a Magyar Nyelvért Nemzeti Programja – Videón a közgyűlési tanácskozás, 2024. május 27. https://mta.hu/kozgyules2024/az-mta-nemzeti-kutatasi-programok-bolcseszettudomanyi-alprogramjai-videon-a-kozgyulesi-tanacskozas-113706

HUN-REN Magyar Kutatási Hálózat. https://hun-ren.hu/

Infoterm 2019 = Terminológiapolitikai irányelvek. A terminológiapolitika kialakítása és megvalósítása különböző nyelvközösségekben, (ford.: Somogyi Zoltán, lektorálta: B. Papp Eszter), in Fóris Ágota – Bölcskei Andrea (szerk.): *Terminológiastratégiai kihívások a magyar nyelvterületen,* Budapest, L'Harmattan – OFFI Zrt., 2019, 167–218.

ISO 29383:2020 *Terminology policies – Development and implementation.*

Magyarország Alaptörvénye 2011. = *Magyarország Alaptörvénye,* (2011. április 25.) https://net.jogtar.hu/jogszabaly?docid=a1100425.atv#

MTA Alkalmazott Nyelvészeti Munkabizottság. https://mta.hu/i-osztaly/al-es-munkabizottsagok-105864#nyelvtudomanyi_bizottsag

Országos Doktori Tanács. https://www.doktori.hu/

Swedish Language Act 2009 = *Språklag. Svensk författningssamling,* Stockholm, Kulturdepartementet, 2009. Svéd: https://rkrattsbaser.gov.se/sfst?bet=2009:600, angol: https://www.government.se/contentassets/16ba706f40854a87b910941caf3891d1/language-act-in-english.pdf

Tempus Közalapítvány. https://tka.hu/

A FELSŐOKTATÁS TERMINOLÓGIÁJA – REFERENCIAMŰVEK ÉS ADATBÁZISOK[1]

Fóris Ágota – B. Papp Eszter

Bevezetés

Nyelv és kultúra összetartozik, elválaszthatatlan egymástól. A hungarológia a magyar nyelv és kultúra értékeinek komplex közvetítése tudományközi és kultúraközi szintézisben.[2] Az anyanyelv az identitás, a kommunikáció és a megismerés eszköze, az anyanyelv használatához való joggal pedig akkor tud egy közösség megfelelően élni, ha minden fontos kommunikációs területen és regiszterben adottak a nyelvhasználat feltételei. A köznyelv és a szaknyelvek területén egyaránt fontos például a megfelelő szótári infrastruktúra biztosítása, napjainkban ez már elsősorban az online elérhető referenciaművek, például egynyelvű és többnyelvű terminológiai adatbázisok építését és hozzáférhetővé tételét előfeltételezi. A terminológia széleskörű hozzáférhetőségének biztosítása ellenőrzött terminológiai adatokat tartalmazó nyilvános adatbázisok építésével valósulhat meg. Az online, nyilvánosan elérhető anyanyelvi terminológiai háttér biztosítja a digitális stratégiák anyanyelven való hozzáférésének feltételeit, egyben a digitális oktatást is.

A számos fontos és feldolgozandó tárgykör (domén) közül az egyik legaktuálisabbnak és legszükségesebbnek az oktatásterminológia témája látszik. Ahogy a magyar terminológiastratégiával foglalkozó tanulmányok megállapítják, a stratégiailag fontos tárgykörök terminológiáját a legcélszerűbb nyilvános termi-

[1] A tanulmány első megjelenésének adatai: Fóris Ágota – B. Papp Eszter: A felsőoktatás terminológiája – referenciaművek és adatbázisok, *Hungarológiai Évkönyv*, 21. évf., 2020/1, 67–78. Jelen változatban frissítettük a hivatkozásokat és pótoltuk az azóta megújult adatokat. A tanulmány elkészítését a Károli Gáspár Református Egyetem Bölcsészet- és Társadalomtudományi Kara „Interkulturális transzferjelenségek és a (mű)fordítás című projekt, Fordítás és terminológia kapcsolata: a terminológia szerepe az interkulturális transzfer folyamatában című alprojekt" című kutatási pályázata támogatta.

[2] Szűcs Tibor: Hungarológia, in *Révai Új Lexikona*, Szekszárd, Babits, 2002/X, 257–261; Szűcs Tibor: Nyelv és kultúra egységében, *Hungarológiai Évkönyv*, 20. évf., 2019/1, 11–13.

nológiai adatbázisban közzétenni.[3] Megítélésünk szerint az oktatásterminológia ilyen stratégiai területnek tekinthető és tekintendő. Egy korábban megjelent írásunkban kifejtettük és bemutattuk, hogy szükségesnek látjuk egy angol és magyar, továbbá a határon túli területek hivatalos nyelveinek (román, szlovák, ukrán, horvát, német) terminusait tartalmazó oktatási terminológiai adatbázis létrehozását, és ebben az írásban bemutattuk az adatbázis tervét is.[4] Egy oktatásterminológiai adatbázis létrehozása az egyetemek, kutatóintézetek számára egyaránt hasznos volna, egyúttal segítené a határokon átívelő egyesületek, tanácsok, kutatók, ipari és gazdasági szakemberek, valamint a hiteles fordítással foglalkozók rendszeres kommunikációját.

Kutatásunk célja tehát a humán területen belül az oktatásterminológia szakterület referenciaművekkel való ellátottságának vizsgálata. Megvizsgáljuk az oktatásterminológia magyarországi és európai uniós szervezeti és oktatási környezetét, valamint azt, hogy jelenleg milyen glosszáriumok, szótárak, illetve adatbázisok találhatók a témakörben, és ezek milyen nyelveken tartalmaznak oktatásterminológiát.

A kutatás módszere forráselemzés. Átnéztük az Európai Unió, a magyar kormány és a magyar egyetemek azon weboldalait, amelyek az oktatásterminológiával kapcsolatos információkat és/vagy szójegyzékeket, szótárakat vagy adatbázisokat tartalmaznak – az ezeken található válogatott adatokat tesszük közzé és értékeljük ebben a tanulmányban.

Európai és magyar szervezetek, amelyek az oktatási terminológiához kapcsolhatók

Az oktatásterminológia kérdésköre sokakat érint: diákokat, szülőket, oktatókat, intézményeket és alkalmazottaikat. Az oktatásterminológia szempontjából két fő részre oszthatjuk a terminológiát: az *oktatás* és az *oktatásszervezés* termino-

[3] Benő Attila – Péntek János: A terminológiastratégia szintjei és feltételei Erdélyben, in Fóris Ágota – Bölcskei Andrea (szerk.): *Terminológiastratégiai kihívások a magyar nyelvterületen,* Budapest, L'Harmattan – OFFI Zrt., 2019, 59–72; Fóris Ágota – Bölcskei Andrea: Ajánlások a magyar terminológiastratégiához, in uők (szerk.): *Terminológiastratégiai kihívások a magyar nyelvterületen,* Budapest, L'Harmattan – OFFI Zrt., 2019, 140–164. https://www.offi.hu/offi-akademia/kiadvanyok/terminologiastrategiai-kihivasok-a-magyar-nyelvteruleten (Letöltés: 2025. február 12.) Tamás Dóra Mária: A terminológiai adatbázisok mint a terminológiastratégia eszközei, in Fóris Ágota – Bölcskei Andrea (szerk.): *Terminológiastratégiai kihívások a magyar nyelvterületen,* Budapest, L'Harmattan – OFFI Zrt., 2019, 105–119.

[4] Eszter B. Papp – Ágota Fóris: Planning a multilingual database of higher education terminology, *Rasprave: Časopis Instituta za hrvatski jezik i jezikoslovlje,* vol. 44, 2018/2, 595–610.

lógiája. Ez magába foglalja a közoktatást és a felsőoktatást, és az ezeken kívüli (tanfolyami) képzés terminológiai kérdéskörét egyaránt.

A *felsőoktatásban* a Bologna-rendszer bevezetésével az európai országok folyamatosan csatlakoztak az Európai Felsőoktatási Térséghez (European Higher Education Area),[5] ezzel együtt bevezették a három szintű (BA/BSc, MA/MSc, PhD/DLA) lineáris képzési rendszert a felsőoktatásban; Magyarország 2005-ben csatlakozott a bolognai folyamathoz.[6] Ez megkívánta a felsőoktatás fogalmi és terminológiai rendszerének a harmonizációját is. Az egész szabványosítási és minőségirányítási rendszert a felsőoktatásban a The European Association for Quality Assurance in Higher Education[7] szervezete felügyeli, ennek magyar tagja a Magyar Felsőoktatási Akkreditációs Bizottság (MAB).[8]

A külföldi oklevelek és képesítések magyarországi elismertetését, valamint a tanulmányaikat külföldön folytatni kívánók vagy külföldön munkát vállalók számára a magyar oklevelekről a hatósági bizonyítvány kiállítását az Oktatási Hivatal végzi, ennek megfelelő részlege a 2007-ben alakult Magyar Ekvivalencia és Információs Központ (MEIK).[9]

Az ENIC-NARIC hálózat a nemzeti információs központok közötti együttműködés eredményeként jött létre a képesítések tudományos elismerésével kapcsolatban. Az ENIC (European Network of Information Centres) hálózata nemzeti információs központokból áll. Ezen központok feladata információ- és tanácsadás a következő területeken: külföldi diplomák vagy más akadémiai vagy szakmai végzettségek elismerése; az egyén saját országa és más európai országok oktatási rendszerei; külföldi tanulmányi lehetőségek, diákhitelek, ösztöndíjak, mobilitáshoz és egyenértékűséghez kapcsolódó gyakorlati kérdések. A NARIC (National Academic Recognition Information Centres) hálózatát 1984-ben hozták létre. A hálózat célja az oklevelek, és az Unió tagállamaiban, a Gazdasági Térségben, valamint Közép- és Kelet-Európában tanulással eltöltött időszakok felsőoktatási elismertetésének javítása. Az ENIC-NARIC hálózat magyarországi képviselője az Oktatási Hivatal MEIK főosztálya.[10]

[5] Részletesen lásd: European Higher Education Area and Bologna Process. http://www.ehea.info/ (Letöltés: 2025. február 16.)

[6] Lásd *Minden a bolognai folyamatról:* https://tka.hu/nemzetkozi/6321/mindent-az-europai-felsooktatasi-tersegrol (Letöltés: 2025. február 16.); továbbá *European Higher Education Area and Bologna Process, Hungary.* https://ehea.info/page-hungary (Letöltés: 2025. február 16.)

[7] The European Association for Quality Assurance in Higher Education. https://www.enqa.eu/ (Letöltés: 2025. február 16.)

[8] Magyar Felsőoktatási Akkreditációs Bizottság (MAB). www.mab.hu (Letöltés: 2025. február 16.)

[9] Magyar Ekvivalencia és Információs Központ (MEIK). https://www.oktatas.hu/kepesitesek_elismertetese/meik/feladatkorok_altalanos_ismertetok (Letöltés: 2025. február 16.)

[10] ENIC-NARIC Network. https://www.enic-naric.net/ (Letöltés: 2025. február 16.)

Az Europass szervezet szolgáltatásokat nyújt az európai álláskeresők és tanulni vágyók számára. Magyarországon 2012-től a Tempus Közalapítvány vette át a Nemzeti Europass Központ működtetésének feladatát.[11] A különböző tagállamok közötti átjárhatóságot, az egyének mobilitását segíti az Europass oklevélmelléklet (Europass Diploma Supplement). Célja kettős: egyrészt érthetővé teszi a magyar oktatási rendszerben szerzett végzettségeket a külföldi munkaadók és továbbképző intézetek számára, másrészt a külföldön szerzett végzettségeket a hazai munkaadók számára. Europass oklevélmelléklet Magyarországon 2006 márciusa[12] óta igényelhető, a felsőoktatási intézmények angol (és magyar) nyelven állítják ki, de más nyelveken is kérhető. Az oklevélmelléklet részletesen ismerteti az adott képzésbe való belépési követelményeket, az elvégzett kurzusokat, a megszerzett készségeket, kompetenciákat és vizsgaeredményeket, valamint bemutatja a kibocsátó ország felsőoktatási rendszerét.

A felsőoktatási, szakképző és más oktatási intézményeken és állami hivatalokon kívül a hiteles fordítások készítése során van még szerepe annak, hogy létezik-e harmonizált terminológiai szójegyzék vagy adatbázis az oktatásterminológia témájában, amelynek alapján a fordítások egységes terminológia alapján készülhetnének. Az oklevelek idegen nyelvről magyar nyelvre történő hiteles fordítását az OFFI Zrt. végezheti Magyarországon,[13] munkatársaik a hiteles fordításról írott tanulmányukban az oktatásterminológiát hozzák példaként a fordítási nehézségekre, pontosabban a terminológiai munkafolyamat időigényességére:

> Az oktatás területe pedig azzal együtt, hogy a harmonizáció iránti igény már évtizedekben mérhető múltra tekint vissza, a számos országspecifikus fogalom miatt továbbra is számtalan kihívást tartogat a nyelvi szakértők számára. Gondoljunk csak a legismertebb egységesítésre és harmonizálásra kidolgozott területekre, mint a közismert nevén bolognai folyamatnak nevezett kezdeményezés a felsőoktatás területén vagy legalább ennyire köztudott a nyelvismeret szintjeinek egységesítése (lásd Közös Európai Referenciakeret), amelyek valóban megkönnyítették a beazonosítást és az egységes használatot. Ezzel ellentétben az egy-egy országhoz, nemzeti oktatási rendszerhez kötődő fogalmak – például az egyedi érdemjegyek, iskolatípusok, bizonyít-

[11] *Europass.* https://europass.hu/ (Letöltés: 2025. február 16.)

[12] http://www.nefmi.gov.hu/oklevelmelleklet/2006-marcius-1-jetol (Archív oldal, letöltés: 2025. február 16.)

[13] „A jogszabályi előírás értelmében az OFFI Zrt. jogosult az idegen nyelvű dokumentumokról hiteles másolat készítésére"; „Fontos tudnia, hogy hiteles fordítást Magyarországon – amennyiben a jogszabály másként nem rendelkezik – kizárólag az Országos Fordító és Fordításhitelesítő Iroda Zrt. (OFFI) készíthet!" OFFI Zrt. (Országos Fordító és Fordításhitelesítő Iroda). https://www.offi.hu/hiteles-forditas/hiteles-forditas (Letöltés: 2025. február 16.)

ványok és oklevelek, a doktori fokozatok odaítélésének különböző feltételei és az oktatók egyetemi fokozatainak megnevezése – továbbra is megnehezítik a szakfordítók munkáját.[14]

A tanulmány szerzői azt tanácsolják, hogy a fordítók keressenek megbízható forrásból leírást vagy definíciót, például olyat, amely hazai vagy nemzetközi szervezetek honlapjain található meg, vagy pedig konzultáljanak a MEIK munkatársaival. Ahogy azonban azt az alábbiakban ismertetjük, ez a szervezet sem használ terminológiai szójegyzéket vagy adatbázist a mindennapi munkája során.

Terminológiai szójegyzékek, szótárak, adatbázisok az oktatás területén

Mivel az oktatás és az oktatásszervezés szabványosítása szükségessé teszi a terminológia egységesítését, szabványosítását is, azt feltételezhetnénk, hogy – legalábbis a bolognai folyamathoz csatlakozó országok esetében – ez a terminológiai szabványosítás teljes egészében megtörtént, és elérhetők olyan nemzetközi, európai, illetve nemzeti adatbázisok, amelyek az Európai Unió hivatalos nyelvein tartalmazzák ezt a felsőoktatási terminológiát. Meglepő módon azonban nem sikerült ilyen érvényes terminológiai adatbázist vagy adatbázisokat találnunk.

A mindennapi munkánk során az a tapasztalatunk, hogy az egyes magyarországi egyetemek kidolgoztak a maguk számára kétnyelvű (általában magyar–angol) szójegyzékeket, és azokat használják a mindennapi munka során. Például a munkahelyünk, a KRE is kiadott belső használatra ilyen kétnyelvű oktatásmenedzsment-terminológiai szójegyzéket; más egyetemek a honlapjukon nyilvánosan elérhető formában tettek közzé ilyen kétnyelvű szójegyzéket, például az ELTE-nek is van saját, angol–magyar oktatásterminológiai glosszáriuma.[15]

A Bologna-rendszer magyarországi bevezetését követően, 2009-ben, amikor az első kétnyelvű diplomákat kezdték az egyetemek kiállítani, kiderült, hogy a magyar nyelvű diplomák angol nyelvű fordításai sokszor hibásak, vagy egyszerűen csak eltérnek egymástól.[16] A negatív sajtóvisszhangot tapasztalva, ekkor

[14] Tamás Dóra Mária – Polácska Edina – Klenk Márk: A hiteles fordítás terminológiai támogatásának lehetőségei, in Szoták Szilvia (szerk.): *A hiteles fordítás mint közfeladat,* Budapest, OFFI Zrt., 2020, 121.

[15] *Hungarian–English glossary of academic terms,* 2003, (compiled by Ádám Nádasdy). http://seas.elte.hu/w/glossary (Letöltés: 2025. február 16.)

[16] Lásd pl. Joób Sándor: Helyesírási hibák kerültek az új diplomákba, *Index,* 2009. július 8. https://index.hu/belfold/2009/07/08/diploma/ (Letöltés: 2025. február 16.)

kezdtek az egyes egyetemek belső szójegyzékeket készíteni a diplomák szövegének angol nyelvű egységesítése céljából.

Ahogy az előző alfejezetben már említettük, a diplomák mellé oklevélmellékletet is kiadhatnak az egyetemek angol nyelven. 1994 óta létezik az EU-ban az oklevélmelléklet (Diploma Supplement, DS) ma is használt egységes, angol nyelvű változata, amely a tanulmányi kötelezettségek legfontosabb adatairól és a tanulmányi eredményekről nyújt tájékoztatást. Ezt 2006-tól minden magyar egyetem kiadhatja a diák kérésére angol nyelven is.

A magyarországi Diploma Supplement kiadásáról, a vonatkozó jogszabályokról a Nemzeti Erőforrás Minisztériumban kiadott, „A 2004. március 22-én kelt 11.599/2004. számú körlevél”[17] adott részletes tájékoztatást. Ennek a körlevélnek öt melléklete van, ezek közül három a felsőoktatásban használt fogalmak magyar és angol nyelvű szójegyzéke, vagyis ebben találjuk az oktatási terminológiát (ezzel részletesen egy későbbi alfejezetben foglalkozunk).

Létezik továbbá egy részletes kézikönyv, amely a korábbi oktatási minisztérium honlapjáról tölthető le,[18] de magán a dokumentumon sem a szerző, sem a kiadó nincs feltüntetve, és dátum sincs rajta (a file címéből következtethetünk arra, hogy 2003. májusi). A bevezetésben meghatározzák a célcsoportot: „Az oklevélmelléklet kézikönyv olyan intézmények számára készült, melyek az eredeti oklevél mellé mellékletet szándékoznak kiadni.” Felsőoktatási intézményeken túl tehát egyéb képzőintézményeknek és szakmai testületeknek is szüksége lehet rá, valamint hasznos lehet azok számára is, akik külföldi végzettséget igazoló okmányokat bírálnak el. Ezt úgy értelmezzük, hogy a kézikönyvet a teljes magyar felsőoktatásnak és a képzőrendszernek szánták. Az oktatási minisztérium 2004-ben levélben[19] tájékoztatta is a felsőoktatási intézményeket a kézikönyv elérhetőségéről, valamint az oklevélmelléklet kiállításának részleteiről.

A kézikönyv szerzői nyilvánvalóan tisztában voltak a pontos kifejezések használatának jelentőségével, hiszen a negyedik fejezetben szerepel egy angol–magyar kétnyelvű szójegyzék és az ott felsorolt 33 ekvivalenspár magyarázata. Ennek létjogosultságát is megfogalmazták: „Fontosnak tartottuk ezt is elkészíteni, mivel a képesítések továbbtanulás, illetve a szakma gyakorlásának céljából történő elismerésének területén gyakran előfordulnak a fogalmak tisztázatlan-

[17] „A 2004. március 22-én kelt 11.599/2004. számú körlevél”, Nemzeti Erőforrás Minisztérium. http://www.nefmi.gov.hu/felsooktatas/dokumentumok/2004-marcius-22-en-kelt (Archív oldal, letöltés: 2025. február 16.)

[18] Oklevélmelléklet kézikönyv. http://www.okm.gov.hu/letolt/nemzet/diploma_supplement_20030522.pdf (Archív oldal, letöltés: 2025. február 16.)

[19] http://www.nefmi.gov.hu/letolt/ds/level_az_oklevelmellekletrol_az_intezmenyeknek_20041206_3_szamu_melleklet.pdf (Archív oldal, letöltés: 2025. február 16.)

ságából származó tévedések." A felhasznált forrást is megjelölték: „A szójegyzék részben az 1997-ben Lisszabonban elfogadott »Egyezmény a felsőoktatási képesítések elismeréséről az Európai Régióban« alapján és azzal teljes összhangban készült." Értékelésünk szerint ez egy fontos lépés az EU-s és a magyar felsőoktatási terminológia összehangolása felé.

Ezzel szemben a dokumentumot nehéz megtalálni az interneten (a kiadó minisztérium is megszűnt, illetve átalakult már), és nincs tudomásunk arról, hogy bármikor is frissítették volna az elmúlt több mint két évtizedben.

Ez nagyon sajnálatos, mert a kézikönyv öt fejezete részletesen ismerteti az oklevélmellékletekkel kapcsolatos tudnivalókat, a formai és tartalmi követelményeket, valamint öt mintát is közöl EU-s tagállamokban (Magyarország, Anglia, Belgium [Flandria], Franciaország és Lettország) kiadott diplomákról és azok angol nyelvű oklevélmellékletéről (kivétel a francia oklevél, amelynek a melléklete is francia nyelvű). Mivel ez a kiválasztás esetlegesnek tűnik, és arról sem esik szó, hogy miért pont ezek az országok és nyelvek kerültek be ebbe a kézikönyvbe, feltételezzük, hogy később bővíteni szándékozták a többi EU-s ország diplomáival, ami valamilyen okból nem következett be.

A továbbiakban kifejezetten csak olyan szótárakat, szójegyzékeket gyűjtöttünk össze, amelyek az oktatás terminológiáját tartalmazzák, nem vizsgáltuk nagyobb szótárak és enciklopédiák szócikkeit.

Magyarországon készült oktatásterminológiai szótárak

A felsőoktatásban gyakran használt kifejezések angol megfeleltetése

A korábbi Nemzeti Erőforrás Minisztérium (már archivált) oldalán találtunk egy szójegyzéket[20] 2005-ből, az Oklevélmelléklet (Diploma Supplement) kiadásához. Ez az alábbi tematikus fejezetekből áll: szervezeti kifejezések; vezetői funkciók, beosztások; a képzéssel kapcsolatos kifejezések; értékelések, osztályzatok; címek, fokozatok; személynevek írása (pl. tudományos fokozattal rendelkező házas nők nevének írásmódja).[21]

Ugyanezen az archivált weboldalon találunk további fontos szólistákat 2004–2005-ből:

[20] Nemzeti Erőforrás Minisztérium: 2005. *A felsőoktatásban gyakran használt kifejezések angol megfeleltetése.* http://www.nefmi.gov.hu/felsooktatas/dokumentumok/felsooktatasban-gyakran (Archív oldal, letöltés: 2025. február 16.)

[21] Kétoldalas minta található az Europass oklevélmelléklet főbb pontjairól a Magyarországon beszélt kisebbségi nyelvek némelyikén (horvát, német, román, szerb és szlovén).

- A magyar felsőoktatás szerkezetének leírása magyarul és angolul – folyó szöveg.
- A magyar felsőoktatásban oktatott egyetemi szintű szakok listája magyarul és angolul – lista.
- A magyar felsőoktatásban oktatott főiskolai szintű szakok listája magyarul és angolul – lista.
- Hitéleti szakok listája magyarul és angolul – lista.
- A Magyarországon kiadandó oklevélmelléklet mintája (PDF).
- A magyar felsőoktatás rövid leírása magyarul és angolul.
- A magyar felsőoktatásban oktatott egyetemi szakok magyar és angol nyelvű listája.
- A magyar felsőoktatásban oktatott főiskolai szakok magyar és angol nyelvű listája.
- A magyar felsőoktatásban használt fogalmak magyar és angol nyelvű szószedete.

A listák közül csak egyet frissítettek, 2007-ben. A többit azóta nem módosították, pedig az elmúlt évtizedben jelentős változások történtek a magyar oktatási rendszerben: például többször módosították a felsőoktatási törvényt, és megváltozott az a kritérium, amely meghatározza a különbséget az egyetemi (vagy egyetemi szintű) és a főiskolai (vagy főiskolai szintű) oktatás között.

Mivel ezek az információk már több mint egy évtizeddel ezelőtti archív oldalról származnak, 2018-ban, amikor az oktatásterminológiával kapcsolatos vizsgálatokat kezdtük, megkérdeztük az Oktatási Hivatal Magyar Ekvivalencia és Információs Központját, hogy:

- A munkájukhoz használnak-e bármilyen adatbázist vagy szótárt, amely az oktatás és oktatásszervezés terminológiáját tartalmazza?
- Amennyiben igen, ezek nyilvánosan elérhető adatbázisok/szótárak-e, vagy belső listákat használnak?
- Kik készítették ezeket a listákat, és kik hagyták jóvá?
- A MEIK által használt „hivatalos" terminológiai lista elérhető-e külső intézmények, pl. egyetemek számára is?

A MEIK főosztályvezetőjétől az alábbi választ kaptuk 2018 májusában: „Kérdésére válaszolva szeretném tájékoztatni, hogy munkánk során nem használunk sem olyan adatbázist vagy szótárt, amely az oktatás és az oktatásszervezés terminológiáját tartalmazza, sem »hivatalos« terminológiai listát."

Hungarian–English glossary of academic terms; magyar–angol egyetemi szakkifejezések glosszáriuma[22]

A lista 2003 óta elérhető az ELTE honlapján, azóta nem frissítették. Készítésének célját a bevezetésben fogalmazza meg a szerkesztő: „Glosszáriumunk célja, hogy az ELTE diákjai, tanárai és hivatalnokai (különösen a bölcsészkariak) az egyetemi szakkifejezéseket egyöntetűen alkalmazzák angol nyelvű levelezésükben, kiadványaikban és fordításaikban."[23]

Ez a lista több mint 250, a magyar egyetemi oktatásban használt terminust tartalmaz azok angol nyelvű megfelelőjével. Az összeállító – az ELTE neves nyelvésze, fordítója és tanára, Nádasdy Ádám – kifejezetten a brit angol változatot részesítette előnyben. A listára valószínűleg azért volt szükség, mert hiányzik a nemzeti szintű szabványosítás.

Magyar–angol szakszótár[24]

A szótár kiadója az Oktatásfejlesztési Observatory Központ (Budapesti Corvinus Egyetem), melynek a weboldalán volt található.

A megnevezése szerint szakszótár, de valójában körülbelül 170 címszót tartalmazó kétnyelvű glosszárium. Nincs információ az oldalon arról, hogy ki, mikor, hogyan készítette, mi volt a forrása stb. Magáról a központról a bemutatkozó részben ennyit ír az oldal: „Az Oktatásfejlesztési Observatory Központ a Budapesti Corvinus Egyetemen működik az oktatás – ezen belül kitüntetetten a szakképzés és felnőttképzés – fejlesztését szolgáló kutató, információgyűjtő, elemző, fejlesztő és kapcsolatépítő tevékenységet folytató műhelyként."

[22] *Hungarian–English glossary of academic terms,* 2003, (compiled by Ádám Nádasdy). http://seas.elte.hu/w/glossary (Letöltés: 2025. február 16.)

[23] Uo.

[24] *Magyar–angol szakszótár,* Oktatásfejlesztési Observatory Központ. http://observatory.org.hu/observatory.org.hu/informaciotar/magyar-angol-szakszotar/index.html (Archív oldal, letöltés: 2020. október 3.)

Angol–magyar Gyógypedagógiai és Fogyatékosságtudományi Szószedet[25]

A szószedet a gyógypedagógia és annak társtudományainak szakkifejezéseit tartalmazza angol és magyar nyelven. Sok bejegyzésben találunk magyar nyelvű magyarázatot, ami sokféle információ lehet: definíció, használati útmutató, stílusérték stb., ennek köszönhetően értelmező szótárként is használható. A weboldalon kereső segíti a tájékozódást, ami az angol és magyar címszavakban, valamint a magyarázatokban is keres. A 3800 bejegyzést tartalmazó szótárt Excel-táblázat formájában le is tölthetjük, így a tartalma szabadon felhasználható. A Kezdőlap szerint a szótár célközönsége a nemzetközi szakirodalomból tájékozódó hallgatók és gyógypedagógusok, az angolul publikáló szakemberek, kutatók, doktoranduszok, valamint az ELTE Bárczi Gusztáv Gyógypedagógiai Karán angol szaknyelvet oktatók és hallgatóik, illetve idegen nyelvű képzést indító oktatók. A szószedetben lefedett szakirányok igazodnak a kar képzési kínálatához, és a legtöbb szakkifejezés esetében jelölve van, hogy melyik doménbe tartozik. A szószedet nyelvtani és kiejtési információt nem tartalmaz. A szószedet kifejezetten emberi és nem gépi felhasználásra készült: egy bejegyzés gyakran több angol és/vagy magyar szakkifejezést tartalmaz, azaz nem érvényesül benne a terminusautonómia elve, és fordítástámogató eszközbe való importálás előtt némi átdolgozást igényel.

A Szabó T. Attila Nyelvi Intézet (Kolozsvár) magyar és román nyelvpárú szótárai

Román–magyar oktatásterminológiai szótár[26]

A szótár a nyelvészeti kutatóállomásként működő Szabó T. Attila Nyelvi Intézetben (Kolozsvár) készült 2004 és 2009 között. A szótár célja az oktatás terminológiájának egységesítése elsősorban a romániai magyar nyelvhasználat keretein belül. Nyelvi forrásai között a szak- és értelmező szótárak mellett szerepelnek az oktatást és oktatási intézményrendszert szabályozó romániai és magyarországi törvények, román nyelvű pedagógiai szaklapok és internetes

[25] ELTE Bárczi Gusztáv Gyógypedagógiai Kar: *Angol–magyar Gyógypedagógiai és Fogyatékosságtudományi Szószedet,* É.n. https://szotar.barczi.elte.hu/szotar.html (Letöltés: 2025. július 3.)

[26] Benő Attila – Fazakas Emese – Sárosi-Mardírosz Krisztina (szerk.): *Román–magyar oktatásterminológiai szótár (Dicționar român–maghiar de terminologie didactică),* Sepsiszentgyörgy, Anyanyelvápolók Erdélyi Szövetsége, 2009[2].

nyelvi anyagok. A szótár címszavai között nemcsak oktatással kapcsolatos köznevek, hanem tulajdonnevek (elsősorban intézménynevek) is szerepelnek: általános iskolák, gimnáziumok (minden romániai magyar tannyelvű és magyar tagozatú középiskola román és magyar neve megyék szerinti bontásban, azaz minden olyan középiskola neve, amelyben magyar nyelven vagy magyar nyelven is folyik tanítás), főiskolák és egyetemek nevei.

A szótár három részből áll: az első rész 2300 szócikket tartalmaz; a második rész felsorolja a román nyelven elérhető oktatási programokat, szakirányokat és szakokat a magyar megfelelővel; a harmadik rész pedig tulajdonneveket tartalmaz. A tulajdonneveket (például a magyar nyelvű általános iskolák, szakiskolák, középiskolák megye szerinti nevét, az egyetemek és főiskolák, valamint a pedagógiai intézmények és szervezetek, a különböző karok és tanszékek magyar neveit) azért volt fontos összegyűjteni, hogy a romániai magyar sajtó tudja, hogyan kell hivatkozni ezekre az intézményekre magyar nyelven, mert hivatalos nevük az állam nyelvén, azaz románul szerepel. Ez nagyon hasznos a közéletben, hiszen így az újságíróknak és a közéleti személyiségeknek rendelkezésükre áll az intézmények nevének magyar változata, ezáltal egységesen és érthető, beazonosítható módon hivatkozhatnak rájuk.

A szótári megastruktúra a következő: Előszó, Útmutató a szótár használatához című rövid fejezet, Rövidítések jegyzéke, Felhasznált szakirodalom.

Mivel az oktatás sok más diszciplínával határos terület, ezért a pszichológia, társadalom- és természettudományok, a jogi és közigazgatási szaknyelv bizonyos terminusai és jelentéseik is bekerültek a szótárba.

A szótári mikrostruktúrát, a szótár szerkezetét a szótárból vett példák alapján mutatjuk be az alábbiakban:

A kiemelt román címszót a magyar nyelvű ekvivalens vagy értelmezés követi:

activiza tevékenységre késztet, ösztönöz, aktivizál

Amennyiben egy szó több jelentésben is használatos, a jelentéseket arab számokkal különböztetik meg:

acreditare 1. akkreditálás, hivatalos elismerés; **2.** (hivatalos) meghatalmazás, felhatalmazás

A szószerkezetek sorrendje a következő: elöl szerepelnek betűrendben azok, amelyeknek első tagja a címszó, és ezeket követik szintén betűrendben azok, amelyekben a címszó nem első tagként szerepel:

participare részvétel; **~ colectivă** közös részvétel; **certificat de ~** résztvevői bizonyítvány

Az összetett szavak ugyanilyen elv szerint épülnek be a címszóba:

pedagog 1. pedagógus, nevelő; **2.** felügyelő, nevelő (kollégiumban); **~ școlar** nevelő; **~ de recuperare** gyógypedagógus; **psiho~** gyógypedagógus

Amennyiben ugyanannak a szónak több szófaji értéke van, akkor ezt a szófaji rövidítéssel jelezték (a rövidítések jegyzéke a 15. oldalon található), római számokkal elkülönítve az egyes szófaji értékekhez kapcsolódó adatokat:

absurd I. *mn* képtelen, lehetetlen. – **II.** *fn* képtelenség, lehetetlenség, abszurdum

Magyar–román oktatásterminológiai szótár[27]

A szótári munkálatokat Fazakas Emese és Tódor Erika végezte Péntek János és Benő Attila irányításával, szintén a Szabó T. Attila Nyelvi Intézet keretei között. Ez a magyar–román szótár nem az első kötet „megfordítása", hanem új címszójegyzéket készítettek úgy, hogy több, Magyarországon megjelent szótárt, lexikont, pedagógiai vonatkozású szakmunkát is felhasználtak hozzá. Nehézséget okozott azonban a szerkesztőknek a megfelelő román nyelvű terminológia megtalálása, mert mindkét oktatási rendszer folyamatosan változik, és vannak olyan jellemzők, amelyek csak az egyik érintett országban léteznek, ennek megfelelően a nevük is csak az egyik nyelven adott (vagyis a másik országban reáliának számítanak). A szótárban szerepelnek a standard magyar terminusváltozatok és a romániai magyar nyelvváltozatban meghonosodott kifejezések is. A szaknyelvi jelentések mellett valamennyi szócikk közli a leggyakoribb köznyelvi jelentéseket is.

A szótár 800 szócikket tartalmaz 440 oldalon; a szócikkek struktúrája megegyezik az előző, román–magyar nyelvpárú kötetével, de nézzük azért meg példaként az 'oktatás' szócikket:

oktatás 1. instuire, instrucție, învățare, predare; 2. lecție, curs; ~ *funkciói* funcțiile procesului de instruire; ~ *nyelve* limba de predare; ~ *szervezeti kerete* cadrul orga-

[27] Fazakas Emese – Tódor Emese Mária: *Magyar–román oktatásterminológiai szótár*, Sepsiszentgyörgy, Anyanyelvápolók Erdélyi Szövetsége, 2015.

nizatoric al instrucției; ~ *tartalma* conținutul învățământului; *programozott* ~ instruire programată; *számítógépes* ~ instruire asistată de calculator

UNESCO kiadványok

Az oktatás különböző témáiról szóló, többnyelvű UNESCO-sorozat köteteinek megjelentetését 1973-ban kezdték el. Néhány közülük PDF-ben, szkennelt példányként elérhető a weben:

Terminology of special education[28]

Ez a szójegyzék 184 terminust tartalmaz angol, francia, spanyol, orosz nyelveken, az UNESCO eredeti hivatalos nyelvein; 1977-ben, majd 1983-ban adták ki.

Nézzünk egy példát a szócikkek felépítésére:

special education
Def.: special education is a form of education provided for those who are not achieving or are unlikely to achieve through ordinary educational provision
Subtopics:
prevention and identification
handicaps
handicapped individuals and professional staff, support staff
schools, classes and other special provisions
methods
materials, teaching aims, education material, mechanical aids

Terminology of technical and vocational education[29]

A szójegyzék 124 terminus tartalmaz arab, angol, francia, orosz és spanyol nyelven; 1978-ban, majd a javított kiadását 1984-ben adták ki. A szótár (a makrostruktúra) az alábbi felépítést mutatja:

[28] *Terminology of special education,* Paris, UNESCO, 1977[1], 1983[2].
[29] *Terminology of technical and vocational education,* Paris, UNESCO, 1978[1], 1984[2].

I. General terms relating to education.
II. Terms relating to systems and structures of education.
III. Terms relating to the content of technical and vocational education.
IV. Terms relating to the teaching and learning process.
V. Terms relating to guidance.
VI. Terms relating to teaching staff, their qualifications and training.
VII. Terms relating to training.
VIII. Terms relating to employment.

Terminology of adult education[30]

Körülbelül 200 terminust tartalmaz nyelvenként, angol, spanyol és francia nyelven, kéthasábos szótári struktúrában, 1979-ben jelent meg.

TVETipedia Glossary[31]

A TVETipedia nevű szójegyzék a műszaki és szakképzés területén általánosan használt kifejezések gyűjteménye angol nyelven. Ez egy több száz terminust tartalmazó terminológiai adatbázis, amely oktatási terminusokról definíciókat és háttérinformációkat nyújt megbízható forrásokra támaszkodva.

A készítője és fenntartója az UNESCO-UNEVOC International Centre for Technical and Vocational Education and Training (TVET), amely az UNESCO műszaki és szakképzési központja. Fő feladata a tagállamok TVET-rendszerének megerősítése és korszerűsítése.

Nagyon sokrétű, sokféle adatot tartalmaz; nézzük meg ezek közül a 'soft skills' címszóhoz tartozó adatlapot (1. ábra). Látjuk, hogy elsőként a „szülőterminust" adja meg: 'skills', vagyis a címszó hiperonimáját, jobb oldalon a kapcsolódó terminusokat (itt 'hard skills' és 'generic skills') és egyéb információkat találunk. Maga a szócikk magja öt különböző definíciót és a forrásukat tartalmazza.

[30] *Terminology of adult education,* Paris, UNESCO, 1979.
[31] *TVETipedia Glossary.* https://unevoc.unesco.org/home/TVETipedia+Glossary (Letöltés: 2025. február 16.)

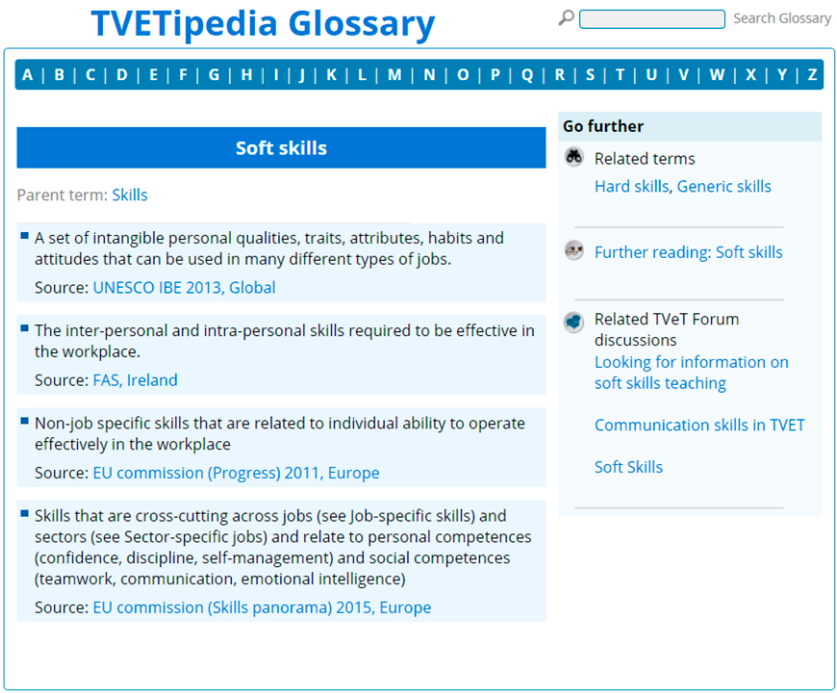

1. ábra. A 'soft skills' szócikk.

Cedefop kiadványok: European Centre for the Development of Vocational Training (Európai Szakképzésfejlesztési Központ)

Quality in education and training[32]

Ez a 2011-ben kiadott szójegyzék 169 terminust tartalmaz angol, francia és német nyelven. A leírásból megtudjuk, hogy ez a szintén a Cedefop által 2003-ban kiadott *Quality in training – La qualité dans la formation* című szótár bővített és frissített verziója.

[32] *Quality in education and training*, Luxembourg, Cedefop, 2011.

Terminology of European Education and Training Policy[33]

A szójegyzék első kiadása 2009-ben, a második 2014-ben, a harmadik 2024-ben jelent meg. Forrásként számos, az oktatással kapcsolatos kiadványt, uniós irányelvet és ajánlásokat sorol fel. Már korábbi kiadásai is léteztek: a 2004-ben és a 2008-ban megjelent kiadások adatai megtalálhatók a kötetben.[34] Az első és a második kiadás 130, a harmadik kiadás már 430 címszót tartalmaz. Sajnos magából a szótárból nem derül ki, mi alapján válogatták ki éppen ezeket a szavakat. Az összeállítók ezeket az európai oktatási és képzési politika „kulcsterminusainak" nevezik. A szószedet kétféle formában érhető el: van egy kisebb letölthető és egy teljes online verzió.

A szótár tehát kulcsterminusokat tartalmaz az európai oktatás és képzési politika területéről. A második kiadás letölthető kötete angol, német, spanyol, francia, olasz, lengyel és portugál nyelveken tartalmaz adatokat. A PDF-formátumban letölthető glosszárium címszavai angol nyelvű betűrendben vannak felsorolva. A szótár makrostruktúrája: Tartalomjegyzék, Köszönetnyilvánítás, Bevezetés, Használati útmutató a szójegyzék használatához, Szójegyzék, Az egyes nyelvek (angol, spanyol, német, francia, olasz, lengyel és portugál) ábécé szerinti mutatói. A dokumentum végén a fő referenciákat találjuk.

A szótári mikrostruktúra, vagyis egy szócikk az alábbi szerkezetű:

Term (in English) Definition: gives the meaning of the term;
Comment (optional): illustrates the definition;
Source: indicates the origin of the information;
Translation of the above elements in the other six
languages, in the order indicated below:
ES .....
DE .....
FR .....
IT .....

[33] Cedefop: *Terminology of European Education and Training Policy*, Luxembourg, Publications Office of the European Union, 2009[1]. http://www.cedefop.europa.eu/en/publications-and-resources/publications/4064 (Letöltés: 2018. május 3.) Cedefop: *Terminology of European Education and Training Policy*, Luxembourg, Publications Office of the European Union, 2014[2]. https://www.cedefop.europa.eu/en/publications-and-resources/publications/4117 (Letöltés: 2020. október 2.) Cedefop: *Terminology of European education and training policy: a selection of 430 terms*, Cedefop reference series, Luxembourg, Publications Office of the European Union, 2024[3].

[34] Philippe Tissot: *Terminology of vocational training policy – A multilingual glossary for an enlarged Europe*, 2004; Cedefop: *Terminology of European education and training policy – A selection of 100 key terms*, 2008. Mindkettőt a Publications Office tette közzé Luxembourgban.

PL .....
PT .....

peer review In education and training, evaluation, by one or more colleague(s), of a learning activity or of its management, for formative or summative purposes.

Source: Cedefop.

Related term(s): benchlearning, evaluation of education and training, formative assessment / formative evaluation, peer learning, summative assessment / summative evaluation

DE **Begutachtung durch Kollegen / kollegiale Bewertung / Peer-Review**

In der Bildung und Ausbildung, Evaluierung einer Maßnahme bzw. Der Art und Weise, wie sie durchgeführt wurde, durch einen oder mehrere Kollegen, zu formativen oder summativen Zwecken.

Quelle: Cedefop.

Verwandte(r) Begriff(e): Evaluierung von Bildung und Ausbildung, formative Evaluierung, Lernen durch Leistungsvergleiche, Peer-Lernen / kollegiales Lernen, summative Evaluierung

FR **évaluation par les pairs / évaluation collégiale**

Dans l'enseignement et la formation, évaluation, par un ou plusieurs collègue(s), d'une activité d'enseignement ou de formation, ou de sa gestion, dans une perspective formative ou sommative.

Source: Cedefop.

Terme(s) lié(s): apprentissage comparatif / apprentissage par échange d'expérience, apprentissage par les pairs, évaluation de l'enseignement et de la formation, évaluation formative, évaluation sommative

ES **evaluación por pares / revisión por pares**

IT **valutazione inter pares / revisione tra pari / revisione paritaria**

PT **avaliação pelos pares**

2. ábra. A 'peer review' szócikk.

Minden egyes szócikk le van fordítva a többi nyelvre is, tehát nemcsak az ekvivalensek, hanem a definíció és a megjegyzések is.

Ugyanennek a szótárnak az online verziója több nyelvet tartalmaz, de ezek egyenetlenül vannak kitöltve adatokkal. Összesen 17 nyelv van benne: angol, spanyol, német, francia, olasz, portugál, görög, horvát, izlandi, litván, norvég, finn, szlovák, szlovén, svéd, török, román. A legördülő menü tartalmazza a magyar nyelv nyelvkódját, de nincs magyar nyelvű tartalom.

Az oldalak szélén megjelenik az angol ábécé, és ha rákattintunk egy betűre, azzal „lapozunk" a szótárban. A harmadik kiadásban már csak hat nyelv jelenik meg: angol, német, francia, spanyol olasz, portugál; a definíciók pedig csak az első három nyelven vannak megadva. A második kiadáshoz képest a harmadikban valóban jelentős a címszavak bővülése, pl. a „P" betűnél az előző kiadásban négy, a legújabb kiadásban huszonkilenc címszó szerepel. Nézzük példaként a *peer review* szócikk mikrostruktúráját (2. ábra).

Összefoglalás

Ebben a tanulmányban azokat a nyelvi-terminológiai forrásokat derítettük fel, amelyek tartalmaznak oktatásterminológiai adatokat. Először bemutattuk azokat az európai és magyar szervezeteket, amelyek az oktatási terminológiához kapcsolható feladatokkal is rendelkeznek, külön kiemelve a Magyar Ekvivalencia és Információs Központ (MEIK) feladatkörét. Majd sorra vettük és elemeztük azokat a szólistákat, szótárakat és adatbázisokat, amelyeket az UNESCO és az Európai Unió weboldalain találtunk, valamint azokat, amelyek magyar nyelvű terminológiát tartalmaznak (online és offline formában egyaránt). Úgy gondoljuk, hogy a felsőoktatás oktatási terminológiáját érdemes volna egy többnyelvű oktatásterminológiai adatbázisban összegyűjteni. Egy ilyen adatbázis tervét és az elkészítésének munkatervét egy másik írásunkban tettük közzé.[35] Egy ilyen adatbázis az oktatási rendszerrel és végzettségekkel kapcsolatos hivatalos fordítások készítését és egységességét is segíthetné.[36]

Megállapítottuk, hogy az oktatásterminológia terminusait magyar nyelven kizárólag a magyar vonatkozású glosszáriumok és szótárak tartalmazzák, konk-

[35] Eszter B. Papp – Ágota Fóris: Planning a multilingual database of higher education terminology, *Rasprave: Časopis Instituta za hrvatski jezik i jezikoslovlje,* vol. 44, 2018/2, 595–610.

[36] A tanulmányunk megjelenése óta 2023-ban elindult a Magyar Terminológiastratégia projekt Oktatásterminológiai alprojektje, amelynek célja egy soknyelvű oktatásterminológiai adatbázis létrehozása, lásd Szoták Szilvia – Tamás Dóra Mária: Egy készülő oktatásterminológiai adatbázis módszertani elvei, in Bauko János – Presinszky Károly (szerk.): *Egyszerű és szervezett nyelvi menedzselés kétnyelvű környezetben,* Nyitra–Törökbálint, Nyitrai Konstantin Filozófus Egyetem Közép-európai Tanulmányok Kar, 2024, 7–26.

rétan az oklevélmelléklet kézikönyv egyik alfejezete, a Nefmi, az ELTE, a Corvinus Egyetem online szólistái, valamint a Szabó T. Attila Nyelvi Intézet (Kolozsvár) magyar és román nyelvpárú szótárai. Jelenleg az egyetemek ezeket, valamint belső glosszáriumokat használnak; meglepetésünkre az Oktatási Hivatal nem használ sem saját terminológiai adatbázist vagy glosszáriumot, sem egyéb forrásokat. Az oklevélmellékletek mintáit az Europass weboldaláról lehet letölteni.[37]

Irodalom

B. Papp, Eszter – Fóris, Ágota: Planning a multilingual database of higher education terminology, *Rasprave: Časopis Instituta za hrvatski jezik i jezikoslovlje,* vol. 44, 2018/2, 595–610. https://doi.org/10.31724/rihjj.44.2.18

Benő Attila – Péntek János: A terminológiastratégia szintjei és feltételei Erdélyben, in Fóris Ágota – Bölcskei Andrea (szerk.): *Terminológiastratégiai kihívások a magyar nyelvterületen,* Budapest, L'Harmattan – OFFI Zrt., 2019, 59–72. https://www.offi.hu/offi-akademia/kiadvanyok/terminologiastrategiai-kihivasok-a-magyar-nyelvteruleten

Fóris Ágota: A magyar terminológiastratégia megvalósításának perspektívái, *Hungarológiai Évkönyv,* 25. évf., 2024/1, 78–86.

Fóris Ágota – B. Papp Eszter: A felsőoktatás terminológiája – referenciaművek és adatbázisok, *Hungarológiai Évkönyv,* 21. évf., 2020/1, 67–78.

Fóris Ágota – Bölcskei Andrea: Ajánlások a magyar terminológiastratégiához, in Fóris Ágota – Bölcskei Andrea (szerk.): *Terminológiastratégiai kihívások a magyar nyelvterületen,* Budapest, L'Harmattan – OFFI Zrt., 2019, 140–164. https://www.offi.hu/offi-akademia/kiadvanyok/terminologiastrategiai-kihivasok-a-magyar-nyelvteruleten

Fóris Ágota – Somogyi Zoltán: A magyar terminológiastratégia megvalósítása. A szoftveres keretrendszer kiválasztásának szempontjai a Magyar Nemzeti Terminológiai Adatbázis tervezése során, *Glossa Iuridica,* 11. évf., 2024/1–2, 277–297. https://doi.org/1055194/GI.2024.1-2.15

Fóris Ágota – Somogyi Zoltán – B. Papp Eszter: Magyar Nemzeti Terminológiai Adatbázis tervezése. Általános kérdések, *Alkalmazott Nyelvtudomány,* XXIV. évf., 2024/2, 21–41. http://dx.doi.org/10.18460/ANY.2024.2.002

Szoták Szilvia – Tamás Dóra Mária: Egy készülő oktatásterminológiai adatbázis módszertani elvei, in Bauko János – Presinszky Károly (szerk.): *Egyszerű és szervezett nyelvi menedzselés kétnyelvű környezetben,* Nyitra–Törökbálint, Nyitrai Konstantin Filozófus Egyetem Közép-európai Tanulmányok Kar, 2024, 7–26.

[37] A többnyelvű adatbázisban tervezett más (közép-európai) nyelvek esetlegesen már létező oktatásterminológiai szótárairól nem gyűjtöttünk adatokat.

Szűcs Tibor: Hungarológia, in *Révai Új Lexikona,* Szekszárd, Babits, 2002/X, 257–261.

Szűcs Tibor: Nyelv és kultúra egységében, *Hungarológiai Évkönyv,* 20. évf., 2019/1, 11–13.

Tamás Dóra Mária: A terminológiai adatbázisok mint a terminológiastratégia eszközei, in Fóris Ágota – Bölcskei Andrea (szerk.): *Terminológiastratégiai kihívások a magyar nyelvterületen,* Budapest, L'Harmattan – OFFI Zrt., 2019, 105–119. https://www.offi.hu/offi-akademia/kiadvanyok/terminologiastrategiai-kihivasok-a-magyar-nyelvteruleten

Tamás Dóra Mária – Polácska Edina – Klenk Márk: A hiteles fordítás terminológiai támogatásának lehetőségei, in Szoták Szilvia (szerk.): *A hiteles fordítás mint közfeladat,* Budapest, OFFI Zrt., 2020, 113–128.

Források

„A 2004. március 22-én kelt 11.599/2004. számú körlevél", Nemzeti Erőforrás Minisztérium. http://www.nefmi.gov.hu/felsooktatas/dokumentumok/2004-marcius-22-en-kelt (archív oldal)

Benő Attila – Fazakas Emese – Sárosi-Mardírosz Krisztina (szerk.): *Román–magyar oktatásterminológiai szótár (Dicționar român–maghiar de terminologie didactică),* Sepsiszentgyörgy, Anyanyelvápolók Erdélyi Szövetsége, 2009.

Cedefop: *Terminology of European education and training policy – A selection of 100 key terms,* Luxembourg, Publications Office of the European Union, 2008.

Cedefop: *Terminology of European Education and Training Policy*, (1st ed.), Luxembourg, Publications Office of the European Union, 2009. http://www.cedefop.europa.eu/en/publications-and-resources/publications/4064

Cedefop: *Terminology of European Education and Training Policy*, (2nd ed.), Luxembourg, Publications Office of the European Union, 2014. https://www.cedefop.europa.eu/en/publications-and-resources/publications/4117

Cedefop: *Terminology of European education and training policy: a selection of 430 terms,* Cedefop reference series, (3rd ed.), Luxembourg, Publications Office of the European Union, 2024. https://data.europa.eu/doi/10.2801/991753

ELTE Bárczi Gusztáv Gyógypedagógiai Kar: *Angol–magyar Gyógypedagógiai és Fogyatékosságtudományi Szószedet,* É.n. https://szotar.barczi.elte.hu/szotar.html

Emberi Erőforrások Minisztériuma. https://2010-2014.kormany.hu/hu/emberi-eroforrasok-miniszteriuma/szervezet (archív oldal)

ENIC-NARIC Network. https://www.enic-naric.net/

Europass. https://europass.hu/

European Higher Education Area and Bologna Process. http://www.ehea.info/

European Higher Education Area and Bologna Process, Hungary. https://ehea.info/page-hungary

Fazakas Emese – Tódor Emese Mária: *Magyar–román oktatásterminológiai szótár,* Sepsiszentgyörgy, Anyanyelvápolók Erdélyi Szövetsége, 2015.

http://www.nefmi.gov.hu/letolt/ds/level_az_oklevelmellekletrol_az_intezmenyeknek_20041206_3_szamu_melleklet.pdf (archív oldal)

http://www.nefmi.gov.hu/oklevelmelleklet/2006-marcius-1-jetol (archív oldal)

Hungarian–English glossary of academic terms, 2003, (Compiled by Ádám Nádasdy). http://seas.elte.hu/w/glossary

Innovációs és Technológiai Minisztérium, Felsőoktatásért, Innovációért és Szakképzésért Felelős Államtitkárság. https://2015-2019.kormany.hu/hu/innovacios-es-technologiai-miniszterium/tudas-es-innovacio-menedzsmentert-felelos-allamtitkarsag (archív oldal)

Joób Sándor: Helyesírási hibák kerültek az új diplomákba, *Index,* 2009. július 8. https://index.hu/belfold/2009/07/08/diploma/

Magyar Ekvivalencia és Információs Központ (MEIK). https://www.oktatas.hu/kepesitesek_elismertetese/meik/feladatkorok_altalanos_ismertetok

Magyar Felsőoktatási Akkreditációs Bizottság (MAB). www.mab.hu

Magyar–angol szakszótár, Oktatásfejlesztési Observatory *Központ*. http://observatory.org.hu/observatory.org.hu/informaciotar/magyar-angol-szakszotar/index.html (archív oldal)

Minden a bolognai folyamatról. https://tka.hu/nemzetkozi/6321/mindent-az-europai-felsooktatasi-tersegrol

Nemzeti Erőforrás Minisztérium 2005. *A felsőoktatásban gyakran használt kifejezések angol megfeleltetése.* http://www.nefmi.gov.hu/felsooktatas/dokumentumok/felsooktatasban-gyakran (archív oldal)

OFFI Zrt. (Országos Fordító és Fordításhitelesítő Iroda). https://www.offi.hu/hiteles-forditas/hiteles-forditas

Oklevélmelléklet kézikönyv. http://www.okm.gov.hu/letolt/nemzet/diploma_supplement_20030522.pdf (Archív oldal)

Quality in education and training, Luxembourg, Cedefop, 2011.

Quality in training – La qualité dans la formation, Luxembourg, Cedefop, 2003.

Terminology of adult education, Paris, UNESCO, 1979.

Terminology of special education, Paris, UNESCO, 1977[1], 1983[2].

Terminology of technical and vocational education, Paris, UNESCO, 1978[1], 1984[2].

The European Association for Quality Assurance in Higher Education. https://www.enqa.eu/

The online glossary, 2014. https://europass.cedefop.europa.eu/education-and-training-glossary

Tissot, Philippe: *Terminology of vocational training policy – A multilingual glossary for an enlarged Europe,* Luxembourg, Publications Office of the European Union, 2004.

TVETipedia Glossary. https://unevoc.unesco.org/home/TVETipedia+Glossary

A MAGYAR NEMZETI TERMINOLÓGIAI ADATBÁZIS TERVEZÉSE

A MAGYAR TERMINOLÓGIASTRATÉGIA MEGVALÓSÍTÁSÁNAK PERSPEKTÍVÁI[1]

Fóris Ágota

Bevezetés

A magyar terminológiastratégia kialakítására vonatkozó általános ajánlások között szerepelt a magyar nemzeti terminológiai adatbázis megtervezése és megépítése.[2] Az előkészítési, tervezési munka az ajánlások megszületése óta is folyt tovább, több kutatócsoport és műhely foglalkozott egyrészt a magyar terminológiastratégia általános kérdéseivel, másrészt egyes tárgykörök (domének) feldolgozásának feladataival, harmadrészt a magyar nemzeti terminológiai adatbázis előkészítésével és tervezésével. Az előzményeket röviden itt ismertetem.

A KRE Terminológiai és Kommunikációs Kutatócsoportja (TERMIK) a közelmúltban többek között a magyar terminológiastratégia általános kérdéseivel, előkészítésével, megalapozásával foglalkozott. 2018-ban indítványozta egy, a nemzetközi útmutatások alapján összehangolt, magyar nemzeti terminológiastratégia előkészítését, ennek eredményeként jelent meg a *Terminológiastratégiai kihívások a magyar nyelvterületen* című tanulmánykötet.[3] Terminológiával, fordítással, dokumentációval és tartalommenedzsmenttel kapcsolatos kutatásokat végzett, illetve a terminológia elveivel és alkalmazásával kapcsolatos publikációkat jelentetett meg; folyamatosan együttműködik a terminológiastratégiai

[1] A tanulmány első megjelenésének adatai: Fóris Ágota: A magyar terminológiastratégia megvalósításának perspektívái, *Hungarológiai Évkönyv,* 25. évf., 2024/1, 78–86; a tanulmány az MTA TMNP2023-1/2023. projektje támogatásával valósult meg, a kézirat 2024 májusában készült.

[2] Fóris Ágota – Bölcskei Andrea: Ajánlások a magyar terminológiastratégiához, in uők (szerk.): *Terminológiastratégiai kihívások a magyar nyelvterületen,* Budapest, L'Harmattan – OFFI Zrt., 2019, 140–164.

[3] Fóris Ágota – Bölcskei Andrea (szerk.): *Terminológiastratégiai kihívások a magyar nyelvterületen,* Budapest, L'Harmattan – OFFI Zrt., 2019. https://www.offi.hu/offi-akademia/kiadvanyok/terminologiastrategiai-kihivasok-a-magyar-nyelvteruleten (Letöltés: 2025. február 12.) Ezeknek az eredményeknek is köszönhetően az Akadémia Magyar Nyelv a Tudományban Elnöki Bizottsága „javasolta egy magyar terminológiai adatbázis és portál létrehozását, kiépítését és fenntartását", lásd *A Magyar Tudományos Akadémia és a magyar nyelv,* É.n., 5–6. https://mta.hu/data/dokumentumok/egyeb_dokumentumok/2024/197_KGY_magyar_nyelv_vedelme_javaslatok.pdf (Letöltés: 2024. július 12.)

kutatásokban és tervezésben más szervezetekkel (többek között az alább felsoroltakkal).

A Nyelvtudományi Kutatóközpontban 2021-ben alakult meg egy terminológiai kutatócsoport. 2021 és 2023 között az „ELKH Kiemelt pályázat SA52/2021: Terminológia" című kutatási projekt keretében létrejött *A magyar terminológiastratégia kialakítása. Zöld könyv* című tanulmánykötet.[4] A terminológiastratégiai témájú zöld könyv tartalmazza a terminológia mint szakpolitikai terület legfontosabb általános és speciális, megoldatlan kérdéseit, rámutat a lehetséges megoldásokra, és kiemelten kezeli a terminológiai adatbázisok kérdéskörét, ezek között is egy nemzeti terminológiai adatbázis létrehozásának fontosságára hívja fel a figyelmet. A kötetben található írások kérdéseket vetnek fel, és rámutatnak a lehetséges megoldásokra, egyúttal segítséget nyújtanak a cselekvési tervek és szakpolitikák megtervezésében és kialakításában.

Az Országos Fordító és Fordításhitelesítő Iroda (OFFI Zrt.) műhelye a jogi dokumentáció fordításával kapcsolatos terminológiastratégiai kérdéseket elemezte, és megoldási mintát mutatott a többnyelvű fordítói terminológiai adatbázisok készítéséhez.[5]

A Károli Gáspár Református Egyetem Állam- és Jogtudományi Karának Lőrincz Lajos Közjogi Kutatóműhelye[6] esetében fontos feladat lehet a kormányzás területeit érintő jogi-közigazgatási terminológiastratégia kialakítása, továbbá a jog egyes tárgyköreiben már használatban levő stratégiák bemutatása, az információk és jó gyakorlatok közzététele, mivel a jogi-közigazgatási terület terminológiai kérdései egyaránt érintik a jogi szakembereket és a laikusokat. Ez a műhely a jogi-közigazgatási szaknyelv kérdéseivel több konferencia keretében foglalkozott, többek között olyan felvetéseket tárgyalt, hogy szükség van-e

[4] Prószéky Gábor (főszerk.) – Fóris Ágota – Bölcskei Andrea – B. Papp Eszter – Lipp Veronika (szerk.): *A magyar terminológiastratégia kialakítása. Zöld könyv,* Budapest, Nyelvtudományi Kutatóközpont, 2023.

[5] 2024-től Magyar Közlönykiadó és Igazságügyi Fordítóközpont Zrt.(MKIFK). Lásd az ehhez kapcsolódó publikációkat, pl. Németh Gabriella: Jogi és közigazgatási terminológiai fejlesztések az állami fordítószolgálatban, in Fóris–Bölcskei (szerk.): *Terminológiastratégiai kihívások a magyar nyelvterületen,* 24–30; Tamás Dóra Mária: *Bevezetés a jogi terminológiába a terminológus szemüvegén át,* Budapest, ELTE Eötvös – OFFI Zrt., 2019². https://www.offi.hu/offi-akademia/kiadvanyok/bevezetes-a-jogi-terminologiaba-a-terminologus-szemuvegen-at (Letöltés: 2025. február 12.) Uő (szerk.): *Terminológiastratégia és jogi alapterminusok holland, orosz, spanyol, portugál nyelven,* Budapest, OFFI Zrt., 2023. https://www.offi.hu/node/288 (Letöltés: 2025. február 12.) Tamás Dóra Mária – Szoták Szilvia (szerk.): *Terminológiastratégia és jogi alapterminusok a szomszédos országok nyelvén,* Budapest, OFFI Zrt., 2021. https://www.offi.hu/offi-akademia/kiadvanyok/terminologiastrategia-es-jogi-alapterminusok-a-szomszedos-orszagok-nyelven (Letöltés: 2025. február 12.)

[6] Lásd Rixer Ádám: A Lőrincz Lajos Közjogi Kutatóműhely, *Pro Publico Bono – Magyar Közigazgatás,* 3. évf., 2016/3, 80–91.

Magyarországon jogi-igazgatási szaknyelvújításra, valamint szükség van-e, és ha igen, milyen módon, jogi-igazgatási terminológiastratégia kialakítására.[7]

A Termini Magyar Nyelvi Kutatóhálózat a Kárpát-medencei magyar nyelvészek kezdeményezésére a magyar nyelv határtalanítási folyamatát menedzseli. Számos köznyelvi és szaknyelvi, ezek között terminológiai kutatás és publikáció, szótárak készítése kapcsolódik a kutatóhálózat tagjainak nevéhez.[8] Jelenleg a terminológiastratégiai projekt oktatásterminológiai szótár alprojektjén dolgoznak.

Számos európai országban építettek már nemzeti terminológiai adatbázist és/vagy terminológiai portált, az ezekről írott tanulmányokra és a munka során szerzett tapasztalatokra, továbbá a terminológiai szabványokra mi is támaszkodunk.[9] A tervezett magyar terminológiai adatbázis bejegyzéseinek struktúrájáról is jelent meg előzetes tanulmány.[10]

Jelen tanulmány célja a magyar nemzeti terminológiastratégia megvalósításának és az ennek részét képező *Magyar Nemzeti Terminológiai Adatbázis* (MaNTA)

[7] Az ehhez kapcsolódó publikációk megjelentek: *Glossa Iuridica,* 1. évf., 2014/1, 2014/2 és 10. évf., 2023/3. számaiban; lásd pl. Fóris Ágota: A terminológiastratégia szempontjai a jogi-közigazgatási területen, *Glossa Iuridica,* 10. évf., 2023/3, 35–64; Rixer Ádám: Szükség van-e Magyarországon jogi-igazgatási szaknyelvújításra? Gondolatok egy kutatás margójára, *Glossa Iuridica,* 10. évf., 2023/3, 9–31.

[8] Benő Attila – Péntek János: A terminológiastratégia szintjei és feltételei Erdélyben, in Prószéky Gábor (főszerk.) – Fóris Ágota – Bölcskei Andrea – B. Papp Eszter – Lipp Veronika (szerk.): *A magyar terminológiastratégia kialakítása. Zöld könyv,* Budapest, Nyelvtudományi Kutatóközpont, 2023, 237–252; Lanstyák István: Nyelvmenedzselés-elmélet és terminológia, in Prószéky Gábor (főszerk.) – Fóris Ágota – Bölcskei Andrea – B. Papp Eszter – Lipp Veronika (szerk.): *A magyar terminológiastratégia kialakítása. Zöld könyv,* Budapest, Nyelvtudományi Kutatóközpont, 2023, 253–276.

[9] Maja Bratanić – Ana Ostroški Anić: The Croatian National Termbank STRUNA, *Coll. Antropol.,* vol. 37, 2013/3, 677–683; Henrik Nilsson: *Trendencies in terminology,* elhangzott a SLOVKO 2017 – 9th International Conference: NLP, Corpus Linguistics, Terminology, e-Terminology című konferencián 2017. október 26-án, Pozsonyban, 2017-ben. https://korpus.juls.savba.sk/~slovko/2017/Nilsson-Henrik-TNC-SLOVKO2017.pdf (Letöltés: 2024. május 20.) B. Papp Eszter: A terminológiastratégia kérdései Európában, in Prószéky Gábor (főszerk.) – Fóris Ágota – Bölcskei Andrea – B. Papp Eszter – Lipp Veronika (szerk.): *A magyar terminológiastratégia kialakítása. Zöld könyv,* Budapest, Nyelvtudományi Kutatóközpont, 2023, 39–56; Fóris–Bölcskei: *Ajánlások a magyar terminológiastratégiához,* 2019; Sermann Eszter: A terminológiai munkafolyamatok szempontjából releváns ISO-szabványok, in Prószéky Gábor (főszerk.) – Fóris Ágota – Bölcskei Andrea – B. Papp Eszter – Lipp Veronika (szerk.): *A magyar terminológiastratégia kialakítása. Zöld könyv,* Budapest, Nyelvtudományi Kutatóközpont, 2023, 279–300; Tamás Dóra Mária: A terminológiai adatbázisok mint a terminológiastratégia eszközei, in Prószéky Gábor (főszerk.) – Fóris Ágota – Bölcskei Andrea – B. Papp Eszter – Lipp Veronika (szerk.): *A magyar terminológiastratégia kialakítása. Zöld könyv,* Budapest, Nyelvtudományi Kutatóközpont, 2023, 57–74.

[10] Fóris Ágota – B. Papp Eszter: A preliminary study for the information structure of the terminology entry in the Hungarian (national) terminology database, in Ivana Brač – Ana Ostroški Anić (eds.): *Svijet od riječi. Terminološki i leksikografski ogledi,* [The world of words: Terminological and terminographic discussions], Zagreb, Institut za hrvatski jezik i jezikoslovlje, 2020, 325–342.

tervezésének áttekintő bemutatása, de röviden foglalkozom az ehhez kapcsolódó egyéb tervekkel is, így egy magyar nemzeti terminológiai portál tervével.[11]

A magyar terminológiastratégia és a megvalósítási projekt

A terminológiastratégia projekt

A HUN-REN Nyelvtudományi Kutatóközpont az MTA TMNP2023-1/2023. „Magyar terminológiastratégia" címmel elnyert projektje keretében 2023 és 2027 között több olyan alprojektet fog össze, amelyek a magyar nyelv és a magyar nyelvi beszélők terminológiai háttértámogatását segítik elő. A vezető kutató *(principal investigator)* és a projektek vezetője *(project manager)* is Prószéky Gábor, a Nyelvtudományi Kutatóközpont főigazgatója. Ez a projekt az MTA-nak „A Tudomány a Magyar Nyelvért Nemzeti Program" keretében indított egyik alprogramja (lásd: MTA web). Ezzel a programmal az MTA elsődlegesen a magyar nyelv digitális térben való kutatását kívánja támogatni.

A „Magyar terminológiastratégia" című projekten belül több nagy alprojekt megvalósítása van betervezve, ezek egyike a *Magyar Nemzeti Terminológiai Adatbázis* (MaNTA) alprojekt. Ehhez kapcsolódóan a továbbiakban először a magyar nemzeti terminológiai stratégia létrehozását, ütemtervét és megvalósítási tervét vázolom, majd ezt követően a *Magyar Nemzeti Terminológiai Adatbázis* (MaNTA) alprojekt terveit mutatom be. Jómagam vezető tanácsadóként veszek részt az alprojektben, jelen tanulmányban saját ajánlásaimat/javaslataimat foglalom össze.

A magyar nemzeti terminológiai stratégia

A stratégia kialakítása

A magyar nemzeti terminológiai stratégia kidolgozásakor nemzetközi dokumentumokra és jó gyakorlatokra támaszkodtunk. A két fő forrásunk az UNESCO

[11] Tekintettel arra, hogy ez az írás egyfajta projektismertetés, a szokásosnál több hivatkozás szerepel benne a saját és az e projektekben közreműködő közvetlen munkatársak publikációira. A Magyar Nemzeti Terminológiai Adatbázis nevének rövidítését (MaNTA) az alábbi tanulmányban javasoltuk szerzőtársaimmal: Fóris Ágota – Somogyi Zoltán – B. Papp Eszter: Magyar Nemzeti Terminológiai Adatbázis tervezése. Általános kérdések, *Alkalmazott Nyelvtudomány,* XXIV. évf., 2024/2, 21–41.

által 2005-ben kiadott terminológiastratégiai dokumentum[12] és a 2020-ban megjelent ISO 29383:2020 terminológiastratégiai szabvány[13] volt. A szabvány alapján a terminológiastratégia olyan elvek és stratégiák összessége, amelyek egy adott szaknyelv vagy domén terminológiájának fejlesztéséhez és szabályozásához szolgálnak alapul.

A terminológiastratégia kidolgozásának két fontos mérföldköve volt a 2018-ban tartott konferencia és a megjelent tanulmánykötet,[14] továbbá a 2023-ban megjelent zöld könyv.[15] Mindkét kötetben a terminológia területén dolgozó neves kutatók foglalták össze a terminológia és a terminológiastratégia legfontosabb általános és speciális, megoldatlan kérdéseit, és rámutattak a lehetséges megoldásokra. Ezzel párhuzamosan számos konferencián és workshopon volt lehetőség a terminológiastratégiai kérdések megvitatására. A kutatásokba és megbeszélésekbe a magyarországi nyelvészek mellett a határon túli régiók magyar nyelvészei is bekapcsolódtak.[16]

Alapvető egyetértés mutatkozott két fontos kérdésben: a terminológiastratégiai ajánlások[17] (1. ábra) elfogadása és ezek stratégiai célként való megjelölése terén;[18] valamint a tekintetben, hogy szükséges egy Terminológiai Koordinációs Központ létrehozása a HUN-REN Nyelvtudományi Kutatóközpontban.[19]

[12] Infoterm: *Guidelines for Terminology Policies. Formulating and implementing terminology policy in language communities,* Paris, UNESCO, 2005; magyar nyelven: Infoterm: Terminológiapolitikai irányelvek. A terminológiapolitika kialakítása és megvalósítása különböző nyelvközösségekben, (ford. Somogyi Zoltán, lektorálta: B. Papp Eszter.), in Fóris Ágota – Bölcskei Andrea (szerk.): *Terminológiastratégiai kihívások a magyar nyelvterületen,* Budapest, L'Harmattan – OFFI Zrt., 2019, 167–218.

[13] ISO 29383:2020 *Terminology policies – Development and implementation.*

[14] Fóris–Bölcskei (szerk.): *Terminológiastratégiai kihívások a magyar nyelvterületen,* 2019.

[15] Prószéky – Fóris – Bölcskei – B. Papp – Lipp (szerk.): *A magyar terminológiastratégia kialakítása. Zöld könyv,* 2023.

[16] Pl. Benő–Péntek: *A terminológiastratégia szintjei és feltételei Erdélyben,* 2023; Lanstyák: *Nyelvmenedzselés-elmélet és terminológia,* 2023; a kelet-közép-európai nyelvi térségről és nyelvtervezésről lásd pl. Nádor Orsolya: *A kelet-közép-európai nyelvi térség,* Budapest, KRE–L'Harmattan, 2023; a magyar nyelvi beszélők helyzetéről, a nyelvtervezés hátteréről lásd Tolcsvai Nagy Gábor (szerk.): *A magyar nyelv jelene és jövője,* Budapest, Gondolat, 2017.

[17] Fóris–Bölcskei: *Ajánlások a magyar terminológiastratégiához,* 2019, 157.

[18] Uo. Második kiadása in Prószéky – Fóris – Bölcskei – B. Papp – Lipp (szerk.): *A magyar terminológiastratégia kialakítása. Zöld könyv,* 2023, 75–105; Fóris Ágota – Prószéky Gábor: A zöld könyv: a magyar terminológiastratégiai munkák megalapozása és elindítása, in Prószéky – Fóris – Bölcskei – B. Papp – Lipp (szerk.): *A magyar terminológiastratégia kialakítása. Zöld könyv,* 2023, 11–22.

[19] Prószéky Gábor: Előszó. A Terminológiai Koordinációs Központ létrehozásának előkészítése, in Prószéky – Fóris – Bölcskei – B. Papp – Lipp (szerk.): *A magyar terminológiastratégia kialakítása. Zöld könyv,* 2023, 5–7.

Magyar nemzeti terminológiai stratégia – ajánlások

- „A terminológiastratégiai tervdokumentum előkészítése érdekében vitaindító, középtávú (4-10 év) stratégiai tervdokumentum, úgynevezett „Zöld könyv" kiadása. (…)
- Egy úgynevezett *terminológiastratégiai tervdokumentum tervezet* elkészítése.
- *Terminológiastratégiai tanácsadó testület* létrehozása.
- A terminológiastratégiai tervdokumentum tervezet elkészítése és közzététele nyomán érkezett visszajelzések alapján a részletes dokumentumok: *terminológiastratégiai tervdokumentum és program* elkészítése.
- *Magyar Nemzeti Terminológiai Portál* elindítása.
- *Magyar Nemzeti Terminológiai Adatbázis* megtervezése, költségigényének, személyi és eszközfeltételeinek kidolgozása."

(Fóris–Bölcskei 2019: 157)

1. ábra. Terminológiastratégiai ajánlások/célok.

A terminológiastratégiai célok közül többet már sikerült is megvalósítani:

- elkészült a vitaindító, középtávú (4–10 év) stratégiai tervdokumentum, az úgynevezett „Zöld könyv";[20]
- létrejött a Terminológiastratégiai Tanácsadó Testület (TTT).

Más célok megvalósítására megtörténtek az első lépések, ezek:

- *terminológiastratégiai tervdokumentum tervezet* elkészítése;
- *terminológiastratégiai tervdokumentum és program* elkészítése;
- *Magyar Nemzeti Terminológiai Portál* elindítása;
- *Magyar Nemzeti Terminológiai Adatbázis* megtervezése, költségigényének, személyi és eszközfeltételeinek kidolgozása.

A 2023-ban indult projekt keretében kitűzött célok már bővültek a stratégiában tervezetthez képest (többek között egy oktatásterminológiai szótár és egy szakszótári bibliográfia alprojekttel).

Mind az UNESCO irányelvek,[21] mind az ISO 29383:2020 szabvány[22] szerint a terminológiastratégiának négy fázisa van: 1) előkészítés; 2) kialakítás; 3) megva-

[20] Prószéky – Fóris – Bölcskei – B. Papp – Lipp (szerk.): *A magyar terminológiastratégia kialakítása. Zöld könyv,* 2023.

[21] Infoterm: *Guidelines for Terminology Policies,* 2005; Infoterm: *Terminológiapolitikai irányelvek,* 2019.

[22] ISO 29383:2020 *Terminology policies – Development and implementation.*

lósítás; és 4) a terminológiai infrastruktúra fenntartása (fenntartható működtetés és a terminológiastratégia mechanizmusainak adaptálása). Ezek a fázisok többnyire nem egymás utáni sorrendben valósulnak meg, hanem egymással átfedésben vagy párhuzamosan, ezért projektmenedzsment módszerek alkalmazása szükséges, továbbá elengedhetetlen az érintettek *(stakeholders)* közötti rendszeres konzultáció (pl. workshopok és konferenciák az érdekeltek részvételével).

A stratégia minden szakaszában nagyon fontos a *tervezési fázis.* A gondos projekttervezés elengedhetetlen a projekt sikeréhez, egyúttal ez teszi lehetővé a projektvezetőknek, hogy „ellenőrizzék a pontosan meghatározott feladatkiosztásokat, a projekten belül megvalósult anyagokat, valamint a fontos projektelemekhez kapcsolódó határidőket".[23] Az ajánlás szerint a „terminológiapolitika megvalósításának céljaira szabott projektmenedzsment szoftver nagy segítséget jelenthet a bonyolult folyamatok megtervezésében és ellenőrzésében".[24]

Az ütemterv elkészítése

A stratégia tehát világosan van megfogalmazva, ismerjük az általános irányt és az elérendő célokat, és azt is tudjuk, miért szeretnénk ezeket megvalósítani. Mi következik ezután? Ütemtervet *(roadmap)* kell készíteni. Az ütemterv a stratégia végrehajtásának módszerét rögzíti vázlatosan, konkrétan a *hogyan* és *mikor* kérdésekre ad választ, azaz megvalósítható tervekké, határidőkké és eredményekké alakítja a stratégiát.

Az ütemterv készítésének első fázisában széles körű tartalmi behatárolást célszerű készíteni. Az eszközökről *(tools)* három szinten szükséges dönteni: szoftver, hardver, felhasználói felület (UI) megválasztása és beszerzése. Az eszközöket oly módon érdemes kiválasztani, hogy azok a teljes projekt szükségleteit ki tudják szolgálni. Ennek érdekében célszerű egy szakértői csapat összeállítása, melyben az alprojektek megvalósítói is képviseltetik magukat, és rendszeres a konzultáció az érdekeltek részvételével.

A tartalomról *(content)* szóló terv a projekt alprojektekre bontása, melynek során időbeli ütemtervet és arra vonatkozó durva becslést célszerű készíteni, hogy milyen főbb feladatok lesznek, milyen lesz a feladatkiosztás, milyen humánerőforrás-szükséglet várható (pl. terminológusok, doménszakértők, számítógépes szakemberek), és hozzávetőlegesen hány munkaórában lehetséges a feladatok hatékony elvégzése.

[23] Infoterm: *Terminológiapolitikai irányelvek,* 2019, 199.
[24] Uo.

Megvalósítási terv, kivitelezés

Az ütemtervben meghatározásra került, hogy milyen alprojektek indulnak, milyen határidőkkel. A kivitelezés lesz maga a projektmunka. Az ajánlás szerint[25] a megvalósítási tervnek az irányításra, a működésbeli és szervezeti tervezésre, továbbá a közzétételre és népszerűsítésre vonatkozó cselekvési tervet is kell tartalmaznia. A legfontosabb kérdés a működésbeli és szervezeti tervezés maradt.

Az egyes alprojektek megvalósítási tervét egyenként el kell készíteni, a feladatokat, határidőket, felelősöket, pénzügyi és humánerőforrás-szükségletet pontosan megtervezve.

A Magyar Nemzeti Terminológiai Adatbázis (MaNTA) alprojekt

A Magyar Nemzeti Terminológiai Adatbázis (MaNTA)

A *Magyar Nemzeti Terminológiai Adatbázis* (MaNTA) megtervezése és elindítása nagy erőforrásokat, tervezést, előkészítést igényel. A magyar szakszókincs összegyűjtése, terminológiai elveknek megfelelő feldolgozása, egységes struktúrájú adatbázisban történő közzététele sok lépésből álló, nyelvészek és szakemberek együttműködését megkövetelő feladat. Várható haszna, hogy az adatbázis hozzájárul a magyar szakszókincs *egyesítéséhez* (harmonizációjához), ezzel megalapozza a későbbi *egységesítési* (szabványosítási) lehetőségeket, támogatja a magyar nyelvű szakszövegek írását és feldolgozását, a fordítást, és elősegíti a magyar szakszókincs kutatását. Jelentős alapot és segítséget nyújt a lexikára vonatkozó nyelvészeti és szaktudományos kutatások előmeneteléhez, az intézményi, vállalati, kereskedelmi célú szakszótárak és terminológiai adatbázisok készítéséhez, illetve a tankönyvek írásához.

A MaNTA megtervezéséhez olyan struktúra előkészítése szükséges, amely lehetővé teszi a tárgykörök (domének) szerinti, a nyelvek szerinti és a régiók szerinti szegmentálást is. A struktúrát célszerű úgy megtervezni, hogy a kiinduló nyelv a magyar nyelv legyen, és ehhez megfelelő számú idegen nyelven lehessen a terminológiai adatokat hozzárendelni (pl. angol, német; szlovák, román, horvát, ukrán stb.; esetleg beás és lovári). Egy ilyen jellegű struktúra kialakítása, a megfelelő terminológiakezelő szoftver kiválasztása és beszerzése, valamint a projekt igényeihez történő adaptálása elősegítené, hogy az összes alprojekt ugyanabban a rendszerben működhessen, és lehetőség legyen az adatok cseréjére és összekapcsolására.

[25] Uo., 206–207.

A magyar nemzeti terminológiai stratégiáról felvázolt részből már kitűnt, hogy a MaNTA alprojekt tervezését és megvalósítását számos korábbi tervezési és egyeztetési lépés kellett, hogy megelőzze. Láttuk azt is, hogy az alprojekt elindításakor már kell, hogy legyen egy elnagyolt képünk és tervünk a tartalmáról és a kivitelezés során használható eszközökről.

Fontos, hogy már a projekt indításakor megszülessen a döntés arról, hogy milyen eszközöket használunk az alprojektek kivitelezése során, vagyis milyen szoftvert, hardvert és felhasználói felületet (UI) választunk, ugyanis az adatbázis részleteinek tervezése csak erről a bázisról tud elindulni. Többek között tudnunk kell válaszolni arra a kérdésre, hogy a szerveren, ahová kerül majd a rendszer, megvannak-e a minimális hardver- és szoftverkövetelmények, amelyek szükségesek a terminológiakezelő szoftver futtatásához; kinek a tulajdona lesz az adatbázis, kinek a tulajdonában lesz a szerver; hogyan lehet biztosítani a folytonosságot, vagyis a projekt befejezése után mi történik az összegyűjtött adatokkal, lesz-e lehetőség az adatbázis további fejlesztésére.

Jelen állás szerint az előkészítéshez szükséges további feladatok például:

- szakértői csapat felállítása (adatbázisszerkezet-szakértő, terminológiaimunka-szakértő, informatikusok, szoftverfejlesztők, webfejlesztők);
- a használni kívánt szoftver kiválasztása (szakértői csapat);
- a szoftver implementálása és bevezetése (ez sok munka és idő; szakértői csapat);
- a rendszer felállítása az MTA vagy a Kutatóközpont szerverén (belső kolléga, informatikus);
- az adatbázismezők (a bejegyzések struktúrájának) megtervezése a szoftver adta lehetőségek figyelembevételével (szakértői csapat);
- felhasználói felület (UI) kialakítása [csak akkor, ha XML-alapú megoldással dolgozunk] (belső kolléga, informatikus/webfejlesztő);
- az első bejegyzések elkészítése és kialakítása, tesztelési céllal (szakértői csapat és informatikus);
- az adatbázison dolgozó kollégák képzése, betanítása;
- szerkesztési kézikönyv írásának megkezdése.

A MaNTA tervezéséről csak egy rövid áttekintést nyújtottam. A tervezés részletkérdéseivel, például annak mérlegelésével, hogy milyen célközönség számára készül az adatbázis; milyen legyen az adatbázis struktúrája, az adatkategóriák felépítése, a felhasználói felülete, vagyis milyen technológiai követelményeknek kell megfelelnie, milyen informatikai háttérstruktúrára van szükség, és milyen szempontokat érdemes figyelembe venni a szoftveres keretrendszer kiválasztásakor, más tanulmányokban foglalkozunk részletesen.[26]

[26] Fóris – Somogyi – B. Papp: *Magyar Nemzeti Terminológiai Adatbázis tervezése,* 2024; Fóris Ágota – Somogyi Zoltán: A magyar terminológiastratégia megvalósítása. A szoftveres keret-

Magyar nemzeti terminológiai portál

Külön alprojektnek tekinthető a *terminológiai portál* készítése, amely egy, a terminológia téma köré felépített honlap, a téma szempontjából fontos linkek gyűjteménye. A portál feladata a tudástársadalom, a multikulturalitás és a multilingvalizmus támogatása oly módon, hogy biztosítja és elősegíti a terminológiai adatokhoz való hozzáférést, azért, hogy a határokon belül és a határokon túl élő magyar nyelvhasználók egyaránt gyorsan és könnyen hozzáférhessenek az ellenőrzött terminológiai adatokhoz. A terminológiai portált a tervek szerint a Kutatóközpont weboldalán keresztül lehet majd elérni. A portál terminológiai adatokkal való feltöltése folyamatosan történhet. A portál létrehozásának célja, hogy azon minél több, a magyar terminológiával kapcsolatos fontos adat, adatbázis, bibliográfia közvetlenül vagy kapcsolódó linkeken keresztül elérhető legyen. Így mások mellett e portálról elérhető lesz a MaNTA, a TERMINI oktatásterminológiai szótár és a szakszótári bibliográfia is. A portál indításakor az alábbi, korábban már elkészült dokumentumokat is fel lehet rá tenni: *Zöld könyv*,[27] valamint a *Terminológiastratégiai bibliográfia* (négyrészes dokumentum, Excel-táblázatban, kattintható linkekkel).[28] Ezen túl további anyagok gyűjtése és közzététele is szükséges. Fontos, hogy a portálon jól látható helyen legyen megjelölve, hogy aki szeretne adatokkal, információkkal hozzájárulni a portál anyagának a bővítéséhez, az kinek és milyen módon tudja elküldeni az információkat (a kapcsolattartó neve, e-mail-címe, esetleg a feltöltés helye és módja).

Metakereső létrehozása

Felvetődött még a projektmegbeszélések során egy olyan metakereső létrehozása, amely alkalmas volna arra, hogy a már meglevő terminológiai adatbázisokban megtalálja a terminusokat.

Ennek kapcsán az egyik kérdés, hogy vannak-e olyan létező, egymással összeköthető terminológiai források, amelyek nyíltan (és ingyenesen) felhasználhatók (a szerzői és adatvédelmi jogokra is tekintettel); másodszor van-e elegendő

---

rendszer kiválasztásának szempontjai a Magyar Nemzeti Terminológiai Adatbázis tervezése során, *Glossa Iuridica,* 11. évf., 2024/1–2, 277–297.

[27] Prószéky – Fóris – Bölcskei – B. Papp – Lipp (szerk.): *A magyar terminológiastratégia kialakítása. Zöld könyv,* 2023.

[28] Fóris Ágota – B. Papp Eszter – Bölcskei Andrea (összeállította): Válogatott terminológiastratégiai bibliográfia, in Prószéky – Fóris – Bölcskei – B. Papp – Lipp (szerk.): *A magyar terminológiastratégia kialakítása. Zöld könyv,* 2023, 331–348.

adatbázis és ezekben elegendő terminológiai adat. Az elkészült terminológiastratégiai bibliográfiából látható,[29] hogy mindössze huszonkettő olyan adatbázist, illetve online glosszáriumot sikerült találni, amelyek tartalmaznak magyar nyelvű terminológiai adatokat, ezek egy része európai uniós adatbázis vagy glosszárium, más részük kisebb anyagot tartalmazó, egyetemek vagy más szervezetek által közzétett online glosszárium.

Az EU-s adatbázisok anyaga nyíltan felhasználható, a pontos felhasználási és adatvédelmi információk az adatbázisok információi között megtalálhatók. Fontos információ, hogy a közelmúltban elkészült már egy olyan metakereső, amely az EU jogi korpuszában és a *IATE terminológiai adatbázis*ban biztosít összetett keresési lehetőséget: ez a *Juremy* online keresőeszköz.[30]

Az arról való döntéshez, hogy az adott körülmények között érdemes-e létrehozni egy olyan metakeresőt, amely terminológiai adatbázisokban való keresésre alkalmas, hasznos volna létrehozni egy olyan szakértői csoportot, akik megvizsgálnák a feltételeket, és rendszeres megbeszéléseken tisztáznák a részleteket. A terv mellett szólhat, hogy jelentős könnyebbséget jelentene, ha már meglevő adatbázisokban lehetne egyetlen helyen keresni; ellene szólhat, hogy alig van olyan terminológiai adatbázis, amelynek az anyagát fel lehetne ilyen célra használni.

Összefoglalás

A tanulmányban először a magyar nemzeti terminológiai stratégia előzményeit, létrehozását, ütemtervét és megvalósítási tervét vázoltam, majd ezt követően a *Magyar Nemzeti Terminológiai Adatbázis* (MaNTA) alprojekt terveit mutattam be. Vázoltam a MaNTA induló szakaszában szükséges feladatokat és a megvalósításhoz szükséges feltételeket, ismertettem egy terminológiai portál és egy metakereső esetleges létrehozásának előnyeit és hátrányait.

Rámutattam, hogy a tervezés fázisa nagyon lényeges szakasz, a MaNTA tervezése és megvalósítása során pedig rendkívül fontos a szakértői csapat felállítása, a véleménycsere és a rendszeres érdemi konzultáció biztosítása; a terminológiastratégiai kérdések, feladatok és problémák megvitatására pedig elengedhetetlen az érintettek közötti rendszeres konzultáció. A tervezés egésze során lényeges annak szem előtt tartása, hogy a MaNTA hosszú távú létezése és fejleszthetősége biztosítva legyen.

[29] Uo.
[30] *Juremy – The Search Tool for EU Translation,* juremy.com, készítette: Palotai-Torzsás Tímea.

Irodalomjegyzék

B. Papp Eszter: A terminológiastratégia kérdései Európában, in Prószéky Gábor (főszerk.) – Fóris Ágota – Bölcskei Andrea – B. Papp Eszter – Lipp Veronika (szerk.): *A magyar terminológiastratégia kialakítása. Zöld könyv,* Budapest, Nyelvtudományi Kutatóközpont, 2023, 39–56. https://doi.org/10.18135/term.2023.4

Benő Attila – Péntek János: A terminológiastratégia szintjei és feltételei Erdélyben, in Prószéky Gábor (főszerk.) – Fóris Ágota – Bölcskei Andrea – B. Papp Eszter – Lipp Veronika (szerk.): *A magyar terminológiastratégia kialakítása. Zöld könyv,* Budapest, Nyelvtudományi Kutatóközpont, 2023, 237–252. https://doi.org/10.18135/term.2023.12

Bratanić, Maja – Ostroški Anić, Ana: The Croatian National Termbank STRUNA, *Coll. Antropol.,* 37. évf., 2013/3, 677–683.

Fóris Ágota: A terminológiastratégia szempontjai a jogi-közigazgatási területen, *Glossa Iuridica,* 10. évf., 2023/3, 35–64. https://doi.org/10.55194/GI. 2003.3.2

Fóris, Ágota – B. Papp, Eszter: A preliminary study for the information structure of the terminology entry in the Hungarian (national) terminology database, in I. Brač, – Ana Ostroški Anić (eds.): *Svijet od riječi. Terminološki i leksikografski ogledi,* [The world of words: Terminological and terminographic discussions], Zagreb, Institut za hrvatski jezik i jezikoslovlje, 2020, 325–342.

Fóris Ágota – B. Papp Eszter – Bölcskei Andrea (összeáll.): Válogatott terminológiastratégiai bibliográfia, in Prószéky Gábor (főszerk.) – Fóris Ágota – Bölcskei Andrea – B. Papp Eszter – Lipp Veronika (szerk.): *A magyar terminológiastratégia kialakítása. Zöld könyv,* Budapest, Nyelvtudományi Kutatóközpont, 2023, 331–348. https://doi.org/10.18135/term.2023.16

Fóris Ágota – Bölcskei Andrea: Ajánlások a magyar terminológiastratégiához, in Fóris Ágota – Bölcskei Andrea (szerk.): *Terminológiastratégiai kihívások a magyar nyelvterületen,* Budapest, L'Harmattan – OFFI Zrt., 2019, 140–164.

Fóris Ágota – Bölcskei Andrea (szerk.): *Terminológiastratégiai kihívások a magyar nyelvterületen,* Budapest, L'Harmattan – OFFI Zrt., 2019. https://www.offi.hu/offi-akademia/kiadvanyok/terminologiastrategiai-kihivasok-a-magyar-nyelvteruleten

Fóris Ágota – Prószéky Gábor: A zöld könyv: a magyar terminológiastratégiai munkák megalapozása és elindítása, in Prószéky Gábor (főszerk.) – Fóris Ágota – Bölcskei Andrea – B. Papp Eszter – Lipp Veronika (szerk.): *A magyar terminológiastratégia kialakítása. Zöld könyv,* Budapest, Nyelvtudományi Kutatóközpont, 2023, 11–22. https://doi.org/10.18135/term.2023.2

Fóris Ágota – Somogyi Zoltán: A magyar terminológiastratégia megvalósítása. A szoftveres keretrendszer kiválasztásának szempontjai a Magyar Nemzeti Terminológiai Adatbázis tervezése során, *Glossa Iuridica,* 11. évf., 2024/1–2, 277–297. https://doi.org/1055194/GI.2024.1-2.15

Fóris Ágota – Somogyi Zoltán – B. Papp Eszter: Magyar Nemzeti Terminológiai Adatbázis tervezése. Általános kérdések, *Alkalmazott Nyelvtudomány,* XXIV. évf., 2024/2, 21–41. http://dx.doi.org/10.18460/ANY.2024.2.002

Lanstyák István: Nyelvmenedzselés-elmélet és terminológia, in Prószéky Gábor (főszerk.) – Fóris Ágota – Bölcskei Andrea – B. Papp Eszter – Lipp Veronika (szerk.): *A magyar terminológiastratégia kialakítása. Zöld könyv,* Budapest, Nyelvtudományi Kutatóközpont, 2023, 253–276. https://doi.org/10.18135/term.2023.13

Nádor Orsolya: *A kelet-közép-európai nyelvi térség,* Budapest, KRE–L'Harmattan, 2023. https://doi.org/10.56037/978-963-646-068-6

Németh Gabriella: Jogi és közigazgatási terminológiai fejlesztések az állami fordítószolgálatban, in Fóris Ágota – Bölcskei Andrea (szerk.): *Terminológiastratégiai kihívások a magyar nyelvterületen,* Budapest, L'Harmattan – OFFI Zrt., 2019, 24–30.

Nilsson, Henrik: *Trendencies in terminology,* Elhangzott: a SLOVKO 2017 – 9th International Conference: NLP, Corpus Linguistics, Terminology, e-Terminology konferencián 2017. október 26-án. Pozsony, 2017. https://korpus.juls.savba.sk/~slovko/2017/Nilsson-Henrik-TNC-SLOVKO2017.pdf

Prószéky Gábor: Előszó: a Terminológiai Koordinációs Központ létrehozásának előkészítése, in Prószéky Gábor (főszerk.) – Fóris Ágota – Bölcskei Andrea – B. Papp Eszter – Lipp Veronika (szerk.): *A magyar terminológiastratégia kialakítása. Zöld könyv,* Budapest, Nyelvtudományi Kutatóközpont, 2023, 5–7. https://doi.org/10.18135/term.2023.1

Prószéky Gábor (főszerk.) – Fóris Ágota – Bölcskei Andrea – B. Papp Eszter – Lipp Veronika (szerk.): *A magyar terminológiastratégia kialakítása. Zöld könyv,* Budapest, Nyelvtudományi Kutatóközpont, 2023. https://doi.org/10.18135/term.2023

Rixer Ádám: A Lőrincz Lajos Közjogi Kutatóműhely, *Pro Publico Bono – Magyar Közigazgatás,* 3. évf., 2016/3, 80–91.

Rixer Ádám: Szükség van-e Magyarországon jogi-igazgatási szaknyelvújításra? Gondolatok egy kutatás margójára, *Glossa Iuridica,* 10. évf., 2023/3, 9–31.

Sermann Eszter: A terminológiai munkafolyamatok szempontjából releváns ISO-szabványok, in Prószéky Gábor (főszerk.) – Fóris Ágota – Bölcskei Andrea – B. Papp Eszter – Lipp Veronika (szerk.): *A magyar terminológiastratégia kialakítása. Zöld könyv,* Budapest, Nyelvtudományi Kutatóközpont, 2023, 279–300. https://doi.org/10.18135/term.2023.14

Tamás Dóra Mária: *Bevezetés a jogi terminológiába a terminológus szemüvegén át,* Budapest, ELTE Eötvös – OFFI Zrt., 2019[2]. https://www.offi.hu/offi-akademia/kiadvanyok/bevezetes-a-jogi-terminologiaba-a-terminologus-szemuvegen-at

Tamás Dóra Mária: A terminológiai adatbázisok mint a terminológiastratégia eszközei, in Prószéky Gábor (főszerk.) – Fóris Ágota – Bölcskei Andrea – B. Papp Eszter – Lipp Veronika (szerk.): *A magyar terminológiastratégia kialakítása. Zöld könyv,* Budapest, Nyelvtudományi Kutatóközpont, 2023, 57–74. https://doi.org/10.18135/term.2023.5

Tamás Dóra Mária (szerk.): *Terminológiastratégia és jogi alapterminusok holland, orosz, spanyol, portugál nyelven,* Budapest, OFFI Zrt., 2023. https://www.offi.hu/node/288

Tamás Dóra Mária – Szoták Szilvia (szerk.): *Terminológiastratégia és jogi alapterminusok a szomszédos országok nyelvén,* Budapest, OFFI Zrt., 2021. https://www.offi.hu/offi-akademia/kiadvanyok/terminologiastrategia-es-jogi-alapterminusok-a-szomszedos-orszagok-nyelven

Tolcsvai Nagy Gábor (szerk.): *A magyar nyelv jelene és jövője,* Budapest, Gondolat, 2017.

Források

Infoterm: *Guidelines for Terminology Policies. Formulating and implementing terminology policy in language communities,* Paris, UNESCO, 2005.

Infoterm: Terminológiapolitikai irányelvek. A terminológiapolitika kialakítása és megvalósítása különböző nyelvközösségekben, (ford.: Somogyi Zoltán, lektorálta: B. Papp Eszter), in Fóris Ágota – Bölcskei Andrea (szerk.): *Terminológiastratégiai kihívások a magyar nyelvterületen,* Budapest, L'Harmattan – OFFI Zrt., 2019, 167–218.

ISO 29383:2020 *Terminology policies – Development and implementation.*

Juremy – The Search Tool for EU Translation, juremy.com, készítette: Palotai-Torzsás Tímea.

Lőrincz Lajos Közjogi Kutatóműhely (KRE ÁJK). https://ajk.kre.hu/index.php/kutatas/kutatomuhelyek/lorincz-lajos-kozjogi-kutatomuhely.html

MTA web = *Bemutatkozik az MTA Tudomány a Magyar Nyelvért Nemzeti Programja – Videón a közgyűlési tanácskozás,* 2024. május 27. https://mta.hu/kozgyules2024/az-mta-nemzeti-kutatasi-programok-bolcseszettudomanyi-alprogramjai-videon-a-kozgyulesi-tanacskozas-113706

Országos Fordító és Fordításhitelesítő Iroda (OFFI Zrt.) kiadványai. https://www.offi.hu/offi-akademia/kiadvanyaink

Termini Magyar Nyelvi Kutatóhálózat. https://termini.nytud.hu/

Terminológiai és Kommunikációs Kutatócsoport (TERMIK), KRE BTK. https://btk.kre.hu/index.php/2015-12-05-09-31-20/kari-kutatocsoportok/824-terminologiai-kutatocsoport-termik.html

Terminológiai Kutatócsoport, HUN-REN Nyelvtudományi Kutatóközpont. https://nytud.hu/kutatocsoport/terminologia-kutatocsoport/kutatasi-terulet

MAGYAR NEMZETI TERMINOLÓGIAI ADATBÁZIS TERVEZÉSE. ÁLTALÁNOS KÉRDÉSEK[1]

Fóris Ágota – Somogyi Zoltán – B. Papp Eszter

Bevezetés

A magyar terminológiastratégia kialakítására vonatkozó általános ajánlások között szerepelt a „*Magyar Nemzeti Terminológiai Adatbázis*[2] megtervezése, költségigényének, személyi és eszközfeltételeinek kidolgozása".[3] Ezekre az előzetes ajánlásokra támaszkodva a Nyelvtudományi Kutatóközpont munkatársai az „ELKH Kiemelt pályázat SA52/2021: Terminológia" című elnyert pályázat keretében 2021 és 2023 között előkészítették a szükséges magyar terminológiastratégiai munkák elindítását.[4] A tervek megvalósítása az MTA TMNP2023-1/2023. „Magyar terminológiastratégia" című projektje keretében történik 2023 és 2027 között, ahol az egyik alprojekt célkitűzése a magyar nemzeti terminológiai adatbázis tervezése és elindítása.[5]

Mivel más tanulmányokban és könyvekben korábban részletesen bemutattuk és vizsgáltuk a témával kapcsolatos nemzetközi és magyar szakirodalmat, e tanulmánynak nem a szakirodalmi áttekintés a célja. A témához kapcsolódó szakirodalom kiterjed a terminológiastratégia kérdéseire, a terminológiai adat-

[1] A tanulmány első megjelenésének adatai: Fóris Ágota – Somogyi Zoltán – B. Papp Eszter: Magyar Nemzeti Terminológiai Adatbázis tervezése. Általános kérdések, *Alkalmazott Nyelvtudomány,* XXIV. évf., 2024/2, 21–41; A kutatásokat a KRE BTK Terminológiai és Kommunikációs Kutatócsoport (TERMIK) keretében végeztük. A szerzők köszönik az MTA TMNP2023-1/2023. projektje támogatását, melyben az első szerző vezető tanácsadóként vett részt.

[2] Az adatbázis szerzők által javasolt elnevezése: Magyar Nemzeti Terminológiai Adatbázis (MaNTA).

[3] Fóris Ágota – Bölcskei Andrea: Ajánlások a magyar terminológiastratégiához, in Fóris Ágota – Bölcskei Andrea (szerk.): *Terminológiastratégiai kihívások a magyar nyelvterületen,* Budapest, L'Harmattan – OFFI Zrt., 2019, 157. https://www.offi.hu/offi-akademia/kiadvanyok/terminologia strategiai-kihivasok-a-magyar-nyelvteruleten (Letöltés: 2025. február 12.).

[4] Részletesen lásd a *Zöld könyv*et és a benne foglalt tanulmányokat: Prószéky Gábor (főszerk.) – Fóris Ágota – Bölcskei Andrea – B. Papp Eszter – Lipp Veronika (szerk.): *A magyar terminológiastratégia kialakítása. Zöld könyv,* Budapest, Nyelvtudományi Kutatóközpont, 2023.

[5] Ez a projekt az MTA „A Tudomány a Magyar Nyelvért Nemzeti Program" egyik alprogramja (l. MTA web), a HUN-REN Nyelvtudományi Kutatóközpont projektje. Ezzel a programmal az MTA elsődlegesen a magyar nyelv digitális térben való kutatását kívánja támogatni.

bázisok építésének részleteire (nyelvészeti, technológiai, informatikai szempontok, szabványok), és a projektmenedzsment szempontjaira is, a tervezés kérdései közül több is a folyamatok menedzselésével kapcsolatos; továbbá különböző szabványokra is lehet támaszkodni. A projektmenedzsment szempontjait projektmenedzsment kézikönyvek és módszertanok tartalmazzák (pl. PMBOK Guide,[6] Six Sigma, Scrum), emellett léteznek kifejezetten terminológiai projektekre vonatkozó szabványok is,[7] ezeknek az ismeretét és használatát alapvetésként kezeljük. A terminológiamenedzsment alapfogalmai és folyamatai nemzetközi szabványokban vannak szabályozva,[8] továbbá több kézikönyv tárgyalja ezeket.[9] A nemzeti terminológiai adatbázisok célja különbözik a kereskedelmi célra vagy egyéni célra készült adatbázisoktól; ennek részleteibe nem bocsátkozunk e tanulmányban, azért sem, mert e részletek rögzítése az adatbázis tervezési fázisában a projektstratégiai dokumentumban eleve szükséges.

Egy magyar nemzeti terminológiai adatbázis megtervezésekor, technológiai, anyagi és személyi feltételeinek felmérésekor támaszkodhatunk a már létező nemzeti terminológiai adatbázisok létrehozásának tapasztalataira. Az Európában működő terminológiai adatbázisok és terminológiai portálok jellemzői más írásokban olvashatók,[10] az adataikat és elérhetőségüket közzétettük a *Zöld könyv-*

[6] *Projektmenedzsment útmutató.* PMBOK Guide hetedik kiadás és A projektmenedzsment szabványa, Budapest, Project Management Institute – PMI Magyar Tagozat, 2023.

[7] ISO 15188:2001 *Project management guidelines for terminology standardization.*

[8] ISO 1087:2019 *Terminology work and terminology science – Vocabulary;* ISO 26162-1:2019 *Management of terminology resources – Terminology databases. Part 1: Design;* lásd még Sermann Eszter: A terminológiai munkafolyamatok szempontjából releváns ISO-szabványok, in Prószéky Gábor (főszerk.) – Fóris Ágota – Bölcskei Andrea – B. Papp Eszter – Lipp Veronika (szerk.): *A magyar terminológiastratégia kialakítása. Zöld könyv,* Budapest, Nyelvtudományi Kutatóközpont, 2023, 279–300.

[9] Sue Ellen Wright – Gerhard Budin (eds.): *Handbook of Terminology Management. Basic Aspects of Terminology Management,* Vol. 1, Amsterdam–Philadelphia, John Benjamins, 1997; uők (eds.): *Handbook of Terminology Management. Application-Oriented Terminology Management,* Vol. 2, Amsterdam–Philadelphia, John Benjamins, 2001; Petra Drewer – Klaus-Dirk Schmitz: *Terminologiemanagement. Grundlagen, Methoden, Werkzeuge,* Heidelberg, Springer, 2017; Kara Warburton: *The Corporate Terminologist,* Amsterdam–Philadelphia, John Benjamins, 2021.

[10] Henrik Nilsson: *Trendencies in terminology*, elhangzott a SLOVKO 2017 – 9th International Conference: NLP, Corpus Linguistics, Terminology, e-Terminology konferencián 2017. október 26-án, Pozsonyban. https://korpus.juls.savba.sk/~slovko/2017/Nilsson-Henrik-TNC-SLOVKO2017.pdf (Letöltés: 2024. március 18.); Fóris–Bölcskei: *Ajánlások a magyar terminológiastratégiához,* 2019; Fóris Ágota – B. Papp Eszter: A preliminary study for the information structure of the terminology entry in the Hungarian (national) terminology database, in I. Brač – Ana Ostroški Anić (eds.): *Svijet od riječi. Terminološki i leksikografski ogledi,* [The world of words: Terminological and terminographic discussions], Zagreb, Institut za hrvatski jezik i jezikoslovlje, 2020, 325–342; B. Papp Eszter: A terminológiastratégia kérdései Európában, in Prószéky Gábor (főszerk.) – Fóris Ágota – Bölcskei Andrea – B. Papp Eszter – Lipp Veronika (szerk.): *A magyar terminológiastratégia kialakítása. Zöld könyv,* Budapest, Nyelvtudományi Kutatóközpont, 2023, 39–56;

ben;[11] jelen tanulmányban kizárólag a tervezett magyar nemzeti terminológiai adatbázis technológiai hátterének vizsgálatát tűztük ki célul. Többen is megállapították, hogy a több országban használt magyar nyelvű terminológiát harmonizálni (egyesíteni) szükséges, vagyis össze kell gyűjteni és közzé kell tenni a különböző országokban használatos magyar nyelvű terminusokat,[12] ehhez magyar nemzeti terminológiai adatbázis elkészítésére van szükség. A magyar nemzeti terminológiai adatbázis bejegyzéseinek tervezett struktúráját Fóris Ágota és B. Papp Eszter tette közzé.[13] Az adatbázis kezelésére alkalmas szoftveres keretrendszer kiválasztásának szempontjait egy másik tanulmányban vizsgáltuk, ugyanitt két adatbázis-kezelő szoftver, az ingyenesen elérhető *Terminologue* és a kereskedelmi forgalomban kapható *Kalcium quickTerm* előnyeit és hátrányait elemeztük és értékeltük.[14]

A magyar nemzeti terminológiai adatbázis megtervezése és elindítása nagy erőforrásokat, tervezést, előkészítést igényel. A magyar szakszókincs összegyűjtése, terminológiai elveknek megfelelő feldolgozása, egységes struktúrájú adatbázisban történő közzététele sok lépésből álló, nyelvészek és szakemberek együttműködését megkövetelő feladat. Várható haszna, hogy az adatbázis hozzájárul a magyar szakszókincs egyesítéséhez (harmonizációjához), ezzel megalapozza a későbbi egységesítési (szabványosítási) lehetőségeket, támogatja a fordítást és elősegíti a magyar szakszókincs kutatását. Jelentős alapot és segítséget nyújt a lexikára vonatkozó nyelvészeti és szaktudományos kutatások előmeneteléhez, az

---

Tamás Dóra Mária: A terminológiai adatbázisok mint a terminológiastratégia eszközei, in Prószéky Gábor (főszerk.) – Fóris Ágota – Bölcskei Andrea – B. Papp Eszter – Lipp Veronika (szerk.): *A magyar terminológiastratégia kialakítása. Zöld könyv,* Budapest, Nyelvtudományi Kutatóközpont, 2023, 57–74.

[11] Fóris Ágota – B. Papp Eszter – Bölcskei Andrea (összeáll.): Válogatott terminológiastratégiai bibliográfia, in Prószéky Gábor (főszerk.) – Fóris Ágota – Bölcskei Andrea – B. Papp Eszter – Lipp Veronika (szerk.): *A magyar terminológiastratégia kialakítása. Zöld könyv,* Budapest, Nyelvtudományi Kutatóközpont, 2023, 331–348.

[12] Tolcsvai Nagy Gábor: Bevezetés, in uő (szerk.): *A magyar nyelv jelene és jövője,* Budapest, Gondolat, 2017, 19–31; uő: Nyelvstratégia és terminológia, in Prószéky Gábor (főszerk.) – Fóris Ágota – Bölcskei Andrea – B. Papp Eszter – Lipp Veronika (szerk.): *A magyar terminológiastratégia kialakítása. Zöld könyv,* Budapest, Nyelvtudományi Kutatóközpont, 2023, 23–37; Benő Attila – Péntek János: A terminológiastratégia szintjei és feltételei Erdélyben, in Prószéky Gábor (főszerk.) – Fóris Ágota – Bölcskei Andrea – B. Papp Eszter – Lipp Veronika (szerk.): *A magyar terminológiastratégia kialakítása. Zöld könyv,* Budapest, Nyelvtudományi Kutatóközpont, 2023, 237–252; Lanstyák István: Nyelvmenedzselés-elmélet és terminológia, in Prószéky Gábor (főszerk.) – Fóris Ágota – Bölcskei Andrea – B. Papp Eszter – Lipp Veronika (szerk.): *A magyar terminológiastratégia kialakítása. Zöld könyv,* Budapest, Nyelvtudományi Kutatóközpont, 2023, 253–276.

[13] Fóris – B. Papp: *A preliminary study for the information structure of the terminology entry,* 2020.

[14] Fóris Ágota – Somogyi Zoltán: A magyar terminológiastratégia megvalósíthatósága. A szoftveres keretrendszer kiválasztásának szempontjai a Magyar Nemzeti Terminológiai Adatbázis tervezése során, *Glossa Iuridica,* 11. évf., 2024/1–2, 277–297.

intézményi, vállalati, kereskedelmi célú szakszótárak és terminológiai adatbázisok készítéséhez, illetve a tankönyvek írásához.

Jelen tanulmány célja a magyar nemzeti terminológiai adatbázis tervezéséhez szükséges általános kérdések mérlegelése, elsősorban a technológiai háttér kialakításakor fontos szempontok áttekintése. A tanulmány szerkezetét ezeknek a szempontoknak megfelelően strukturáltuk. A második fejezetben az adatbázistervezés során tárgyalandó általános szempontokat tárgyaljuk. A harmadik fejezetben először a felhasználó szempontjait vizsgáljuk, különös tekintettel az adatbázis nyelvére és a funkcionalitásra; ezt követően a terminológus szempontjait tekintjük át; majd a terminológiai projekt technológiai leképződését, konkrétan az adatbázis- és adattípusokat, a projekt- és feladatmenedzsment modult, valamint a statisztikai adatokat tartalmazó irányítópult szerepét vizsgáljuk; végezetül az informatikai háttértechnológiával foglalkozunk. A negyedik fejezet az összefoglalást tartalmazza.

Az itt bemutatott keretrendszer koncepciója és a vizsgálati szempontok összeállítása során több évtizedes, valamint a terminológiai adatbázisokkal szerzett napi szintű tapasztalatainkra támaszkodtunk, illetve a meglévő (fent hivatkozott) szakirodalmi ajánlásokra vagyunk tekintettel.

Általános megfontolások

Egy terminológiai projektben kulcsszerepet játszik annak meghatározása, hogy milyen célközönség számára készítjük az adatbázist (erről Heinisch ír részletesen az UniVieTerm adatbázis készítése kapcsán).[15] Egy nemzeti terminológiai adatbázis esetén egészen más, sokkal szélesebb felhasználói körrel kell terveznünk, mint más projektek esetében, pl. céges vagy intézményi terminológiai adatbázis összeállításakor. Ezek ugyan szerkezetükben és felépítésükben hasonlóak lehetnek, céljuk viszont eltérő: a nemzeti terminológiai adatbázis a korábban már meghatározott terminológiatervezési és nemzeti terminológiapolitikai törekvések megvalósulása,[16] míg egy céges adatbázis adott domének vagy ügyfélkör

[15] Barbara Heinisch: Terminological usability – adapting terminological databases to different user groups according to usability principles. The case of UniVieTerm, *Terminology Science & Research / Terminologie: Science et Recherche*, 26. évf., 2023, 24–44. https://journal-eaft-aet.net/index.php/tsr/article/download/3692/4582 (Letöltés: 2025. február 12.)

[16] Infoterm: Terminológiapolitikai irányelvek. A terminológiapolitika kialakítása és megvalósítása különböző nyelvközösségekben, in Fóris Ágota – Bölcskei Andrea (szerk.): *Terminológiastratégiai kihívások a magyar nyelvterületen,* (ford.: Somogyi Zoltán, lektorálta: B. Papp Eszter), Budapest, L'Harmattan – OFFI Zrt., 2019, 179, (eredeti, angol nyelvű kiadás: UNESCO, 2005).

terminológiáját gyűjti össze. A majdani felhasználók heterogenitását nemcsak a terminológiához és általában a nyelvhez való eltérő viszonyuk, de a technológiával szembeni elvárásaik, illetve az azzal kapcsolatos különböző tudásuk is nagyban meghatározza.[17] Mivel az olvasó felhasználók a hagyományos, papíralapú referenciaművekkel (szótárak, enciklopédiák, lexikonok) szemben elektronikus formában használják az adatbázist, a tervezési és később a fenntartási fázisban alapvető jelentősége van a technológiai háttérnek. A célközönség igényeit és elvárásait többféle módon lehetséges meghatározni. Egyrészt elképzelhető egy idealizált célközönség, amelyet valamilyen tudás és attitűd szerint határozunk meg. Ez alapján szólhat az adatbázis kizárólag szakembereknek, erősítve és bizonyos szempontból kodifikálva a szakember–szakember közötti kommunikációt az adott szakterület (illetve domén) feldolgozása nyomán. Egy másik lehetőségként felmerülhet, sőt, bizonyos szintig és megkötésekkel fel is kell merülnie, hogy az adatbázis a szakember–laikus közönség közötti kommunikáció színtere is legyen. Mindennek van technológiai vonatkozása is, hiszen a laikus felhasználó nagy valószínűség szerint a felhasználói felület egyszerűségét és intuitív jellegét keresi, míg a szakértő felhasználó adott esetben igényli és hajlandó is finomhangolni a keresését, illetve a keresési találatokat további szempontok szerint is képes feldolgozni. Másrészt – a projekt anyagi és erőforrásbeli kereteitől függően – irányított, előzetes felhasználói interjúkat is lehet készíteni, amelyek során reprezentatív minta alapján, előre kidolgozott kérdésekkel lehet felmérni, hogy egy-egy alcsoportnak milyen elvárásai és előzetes tudása, tapasztalata van általában az adatbázisokkal és kifejezetten egy nemzeti terminológiai adatbázissal kapcsolatban.

A 21. század rendkívül gyors nyelvtechnológiai fejlődésének és a mindennapi életben megjelenő alkalmazásoknak köszönhetően azonban nemcsak az merül fel, hogy miként működik az adatbázis az emberi felhasználók számára, hanem az is, hogy a különböző mesterséges intelligenciára, illetve gépi tanulásra épülő rendszerek miként tudják hasznosítani az adatokat. Ugyanis jó esetben a terminológiai adatbázisok nemcsak tisztán lexikális tudást reprezentálnak és adnak át az emberi felhasználók számára, hanem egy adott domén és aldomén kiterjedt vizsgálatával a fogalmak közötti összefüggéseket is feltárják és rögzítik. Amennyiben ez a típusú indirekt ismeret a gépek számára is feldolgozható módon ki-

---

https://www.offi.hu/offi-akademia/kiadvanyok/terminologiastrategiai-kihivasok-a-magyar-nyelvteruleten (Letöltés: 2025. február 12.)

[17] Sermann Eszter – Tamás Dóra Mária: Vizsgálati szempontrendszer online terminológiai adatbázisokhoz, in Fóris Ágota – Bölcskei Andrea (főszerk.): *Nyelv, kultúra, identitás. Alkalmazott nyelvészeti kutatások a 21. századi információs térben I. Terminológia, lexikográfia, fordítás,* (A MANYE Kongresszusok Előadásai 12/1.), Budapest, Akadémiai, 2020, 84–94.

nyerhető a rendszerből, akkor azt fel lehet használni olyan helyzetekben is, amikor az adott gépi modellt nem pusztán strukturálatlan adatokkal kívánják betanítani, hanem cél az adatok közötti összefüggések átadása is. Ez a szempont jól szemléltethető a nagy nyelvi modelleknél is, ahol megfigyelhető, hogy bizonyos esetekben a modell nem vagy nem pontosan képes visszaadni fogalmi összefüggéseket, ami arra vezethető vissza, hogy a modell betanítása főként nem strukturált adatokon történt, illetve az adott domén fogalmi hálójának a modell által is értelmezhető formája nem része a tanítóadatnak. A strukturált adatokkal való betanítás növeli a modell által adott válaszok pontosságát.[18] Éppen ezért a terminológiai adatbázisok jó kiindulópontot képezhetnek ontológiák és tudásgráfok kiépítésére is, ami által a nemzeti terminológiai adatbázis kialakítása és az ott felhalmozott tudás és tapasztalat közvetlenül kapcsolható más, feltörekvőben lévő kutatási területekhez is. Ennek pedig szintén kihatása van arra a technológiai környezetre, amelyben mind a terminológus felhasználók, mind pedig a humán és gépi felhasználók mozognak, hiszen ideális esetben mindenkinek ugyanabban az architektúrában kellene dolgoznia, együttműködnie és a rögzített ismereteket felhasználnia.

Ez utóbbi rámutat arra, mennyire lényeges az, hogy a szoftveres környezet a lehető legrugalmasabb legyen. Ha egy pillanatra elrugaszkodunk a végterméktől és közelebbről szemléljük a terminológiai munkafolyamat egyes lépéseit, akkor láthatjuk, hogy minden egyes mozzanatában fontos a flexibilitás. Előfordulhat, hogy a projekttervhez képest a konkrét munka során nem lehet egy-egy domént vagy aldomént olyan részletesen kidolgozni, mint ahogyan azt a kezdetkor eltervezték, illetve a munka során olyan új szempontok kerülnek elő, amelyekre az előkészítési fázisban nem gondoltak. Ezért lényeges, hogy a szoftveres környezet képes legyen tárolni a már elvégzett munkát, nemcsak a konkrét bejegyzések formájában, hanem olyan módon is, hogy látsszon, hogy egy-egy adatmezőben szereplő információ miért és miért úgy került be abba a mezőbe. Egyrészt makroszinten erre magyarázatot tud adni a szerkesztési kézikönyv, illetve más (akár technikai) felhasználói dokumentáció, másrészt fontos, hogy mikroszinten is lehessen metaadatokkal ellátni egy-egy döntést, ami történhet külön erre szolgáló adatkategóriákkal (pl. megjegyzés) vagy akár a szoftver azon képességével, hogy egy adott bejegyzés „élettörténetét" is vissza lehessen követni, valamint egy döntést olyan kiegészítésekkel is elláthatunk, amelyek a végfelhasználó számára esetlegesen nem is láthatók. Ez főként akkor döntő jelentőségű, ha egy-egy terminológiai projekt több évre vagy akár több évtizedre is átnyúlik:

[18] Asleigh Faith: *Knowledge Graphs for Generative AI Use Cases,* LinkedIn Learning, 2024. https://www.linkedin.com/learning/knowledge-graphs-for-generative-ai-use-cases (Letöltés: 2024. szeptember 27.)

megfelelő makro- és mikroszintű dokumentáció hiányában még egy konkrét felhasználó döntései sem követhetők vissza teljes mértékben. Az időben való elhúzódás másik vetülete, hogy a szoftveres keretrendszernek képesnek kell lennie annak biztosítására, hogy az adatbázist egy későbbi munkafolyamatban (akár külön projekt keretén belül) bővíteni lehessen: nemcsak új adatokkal, hanem az adatbázis struktúrájának, a meglévő bejegyzések adatkategóriáinak és az ezekhez kapcsolódó logikai-szerkezeti tulajdonságoknak a bővítésével vagy a módosításával is.

Akármilyen adatbázis kialakításánál, legyen ez terminológiai vagy más felhasználású, meghatározóak a kezdeti lépések. Egy nemzeti terminológiai adatbázist jellegéből, valamint a szerkesztő felhasználók és olvasó felhasználók heterogenitásából adódóan is a lehető legszélesebb körű felhasználásra kell kialakítani. Ezért a tervezési fázisban fel kell mérni a piacon kapható keretrendszerek képességeit, illetve azt, hogy a kezdeti lépések során meghatározott igényeket milyen módon lehet technológiailag kiszolgálni. Már ebben a korai szakaszban sem érdemes kicsiben gondolkodni, hiszen a projekt kezdetekor nem látható előre, hogy későbbi lépésekben milyen olyan új szereplők és új igények merülhetnek fel, amelyekre a technológiának válaszokat kell adnia. Ezért érdemes olyan keretrendszert választani, amely lehetőleg minden eshetőségre fel van készülve, így például képes a terminológiai bejegyzéseket hatékonyan összekapcsolni, benne a felhasználók saját maguk határozhatják meg a relációk típusát, illetve mindezt az emberi és gépi felhasználók számára is feldolgozható formában tudja megjeleníteni. A bejegyzések összekapcsolása mellett persze elvárható az adatkategóriák és az adatbázis szerkezetének kellő rugalmassága is, hiszen, ha a szoftveres környezet pusztán a kezdeti elképzeléseket tudja megvalósítani, akkor előfordulhat, hogy elvész a későbbi bővíthetőség lehetősége. Ugyanakkor, ha még sincs lehetőség olyan rendszer használatára, amely kellően rugalmas lenne, akkor nagyobb hangsúlyt kell fektetni az adatok rendszerek közötti kompatibilitására, vagyis arra, hogy az egyik rendszerben létrehozott adatot egy másik rendszerben újra lehessen hasznosítani, ha úgy adódna, hogy a szoftveres környezet változna a későbbi fázisokban a kezdethez képest. Ennek számos megvalósulási módja lehet, az egyik legelterjedtebb és legevidensebb az adatbázis olyan fájlformátumba való exportálása, amelyet egy másik, szintén terminológiai adatok kezelésére létrehozott rendszer kezelni képes. Ilyen fájlformátum lehet például a TBX.[19]

[19] Lásd ISO 30042:2019 *Management of terminology resources – TermBase eXchange (TBX).*

Technológiai követelmények

Ahogy arról a korábbiakban is szó volt, a terminológiai projekt elindulásakor az előkészítési fázis egyik kiemelt lépése *a technológiai háttér meghatározása.*[20] Fontos több szempontot megvizsgálni, figyelembe venni, mert egy adott rendszer melletti elköteleződés alapvetően meghatározza a szerkesztési munkát, valamint az adatbázis használhatóságát. Az alábbi szempontok egyfajta ellenőrzőlistaként is funkcionálhatnak mindazok számára, akik intézményként egy terminológiai projekt keretén belül terminológiai adatbázis bevezetését tervezik.

A felhasználó szempontjai

Az adatbázis nyelve

A felhasználóknak az adatbázisról szerzett első benyomása nagymértékben kihat a későbbi felhasználói élményre. Ennek a tapasztalásnak lehet vizuális vetülete (mennyire letisztult a felhasználói felület stílusa, milyen a színkezelés, megtalálja-e a felhasználó elsőre a keresési mezőt), de talán még fontosabb a nyelvi aspektus, azaz, hogy milyen nyelven használhatja a felhasználó az adatbázist. Egy nemzeti terminológiai adatbázisnál elengedhetetlen, hogy a felhasználó a saját anyanyelvén tudja használni az adatbázist, illetve megjelenjen a saját nyelvváltozata is, amennyiben az az adott nyelvközösségben meghatározó (pl. a környező országokban beszélt magyar nyelvváltozatok). Ez a szempont technológiai szinten ott jelenik meg, hogy a terminológiai keretrendszer képes-e kezelni a nemzeti adatbázis fő nyelvét (ez általában nem probléma, hiszen a piacon elérhető rendszerekben az elérhető nyelvek köre kiterjedt), valamint van-e lehetőség további, a beépített listától eltérő nyelveket, illetve nyelvváltozatokat létrehozni és megfelelő módon megjeleníteni. Ugyanakkor a szerkesztési módszerek, az adatbázis felépítése és az adatmezőkben lévő információk a nemzetközi közönség számára is érdekesek vagy relevánsak lehetnek, így ideális esetben az adatbázisnak legalább angolul (illetve angol közvetítő nyelven) is elérhetőnek kell lennie.

A nyelvi kérdés nemcsak a felhasználói felületben, vagyis a gombok, keresési beállítások, szűrők tekintetében jelenik meg, hanem az adatkategóriák nyelvében is. Így tehát egy ideális szoftveres környezetben, ha a felhasználó nyelvet vált, akkor nemcsak a felhasználói felülethez tartozó szövegek, de maguk az adatkategóriák szövegei is megváltoznak. Mindez a konkrét adatmező tartalmától is

[20] Drewer–Schmitz: *Terminologiemanagement. Grundlagen, Methoden, Werkzeuge*, 2017, 140.

független: például, ha maga a definíció csak magyarul szerepel, akkor is lehetősége van egy angol nyelvű felhasználónak arra, hogy lássa, hogy ez milyen adatkategória. A felhasználói felület és az adatkategóriák két- vagy többnyelvűségének mindenképpen érdemes kiterjednie a felhasználás módját és mikéntjét taglaló súgószövegekre, hiszen a rendszer összetettségétől függően minden felhasználónak szüksége lehet arra, hogy tájékozódjon arról, pontosan miként tudja megjeleníteni a kívánt keresési eredményt, azt miként értelmezze, és milyen további beállításokat tud tenni.

Funkcionalitás – felhasználói szempontok

A vizuális és nyelvi megjelenésen túl hangsúlyos szerepe van a funkcionalitásnak. Itt az elsődleges kérdés, hogy mennyire intuitív az adatbázis használata. Ez a kérdés nagyban függ a szoftveres környezet adta lehetőségektől, hiszen, ha az csupán egyszerű, szöveges keresések végrehajtására képes, akkor a felhasználónak sem esik nehezére átlátni a lehetőségeket. Egyszerű keresés alatt adott adatkategóriára (leginkább a terminusra) való keresés értendő, teljes szóalak szerint (teljes egyezés) vagy szótöredékek szerint (részleges egyezés). Viszont, ha összetettebb keresésre is képes a rendszer, akkor lényeges, hogy a beállítások milyen formában jelennek meg a végfelhasználó számára. Összetett keresés alatt elsősorban olyan finomhangolt beállításokat értünk, mint bizonyos adatkategóriák mentén való szűrés lehetősége, keresési operátorok használata: úgymint „minden, ami tartalmazza az alábbit", ennek ellenkezője: „minden, ami nem tartalmazza az alábbit", ÉS, illetve VAGY típusú kapcsolatok (ami magában foglalja a keresési feltételek összefűzhetőségét és egymással való szabad kombinációját), a szavak elejének vagy végének kereshetőségét, valamint szabadon meghatározott szöveges mintázatok keresését reguláris kifejezésekkel.[21] Mindezeket pedig ideális esetben akár menteni is lehet későbbi újrafelhasználás céljából. Akármilyen összetettségű is a rendszer, a jó felhasználói dokumentáció (akár szöveges, de még jobb a rövid videós forma) ebben is tud segíteni. Ezen a ponton azonban érdemes elkülöníteni az *olvasó felhasználó* (akiket még tovább oszthatunk laikus és szakértő felhasználókra) és a *szerkesztő felhasználó* által támasztott keresési igényeket. Alapvetően elmondható, hogy utóbbi felhasználói csoportnak legalább azokat a kereséseket le kell tudnia futtatnia, mint a végfelhasználónak, és ugyanolyan módon, hozzátéve, hogy az eltérő igények miatt fontos, hogy a szoftveres környezetben mindkét oldalon pontosan lehessen

[21] Drewer–Schmitz: *Terminologiemanagement. Grundlagen, Methoden, Werkzeuge*, 2017, 169.

szabályozni, hogy ki, mit és milyen módon tud keresni. Például a végfelhasználó szempontjából nem érdekes, hogy az elmúlt egy héten pontosan mely felhasználók módosítottak akármilyen bejegyzést, vagy hogy egy bejegyzésnek milyen munkafolyamatbeli állapota van, míg a szerkesztő felhasználónak szüksége lehet ezekre az információkra.

Utóbbi szemponttal szorosan összefügg annak a kérdése is, hogy melyik adatkategória releváns az olvasó felhasználó és melyik a szerkesztő felhasználó számára. Ez szintén visszavezethető a felhasználók igényeire, elvárásaira és technológiai képzettségére is. Ezért alapvető kérdés annak meghatározása is, hogy az idealizált (vagy interjúkon keresztül reprezentatív módon felmért) felhasználói csoport mennyi adatot tart soknak vagy kevésnek. Alapvetően elmondható, hogy a laikus felhasználó esetén a kevesebb több, ezért a terminológiai adatbázis struktúrájának és felépítésének meghatározásakor arra is ki kell térni, hogy az adott információhalmazból mit kell látnia a laikus felhasználónak, a szakértő felhasználónak és a szerkesztő felhasználónak.[22] Az igazán jó szoftveres környezet e tekintetben is rugalmas, vagyis lehetőséget biztosít arra, hogy a felhasználó maga döntse el, hogy mennyi adatot lát. Ezt technológiailag akár felhasználói profilokkal, akár szerkezeti szinten, egymásból lenyíló táblákkal lehet megoldani. A fő szempont az, hogy valamilyen választási lehetőséget kínáljunk a felhasználók számára, illetve a különböző csoportok – a szoftver korlátai miatt – ne csak ugyanazt legyenek képesek látni.

Fontos, hogy a végfelhasználói élmény szempontjából lehetőleg ne csak száraz keresést és szűrést lehessen megvalósítani, hanem lehetséges legyen „barangolni" a bejegyzések között. Ezt technológiailag a bejegyzések összekötésével lehet megvalósítani, ami történhet hiperhivatkozásokon keresztül, így a végfelhasználó a Wikipédiához hasonlatosan azon kaphatja magát, hogy az egymásba kapcsolódó bejegyzéseken keresztül „bejárta" az adott domént vagy éppen áttévedt más doménokra is. Ennek még látványosabb megoldása pedig a már említett gráfos megjelenítés, ahol a bejegyzések közötti kapcsolatok hálózatos formában vannak ábrázolva, így a felhasználó nemcsak pusztán a kapcsolat tényét látja maga előtt, hanem a kapcsolat típusát is, így téve szert extra információra, amit a megfelelő vizualizációs dizájn mélyít el még jobban.

A passzív felhasználói élményen túl a célközönség bevonása is cél lehet. Az adatbázis kialakításakor, illetve a keretrendszer kiválasztásakor mérlegelni kell a lehetőségét annak, hogy a végfelhasználó képes legyen-e visszajelzést adni az adatbázis tartalmáról. Az adatbázis népszerűségét, ismertségét és jó hírnevének elterjedését nagyban segítheti, ha erre van lehetőség, hiszen akkor a végfelhasz-

[22] Uo., 152.

náló úgy érezheti, hogy maga is része az adatbázis bővítésének, elmélyítésének, így végső soron bizonyos keretek között egyfajta kollaboratív terminológiai munka is megvalósulhat. Technológiai szempontból ez egyszerűen és összetetten is megoldható: előbbi esetében csupán egy központi e-mail-cím megadása szükséges, ahol visszajelzést lehet küldeni, amire valaki válaszol, utóbbi esetében viszont a szoftveres keretrendszer lehetőséget adhat, hogy adott bejegyzésnél, pontosan meghatározható módon lehessen visszajelzést adni, így a fogadó fél oldalán rögtön látható, hogy melyik bejegyzésről van szó, sőt, ha erre a rendszer ad lehetőséget, a háttérben még azt is meg lehet adni, hogy ne egy közös címre érkezzen a visszajelzés, hanem ahhoz a konkrét terminológushoz, szakértőhöz vagy egy kijelölt (al)csoporthoz, akik az adott bejegyzésen dolgoztak.

Az aktív felhasználói élmény másik aspektusa az *adatok letölthetősége,* illetve az adatbázisban található *adatok újrafelhasználhatóságának lehetősége.* Egy nemzeti terminológiai adatbázis egyik legfontosabb jellemzője, hogy bárki számára ingyenesen elérhető. Ideális esetben a felhasználók számára az is lehetséges, hogy keresési eredményeiket az általuk preferált formátumban tudják letölteni, természetesen tiszteletben tartva a vonatkozó szerzői jogi megkötéseket. A felhasználói csoport heterogenitására jó bizonyíték, hogy ezeket a letöltött formátumokat akár fordítók is hasznosíthatják munkájuk során, vagy akár egyetemi tananyagok kiegészítésekor is fel lehet őket használni. Ha ezt a lehetőséget is biztosítani szeretnénk, akkor elvárható, hogy a szoftveres keretrendszer mind a gépi, mind pedig az emberi felhasználású formátumokat támogassa, így biztosítva a felhasználási kör lehető legnagyobb szélességét.

A felhasználók szempontjának semmi esetre sem elhanyagolható része az *akadálymentesség* kérdése. A felhasználói igények és a technológiai lehetőségek ezen a ponton is dominánsak, illetve erre a kérdésre is ki kell hogy terjedjenek. Ezen a területen is számos nemzetközi szabvány született,[23] amely szabályozza, hogy milyen technikai feltételeknek kell teljesülniük, hogy az adott rendszert a látás- és hallássérült felhasználók is gond nélkül tudják használni, illetve ajánlásokat ad ki ezekkel kapcsolatban. A siketek vonatkozásában nem is pusztán csak a felhasználói felület megjelenése a meghatározó, hanem az is, hogy a szoftveres környezet képes legyen olyan multimédiás adatkategória-típust kezelni, ahol a terminus jelnyelvi változatát is meg lehet jeleníteni. Ez történhet extra rövid videós formátumokkal, GIF formátummal, illetve képpel a jelnyelvi jelek megjelenítésére.

[23] Pl. *Web Content Accessibility Guidelines (WCAG) 2.0.* https://www.w3.org/TR/2008/REC-WCAG20-20081211/ (Letöltés: 2024. április 3.)

A terminológus szempontjai

A végfelhasználó igényeivel szembeállítva, de ezzel együtt, annak kiegészítéseként érdemes meghatározni a projekt elején, hogy milyen szempontok relevánsak a terminológus számára. Az adatbázis építőelemeit adó adatkategóriák tekintetében az észszerűségre kell törekedni, vagyis nem érdemes se túl kevés, se túl sok adatkategóriát meghatározni. A tapasztalatok azt mutatják,[24] hogy nem érdemes sokat meghatározni, mert a szerkesztők nem töltik ki mindet, illetve az adott doméntól és aldoméntól függően nem is biztos, hogy minden adatkategória releváns. Egészen más jellegű adatkategóriák lehetnek fontosak és hasznosak például egy jogi adatbázisban és egy orvosi adatbázisban (még ha lehetnek is kapcsolódási pontok). A nemzeti terminológiai adatbázis feltöltése során, ahogy újabb és újabb szakterületek terminológiája kerül feldolgozásra, egyre több adatkategória hozzáadása válhat szükségessé. Ezt látjuk például a horvát Struna adatbázisban,[25] ami 2013-ban 23 adatkategóriát tartalmazott,[26] 2023-ban viszont már 46 adatmezővel dolgoztak (de ezek közül csak a terminus és definíciója, valamint a doménbe való besorolás kötelezőn kitöltendők, továbbá néhány adminisztratív kategória automatikusan rögzít adatokat). Éppen ezért az előkészületeknél meg kell határozni egy minimális adatkategória-listát (lásd a DatCatInfo [https://datcatinfo.net/] erre vonatkozó ajánlásait és az adatkategóriákat rendszerező adatbázist), amelyet minden szakterülettől függetlenül alapként lehet kezelni, és amihez majd az adott doménnak megfelelően további adatkategóriákat lehet hozzárendelni.

Technikai szempontból a szoftveres környezetnek tudnia kell kezelni ezt a potenciális sokszínűséget, ami megjelenhet egyrészt olyan módon, hogy a szoftveres környezeten belül aladatbázisokat hozunk létre szakterületenként (vagy akár a kidolgozás mögött álló csoportonként, intézményenként, szervezetenként), hozzátéve, hogy a végfelhasználónak biztosítani kell azt a lehetőséget, hogy minden egyes kereséskor pontosan tudja, hogy melyik aladatbázisban keres, és be tudja állítani, hogy melyikben akar keresni és melyikben nem. Hátránya a több adatbázist használó megközelítésnek, hogy ha egy terminus több doménban is szerepel, ezekben más-más információkat tartalmazhat. Ez bizonyos esetekben még akár indokolt is lehet, hiszen a fogalmak meghatározó jegyei különböző doménekben más hangsúlyt kapnak, ami visszatükröződhet a szakértők szemléletében és a definíció megfogalmazásában is. Az leszögezhető, hogy nem lehet

[24] Fóris – B. Papp: *A preliminary study for the information structure of the terminology entry*, 2020.
[25] *STRUNA*. http://struna.ihjj.hr/en/ (Letöltés: 2024. április 3.)
[26] Maja Bratanić – Ana Ostroški Anić: The Croatian National Termbank STRUNA, *Coll. Antropol.*, vol. 37, 2013/3, 678.

univerzalitásra törekedni, hiszen a fogalomrendszerek és maga a nyelv sem univerzalizálható. Éppen ezért kulcskérdés, hogy a szoftveres környezet lehetővé tegye azt, hogy ha valamilyen okból kifolyólag az adatkategóriákat vagy azok értékeit (pl. doménba vagy aldoménba sorolás) újra kell gondolni az előkészítési fázis után, akkor azt a rendszer úgy tudja kezelni, hogy minimalizálja a manuális munkát és az adatveszteséget, illetve lehetőséget adjon az adatbázis minőségének biztosításával kapcsolatos feladatokra, úgymint duplikátumok szűrése, bejegyzések összevonása vagy szétválasztása.

A végfelhasználói élmény mellett a terminológus és a doménszakértő felhasználói élménye is mérvadó. Ez a gyakorlatban azt jelenti, hogy a szoftveres környezetet kellően intuitív módon lehessen használni, hiszen a végfelhasználói csoportok tudásbeli és tapasztalatbeli sokszínűsége a másik oldalra is jellemző. Fontos szempont, hogy a rendszer automatizációs megoldásokkal segítse a terminológust és a doménszakértőt a szerkesztéssel kapcsolatos fáradságos manuális munka elkerülésében, valamint biztosítsa a szabályozhatóságot, vagyis hogy az egyénen túl csoportos szinten is ugyanolyan módon, ugyanolyan hatékonysággal legyen lehetőség munkát végezni. Ennek egyik megnyilvánulási formája lehet, hogy az adatmezők kitöltésére vonatkozó szabályokat ne kelljen mindig fejben tartani, hanem a szoftver segítse a pontos és helyes adatbevitelt, például hibaüzenetekkel, amennyiben nem az előre meghatározott formátumú vagy tartalmú, értékű adat kerül a mezőbe.

A terminológiai projekt technológiai leképződése

A terminológiai munkafolyamat lényegében *projektmunka.* Jó esetben terminológusok, doménszakértők, nyelvi szerkesztők, technikai szakértők és projektvezetők vesznek benne részt. Az ideális szoftveres keretrendszernek lehetőséget kell biztosítania arra, hogy a különböző felhasználókat megfelelő módon lehessen csoportba rendezni, elkülöníteni, illetve az általuk végzett munkát kiosztani, amit ők a rendszeren belül aztán el is tudnak végezni, illetve követni lehessen a projekt előrehaladását, és mindezt számszerűsíteni is képes legyen a szoftver.[27] Az alábbiakban annak ismertetése következik, hogy az ideális keretrendszer milyen olyan modulokból áll, amelyek a fentieket támogatni képesek.

[27] Uo., 158.

Az adatbázis és az adattípusok

A terminológiai keretrendszer központi eleme maga az *adatbázis,* amelyben a terminológus és doménszakértő felhasználók dolgoznak, és amelyben a végfelhasználó keres. A már sokat emlegetett adatkategóriákon és azok egymáshoz képesti viszonyán túl megvizsgálandó az is, hogy a szoftveres környezet milyen lehetőséget biztosít az adatkategóriákhoz rendelt adatmezőkben lévő adattípusok kezelésére.

Az első és legfontosabb adattípus a *szöveg.* Ennek kapcsán érdemes megjegyezni, hogy ideális esetben a szoftveres környezet nem csupán sima szöveg bevitelére alkalmas, hanem lehetőséget biztosít formázások alkalmazására is. Egyes szakterületeknél elengedhetetlen a szövegszintű formázás, kiemelendő példa a matematikában az alsó és felső indexek megfelelő kezelése vagy akár bizonyos karakterek dőlttel szedése a kémiai nómenklatúrában. Ezenfelül nélkülözhetetlen a megfelelő karakterkódolás: az ideális szoftveres környezetnek legalább az UTF-8-as karakterkészletet kell támogatnia, felkészítve az adatbázist arra, hogy a különböző nyelvek írásrendszereinek karaktereit megfelelő módon tudja kezelni.

A következő adattípus a *hiperhivatkozás.* Ez nemcsak a korábbiakban említett, bejegyzések közötti kapcsolódás egyik technikai megvalósítója, de ez biztosítja az adatbázis összekapcsolódását a külvilággal, vagyis az internettel. Ebben az esetben nem is biztos, hogy a szabad internetre kell gondolni, hanem ezalatt lehet olyan egyéb nyelvi rendszereket is érteni, mint például a Magyar Nemzeti Szövegtár vagy egy szakszöveg-adatbázis, azaz kívánatos, hogy közvetlenül a terminológiai adatbázisból lehessen bennük keresést futtatni az adott terminusra.

További adattípusként említhetők még a *számok,* illetve a *dátumok.* Utóbbi már az adatbázis azon részeihez tartozik, amelyet ideális esetben nem a felhasználónak kell kézzel bevinnie, hanem a rendszer automatikusan generálja. Mind a dátum, mind pedig a felhasználó neve mint automatikus érték kulcsfontosságú az adott bejegyzés élettörténetének nyomon követhetőségében, éppen ezért nem ajánlott a felhasználóra bízni, hogy új bejegyzés létrehozásakor, illetve egy már meglévő módosításakor beviszi-e ezeket a metaadatokat. A visszakövethetőség egyik következő lépése, amire az ideális keretrendszer szintén lehetőséget biztosít, hogy nem csupán meg lehet nézni, mi volt a változás, hanem könnyedén vissza is lehet állítani az előző állapotot. Erre akkor lehet szükség, ha valamilyen tömeges művelet előre nem látható hibát eredményezett, így nem kézzel kell visszaállítani az előző állapotot, illetve a funkció hiányában nem kell adatvesztéssel szembenézni. A felhasználó és a dátum metaadatain túl itt még hasznos a további megjegyzés hozzáfűzésének lehetősége is, hiszen akár évek múltán

visszatekintve már nem biztos, hogy egyértelmű, egy-egy változásnak mi volt az indoka.

A puszta adatbevitelen túl különösen hasznos az egyes bejegyzések különböző rendszerek és logika szerinti osztályozása, csoportosítása. Az adattípusok szintjén ezt az előre meghatározott listaértékek biztosítják. Ez elsősorban a doménba és aldoménba való besorolásnál jelentős. E tekintetben is van szerepe az ideális keretrendszernek: jó, ha lehetőséget tud biztosítani az egyes fölé- és alárendelt kategóriák közötti viszony meghatározására és leképezésére. A gyakorlatban ez azt jelenti, hogy meg lehet határozni, hogy adott kategóriához milyen lehetséges alkategóriák tartoznak, és a rendszer csakis azokat engedni bevinni. Ez egyrészt biztosítja, hogy a szerkesztő felhasználó véletlenül se párosítson olyan kategóriát olyan alkategóriával, ami eltér az előre meghatározottól, továbbá átláthatóvá teszi a kategória-alkategória rendszert. Egy nagyobb adatbázisnál, ami nem is feltétlenül terjed ki több doménra, a kategóriarendszer olyan komplexitású lehet, hogy egy idő után mind a szerkesztő felhasználó, mind pedig az olvasó felhasználó számára átláthatatlanná válik, ezért praktikus a korlátozás és a függőségi viszony meghatározásának lehetősége. A felhasználói oldalról a kategóriák átláthatóságát úgy lehet segíteni az ideális keretrendszerben, hogy lehetőséget biztosítunk a fastruktúrába rendezett kategóriák és alkategóriák közötti navigációra, így megvalósítva a facettás keresési módot, ahol egymásból lenyíló listák segítik az olvasó felhasználót a tájékozódásban, illetve a keresési találatok szűrésében.

Olyan egyéb adattípusokra is szükség lehet, mint a *logikai értékek* (igaz vagy hamis), amely a felhasználó számára egy jelölőnégyzet formájában jelenhet meg, és azt jelzi, hogy egy adott adatkategória érvényes vagy nem érvényes az adott bejegyzésre, vagy akár a *multimédiás adattípus,* amely az adott bejegyzés ismeretanyagát szemlélteti vagy egészíti ki képpel, videóval vagy hanggal.

Akármilyen adatkategóriákkal, azon belül adatmezőkkel és adattípusokkal dolgozunk, a tervezési fázis során meg kell határozni, hogy ezek közül melyek kötelezőek. Ez elsősorban a szerkesztő felhasználót érinti, aki a konkrét adattal foglalkozik. A kötelezően kitöltendő adatkategóriák megléte vagy hiánya (valamint az abban található adatok milyensége) jelenti a választóvonalat ahhoz, hogy egy adatbázist egyáltalán terminológiai adatbázisnak lehet-e nevezni és hogy milyen típusúnak kell tekinteni.[28] A korábban említett minimális adatkategória-listával kapcsolatban evidens lehet azt gondolni, hogy ezek legyenek a kötelező elemek,

[28] Sermann Eszter – Tamás Dóra Mária: Vizsgálati szempontrendszer online terminológiai adatbázisokhoz, in Fóris Ágota – Bölcskei Andrea (főszerk.): *Nyelv, kultúra, identitás. Alkalmazott nyelvészeti kutatások a 21. századi információs térben I. Terminológia, lexikográfia, fordítás,* Budapest, Akadémiai, 2020, 84–94.

így lehet biztosítani, hogy doméntól függetlenül minden egyes bejegyzésben ugyanazok az adatkategóriák szerepeljenek.

A kötelezőség, nem kötelezőség kérdése elvezet a következő nélkülözhetetlen szemponthoz, amelyet az ideális keretrendszernek tudnia kell kezelni, ez pedig a *validáció* kérdése.[29] Ez alatt olyan mechanizmust kell érteni, amely biztosítja, hogy az egyes adatok az előzetesen kidolgozott alapelveknek megfeleljenek, és a megfelelés vizsgálatához valamilyen technikai segítséget nyújt. Ebben egyrészt szerepet játszanak maguk az adattípusok is, hiszen ideális esetben egy olyan adatmezőbe, ahol csak dátum szerepelhet, a rendszer már nem is enged más típusú adatot, például szöveget vagy képet bevinni. De ilyen mechanizmus lehet a már korábban említett domén–aldomén-elrendezés is, amennyiben a rendszer nem engedélyezi az olyan kombinációkat, amelyek eltérnek az előre meghatározottaktól. A validáció egyébként a szoftveres keretrendszertől függően lehet emberi szerkesztői feladat is, de ha lehet, meg kell előzni a problémát már az adatbevitel során. Amennyiben a szoftveres környezet a konkrét beviteli validációt nem tudja kezelni, akkor legalább lehessen a defektív kategóriákra, illetve jelenségekre előre definiált szűrőket létrehozni és időről-időre egyfajta nagytakarítást végezni. *Az adatbevitel pontossága, illetve az alapelveknek való megfelelés sokszereplős terminológiai projekteknél kulcskérdés.* Ahol sok ember dolgozik, ott hiába van kidolgozva bármilyen szerkesztési elv, mindig lesznek eltérések, ezért ennek detektálását és orvoslását technológiai eszközökkel meg kell tudni támogatni.

Az adatbázis építőelemein túl fontos annak meghatározása is, hogy az elemek egymáshoz képest milyen viszonyban vannak, azaz fontos az adatbázis struktúrájának meghatározása. A gyakorlatban ez azt jelenti, hogy *el kell dönteni a projekt kezdetekor, hogy mely adatkategóriák kerüljenek a bejegyzés szintjére, a nyelvi indexálás szintjére, illetve a terminus szintjére.*[30] Technológiai oldalról lényeges tényező lehet, hogy a keretrendszer biztosít-e lehetőséget ennek a struktúrának a módosítására akkor, amikor már van valamennyi adat az adatbázisban. Az előkészítési fázisban nem lehet mindenre gondolni, ezért az ideális rendszer képes kezelni akár még a radikálisabb irányváltásokat is anélkül, hogy ez nagy mennyiségű manuális munkával vagy az adatvesztés veszélyével fenyegetne. Az adatstruktúra mellett az adatkategóriák közötti függőségi viszony szabályozása is fontos lehet az ideális rendszerben. A gyakorlatban ez azt jelenti, hogy meg lehet határozni, hogy ha a felhasználó képet tölt fel az egyik erre kialakított adatmezőbe, akkor a kép forrását rögzítő adatmező automatikusan megjelenjen

[29] Drewer–Schmitz: *Terminologiemanagement. Grundlagen, Methoden, Werkzeuge,* 2017, 180.
[30] Uo., 132.

és csak akkor legyen kötelező kitölteni, ha van az előző adatmezőben valamilyen adat.

Projekt- és feladatmenedzsment modul

Az ideális terminológiai keretrendszernek nem csupán magát az adatbázist kell tartalmaznia, hanem olyan funkciókat is biztosítania kell, amellyel technológiailag támogatni lehet a teljes projektfolyamatot.[31] Minél több szereplő vesz részt a terminológiai adatbázis szerkesztésében, annál nehezebb nyomon követni, hogy ki, mit, milyen módon és milyen határidőre kell, hogy befejezzen. A követhetőség hiánya nemcsak mikroszinten jelentkezik, hanem kihatással van a projekt egészére: különálló rendszerek nélkül nem lehet meghatározni, hogy adott időpillanatban hol tart a projekt, milyen mérföldkövek teljesültek, és milyen messze van még a kitűzött cél. Ennek hosszú távon az is a következménye lehet, hogy a projekt közben nem lehet irányt váltani, vagy módosítani az előzetes tervekhez képest.

A projektben részt vevő egyes szereplők technológiai vetülete kapcsán előtérbe kerül, hogy az adott rendszer milyen mértékben képes a felhasználó- és jogosultságkezelésre. A felhasználókezelés elsősorban abban jelenik meg, hogy az új felhasználók miként kerülnek be a rendszerbe. Tisztázni kell, hogy milyen módon lehet szerkesztő felhasználóként és olvasó felhasználóként regisztrálni. Utóbbi felhasználói csoport esetén talán kerülendő a regisztrálási kötelezettség, hiszen az esetleg eltántoríthatja az olvasót a rendszer használatától. Ennek a folyamatnak a komplexitása az adott keretrendszerhez mérten különböző lehet.

A jogosultságkezelés vonatkozásában alapvetően minden rendszer esetén elmondható, hogy nem ideális, ha minden felhasználónak a lehető legszélesebb jogköre van. Ennek gyakorlati jelentősége az, hogy a jogkörök korlátozásával elkerülhetővé válik az esetleges véletlen adattörlés vagy az, hogy egy adott csoporttag olyan bejegyzéseket legyen képes szerkeszteni, amihez egyébként nincs kompetenciája, illetve korlátozhatók a nem kívánt, több bejegyzésre kiterjedő tömeges szerkesztési jogok, mint például a tömeges törlés, exportálás vagy importálás. Ugyanez a szemlélet jelenik meg a feladatkezelésben is az egyéni felhasználók szintjén: az ideális rendszerben jól körvonalazhatóan el kell tudni különíteni, hogy milyen feladatok vannak a felhasználóhoz rendelve, mivel kell foglalkoznia és miként tudja jelezni, ha készen van.

Felmerülhet az a kérdés, hogy miért is kellene ilyen komplex, dedikált rendszert erre fenntartani, amikor a kapcsolattartás céljára ki lehet használni a már

[31] Uo., 158.

meglévő technológiai lehetőséget, konkrétan az e-mailt, illetve más üzenetküldő alkalmazásokat, valamint az adatbázis táblaszerű jellegéből adódóan az Excelt mint kiegészítő szerkesztési felületet. Habár a terminológiai munkában rendszeresen használjuk az Excelt (vagy más táblázatkezelő alkalmazásokat) ideiglenes adatgyűjtésre, de tapasztalataink alapján a résztvevők, bejegyzések és adatmezők bizonyos száma felett hamar átláthatatlanná válnak a folyamatok, valamint nagy a hibázási lehetőség. Egy nemzeti adatbázis esetén különösen fontos az adatok megfelelő kezelhetősége, azért is, mert – egy cégben folyó munkával szemben – a bedolgozó csoportok összetétele nagyon különböző lehet, és rövid időn belül változhat. A keretrendszernek biztosítania kell azt, hogy mindenki akár egyszerre dolgozhasson az adatbázisban és ki tudja használni a rendszer adta lehetőségeket, amikre a különböző táblázatkezelő programok nem alkalmasak, hiszen nem elsősorban szövegszerkesztésre lettek kitalálva. Továbbá az Excelben történő munkavégzéskor haladó technikai tudást igényel magukat a fájlokat és a fájlon belül bizonyos lényeges tartalmi részeket írásvédetté tenni, megakadályozva a felhasználókat a szándékolt vagy szándékolatlan szerkesztési vagy fájlműveletek elvégzésében. Ezen alkalmazások használata magában hordozza a felesleges munka, sőt az adatvesztés kockázatát is; sok felhasználó esetén nagyon nehézkes bennük a verziókövetés, ezen kívül hiányoznak belőlük a projektvezetési és validálási funkciók. Egyszerű táblázatkezelő rendszer helyett érdemes olyan keretrendszert választani, amely képes többdimenziós referenciák kezelésére és megfelelően hatékony.

A projekt-, illetve feladatkezelő modulnak le kell tudni követnie a terminológiai projekt minden lépését. Mindamellett, hogy más projekthez hasonlóan a terminológiai jellegűek is nagyon sokszínűek lehetnek, meg lehet határozni bizonyos lépéseket, ahol a technológiának is nagy szerepe van. Az adott domén feltérképezése és felmérése nyomán az azonosított fogalmakat jelölő terminusok gyűjtésével kezdődik a munka, ami történhet megfelelő szövegekből való kivonatolással, illetve az adott szakterület szakértőjének bevonásával. Ideális esetben ezek valóban terminusok és nem csak terminusjelöltek, illetve a gyűjtés során már lehet azonosítani olyan adatokat, amelyeket aztán az adatbázisban is lehet rögzíteni. Ebben a kezdeti fázisban nem biztos, hogy rögtön a szoftveres környezetben kell dolgozni, hiszen a terminuslista és néhány adat rögzítésére más eszközök is alkalmasak. Ehhez kapcsolódik az az elvárás, hogy a későbbiekben lehetőség legyen ennek az előzetes listának az importálására a szoftveres keretrendszerbe további szerkesztés céljából. Ennek kapcsán felmerül az a technológiai igény a keretrendszerrel kapcsolatban, hogy lehessen bele importálni különböző fájlformátumokból, illetve meg lehessen határozni, hogy a kiinduló fájl egyes részei az adatbázis mely részeibe kerüljenek (adatleképezés).

Az importálást követően a munkafolyamat következő lépése annak meghatározása, hogy ki dolgozza ki a bejegyzéseket. A kiinduló lista méretétől, összetettségétől és szakterületi sokszínűségétől függően ez egy vagy több embert jelent. A szoftveres keretrendszerrel szemben támasztott követelmények itt is jelentős szerepet játszanak: lehetővé kell tennie, hogy előre meghatározott felhasználói csoportokhoz lehessen feladatokat rendelni, sőt akár a csoporton belül egyénekhez is. A munkafolyamat következő lépése maga a kidolgozás, illetve a gépi és humán validáció, amelyekhez kapcsolódóan az előbbiekben már ismertettük a legfontosabb technikai szempontokat és követelményeket.

Az egyes feladatok közötti mozgást a rendszernek tudnia kell követni nem pusztán felülnézetből, vagyis hogy egy adott bejegyzés éppen hol tart, hanem ezeket a lépéseket az adatkategóriák mentén is meg kell tudnia jeleníteni. A legkézenfekvőbb technikai megoldás erre egy *státusz* (vagy *állapot*) nevű adatkategória létrehozása, amelynek előre definiált elemei jelzik, hogy a bejegyzés éppen melyik fázisban tart. Ennek az adatnak a bejegyzéshez való rendelése ideális esetben automatikusan történik, azaz, amikor a munkafolyamat átlép az egyik fázisból a másikba, akkor a rendszer magától megváltoztatja a státuszra vonatkozó adatkategória értékét. Ez a funkció két további lehetőséget is biztosít: egyrészt mérhetővé teszi, hogy az adatbázisban adott időpillanatban mennyi munka van folyamatban, melyek azok a bejegyzések, amelyek még jóváhagyásra várnak, és hány van belőlük, másrészt pedig képes szabályozni, hogy a szerkesztési rendszerből pontosan mi is kerüljön ki a végfelhasználók által is látható rendszerbe: amennyiben a munkafolyamat utolsó lépése után a bejegyzés jóváhagyott státuszt kap, az automatikusan elérhető lesz az olvasó számára.

A projekt- és feladatkezelés, valamint az adatbázis szemléletének határán vannak a tömeges szerkesztés lehetőségeinek technikai feltételei. Ahogy arról korábban szó volt, előfordulhat, hogy a projekt során valamilyen szemléletbeli változtatásra van szükség, aminek az lesz a technológiai vonatkozása, hogy át kell strukturálni az adatkategóriákat, újakat kell hozzáadni, át kell nevezni, vagy törölni kell őket. Különösen igaz lehet ez az olyan adatkategóriákra (pl. domén, aldomén), ahol a munka kezdetén bizonyos számú elemet meg kell határozni értéklisták formájában. Ennek nyomán előfordulhat, hogy nagy mennyiségű, már meglévő adatot kell módosítani a bejegyzésekben. Ideális esetben a szoftveres keretrendszer biztosít olyan mechanizmusokat és funkciókat, amellyel ezt nem manuálisan, hanem automatizált módon lehet elvégezni. A legfontosabb ilyen funkció a tömeges keresés és csere lehetősége, amelynek működése nagyban összefügg az alap keresési lehetőségekkel. A csere kapcsán nem pusztán szöveges változtatásokra kell gondolni, hanem akár átkategorizálásokra is, vagyis ideális esetben a cserének minden adatkategóriára és adattípusra ki kell terjednie. Ehhez

kapcsolódik még a további ellenőrzési munkafolyamatok megvalósításának lehetősége. Ilyen például az adatok konzisztenciájának ellenőrzése, ami megjelenik a duplikátumok szűrésének és kezelésének lehetőségénél vagy akár olyan esetekben is, amikor van egy terminusjelölt-lista és ellenőrizni szeretnénk, hogy ezekből mi szerepel már az adatbázisban. Ez utóbbi nagyszámú bejegyzéseknél elkerülhetetlen igényként léphet fel.

Statisztikai adatokat tartalmazó irányítópult

Ezen igény felmerülése és technológiai kiszolgálásának lehetősége a terminológiai adatbázis sajátos jellegéből és a korábban említett munkafolyamatok nyomon követhetősége kapcsán jelenik meg. A megfelelő szerkesztési elvek betartása (pl. granularitás, azaz egy adatmezőben csak egy adat szerepel [vö. ISO 26162-1:2019]) lehetővé teszik ezek számszerűsítését is. Ennek nyomán az ideális szoftveres keretrendszernek rendelkeznie kell számítási funkcióval is. Ez a számítás egyrészt kiterjedhet mennyiségi kérdésekre is, azaz, hogy a lekérdezés pillanatában hány bejegyzés van összesen, az egyes bejegyzések milyen státuszban vannak, doménonként, illetve aldoménonként hány bejegyzés van, milyen az adatbázisban szereplő nyelvek megoszlása stb. Másrészt nemcsak az állapot felmérésére lehet használni, hanem minőségbiztosítási célokra is, amennyiben a rendszer képes kimutatást készíteni bizonyos adatok megléte vagy hiánya alapján, vagy éppen az adatok integritásának megőrzéséről (pl. van-e olyan bejegyzések közötti hivatkozás, amely már nem él, mert a két összekötött bejegyzés közül az egyik törlésre került). Az adatokon túl célszerű az is, hogy számszerűsíteni lehessen a terminológiai munkacsoport teherelosztását is, vagyis lehessen azt mérni, hogy ki, mennyit dolgozott, mely csoportoknak lehet segítségre szüksége egy adott alfeladat elvégzéséhez, mely doménokra vagy aldoménokra kellene koncentrálni, hol van elmaradás. A statisztikai adatok a végfelhasználó oldalán is fontosak lehetnek: hasznos lehet mérni az adatbázis látogatottságát, illetve azt, hogy az egyes olvasók mely bejegyzésekre keresnek, és milyen szűrési beállításokat használnak. Emellett érdekes lehet még az olvasó felhasználók és a szerkesztő felhasználók közötti interakciók számszerűsítése, vagyis hogy hány terminusjavaslat vagy javítási kérelem érkezik be kívülről, és ez milyen mértékű interakciót eredményez.

Az informatikai háttértechnológia

Akármilyen adatbázist is használunk, nem szabad figyelmen kívül hagyni, hogy alapvetően informatikai rendszerekről beszélünk, ezért a keretrendszer kiválasztásánál ilyen szempontokat is figyelembe kell vennünk.[32]

Az első és legfontosabb kérdés ezzel kapcsolatban, hogy *hol, milyen szerveren működik a terminológiai keretrendszer.* A piacon számos lehetőség van erre, ugyanakkor a nemzeti terminológiai adatbázis szempontjából elengedhetetlen, hogy egy megbízható intézet saját szerveréről legyen elérhető az adatbázis, amely több évre vagy akár több évtizedre képes biztosítani a megfelelő technikai infrastruktúrát. A hosszútávúság kérdése olyan szempontból is felmerül, hogy tudni kell biztosítani az adatbázis folyamatos elérhetőségét, amellyel kapcsolatban kiemelendő a biztonsági mentés folyamatos biztosítása olyan esetekre, amikor valamilyen hardverhiba vagy más infrastrukturális probléma miatt a szerver hirtelen leáll. Ebben az esetben nemcsak az elérhetőség a fő kérdés, hanem az adatvesztés kockázata is megnőhet. A másik alapvető szempont a megfelelő kibervédelem biztosítása, különösen olyan esetben, ha az adatbázis a végfelhasználók számára is hozzáférhető hozzászólások vagy terminusok beküldésének formájában.

Részben az informatikai architektúra, részben pedig az adatbázis funkcióinak kérdéskörébe tartozik az *interoperabilitás* is, vagyis az, hogy az adatbázisban tárolt adatok miként férhetők hozzá más rendszerek (tehát nem humán felhasználók) számára, és azok hogyan tudják feldolgozni az adatokat. Terminológiai szempontból hasznos lehet például más, külső terminológiakivonatoló rendszerek csatolásának lehetősége (amennyiben ez a funkció nem található meg a szoftveres keretrendszerben), valamint más, a nyelvhez (pl. szakkorpuszok) vagy adott doménhoz tartozó szakadatbázisok, illetve akár forrásgyűjteményekkel foglalkozó adatbázisok (pl. könyvtári rendszerek) csatlakoztatása, amelyek segítik a bejegyzések kidolgozását, illetve amelyekkel megvalósulhat a kétirányú adatcsere is. Végfelhasználói szempontból pedig a különböző fordítástámogató, illetve tartalomkezelő rendszerekkel való kapcsolódás lehet hasznos. Az ideális keretrendszernek ezeket kell tudnia biztosítani, valamint lehetőséget kell adnia a kapcsolódási beállítások finomhangolására is. Mindezek kapcsán azonban figyelembe kell venni, hogy az egyes külső kapcsolatok milyen infrastrukturális terhet róhatnak az adatbázisra, tisztában kell lenni azzal, hogy a szoftveres környezet képes-e adott mennyiségű forgalmat kezelni, valamint ehhez igazodva kell a megfelelő hardveres környezetet biztosítani.

[32] Uo., 142.

Összefoglalás

Ebben a tanulmányban áttekintettük a magyar terminológiastratégia kialakítására vonatkozó általános ajánlások között szereplő magyar nemzeti terminológiai adatbázis tervezéséhez szükséges általános kérdéseket, elsősorban azt, hogy milyen technológiai követelményeknek kell megfelelnie, és milyen informatikai háttérstruktúrára van szükség az adatbázis elkészítéséhez. Fontos szempont, hogy az ideális terminológiakezelő rendszernek mind az olvasó felhasználó, mind a szerkesztő felhasználó igényeit figyelembe kell vennie, valamint segítenie kell őket abban, hogy hatékonyan tudják használni a felületet. Előbbi szemszögéből lényeges, hogy hogyan látja a terminológiai adatokat, illetve milyen módon tud keresést végezni, az utóbbi számára pedig fontos a pontos és konzisztens adatbevitel, amit az adatkategóriák megfelelő kidolgozottsága, a szerkesztési alapelvek technológiai támogatása, valamint a rendszer által nyújtott automatizálási lehetőségek tesznek lehetővé. Mindemellett pedig szükséges az is, hogy a terminológiai munkát mint projektfolyamatot az ideális terminológiakezelő rendszer képes legyen hatékonyan támogatni.

Az általános szempontok és igények átgondolása után a következő lépés az elérhető rendszerek megvizsgálása és funkcióik, valamint lehetőségeik felmérése. Más nyelvtechnológiai alkalmazásokhoz hasonlóan ma már a terminológiakezelő rendszereknek is széles palettája érhető el. Ezeket a szoftvereket egy másik írásunkban[33] vizsgáljuk meg részletesen.

Irodalomjegyzék

B. Papp Eszter: A terminológiastratégia kérdései Európában, in Prószéky Gábor (főszerk.) – Fóris Ágota – Bölcskei Andrea – B. Papp Eszter – Lipp Veronika (szerk.): *A magyar terminológiastratégia kialakítása. Zöld könyv,* Budapest, Nyelvtudományi Kutatóközpont, 2023, 39–56. https://doi.org/10.18135/term.2023.4

Benő Attila – Péntek János: A terminológiastratégia szintjei és feltételei Erdélyben, in Prószéky Gábor (főszerk.) – Fóris Ágota – Bölcskei Andrea – B. Papp Eszter – Lipp Veronika (szerk.): *A magyar terminológiastratégia kialakítása. Zöld könyv,* Budapest, Nyelvtudományi Kutatóközpont, 2023, 237–252. https://doi.org/10.18135/term.2023.12

Bratanić, Maja – Ostroški Anić, Ana: The Croatian National Termbank STRUNA, *Coll. Antropol.,* vol. 37, 2013/3, 677–683.

[33] Fóris–Somogyi: *A magyar terminológiastratégia megvalósíthatósága,* 2024.

Drewer, Petra – Schmitz, Klaus-Dirk: *Terminologiemanagement. Grundlagen, Methoden, Werkzeuge,* Heidelberg, Springer, 2017.

Faith, A.: *Knowledge Graphs for Generative AI Use Cases,* LinkedIn Learning, 2024. https://www.linkedin.com/learning/knowledge-graphs-for-generative-ai-use-cases

Fóris Ágota – B. Papp Eszter: A preliminary study for the information structure of the terminology entry in the Hungarian (national) terminology database, in Ivana Brač – Ana Ostroški Anić (eds.): *Svijet od riječi. Terminološki i leksikografski ogledi,* [The world of words: Terminological and terminographic discussions], Zagreb, Institut za hrvatski jezik i jezikoslovlje, 2020, 325–342.

Fóris Ágota – B. Papp Eszter – Bölcskei Andrea (összeáll.): Válogatott terminológiastratégiai bibliográfia, in Prószéky Gábor (főszerk.) – Fóris Ágota – Bölcskei Andrea – B. Papp Eszter – Lipp Veronika (szerk.): *A magyar terminológiastratégia kialakítása. Zöld könyv,* Budapest, Nyelvtudományi Kutatóközpont, 2023, 331–348. https://doi.org/10.18135/term.2023.16

Fóris Ágota – Bölcskei Andrea: Ajánlások a magyar terminológiastratégiához, in Fóris Ágota – Bölcskei Andrea (szerk.): *Terminológiastratégiai kihívások a magyar nyelvterületen,* Budapest, L'Harmattan – OFFI Zrt., 2019, 140–164. https://www.offi.hu/offi-akademia/kiadvanyok/terminologiastrategiai-kihivasok-a-magyar-nyelvteruleten

Fóris Ágota – Somogyi Zoltán: A magyar terminológiastratégia megvalósíthatósága. A szoftveres keretrendszer kiválasztásának szempontjai a Magyar Nemzeti Terminológiai Adatbázis tervezése során, *Glossa Iuridica,* 11. évf., 2024/1–2, 277–297. https://doi.org/1055194/GI.2024.1-2.15

Heinisch, Barbara: Terminological usability – adapting terminological databases to different user groups according to usability principles: The case of UniVieTerm, *Terminology Science & Research / Terminologie: Science et Recherche*, vol. 26, 2023, 24–44. https://journal-eaft-aet.net/index.php/tsr/article/download/3692/4582

Infoterm: Terminológiapolitikai irányelvek. A terminológiapolitika kialakítása és megvalósítása különböző nyelvközösségekben, in Fóris Ágota – Bölcskei Andrea (szerk.): *Terminológiastratégiai kihívások a magyar nyelvterületen,* (ford.: Somogyi Zoltán, lektorálta: B. Papp Eszter), Budapest, L'Harmattan – OFFI Zrt., 167–218. https://www.offi.hu/offi-akademia/kiadvanyok/terminologiastrategiai-kihivasok-a-magyar-nyelvteruleten

Lanstyák István: Nyelvmenedzselés-elmélet és terminológia, in Prószéky Gábor (főszerk.) – Fóris Ágota – Bölcskei Andrea – B. Papp Eszter – Lipp Veronika (szerk.): *A magyar terminológiastratégia kialakítása. Zöld könyv,* Budapest, Nyelvtudományi Kutatóközpont, 2023, 253–276. https://doi.org/10.18135/term.2023.13

Nilsson, Henrik: *Trendencies in terminology.* Elhangzott: a SLOVKO 2017 – 9th International Conference: NLP, Corpus Linguistics, Terminology, e-Terminology konferencián 2017. október 26-án, Pozsonyban. https://korpus.juls.savba.sk/~slovko/2017/Nilsson-Henrik-TNC-SLOVKO2017.pdf

Prószéky Gábor (főszerk.) – Fóris Ágota – Bölcskei Andrea – B. Papp Eszter – Lipp Veronika (szerk.): *A magyar terminológiastratégia kialakítása. Zöld könyv,* Budapest, Nyelvtudományi Kutatóközpont, 2023. https://doi.org/10.18135/term.2023

Sermann Eszter – Tamás Dóra Mária: Vizsgálati szempontrendszer online terminológiai adatbázisokhoz, in Fóris Ágota – Bölcskei Andrea (főszerk.): *Nyelv, kultúra, identitás. Alkalmazott nyelvészeti kutatások a 21. századi információs térben I. Terminológia, lexikográfia, fordítás,* (A MANYE Kongresszusok Előadásai 12/1.), Budapest, Akadémiai, 2020, 84–94.

Sermann Eszter: A terminológiai munkafolyamatok szempontjából releváns ISO-szabványok, in Prószéky Gábor (főszerk.) – Fóris Ágota – Bölcskei Andrea – B. Papp Eszter – Lipp Veronika (szerk.): *A magyar terminológiastratégia kialakítása. Zöld könyv,* Budapest, Nyelvtudományi Kutatóközpont, 2023, 279–300. https://doi.org/10.18135/term.2023.14

Tamás Dóra Mária: A terminológiai adatbázisok mint a terminológiastratégia eszközei, in Prószéky Gábor (főszerk.) – Fóris Ágota – Bölcskei Andrea – B. Papp Eszter – Lipp Veronika (szerk.): *A magyar terminológiastratégia kialakítása. Zöld könyv,* Budapest, Nyelvtudományi Kutatóközpont, 2023, 57–74. https://doi.org/10.18135/term.2023.5

Tolcsvai Nagy Gábor: Bevezetés, in Tolcsvai Nagy Gábor (szerk.): *A magyar nyelv jelene és jövője,* Budapest, Gondolat, 2017, 19–31.

Tolcsvai Nagy Gábor: Nyelvstratégia és terminológia, in Prószéky Gábor (főszerk.) – Fóris Ágota – Bölcskei Andrea – B. Papp Eszter – Lipp Veronika (szerk.): *A magyar terminológiastratégia kialakítása. Zöld könyv,* Budapest, Nyelvtudományi Kutatóközpont, 2023, 23–37. https://doi.org/10.18135/term.2023.3

Warburton, Kara: *The Corporate Terminologist,* Amsterdam–Philadelphia, John Benjamins, 2021.

Wright, Sue Ellen – Budin, Gerhard (eds.): *Handbook of Terminology Management. Basic Aspects of Terminology Management,* Vol. 1, Amsterdam–Philadelphia, John Benjamins, 1997.

Wright, Sue Ellen – Budin, Gerhard (eds.): *Handbook of Terminology Management. Application-Oriented Terminology Management,* Vol. 2, Amsterdam–Philadelphia, John Benjamins, 2001.

Források

DatCatInfo. https://datcatinfo.net/

ISO 1087:2019 *Terminology work and terminology science – Vocabulary.*

ISO 26162-1:2019 *Management of terminology resources – Terminology databases. Part 1: Design.*

ISO 15188:2001 *Project management guidelines for terminology standardization.*

ISO 30042:2019 *Management of terminology resources – TermBase eXchange (TBX).*

MTA web = *Bemutatkozik az MTA Tudomány a Magyar Nyelvért Nemzeti Programja – Videón a közgyűlési tanácskozás,* 2024. május 27. https://mta.hu/kozgyules2024/az-mta-nemzeti-kutatasi-programok-bolcseszettudomanyi-alprogramjai-videon-a-kozgyulesi-tanacskozas-113706

Projektmenedzsment útmutató. PMBOK Guide hetedik kiadás és A projektmenedzsment szabványa, Budapest, Project Management Institute – PMI Magyar Tagozat, 2023.

STRUNA. http://struna.ihjj.hr/en/

Web Content Accessibility Guidelines (WCAG) 2.0. https://www.w3.org/TR/2008/REC-WCAG20-20081211/

A MAGYAR TERMINOLÓGIASTRATÉGIA MEGVALÓSÍTHATÓSÁGA

A szoftveres keretrendszer kiválasztásának szempontjai a Magyar Nemzeti Terminológiai Adatbázis tervezése során[1]

Fóris Ágota – Somogyi Zoltán

Bevezetés

A magyar terminológiastratégia feladatai között szerepel a *Magyar Nemzeti Terminológiai Adatbázis* (MaNTA) megtervezése és felépítése.[2] Az adatbázis tervezése és előkészítése sok lépésből álló, nyelvészek és szakemberek együttműködését megkövetelő feladat. Várható haszna, hogy az adatbázis hozzájárul a magyar szakszókincs egyesítéséhez (harmonizációjához), ezzel megalapozza a későbbi egységesítési lehetőségeket, egyúttal lehetőséget nyújt a szaktudományos terminológiai kutatások kiszélesítéséhez.

Ahogy azt a jogi-közigazgatási terület terminológiastratégiájának kialakításával kapcsolatosan egy korábbi tanulmányban írtuk,[3] fontos volna a kormányzás területeit érintő jogi-közigazgatási terminológiastratégia kialakítása és az általános terminológiastratégiához történő kapcsolása. A megfelelő terminológia- és dokumentumkezelés a jogi-közigazgatásban fontos eleme például az e-kormányzásnak, egyben a más nyelvek terminológiájával történő harmonizá-

[1] A tanulmány első megjelenésének adatai: Fóris Ágota – Somogyi Zoltán: A magyar terminológiastratégia megvalósíthatósága. A szoftveres keretrendszer kiválasztásának szempontjai a Magyar Nemzeti Terminológiai Adatbázis tervezése során, *Glossa Iuridica,* 11. évf., 2024/1–2, 277–297; a kutatásokat a KRE BTK Terminológiai és Kommunikációs Kutatócsoport (TERMIK) keretében végeztük. A szerzők köszönik az MTA TMNP2023-1/2023. projektje támogatását, melyben az első szerző vezető tanácsadóként vett részt.

[2] Lásd Fóris Ágota – Bölcskei Andrea: Ajánlások a magyar terminológiastratégiához, in uők (szerk.): *Terminológiastratégiai kihívások a magyar nyelvterületen,* Budapest, L'Harmattan – OFFI Zrt., 140–164. https://www.offi.hu/offi-akademia/kiadvanyok/terminologiastrategiai-kihivasok-a-magyar-nyelvteruleten (Letöltés: 2025. február 12.) Valamint Prószéky Gábor (főszerk.) – Fóris Ágota – B. Papp Eszter – Bölcskei Andrea – Lipp Veronika (szerk.): *A magyar terminológiastratégia kialakítása. Zöld könyv,* Budapest, Nyelvtudományi Kutatóközpont, 2023.

[3] Fóris Ágota: A terminológiastratégia szempontjai a jogi-közigazgatási területen, *Glossa Iuridica,* 10. évf., 2023/3, 35–64.

ció előfeltétele is. A jogi nyelvújítás, a jogi terminológia, a jogi szaknyelv, a közérthetőség kérdésköre szerves része a jogi-közigazgatási terminológiai munkáknak, ezen belül is a terminológiakezeléshez,[4] konkrétan a *Magyar Nemzeti Terminológiai Adatbázis*hoz a jövőben való lehetséges kapcsolódásához.

Egy másik tanulmányunkban[5] az adatbázis tervezéséhez szükséges olyan általános kérdéseket mérlegeltük, mint hogy a megtervezendő és felépítendő adatbázisnak milyen technológiai követelményeknek kell megfelelnie és működtetéséhez milyen informatikai háttérstruktúrára van szükség. Az általános megfontolásokon túl e kérdések részleteinek megvitatásához, a megfelelő szoftveres keretrendszer kiválasztásához kétféle alapinformációt mindenképpen ismernünk kell.

A leendő üzemeltető milyen technológiai és személyi háttérrel rendelkezik, például a szervere alkalmas-e az üzemeltetésre, illetve vannak-e olyan informatikusai és terminológusai (vagy ilyen jellegű munkára felkészíthető kollégái), akik fel tudják építeni, de legalább hosszú távon tudják kezelni és működtetni a magyar nemzeti terminológiai adatbázist.

Milyen nyilvános (akár nyílt forráskódú, akár kereskedelmi forgalomban kapható) keretrendszerek volnának alkalmasak a magyar nemzeti terminológiai adatbázis létrehozására, kezelésére és a terminológiai adatok megjelenítésére a szerkesztők és a végfelhasználók számára, ezeknek milyen jellemzőik, tulajdonságaik és funkcióik vannak, és ezek milyen feltételekkel használhatók.

Jelen tanulmány célja a második kérdés vizsgálata, vagyis annak felmérése, hogy milyen olyan, nyilvánosan elérhető keretrendszerek léteznek, amelyek alkalmasak lehetnek a magyar nemzeti terminológiai adatbázis kezelésére, és ezeknek milyen funkcióik és milyen lehetőségeik érhetőek el.

A keretrendszer kiválasztásának szempontjai

A feladat tehát a terminológiai adatbázisok építéséhez és kezeléséhez felhasználható és elérhető keretrendszerek megvizsgálása és funkcióik, valamint lehetőségeik felmérése. Más nyelvtechnológiai alkalmazásokhoz hasonlóan, ma már a

[4] Rixer Ádám: A magyar nyelv és magyar jogi műnyelv megújulása, *Glossa Iuridica*, 1. évf., 2014/1, 11–17; uő: Szükség van-e Magyarországon jogi-közigazgatási szaknyelvújításra? Gondolatok egy kutatás margójára, *Glossa Iuridica,* 10. évf., 2023/3, 9–31; A jogi-közigazgatási terminológiastratégia kérdéseivel a KRE ÁJK Lőrincz Lajos Közjogi Kutatóműhelye „Szükség van-e Magyarországon jogi-igazgatási szaknyelvújításra? Jogi-igazgatási terminológiastratégia kialakítása" (2022–2024) című pályázata és az ennek keretében megjelent publikációk foglalkoztak, lásd: *Glossa Iuridica,* 10. évf., 2003/3.

[5] Fóris Ágota – Somogyi Zoltán – B. Papp Eszter: Magyar Nemzeti Terminológiai Adatbázis tervezése. Általános kérdések, *Alkalmazott Nyelvtudomány,* XXIV. évf., 2024/2, 21–41.

terminológiakezelő rendszereknek is széles palettája érhető el. A Nimdzi lokalizációs piackutatással foglalkozó szervezet évről évre megjelentet egy listát, amelyen az adott év legjelentősebb szoftvereit sorolja fel. Maga a lista több kategóriába sorolja a rendszereket, amelyek között a terminológiakezelő rendszerek is önállóan szerepelnek:

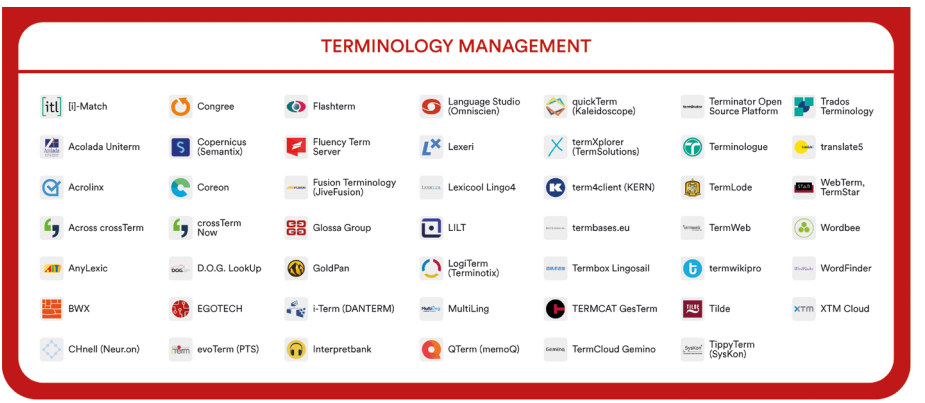

1. ábra. Terminológiakezelő rendszerek, 2023.[6]

A 2023-as év listájában összesen 41 szoftver került a terminológiakezelő rendszerek kategóriájába. Jellegüket tekintve a keretrendszerek széles körben mozognak, megtalálhatóak közöttük ingyenes, korlátozottan ingyenes, illetve fizetős modell szerint működők is. Ezek kapcsán fontos megjegyezni, hogy az 1. ábrán szereplő rendszerek többsége inkább a fordításorientált terminológiai munkát hivatott támogatni, funkcionális jellemzőik is inkább a fordítási munkafolyamat terminológiai részét helyezik előtérbe (adott esetben szorosan kapcsolódnak ugyanazon szoftvergyártó által kínált fordítástámogató eszközhöz is), ami miatt nem lehet automatikusan feltételezni, hogy megfelelő támogatást nyújthatnának olyan komplex terminológiai munka elvégzésére, aminek az eredménye egy nemzeti terminológiai adatbázis lehet.

A megfelelő szoftveres keretrendszer kiválasztásának első lépése *a nyilvánosan elérhető adatok felkutatása.* Ez elsősorban a szoftvergyártó cégek honlapjának felkeresését jelenti, ahol jó esetben a marketinganyagokon túl a videós vagy szöveges dokumentáció megismerésére is lehetőség nyílik. Ezek alapján már előzetes képet kaphatunk arról, hogy az általunk meghatározott igényekből mennyit tud kielégíteni a rendszer. A részletkérdések tisztázásához érdemes élő

[6] Forrás: *NIMDZI Language Technology Atlas 2023.* https://www.nimdzi.com/language-technology-atlas/ (Letöltés: 2024. április 3.)

bemutatót is szervezni a technológiai szolgáltatóval, amely megbeszélésre célszerű a már összegyűjtött ismeretek alapján konkrét kérdésekkel érkezni, így segítve a végső döntést.

Természetesen evidens lehet olyan keretrendszert választani, amit – szem előtt tartva a nemzetközi szabványok előírásait és a jó gyakorlatokat – kifejezetten terminológiai adatok és munkafolyamatok kezelésre hoztak létre,[7] ugyanakkor a terminológiai projekt keretei számos korlátot és ezzel együtt lehetőségeket is magukban rejthetnek. A teljes projekt költségvetésében kulcsszerepet játszik a szoftveres háttér kialakításának és fenntartásának pénzügyi vonzata, ezért meg kell fontolni, hogy a) ingyenes, nyílt forráskódú vagy b) a piacról megvásárolható (kereskedelmi) rendszerre van-e szükség.

Ugyanakkor elképzelhető, hogy szóba kerülhetnek olyan keretrendszerek, amelyek alapvetően nem terminológiai adatok tárolására szolgálnak, de kellően rugalmasak lehetnek ahhoz, hogy megfelelő testreszabás mellett alkalmasak legyenek erre a célra. Itt olyan általános adatbázisrendszerekre gondolunk, mint például az Oracle által kínált APEX keretrendszer,[8] amely low code, azaz túlságosan komoly programozási tudást nem igénylő rendszerként lehetőséget kínál bármilyen adatbázis és a hozzátartozó felhasználói felület kialakítására. Ezeknek a platformoknak előnye, hogy már előre leprogramozott elemekből a felhasználók maguk is össze tudnak állítani jól működő rendszert. Érdemes kiemelni, hogy ezekben az esetekben elválhat a szerkesztői nézet, vagyis hogy a) milyen módon tudnak a terminológusok adatokat bevinni az adatbázisba, illetve ezekben kereséseket/szűréseket végezni, tömegesen javítani, illetve b) az olvasói (végfelhasználói) nézet, mivel sokszor a meglévő háttér-adatbázisra valamilyen külső felhasználó számára is könnyen kezelhető felhasználói felületet kell külön ráépíteni. Ez a komplexitástól függően további programozási/webtervezési szaktudást igényelhet. A saját rendszerek megtervezése és kiépítése emellett mindig magában hordozza annak szükségességét is, hogy a kialakított rendszert alapos és lehetőleg minden felhasználói szituációt lefedő tesztelésnek kell alávetni, illetve ilyen esetekben a karbantartási, valamint a funkcióbővítési feladatok is a projektben részt vevő technikai szakembereket terhelik. Összességében előfordulhat, hogy a saját rendszer fejlesztésével a piacon már elérhető, kiforrott rendszerek funkciókínálatának csak töredékét lehet megvalósítani, mindezt pedig ugyanolyan mértékű vagy akár jelentősebb anyagi és más erőforrás-ráfor-

[7] A terminológiai munkára vonatkozó szabványok áttekintését lásd Sermann Eszter: A terminológiai munkafolyamatok szempontjából releváns ISO-szabványok, in Prószéky – Fóris – B. Papp – Bölcskei – Lipp: *A magyar terminológiastratégia,* 2023, 279–300.

[8] *Oracle APEX.* https://apex.oracle.com/en/ (Letöltés: 2024. április 3.)

dítás mellett, mintha a piaci szoftvert megvásárolnánk. Henrik Nilsson[9] például azt írja, hogy azért fejlesztettek saját szoftvert a svéd *Rikstermbanken* terminológiai adatbázis kezeléséhez, mert 2006-ban nem állt rendelkezésre olyan teljesítményű szoftver, amely megfelelt volna számukra.

A nulláról való felépítés melletti érvként felmerülhet még egy már *meglévő technológia adaptálása* is *terminológiai célokra.* Ha a magyar példát nézzük, akkor szóba jöhet akár a nagyszótári projektben is használt keretrendszerek felhasználása. *A magyar nyelv nagyszótára*[10] szerkesztési munkálatai egy XML-szerkesztőben *(XMetal)*[11] történnek, illetve egy nyílt forráskódú XML-alapú adatbázisban *(eXist-db)*[12] tárolódnak. Annak ellenére, hogy a *Nagyszótár* szemlélete más, mint egy terminológiai adatbázisé (szemasziológiai vs. onomasziológiai szemlélet), a szerkesztési technológia adaptálható lenne a terminológiai munkákra is, hiszen számos terminológiai fájltípus XML-alapú, köztük a legismertebb, a TBX is, amelyről önálló szabvány is született (ISO 30042:2019).[13] Az adaptálhatóság mellett a szerkesztés technikai gyakorlatának tapasztalatait is meg lehetne osztani a szótáron már régóta dolgozó kollégák és a terminológusok között. Természetesen ezt az utat választva sem lehet elkerülni a további fejlesztések szükségességét: az adaptálás után még mindig ki kell alakítani egy olyan keresőfelületet, amelyet a végfelhasználók használhatnak, illetve valamilyen megoldást kell találni a munkafolyamatok szoftveres központosítására, valamint ezek kisebb-nagyobb mértékű automatizálására is.

Akármilyen keretrendszert is veszünk fontolóra, mielőtt végleg elköteleződnénk egyik vagy másik mellett, *alapos tesztelésnek kell alávetnünk a rendszereket.* Ennek alapját mindazok az igények és megfontolások képzik, amelyeket az előzetes tervezés és az adott rendszer által nyújtott lehetőségek figyelembevételével határozunk meg. A tesztelés során érdemes nagyobb mennyiségű adattal feltölteni a rendszert. Ennek során egyrészt kitapasztalhatjuk szerkesztői szempontból, hogy mennyire intuitív a felület, milyen mélységig lehet finomhangolni a rendszert, illetve mennyire nehézkes az adatbevitel. Mindenképpen érdemes a másik oldalról, vagyis a végfelhasználó oldaláról is tesztelni a rendszereket, itt is elsősorban az intuitivitás kérdése kap hangsúlyos szerepet. Hiszen készíthetünk ugyan nagyon

[9] Henrik Nilsson: The realisation of a national term bank – how and why?, in *Proceedings of the ELETO – 7th Conference 'Hellenic Language and Terminology' Athens, Greece, 22–24 October 2009*, 6. https://www.eleto.gr/download/Conferences/7th%20Conference/7th_26-26-NilssonHenrik_Paper_V03.pdf (Letöltés: 2024. április 3.)

[10] *A magyar nyelv nagyszótára [Nagyszótár].* https://nagyszotar.nytud.hu/index.html (Letöltés: 2024. április 3.)

[11] *XMetal.* https://xmetal.com/ (Letöltés: 2024. április 3.)

[12] *eXist-db.* http://www.exist-db.org/exist/apps/homepage/index.html (Letöltés: 2024. április 3.)

[13] ISO 30042:2019 *Management of terminology resources. TermBase eXchange (TBX)*

részletes felhasználói dokumentációt, a legtöbb ember mégis inkább saját maga szereti felfedezni a különböző rendszereket, és a felhasználói élményben alapvető nyomot hagy az, hogyha a felhasználói felület elsőre nem könnyen és egyértelműen használható. Fontos megnézni azt is, hogy milyen módon jelennek meg az egyes adatkategóriák; itt érdemes kitérni nemcsak a szöveg elrendezésére, hanem hogy a színek, formák és egyéb kiemelési módok milyen módon segítik a tájékozódást, milyen lehetőségeket kínál a rendszer a végfelhasználók figyelmének irányítására. Összességében el lehet mondani, hogy minél hosszabb a tesztelési szakasz, annál inkább megismerjük a szoftver működését és annak korlátait, s ezek az ismeretek mind segítségünkre lesznek a végső rendszer kiválasztásában. Mindennek alapvető szerepe van az egész projekt sikerességében, hiszen mind anyagi, mind más erőforrás-ráfordítás tekintetében nagyon nehéz projekt közben keretrendszert váltani, illetve a választás meghatározza a terminológiai munka hatékonyságát is. A cél az adott körülmények között a leggyorsabb és leghatékonyabb módon a lehető legpontosabb adatok bevitele és mindezek megfelelő formában történő tálalása a végfelhasználó számára.

Konkrét adatbázis-kezelő rendszerek vizsgálata

Ebben a részben két rendszert vizsgálunk. A cél annak meghatározása, hogy a korábban ismertetett igényeknek mennyire képesek megfelelni. A termékkínálat két széléről választottunk: az egyik rendszer a *Terminologue,* a másik pedig a *Kalcium quickTerm*. Az elemzés nem terjed ki a két rendszer szisztematikus összehasonlítására, sokkal inkább előnyeik és hátrányaik bemutatására. A rendelkezésre álló források és lehetőségek is eltérőek: a) a *Terminologue* esetén csak egy rövid dokumentáció áll rendelkezésre, de mivel ingyenes, könnyen lehet tesztelni; b) a *quickTerm* esetén bővebb felhasználói dokumentáció és videós anyagok érhetők el, viszont nem volt alkalmunk élesben tesztelni a rendszert.

Terminologue

A *Terminologue*[14] terminológiamenedzsment-rendszer egy felhőalapú, ingyenes és nyílt forráskódú keretrendszer, amelyet a Dublini Egyetem (Dublin City University) Gaois Research Group kutatócsoportja fejlesztett elsősorban az Ír Nemzeti Terminológiai Adatbázishoz (*National Terminology Database for Irish,*

[14] *Terminologue.* https://www.terminologue.org/ (Letöltés: 2024. április 3.)

NTD), ám keretrendszerüket később mindenki számára hozzáférhetővé tették.[15] Maga a keretrendszer futtatható a Dublini Egyetem szerverein is, ebben az esetben onnan is lesz elérhető az adatbázis, ugyanakkor a fejlesztők a teljes programot megosztották a GitHubon,[16] így bárki számára biztosították, hogy a keretrendszert a saját szerverére telepíthesse és onnan tehesse elérhetővé.

A felhasználói felület nyelve ugyan magyarul nem érhető el, de a fejlesztők megadják a lehetőséget arra, hogy bárki lokalizálhassa a szoftverelemeket a saját nyelvére. Ez meg is történt azon tizennégy nyelv esetében, amelyeken a rendszer jelenleg elérhető, mindemellett pedig a honlap feltünteti a fordítói csoportok vagy intézmények nevét is. A szerkesztési felületre vonatkozóan ez az adatbázis lehetővé teszi azt is, hogy a különböző adatkategóriák nevét is az adott nyelven lehessen elérni, így nyelvi felhasználási szempontból minden igényt ki tud elégíteni.

A tesztelés során létrehoztunk egy tesztadatbázist a nyilvánosan elérhető szerveren. Az adatbázis bárki számára elérhető a https://www.terminologue.org/MaNTA/ címen.[17] Az URL-címből jól látszik, hogy az adatbázis nem saját szerveren működik; ennek kapcsán érdemes megjegyezni, hogy a keretrendszer lehetőséget biztosít az URL-cím testreszabására, így segítve a felhasználót a könnyebb tájékozódásban. A tesztelés során 22 bejegyzést vittünk be, ezek „A magyar nyelv és a szakmai kultúra. Magyar nyelvészeti kutatások a tartalomfejlesztés és a dokumentáció területén”[18] című kutatási projekt eddig még nem publikált terminusgyűjteményéből származnak.

Végfelhasználói szempontból könnyű az adatbázisban keresést végezni. A nyitólapon található szöveges beviteli mezővel lehet szóalapú kereséseket futtatni. A fejlesztők számításba vették, hogy a felhasználók nem mindig pontosan adják meg a keresendő terminusokat, ezért olyan mechanizmusokat építettek a keresési

[15] M. Měchura – B. Ó Raghallaigh: Introducing Terminologue: a cloud-based, open-source terminology management tool, in *Lexicography for Inclusion: Proceedings of the 19th EURALEX International Congress, 7–9 September 2021,* Alexandroupolis, Democritus University of Thrace, 2021, Vol. 2, 797–800. https://euralex.org/wp-content/themes/euralex/proceedings/Euralex%20 2020-2021/EURALEX2020-2021_Vol2-p797-800.pdf (Letöltés: 2024. április 3.) Valamint Ú. Bhreathnach – G. Ó Cleircín: *Terminologue as a teaching resource for terminology – assessing the user experience,* elhangzott a 11th EAFT Summit, 2023, Terminology – Innovation and Sustainability című konferencián 2023. november 16–17-én, Barcelonában.

[16] GitHub. https://github.com/gaois/terminologue (Letöltés: 2024. április 3.)

[17] *Tesztadatbázis.* https://www.terminologue.org/MaNTA/ (Letöltés: 2025. február 12.) Készítette: Somogyi Zoltán.

[18] A KRE BTK Terminológiai és Kommunikációs Kutatócsoport (TERMIK) 2018 és 2021 között folyó, a KRE BTK által támogatott projektje. Összefoglaló kötet: Ágota Fóris – Andrea Bölcskei (eds.): *Linguistic Research in the Fields of Content Development and Documentation,* Budapest–Paris, KRE–L'Harmattan, 2021.

algoritmusba, amelyek ezt a jelenséget is kompenzálják.[19] Alapvetően elmondható, hogy csak a terminusokra lehet keresni, tehát ha valaki olyan keresőszót ír be, ami pl. a definícióban fordul elő, akkor a rendszer nem hoz találatot. Ennek az is a következménye, hogy a rövidített szóalakokat külön terminusként kell hozzáadni, nincs lehetőség más adatkategóriát használni, ha meg szeretnénk jeleníteni a keresési találatok között. A találatok között szűrni ugyan nem lehet, viszont lehetőség van a megjelenített bejegyzéseken a domén, illetve aldomén kategóriára kattintva kilistázni, hogy mi tartozik az adott kategóriához. Ezek alapján megállapítható, hogy a végfelhasználó nem tud összetett kereséseket futtatni, vagyis nem tudja a szöveges és egyéb keresési módok kombinációjával finomhangolni a keresés eredményét. A szerkesztői felület azonban lehetőséget ad ezekre, így áthidaló megoldás lehet a végfelhasználónak egy olyan felhasználói fiókot létrehozni, amivel csak olvasni lehet (létezik ilyen jogkör). Ugyanakkor minden bizonnyal előfordulhat, hogy egyszerre csak egy felhasználó használhatja ezzel a fiókkal az adatbázist, ami egy nemzeti terminológiai adatbázis esetében elképzelhetetlen.

A bejegyzések megjelenítésével kapcsolatban elmondható, hogy a végfelhasználói nézet és a szerkesztői nézet szinte teljesen ugyanúgy néz ki. Ez azt is jelenti, hogy a keretrendszerben nem lehet szabályozni, hogy mely adatkategóriákat lássák a végfelhasználók, és melyeket ne. Emellett a végfelhasználók számára nem láthatók az adminisztratív adatkategóriák, vagyis, hogy az adott bejegyzést ki és mikor módosította utoljára. A szerkesztői felületen, a bejegyzéseknél ugyan meg lehet nézni a bejegyzés előzményeit (ki, mikor és mit változtatott), sőt még vissza is lehet állítani a korábbi állapotokat, sajnos azonban ez a végfelhasználó számára nem elérhető opció. Ez a csoport csak akkor láthatná ezeket az adatokat, ha a fentiek szerint csak olvasási joggal rendelkező fiókkal beléphetne a szerkesztői oldalra, viszont ez esetben nem lehet azt korlátozni, hogy csak a legutolsó módosítási dátumot lássa, hanem láthatná az adott bejegyzés teljes előzményét, ami viszont nem lenne releváns számára. Ugyanakkor a szerkesztői felületen is csak a változtatást elvégző felhasználó e-mail-címe látható, a neve nem, tehát ha nem elég beszédes e-mail-címe van valakinek, nem tudható, hogy ki végezte a változtatást. Ennek a végfelhasználó szempontjából nincs jelentősége, a szerkesztői felhasználók és a terminológiai munkacsoport számára viszont kulcsfontosságú volna az információ. Erre a problémára áthidaló megoldás lehet egy külön megjegyzés típusú adatkategóriát létrehozni, és abban kézzel vezetni a módosítás időpontját, illetve a módosító felhasználót, de ez nagy terhet róna a szerkesztőkre.

[19] Měchura – Ó Raghallaigh: *Introducing Terminologue,* 2021.

A megjelenítési szempontok másik fő kérdése az is, hogy az egyes nyelveket miképpen lehet megjeleníteni. A *Terminologue* rendszeréről elmondható, hogy egy-, illetve kétnyelvű adatokat áttekinthetően meg tud jeleníteni, ugyanakkor, ha három vagy akár több nyelv (vagy nyelvváltozat) kerül az adatbázisba, akkor az egyes bejegyzések egymás mellé, oszlopszerűen kerülnek, a tördelés nagyon szűkre szabott lesz, ez pedig nehezíti a végfelhasználó számára az információ befogadását.

Az elrendezésen túl, ha lemegyünk az egyes adatkategóriák szintjére, akkor megfigyelhető, hogy a hiperhivatkozásokat tartalmazó adatmezőkben maguk a hivatkozások sima szövegként szerepelnek, vagyis nem kattinthatók. Ugyanakkor a rendszer lehetővé teszi a bejegyzések összekapcsolását, amelyet a végfelhasználók a kapcsolódó terminusok kategória alatt láthatnak, és ezeknél működik a kattinthatóság, ami nagyban hozzájárul ahhoz, hogy a végfelhasználók összefüggő képet alkothassanak az adott domén vagy aldomén fogalmi hálózatáról. A kapcsolódó terminusoknál azonban a kapcsolat típusát nem lehet meghatározni, illetve gráf megjelenítésére sincs lehetőség.

A szerkesztési felületet vizsgálva az látszik, hogy az adatbázis valamelyest eltér a nemzetközi szabványoktól és ajánlásoktól, hiszen nem különíti el a szerkezetben a bejegyzés, a nyelvi indexálás és a terminus szintjét.[20] Ennek igazán zavaró gyakorlati jelentősége nincs, hiszen bizonyos alap-adatkategóriák, úgymint a terminus, a definíció, a kontextus, a doménba rendezhetőség, és egyéb, egyénileg meghatározható adatkategóriák elérhetők, illetve létrehozhatók a felületen. Többségük már eleve beépített a rendszerben, tehát a *Terminologue*-ban nem kell és nem is lehet teljesen egyéni adatkategóriákat és adatstruktúrát létrehozni, hanem ezek mind adottak a rendszeren belül. Ugyanakkor elmondható, hogy az egyes adatkategóriák finomhangolására számos lehetőség van. A terminusok vonatkozásában a szokásos grammatikai információkon túl (pl. szófaj megadása) további morfológiai jellemzők is rögzíthetők. Ezen adatkategóriák elemei teljes mértékben személyre szabhatók a rendszer adminisztrációs felületén, sőt, az egyes elnevezések bármikor módosíthatók anélkül, hogy bármilyen exportálási-importálási vagy manuális szerkesztési műveletet el kellene végezni. Ugyanakkor nincs lehetőség semmilyen tömeges szerkesztési művelet elvégzésére, vagyis a bejegyzéseket nem lehet egy lépésben átkategorizálni, csupán a kategóriák elnevezését lehet megváltoztatni, ez viszont kihat az adott kategória alá tartozó összes bejegyzésre.

Rátérve az adatkategóriák megjelenítésére, kissé furcsa, hogy van ugyan lehetőség a definíció és a kontextus megadására, de ezek vizuálisan mégis szokatlan módon válnak el: a kontextus félkövér, míg a definíció nem. A megjelenítés

[20] Uo.

e tekintetben sem módosítható, ez a beállítás a rendszeren belül van rögzítve. A definícióhoz és a kontextushoz egyaránt lehet forrást megadni, ezek szürkével jelennek meg az adott adatkategória alatt, de nem lehet megjeleníteni, hogy mit lát a felhasználó, azaz nem lehet odaírni, hogy ez a definíció forrása vagy a kontextus forrása. Létezik egy megjegyzés típusú adatkategória, amit bárhogy el lehet nevezni, és amit lehet(ne) használni erre a célra is, de akkor a háttérben, adatbázisszinten nem lesz megfelelő a kategória (vagyis programszinten az adott adatkategória megjegyzésként és nem a definíció vagy a kontextus forrásaként tárolódik, ami hatással van a rendszerből kinyerhető fájlformátumokra is).

Mind a definíció, mind a kontextus forrása szabad szöveges beviteli mező, ugyanakkor az adatbázis ezeket külön adattáblában kezeli, tehát van olyan felület, ahol az adott terminológiai adatbázishoz tartozó összes forrás áttekinthető, az adatokban módosítás végezhető, ami átöröklődik az összes olyan bejegyzésre, ahol az adott forrást felhasználták. Így a meglévő adatokat újra fel lehet használni, ha egy adott adat ugyanabból a forrásból származik, a szoftver lehetőséget ad kiválasztani a meglévő bibliográfiai adatokat egy legördülő listából. Annak ellenére, hogy ez előnyösnek tűnhet, számos problémát vet fel. Bizonyos adatszám felett nehezen átláthatóak az ilyen listák, még akkor is, ha a legördülő menüben ábécé sorrendben vannak feltüntetve. Különösen igaz ez akkor, ha a terminológiai adatbázis több domént és aldomént foglal magába – mint a tervek szerint a magyar nemzeti terminológiai adatbázis fog.

A szerkesztői felület már több lehetőséget biztosít a keresésre, illetve a szűrésre, itt szöveges keresés is futtatható a terminusok, definíciók, kontextusok, megjegyzések, gyűjtemények, valamint a szerkesztői felhasználói megjegyzések között is. A keresés során lehet 'tartalmazza', illetve 'nem tartalmazza' típusú szűrést is végezni. Mind a szűrést, mind pedig az adott bejegyzés életciklusának adott pillanatban meglévő állapotát segítik az adminisztratív kategóriák, amelyek szintén az adatbázis alapját képzik. Ennél a kategóriánál három érték lehetséges: *ellenőrzöttségi státusz (checking status), közzétételi státusz (publishing status),* valamint *piszkozat státusz (drafting status).* Mindez egyrészt segítheti a terminológiai munkafolyamatot is (hiszen maga a rendszer nem rendelkezik olyan összetett projekt- vagy feladatkezelési modullal, ami lehetővé tenné a feladatok kiosztását és nyomon követését), illetve szabályozni tudja, hogy mely bejegyzések vannak már olyan állapotban, hogy azokat a végfelhasználó is láthassa. Ugyanakkor hozzá kell tenni, hogy ezen státuszokat a szerkesztő mindig manuálisan állítja be minden egyes bejegyzésnél, erre nincs semmilyen automatizálási mód.

A fenti hiányosságok, főleg az, hogy nem lehet felhasználók szerint szűrni az adatot, egy többtagú terminológusi csoportnál megnehezítik a projekt haladásának nyomon követését, illetve az adatok ellenőrzését. Erre részmegoldást kínál

a bejegyzés különböző státuszainak változtathatósága, és az arra való szűrés lehetősége, de ez még mindig messze van a munkafolyamatok technológiai támogatásától. A korábbiakban már szó volt róla, hogy a rendszer nem ad lehetőséget semmilyen tömeges szerkesztésre, ez pedig a keresési/szűrési lehetőségek korlátai mellett egy bizonyos bejegyzésszám felett nagyban megnehezíti az új adatok bevitelét, illetve az adatbázis szerkesztési szintű karbantartását. Nincs lehetőség keresés/csere-típusú műveletet elvégezni. Jóllehet bizonyos adatkategóriákat lehet módosítani globálisan (leginkább az adatkategóriák címkéjét, de akár konkrét adatmezőket is, pl. bibliográfiai adatok), ám ez nem mindenhol valósítható meg. Ha tömegesen szeretnénk megváltoztatni mondjuk a bejegyzések státuszát vagy a bejegyzések domén/aldomén-besorolását, akkor azt csak manuálisan, egyesével lehet megtenni.

Nagyon korlátozott a lehetőség arra, hogy összekapcsoljunk bejegyzéseket, csupán egy sima 'related term' nevű, előre beépített mező van. A rendszer nem kínál még előre definiált kapcsolattípusokat sem, illetve nem támogatja az egyéni kapcsolatok létrehozását sem. Ezáltal a bejegyzések egymáshoz való viszonyát csak szövegszinten lehet megfogalmazni, nincs mód a vizualizációra, emellett nem lehet a rendszerből olyan fájlformátumot kinyerni, amelyet más, akár ontológiakezelő rendszerekben tovább fel lehetne dolgozni, így az adatbázis nem alkalmas a gépi modulok betanítására, illetve a betanításhoz való felhasználásra.

Még tágabb technológiai szempontból, a keretrendszer pozitívumaként emelendők ki a felhasználókezelési opciók. Egy ötfokozatú skálán lehet megadni, hogy egy különálló fiókkal rendelkező felhasználó milyen szintű hozzáféréssel rendelkezzen a sima olvasási hozzáféréstől a minden szerkesztési és az adatbázis struktúráját is módosítani képes jogkörig.

További fontos szempont még az exportálhatóság és az adatok más rendszerekben való feldolgozhatóságának vagy más rendszerekbe való átültetésének kérdése is. A *Terminologue* keretrendszeréből háromféle formátumban nyerhetők ki az adatok. Az első a TBX, amelyről elmondható, hogy a rendszer által generált változat megfelel a fájlformátumra vonatkozó szabványnak.[21] A megfelelőségről a *TBX Spyglass*[22] nevű webes programmal lehet meggyőződni, amelynek segítségével meg lehet állapítani, hogy a feltöltött fájl megfelel-e a szabvány által meghatározott specifikációknak, illetve pontosan melyik változatának, a 2-es vagy a 3-as verziónak (a *Terminologue* által generált fájl az utóbbi verzióhoz tartozik). Emellett létezik egy másik webes alkalmazás is *(TBX Viewer),*[23] amely-

[21] ISO 30042:2019.
[22] *TBX Spyglass.* https://www.tbxinfo.net/tbx-spyglass/ (Letöltés: 2024. április 3.)
[23] *TBX Viewer.* https://viewer.tbxinfo.net/ (Letöltés: 2024. április 3.)

nek segítségével azt ellenőrizhetjük, hogy az exportált fájl pontosan milyen adatokat tartalmaz. Maga a TBX mint fájlformátum XML-alapú, tehát az emberek számára is olvasható eredeti formában, ugyanakkor a *TBX Viewer*hez hasonló alkalmazással még inkább áttekinthető lesz a fájl tényleges tartalma. Az exportált TBX vizsgálatakor az állapítható meg, hogy az sajnos nem tartalmaz minden adatot vagy olyan módon tárolja ezeket, hogy később nehezebben lehet feldolgozni más rendszerben. Erre jó példa a doménok és aldoménok elválasztása, amely lúdláb karakterrel történik (Domén » Aldomén formában), és mindkettő a subjectField elem alá van besorolva a fájlon belül. Emellett az is látható, hogy amint az olvasói felületen, úgy a TBX exportban sem látszanak az adminisztratív metaadatok, vagyis, hogy az adott bejegyzést ki és mikor módosította utoljára. Szintén hiányoznak a kapcsolódó terminusok is, tehát az előző adatkategóriával együtt az adatbázis ezen része is elvész exportáláskor.

A második fájlformátum, amelyet a rendszer exportálni képes, az a sima, tabulátorral elválasztott szövegfájl. Ebben az esetben minden adatmező fel van sorolva az első sorban, és amelyikben található adat az adott bejegyzésnél, azt a rendszer kiírja a fájlba. Olyan adatmezők esetén, ahol a mezőben található sortörés, ebben az exportálási formátumban '[LINEBREAK]' karaktersort ír a program, ami megkönnyítheti a további feldolgozást vagy egy másik keretrendszerbe való átültetést. Némi nehézséget okozhat, hogy a szófaji címkék a terminus mellett, szóközzel elválasztva jelennek meg, nem pedig önálló oszlopként. A további adatkategóriák vonatkozásában erre a formátumra is érvényesek a TBX formátumnál említett összevonások és hiányzó adatkategóriák, tehát összességében csak kis mértékben tér el ez a formátum az előzőtől.

A harmadik fájlformátum az SQLite-fájl, ami gyakorlatilag a teljes relációs adatbázis egy fájlba való összesítését jelenti. Ennek a formátumnak az egyik előnye, hogy minden adatot tartalmaz, amelyet a szerkesztési felületen a felhasználók bevittek, a konkrét adatkategóriáktól egészen az olyan metaadatokig, mint a bejegyzés életciklusához tartozó adatok. A hátránya éppen az előnyéből következik: az adatok kinyeréséhez, illetve további feldolgozásához komolyabb adatbázis-kezelési tudás szükséges (mindenekelőtt az SQL lekérdezési nyelv ismerete). Ennek kapcsán azonban azt is meg kell állapítani, hogy sajnos a dokumentáció nem tartalmazza, hogy az adatbázis milyen táblákból áll, melyik kulcsok kötik össze a táblákat, milyen módon lehet lekérdezéseket futtatni, éppen ezért ennek feltárása és a hipotézisek tesztelése további erőfeszítést és mélyebb szaktudást igényel. Az adatbázison belül maguk az adatok JSON fájlformátumban tárolódnak,[24] amelyben a nem ASCII-karaktereket a rendszer külön is kódolja

[24] Měchura – Ó Raghallaigh: *Introducing Terminologue,* 2021.

(pl. *ű* helyett \u0171 kódot használ), ami újabb akadályt gördít az adatbázis további feldolgozhatósága elé.

Infrastrukturális szempontból nem ismert a rendszer terhelhetősége. Bhreathnach és Ó Cleircín arról számolnak be,[25] hogy jelenleg az ír nemzeti terminológiai adatbázis több mint 186 000 bejegyzést tartalmaz, valamint a *Terminologue* rendszert a terminológia oktatásában számos egyetemi projektben használják, így több mint 2500 regisztrált felhasználó, több mint 3000 adatbázisban dolgozik vagy dolgozott korábban. Az azonban nem tudható, hogy igazán nagy bejegyzésszámnál, valamint több felhasználó együttes munkájánál menynyire válik nehézkessé a keresés és a szerkesztés mind a végfelhasználói, mind pedig a szerkesztői oldalon. Mindez vajon csak a szoftvert futtató szerver teljesítményén múlik vagy vannak kapacitásbeli korlátai a mögöttes adatbázis-technológiának is? Sajnos az előzetes vizsgálati fázisban ezeket nem lehet szimulálni.

Összességében elmondható, hogy a *Terminologue* által nyújtott funkciók és lehetőségek meglehetősen jók, ha számításba vesszük azt a tényt, hogy a rendszer ingyenesen hozzáférhető és nyílt forráskódú. Ugyanakkor a fentebb említett korlátok miatt nem biztos, hogy ez a legalkalmasabb keretrendszer egy komplex nemzeti terminológiai projekt technológiai megvalósítására.

Kalcium quickTerm

A *Kalcium quickTerm*[26] termék mögött az ausztriai Kaleidoscope nevű cég áll. Ez a termék jellegét tekintve két szempontból is a *Terminologue* ellenpárjaként fogható fel: egyrészt ez egy kereskedelmi, tehát nem szabadon hozzáférhető, nem nyílt forráskódú rendszer, másfelől pedig kimondottan a vállalati terminológiamenedzsment igényeire szabták, igyekezve leképezni technológiailag annak minden aspektusát és komplexitását. A terméknév első fele, a *Kalcium,* egy különálló platformra utal, amelyben a *quickTerm* mint termék csupán egy a sok közül: a cég többek között kínál még lokalizációs minőségellenőrzési és kérdéskezelési megoldásokat is. Maga a rendszer kezdetben a *MultiTerm* programra építve, ahhoz kapcsolódó munkafolyamatkezelést kínált elsősorban, azonban mára elmondható, hogy a kínálat egy *teljesen platformfüggetlen terminológiamenedzsment rendszerré* nőtte ki magát, amely számos szoftverhez képes kapcsolódni a fordítástámogató és szakszövegíró alkalmazásoktól kezdve az egysze-

[25] Bhreathnach – Ó Cleircín: *Terminologue as a teaching resource for terminology,* 2023.
[26] *Kalcium quickTerm.* https://kaleidoscope.at/en/products/quickterm/ (Letöltés: 2024. április 3.)

rű szövegszerkesztő programokig, így segítve a felhasználókat az egy- és többnyelvű terminológiához való igazodáshoz minden felhasználási fázisban.

A *Terminologue*-gal szemben a *quickTerm* elemzése során nem tudtunk konkrét tesztelési fázisra támaszkodni, csupán a nyilvánosan elérhető adatokból, elsősorban az egyes programverziókat bemutató webináriumokból[27] tudtunk tájékozódni. Emiatt a relevánsabb funkciók bemutatása nem lehet mindenre kiterjedő.

A rendszer felhasználói felületének választható nyelvei között nem szerepel a magyar, de az elérhető források szerint a cég nyitott a különböző ügyféligények mentén bármilyen nyelvet hozzáadni a listához. A nyelv és fordítás kérdésében érdemes megjegyezni, hogy a rendszer lehetőséget biztosít az egyes adatkategóriák, valamint a szerkesztői és végfelhasználókat segítő súgószövegek lokalizálására, mindezt pedig nem muszáj a rendszeren belül végezni, hanem egy ennek a feladatnak az elvégzésére alkalmas fájlformátumba (RESX) való exportálással azon kívül is el lehet végezni, akár fordítástámogató programokkal is. Ez a formátum azért is előnyös, mert nagy mennyiségű adatkategória, valamint az azokon belüli értékek nagy száma esetén biztosítani lehet a következetes fordítást gépi eszközökkel. A szoftver képes a bejegyzések közötti kapcsolatok vizuális megjelenítésére kapcsolati gráfok formájában. Ennek lokalizációs szempontból az a jelentősége, hogy az egyes terminusok közötti kapcsolat, valamint az ezeket magyarázó kiegészítő szövegek is fordíthatók, így valósulhat meg, hogy ha a felhasználó nyelvet vált, akkor valóban minden egyes szoftverelem nyelve megváltozik.

A végfelhasználói élmény egyik fő alkotóeleme az adatbázis kezdőképernyője. A *quickTerm* lehetőséget ad arra, hogy különböző elemtípusokkal lehessen gazdagítani ezt az oldalt. Az általános szöveges részek mellett, amelyek lehetnek például üdvözlő szövegek vagy az adatbázisról szóló rövid információk, lehetőség van kiemelt bejegyzéseket is megjeleníteni az oldalon, akár időszakosan is (például a hét vagy a hónap terminusa formájában). Ezek a funkciók hozzájárulnak ahhoz, hogy az adatbázis közelebb kerüljön a felhasználóhoz. A felhasználói élmény további figyelemre méltó eleme az egyéni testreszabhatóság, amely megjelenik a sötét témára való váltás lehetőségében vagy éppenséggel a magas kontrasztú szín- és elemösszetételben is, amely az akadálymentesség egyik kulcsfontosságú eleme (vö. a webes tartalmak akadálymentességéről szóló *Web Content Accessibility Guidelines*[28] nemzetközi útmutatóval).

[27] *Kalcium quickTerm* webináriumok. https://www.youtube.com/watch?v=VqMUSOoHg3o&list=PLw1ECjgvQB6sXPKvqTZAnewc6zKMQ5qhF&pp=iAQB (Letöltés: 2024. április 3.)

[28] *Web Content Accessibility Guidelines (WCAG) 2.0.* https://www.w3.org/TR/2008/REC-WCAG20-20081211/ (Letöltés: 2024. április 3.)

A keresés tekintetében nagyon pontosan lehet szabályozni, hogy a végfelhasználó milyen keresést tudjon elvégezni, illetve ennek a konkrét felhasználói felületen megtalálható elemeit (gombok, legördülő listák és egyéb szabályozók), működését és megjelenítését a háttérben finomhangolni lehet. Az egyszerű szöveges bevitel során a rendszer prediktív módon igyekszik egy legördülő lista formájában megjeleníteni a lehetséges keresőszavakat, ami segíti a felhasználót abban is, hogy egy gyors képet kapjon az adatbázisban megtalálható, a keresési kifejezés töredékével megegyező bejegyzésekről is. A szöveges keresést az egyéb kategóriákkal való kiegészítés teszi még pontosabbá. A kategóriák megjelenítési módja kapcsán kiemelendő a taxonomikus keresés lehetősége, amely a gyakorlatban azt jelenti, hogy az egyes fő- és alkategóriák egymásból lenyíló ablakokban jeleníthetők meg.

A bejegyzések megjelenítésének módja is teljes mértékben testreszabható. Stíluslapok segítségével meghatározható, hogy milyen felhasználói csoport milyen és hány darab adatkategóriát lásson a bejegyzésen belül egy adott keresés eredményeként. Azonban nemcsak a kategóriák száma és elrendezése választható meg, hanem a tájékozódást segítve színekkel is ki lehet emelni a jóváhagyott, javasolt vagy éppen tiltott terminusokat (ez az adatbázis preskriptív vagy deskriptív jellegétől függ). Természetesen a színek használata is meghatározó tényező lehet az akadálymentesítés vonatkozásában, ezért a rendszer lehetőséget ad ikonok feltöltésére is, amelyekkel lehet jelezni a preferált vagy kerülendő terminusokat.

Felhasználói szempontból kiemelendő funkció a környezeti súgók alkalmazhatóságának lehetősége. Ez a gyakorlatban azt jelenti, hogy ha a felhasználó az egérmutatóval egy adatkategória vagy más gomb fölé megy, akkor megjelenik egy rövid súgószöveg az adott adatkategóriához vagy funkcióhoz kapcsolódó használati vagy egyéb információkról. Ehhez kapcsolódó kiegészítő funkció még az is, hogy ez a szöveg HTML szerkesztőben elkészíthető, vagyis lehet bele tenni kiemeléseket, strukturálni lehet a szöveget, illetve további kiegészítendő hiperhivatkozásokat lehet elhelyezni benne. Ezen mezők megléte pozitívan tudja befolyásolni a felhasználói élményt, hiszen a felhasználó nincs arra kényszerítve, hogy a hosszú felhasználói dokumentációt kelljen böngésznie, ha szeretne több információt megtudni az adott interfészelemről. Természetesen ezen a szövegek is mind lokalizálhatók.

A szerkesztő felhasználói szempontok közül az első és legfontosabb az, hogy a rendszer lehetőséget ad egyéni nyelvváltozatok felvételére is az adatbázisba. Ez a piacon lévő terminológiamenedzsment rendszerek többségében nem érhető el, csak az előre meghatározott nyelvlistából lehet választani. Egy magyar nemzeti terminológiai adatbázisnál azonban ez a lehetőség elengedhetetlen, hiszen a terminológiai projekt egyik fő célkitűzése lehet az országhatárokon túli vagy éppen az azokon

belüli nyelvek és nyelvváltozatok rögzítése az adatbázisba. Vizuális kiegészítésként az egyénileg felvitt nyelveket egyéni zászlóikonokkal is ki lehet egészíteni.

Az adatkategóriák és a terminológiai adatbázis módosításával kapcsolatban további tudnivaló, hogy a rendszer lehetőséget ad az adatmezők átnevezésére, valamint a korábban meghatározott listaelemek kiegészítésére, módosítására, törlésére, vagy inaktiválására (ez utóbbi azt jelenti, hogy az adatbázis-szerkezet nézetében jelen van az érték, de a szerkesztő felhasználó számára nem jelenik meg választható-ként). Az adatkategóriák egymással való viszonyát is lehet szabályozni olyan módon, hogy fölé- és alárendelt értékpárokat lehet meghatározni, vagyis például adott doménhoz csak bizonyos számú aldomént lehet választani. A másik, szerkesztői felhasználókat segítő funkció a prediktív szövegbevitel, vagyis hogy egy olyan adatmező esetén, ahol csak bizonyos értékek szerepelhetnek, ha a felhasználó elkezdi begépelni az értéket, a rendszer képes automatikusan kiegészíteni azt. Ez nagyban fokozza a hatékonyságot és egyúttal megelőzi a hibás adatbevitelt. Emellett a rendszer képes a feltételes kötelezőséget is kezelni, azaz, hogy egy adatkategória csak akkor válik kötelezővé (pl. forrás), ha egy másik adatkategória jelen van (pl. kép).

Hasonlóan a végfelhasználót segítő szövegek szerkesztéséhez, az adatmezők kitöltését egy HTML szerkesztő támogatja, így lehetőség van karakterszintű (pl. félkövér, dőlt vagy aláhúzott szedés), illetve bekezdésszintű formázást végezni (pl. számozott listaelemek használata). Ez nagyban hozzájárul ahhoz, hogy a végfelhasználót segíteni lehessen az adatmezőben lévő információ befogadásában a szöveg strukturálásával és ezáltal a figyelem megfelelő irányításával.

A *quickTerm* lehetőséget biztosít a tömeges szerkesztési műveletekre. Ennek beállítását egészen pontosan meg lehet határozni, különböző adatkategóriákra lebontva. A keresés és csere opció nemcsak a teljes szavas egyezésekre terjed ki, hanem reguláris kifejezések használatával szöveges mintázatokat is könnyen meg lehet határozni. A szöveges módosításon túl pedig a bejegyzés, a nyelvi indexálás, illetve a terminus szintjén is megoldható az egyszerre történő átkategorizálás.

A tömeges műveletekhez szorosan kapcsolódik a minőségbiztosítási funkciók megléte is. Ez egyrészt megmutatkozik mikroszinten, vagyis lehet validációs mechanizmusokat beállítani az egyes adatmezőkre is (pl. milyen értéket lehet érvénytelennek tekinteni, illetve miként jelezze a rendszer, ha valamelyik kötelező adatkategória üresen marad). Az ezekhez kapcsolódó hibaüzenetek jó része is testreszabható, így a szerkesztő felhasználók számára is világossá válhat, hogy milyen módosításra van szükség. A tájékozódást vizuálisan segíti például a kötelezően kitöltendő adatmezők más színnel való megjelölésének lehetősége is. A minőségbiztosítás továbbá makroszinten is megmutatkozik, ugyanis lehetséges konzisztenciaellenőrzéseket végezni a bejegyzésen belül, illetve azok között is, valamint a bejegyzéseket összekötő vagy az adatbázison kívülre mutató hiperhivatkozások

működőképességét is lehet ellenőrizni. A rendszer további nagy előnye, hogy ezeknek az automatikus ellenőrzési műveleteknek a lefuttatását lehet ütemezni és az eredményt e-mailes formában el lehet juttatni a megfelelő felhasználói csoport(ok) hoz (ez leginkább a terminológiai projektvezetőket jelenti a gyakorlatban).

Az automatizálás másik fontos vetülete a munkafolyamatok kialakítása és kezelése, amelyre a *quickTerm* számos, igen részletesen finomhangolható megoldást nyújt mind a bejegyzések, mind pedig a fogalmi hálók vonatkozásában. Az elérhető munkafolyamat-típusok alapvetően két nagy csoportra oszthatók: a kívülről, a végfelhasználó oldaláról érkező terminushozzáadással kapcsolatos kérelmek, illetve a már meglévő bejegyzések célnyelvi megfeleltetésével kapcsolatos feladatok. Előbbi esetében a rendszer automatikusan ellenőrzi, hogy a beküldendő terminus már létezik-e a rendszerben, és pozitív válasz esetén erre figyelmezteti a felhasználót. A másik csoport pedig a terminológiai munkafolyamat lépéseit képes technológiailag megvalósítani, vagyis olyan lépések határozhatók meg, ahol a folyamat különböző szereplőinek más-más feladatuk van, ezeket az érintett felhasználók pontosan nyomon követhetik, valamint a szoftver lehetőséget biztosít az egyes lépéseknél a munkafolyamat aktuális állapotára utaló adatkategóriák automatikus hozzárendelésére az adott bejegyzéshez.

Valamennyi munkafolyamat-típust be lehet állítani akár nyelvenként vagy doménenként eltérő módon. A terminológiai munkafolyamatok egyik gyakori kezdeti lépése a külső forrásból való importálás; a rendszer itt is számos beállítási lehetőséget kínál, kezdve az előzetes duplikátumszűréstől egészen az egyéni munkafolyamatbeli kategóriák hozzárendeléséig. Ennek nyomán elkerülhető, hogy egyszerre nagy mennyiségű adat kerüljön be ellenőrizetlenül az adatbázisba, hiszen az előre meghatározott feladatláncnak maradéktalanul teljesülnie kell, hogy a folyamat végén az importált terminusok immár kidolgozott bejegyzések formájában kerüljenek publikálásra a végfelhasználók felé. Az egyes szerkesztői felhasználók munkáját pedig szintén megkönnyíti a rendszer oly módon, hogy lehetőséget biztosít számukra, hogy az új feladatról vagy munkafolyamatbeli lépésről e-mailes értesítést kapjanak, és a rendszerbe belépve pontosan átlássák, hogy milyen feladaton és milyen határidővel kell dolgozniuk.

Mindezek nyomon követésére és a terminológiai projekt előrehaladásának vizsgálatára a rendszer számos statisztikai funkciót is kínál. Ezek nem pusztán a szerkesztési munkát képesek megjeleníteni különböző szempontok mentén, hanem lehetőséget biztosítanak a végfelhasználói viselkedés mérésére is, amely reprezentatív képet adhat a terminológiai projektben résztvevő valamennyi csoport számára.

Az általánosabb technológiai szempontok közül kiemelendő a vizuális testreszabhatóság. Ez nem pusztán azt jelenti, hogy az adott szervezet használhatja

a saját logóját, hanem az egész adatbázis színvilágát is megváltoztathatja a kezdőképernyőtől kezdve egészen a legapróbb adatmező betűtípusáig. Ennek révén – különösen egy nemzeti adatbázis esetén – még nagyobb hangsúlyt lehet fektetni az egyediségre, valamint a felhasználók igényeihez való alkalmazkodásra.

Ez a fajta rugalmasság megjelenik az adatok kinyerésekor, illetve a terminológiai keretrendszer más rendszerekkel való összekapcsolásának kérdésében is. Az exportálást és rendszerközi szinkronizálást különálló modulok teszik lehetővé (Publishing és Excelling). Az exportálás és rendszerközi szinkronizálás egyrészt a más rendszerekben is megszokott fájlformátumok (pl. TBX, Excel-fájl vagy egyénileg testreszabható XML-fájl), másrészt speciálisan két rendszer összekapcsolására létrehozott alkalmazásprogramozási interfész (API) segítségével történik. Az adatkinyeréssel kapcsolatos beállítások sokszínűségét az is szemlélteti, hogy nagyon pontosan meg lehet határozni, milyen keresési és/vagy szűrési kategóriák mentén szeretnénk ezeket a műveleteket elvégezni, vagy akár az előző kinyerési feladathoz képest csak az új adatokra akarjuk korlátozni a műveletet. Emellett az exportálás, illetve az adatcsere nem pusztán a keretrendszer adatbázis részére vonatkozik, hanem a fogalmi hálókra is, amelyeket a rendszer az ontológiai és tudásmenedzsment-rendszerekben használatos fájlformátumok (pl. RDF) formájában, illetve azok segítségével valósít meg.

Az itt ismertetett funkciók természetesen nem kimerítőek, de már ennyiből is látható, hogy a *quickTerm* rendszere képes egy összetett alapadatbázist és komplex, többszereplős munkafolyamatokat kezelni, mindezt kiegészítve olyan lehetőségekkel, amelyekkel az adatbázis nemcsak a humán, de a gépi felhasználást is képes támogatni, így biztosítva azt, hogy egy nemzeti terminológiai adatbázis még hosszú éveken át releváns maradhasson a felhasználási területek széles spektrumán. Hátrányként elsősorban a költségvetési szempontok merülhetnek fel, továbbá fontos kiemelni, hogy komoly idő- és erőforrás-ráfordítást igényel a rendszerben rejlő széleskörű lehetőségek minden részletének megismerése és finomhangolása.

Következtetések

A tanulmányban elemzett két terminológiakezelő rendszerrel kapcsolatos megállapítások két fontos szempontra világítottak rá.

Egyrészt már elérhetőek olyan terminológiakezelő szoftverek, amelyek alkalmasak a végfelhasználó és a szerkesztő felhasználó igényeinek való megfelelésre, sokszor meglehetősen modern és jól működő funkciókat felmutatva. Ezért nem érdemes a nulláról indulni és saját rendszer fejlesztésébe kezdeni, hiszen az rengeteg erőforrást igényelne és hosszadalmas munkát foglalna magába.

Másrészt megmutatkoznak a nyílt forráskódú (ingyenes) és a kereskedelmi szoftverek közötti alapvető különbségek: bizonyos szintig mindkét fajta szoftver képes ugyanazokat a funkciókat biztosítani (még ha más technikai megoldások mentén is), ugyanakkor a vizsgálatból egyértelműen látható, hogy az ingyenes szoftvernél hamar korlátokba ütközünk és kompromisszumokat kell kötnünk, míg az elemzett kereskedelmi szoftver esetén többféle lehetőség áll rendelkezésünkre a terminológiai projekt megvalósítására – igaz, ennek nagyobb is a kezdeti költségigénye.

Mivel egy nemzeti terminológiai adatbázis felhasználói köre igen széles, mind a felhasználói, mind a terminológusi oldalon, ezért érdemes a lehető legrugalmasabb és legszéleskörűbb funkciókat nyújtó rendszert választani, hiszen a jövőbeni folyamatos fejlesztések reményében így lehet biztosítani, hogy a nemzeti terminológiai adatbázis ki tudja használni az éppen aktuális (nyelv)technológia által nyújtott lehetőségeket.

Irodalomjegyzék

Bhreathnach, Ú. – Ó Cleircín, G.: *Terminologue as a teaching resource for terminology – assessing the user experience,* paper presented at the 11th EAFT Summit, 2023, Terminology – Innovation and Sustainability, Barcelona, November 16–17, 2023.

Fóris Ágota: A terminológiastratégia szempontjai a jogi-közigazgatási területen, *Glossa Iuridica,* 10. évf., 2023/3, 35–64. https://doi.org/10.55194/GI. 2003.3.2

Fóris Ágota – Bölcskei Andrea: Ajánlások a magyar terminológiastratégiához, in Fóris Ágota – Bölcskei Andrea (szerk.): *Terminológiastratégiai kihívások a magyar nyelvterületen,* Budapest, L'Harmattan – OFFI Zrt., 2019, 140–164. https://www.offi.hu/offi-akademia/kiadvanyok/terminologiastrategiai-kihivasok-a-magyar-nyelvteruleten

Fóris, Ágota – Bölcskei, Andrea (eds.): *Linguistic Research in the Fields of Content Development and Documentation,* Budapest–Paris, KRE–L'Harmattan, 2021.

Fóris Ágota – Somogyi Zoltán: A magyar terminológiastratégia megvalósíthatósága. A szoftveres keretrendszer kiválasztásának szempontjai a Magyar Nemzeti Terminológiai Adatbázis tervezése során, *Glossa Iuridica,* 11. évf., 2024/1–2, 277–297. https://doi.org/1055194/GI.2024.1-2.15

Fóris Ágota – Somogyi Zoltán – B. Papp Eszter: Magyar Nemzeti Terminológiai Adatbázis tervezése. Általános kérdések, *Alkalmazott Nyelvtudomány,* XXIV. évf., 2024/2, 21–41. http://dx.doi.org/10.18460/ANY.2024.2.002

Měchura, M. – Ó Raghallaigh, B.: Introducing Terminologue: a cloud-based, open-source terminology management tool, in *Lexicography for Inclusion: Proceedings of the 19th EURALEX International Congress, 7–9 September 2021,* Alexandroupolis, Democritus

University of Thrace, 2021, Vol. 2, 797–800. https://euralex.org/wp-content/themes/euralex/proceedings/Euralex%202020-2021/EURALEX2020-2021_Vol2-p797-800.pdf

Nilsson, Henrik: The realisation of a national term bank – how and why?, in *Proceedings of the ELETO – 7th Conference 'Hellenic Language and Terminology' Athens, Greece, 22–24 October 2009.* https://www.eleto.gr/download/Conferences/7th%20Conference/7th_26-26-NilssonHenrik_Paper_V03.pdf

Prószéky Gábor (főszerk.) – Fóris Ágota – B. Papp Eszter – Bölcskei Andrea – Lipp Veronika (szerk.): *A magyar terminológiastratégia kialakítása. Zöld könyv,* Budapest, Nyelvtudományi Kutatóközpont, 2023. https://doi.org/10.18135/term.2023

Rixer Ádám: A magyar nyelv és magyar jogi műnyelv megújulása, *Glossa Iuridica,* 1. évf., 2024/1, 11–17.

Rixer Ádám: Szükség van-e Magyarországon jogi-közigazgatási szaknyelvújításra? Gondolatok egy kutatás margójára, *Glossa Iuridica,* 10. évf., 2023/3, 9–31.

Sermann Eszter: *A terminológiai munkafolyamatok szempontjából releváns ISO-szabványok,* in Prószéky Gábor (főszerk.) – Fóris Ágota – B. Papp Eszter – Bölcskei Andrea – Lipp Veronika (szerk.): *A magyar terminológiastratégia kialakítása. Zöld könyv,* Budapest, Nyelvtudományi Kutatóközpont, 2023, 279–300. https://doi.org/10.18135/term.2023.14

Források

A magyar nyelv nagyszótára [Nagyszótár]. https://nagyszotar.nytud.hu/index.html

eXist-db. http://www.exist-db.org/exist/apps/homepage/index.html

GitHub. https://github.com/gaois/terminologue

ISO 30042:2019 *Management of terminology resources. TermBase eXchange (TBX).*

Kalcium quickTerm webináriumok. https://www.youtube.com/watch?v=VqMUSOoHg3o&list=PLw1ECjgvQB6sXPKvqTZAnewc6zKMQ5qhF&pp=iAQB

Kalcium quickTerm. https://kaleidoscope.at/en/products/quickterm/

NIMDZI Language Technology Atlas 2023. https://www.nimdzi.com/language-technology-atlas/

Oracle APEX. https://apex.oracle.com/en/

TBX Spyglass. https://www.tbxinfo.net/tbx-spyglass/

TBX Viewer. https://viewer.tbxinfo.net/

Terminologue. https://www.terminologue.org/

Tesztadatbázis. https://www.terminologue.org/MaNTA/; készítette: Somogyi Zoltán.

Web Content Accessibility Guidelines (WCAG) 2.0. https://www.w3.org/TR/2008/REC-WCAG20-20081211/

XMetal. https://xmetal.com/

ELŐTANULMÁNY A MAGYAR NEMZETI TERMINOLÓGIAI ADATBÁZIS TERMINOLÓGIAI BEJEGYZÉSEINEK INFORMÁCIÓS STRUKTÚRÁJÁRÓL[1]

B. Papp Eszter – Fóris Ágota

A magyar nyelvközösség terminológiastratégiájának céljai és feladatai

Az Egyesült Nemzetek Szervezete Nevelésügyi, Tudományos és Kulturális Szervezetének *Terminológiapolitikai irányelvei*[2] különbséget tesznek a köznyelvi és a szaknyelvi tervezés között. A nemzeti nyelvvel kapcsolatos erőfeszítések régóta a köznyelvre összpontosítanak, de az utóbbi évtizedekben számos olyan program és intézmény jelent meg Európában, amelyek a szaknyelvekre és a terminológiára összpontosítanak. Bár Magyarországon számos publikáció született a szaknyelvkutatásról és a terminológiáról, és terminológiát több egyetemen is oktatnak, a terminológia intézményi háttere nincs megfelelően kialakítva. A Károli Gáspár Református Egyetem Terminológiai Kutatócsoportjának (TERMIK)[3] tagjai által az elmúlt évtizedben publikált munkákban többször is megfogalmazódott, hogy hiányzik a tudományosan megalapozott, jól szervezett és harmonizált magyar terminológiastratégia.[4] A tanulmányok hangsúlyozzák továbbá,

[1] A tanulmány első megjelenésének adatai: B. Papp Eszter – Fóris Ágota: A preliminary study for the information structure of the terminology entry in the Hungarian (national) terminology database, in Ivana Brač – Ana Ostroški Anić (eds.): *Svijet od riječi. Terminološki i leksikografski ogledi,* [The world of words: Terminological and terminographic discussions.] Zagreb, Institut za hrvatski jezik i jezikoslovlje, 2020, 325–342; Jelen változatban frissítettük a hivatkozásokat és az első megjelenés óta megújult adatokat. A tanulmány megjelenését a Károli Gáspár Református Egyetem Bölcsészet- és Társadalomtudományi Kara az „Interkulturális transzferjelenségek és a (mű)fordítás" című projekt „Fordítás és terminológia kapcsolata: a terminológia szerepe az interkulturális transzfer folyamatában" című alprojektjének kutatási pályázata keretében támogatta.

[2] Infoterm: *Guidelines for Terminology Policies. Formulating and implementing terminology policy in language communities,* Paris, UNESCO, 2005.

[3] 2022-től a neve Terminológiai és Kommunikációs Kutatócsoport. https://btk.kre.hu/index.php/2015-12-05-09-31-20/kari-kutatocsoportok/824-terminologiai-kutatocsoport-termik.html (Letöltés: 2025. február 12.)

[4] Fóris Ágota: A magyar terminológia-politika elvei, a gyakorlat es az elmélet viszonya, in Hires-László Kornélia – Karmacsi Zoltán – Márku Anita (szerk.): *Nyelvi mítoszok, ideológiák, nyelvpolitika és nyelvi emberi jogok Közép-Európában elméletben és gyakorlatban. A 16. Élőnyelvi*

hogy a terminológiastratégia kialakítására irányuló erőfeszítések csak akkor hozhatnak eredményt, ha az összegyűjtött terminológiát nyilvánosan elérhetővé teszik, azaz ha az ellenőrzött terminológiai adatokat szabadon hozzáférhető online terminológiai adatbázisokban osztják meg.

Az UNESCO irányelvekből kiindulva azt a célt tűztük ki, hogy olyan terminológiastratégiát készítsünk, amely segítheti a magyar anyanyelvűek szaknyelvhasználatát. Mivel biztató jelek mutatkoznak arra, hogy a szaknyelvek és a terminológia egyre nagyobb elismerést kap, elérkezettnek láttuk az időt, hogy szakmai párbeszédet kezdeményezzünk erről a kérdésről. Ennek érdekében 2018-ban konferenciát szerveztünk a terminológiastratégiáról, az előadások alapján készült tanulmányokat pedig 2019-ben publikáltuk.[5] Jelen írásunkban a TERMIK kutatócsoport kutatásainak és elemzéseinek eredményeire támaszkodunk.[6]

Az egyik kulcskérdés annak az intézménynek a kiválasztása, amely egy nyilvánosan hozzáférhető terminológiai portálnak és adatbázisnak otthont adhat.[7] A terminológiastratégia intézményi hátterét illetően több nemzetközi példát is alapul lehet venni. Egyes országokban a kormány vagy valamelyik minisztérium felügyeli a terminológiával kapcsolatos kérdéseket, többek között a terminológiapolitikával és -stratégiával foglalkozó nyelvi vagy terminológiai központot (pl. a TermCat Katalóniában vagy a Språkrådet, vagyis a Norvég Nyelvi Tanács Norvégiában). Más országokban a nemzeti nyelvi vagy nyelvtudományi intézetnek van terminológiai osztálya (pl. Litvániában) vagy egy osztályon belüli csoportja (Horvátországban). Bár a Nyelvtudományi Intézetnek[8] Magyarországon

---

Konferencia előadásai, Budapest, Beregszász, Tinta – II. Rákóczi Ferenc Kárpátaljai Magyar Főiskola Hodinka Antal Intézete, 2011, 421–428; Fóris Ágota: A magyar terminológia-politikáról és -stratégiáról, in Benő Attila – Gúti Erika – Juhász Dezső – Szoták Szilvia – Terbe Erika – Trócsányi András (szerk.): *Tudományköziség és magyarságtudomány a nyelvi dimenziók tükrében: A VIII. Nemzetközi Hungarológiai Kongresszus (Pécs, 2016) három szimpóziumának előadásai,* Törökbálint, Termini Egyesület, 2017, 120–128.

[5] Fóris Ágota – Bölcskei Andrea: Előszó, in uők (szerk.): *Terminológiastratégiai kihívások a magyar nyelvterületen,* Budapest, L'Harmattan – OFFI Zrt., 2019, 140–164.

[6] Különösen az alábbi tanulmányokra: B. Papp Eszter: A terminológiastratégia kérdései Európában, in Fóris Ágota – Bölcskei Andrea (szerk.): *Terminológiastratégiai kihívások a magyar nyelvterületen,* Budapest, L'Harmattan – OFFI Zrt., 2019, 94–104; Fóris Ágota – Bölcskei Andrea: Ajánlások a magyar terminológiastratégiához, in uők (szerk.): *Terminológiastratégiai kihívások a magyar nyelvterületen,* Budapest, L'Harmattan – OFFI Zrt., 2019, 140–164; Tamás Dóra Mária: A terminológiai adatbázisok mint a terminológiastratégia eszközei, in Fóris Ágota – Bölcskei Andrea (szerk.): *Terminológiastratégiai kihívások a magyar nyelvterületen,* Budapest, L'Harmattan – OFFI Zrt., 2019, 105–119.

[7] Vö. Fóris: *A magyar terminológia-politikáról és -stratégiáról,* 2017.

[8] 2024-től a neve: HUN-REN Nyelvtudományi Kutatóközpont, 2025. augusztus 1-től pedig ELTE Nyelvtudományi Kutatóközpont. A Terminológiai Kutatócsoport 2021-ben alakult meg.

nincs terminológiai osztálya, említést érdemel a – 2024-ig – Váradi Tamás által vezetett Nyelvtechnológiai és Alkalmazott Nyelvészeti Intézet, ahol korábban több terminológiával kapcsolatos projekt is indult. A kutatóközpont jelenlegi vezetője, Prószéky Gábor is fontosnak tartja a terminológia népszerűsítését.

A Magyar Nyelv Terminológiai Tanácsa (MaTT) 2005-ben alakult meg az UNESCO keretében; bár a MaTT-nak nincs hivatalos szervezői szerepe, olyan tanácsadó testületként működik, amely a terminológiával foglalkozó kutatók, fordítók és ipari szakértők informális hálózataként működik. A fent említett TERMIK kutatócsoport több eredménnyel is hozzájárult a magyar terminológiapolitika megalapozásához. Az államilag finanszírozott Magyar Nyelvstratégiai Intézet (MANYSI) 2014-es létrehozása nagy reményeket keltett az ügy fellendítése tekintetében, ám az intézet 2018-ban beolvadt a Magyarságkutató Intézetbe (MKI). Egy másik, a kormány által finanszírozott szervezet, az OFFI (Országos Fordító és Fordításhitelesítő Iroda Zrt.)[9] 2014-ben indította el a *IUSTerm* nevű projektet, amelynek célja egy többnyelvű jogi és közgazdasági terminológiai adatbázis létrehozása volt,[10] de ez az adatbázis nyilvánosan nem elérhető. További pozitív momentum volt, amikor 2017-ben Lovász László, a Magyar Tudományos Akadémia elnöke létrehozta a Magyar Tudományos Akadémia Magyar Nyelv a Tudományban Elnöki Bizottságát[11] É. Kiss Katalin vezetésével, azzal a céllal, hogy az felmérje a magyar tudományos nyelv és a szaknyelvek állapotát, és meghatározza a legfontosabb feladatokat. A Magyar Tudományos Akadémia kutatóintézeti hálózatának 2019-es teljes átalakítása azonban háttérbe szorította a szaknyelvvel kapcsolatos kérdéseket. Mindazonáltal, az Akadémia 2019. december 2-án kelt új küldetésnyilatkozatában a magyar nyelv tudományos célú népszerűsítése kiemelt feladatként szerepelt. Továbbra is reméljük, hogy a Nyelvtudományi Intézet – például pályázatok és kormányzati finanszírozás révén – vállalkozik egy nyilvánosan elérhető online terminológiai portál és adatbázis létrehozására és fenntartására.[12]

[9] 2024-től Magyar Közlönykiadó és Igazságügyi Fordítóközpont Zrt. (MFKIK).

[10] Tamás Dóra Mária: A IUSTerm jogi és közigazgatási adatbázis háttérmunkálatainak tapasztalatairól, in Szoták Szilvia (szerk.): *Diszciplínák találkozása: nyelvi közvetítés a XXI. században*, Budapest, OFFI Zrt., 2019, 260–281.

[11] Magyar Tudományos Akadémia, Magyar Nyelv a Tudományban Elnöki Bizottság. https://mta.hu/i-osztaly/magyar-nyelv-a-tudomanyban-elnoki-bizottsag-108115 (Letöltés: 2025. február 17.)

[12] Az Intézeten (ma már Kutatóközponton) belül 2021 óta létezik a Terminológiai Kutatócsoport, amelynek azóta már több elnyert pályázata is van a terminológiastratégia működtetésére, a terminológiai portál és a terminológiai adatbázis létrehozására. Erről lásd Fóris Ágota: A magyar terminológiastratégia megvalósításának perspektívái, *Hungarológiai Évkönyv,* 25. évf., 2024/1, 78–86.

A magyar nyelv jelene és jövője című kötetben részletes képet kaphatunk a magyar nyelv jelenlegi és előrelátható jövőbeli helyzetéről. Ez a könyv egyértelműen állást foglalt amellett, hogy a magyar nemzet versenyképességét és a magyar anyanyelvűek jövőbeli életminőségét a magyar nyelv státusa és állapota is befolyásolja.[13] Létfontosságú, hogy egy nyelvközösség olyan nyelvvel rendelkezzen, amelyet bármilyen kommunikációs helyzetben használni tud[14] – és ez a magyar nyelv esetében sincs másképp.

Magyar anyanyelvűek több szomszédos országban (is) élnek: Romániában, Szlovákiában, Szerbiában, Ukrajnában, Horvátországban, Ausztriában és Szlovéniában. Tóth Pál Péter[15] alapján a 2011-es népszámlálási adatok szerint a Kárpát-medencében élő magyar anyanyelvűek száma 10 409 567, ebből 8 409 048 Magyarországon, 2 089 518 pedig a szomszédos országokban él.[16] Emellett a Kárpát-medencén kívül is jelentős magyar nyelvű közösség él Hollandiában, Nagy-Britanniában, Németországban, Izraelben, az Egyesült Államokban, Kanadában és Ausztráliában. Ez a helyzet további terminológiai problémákat vet fel, mivel a közigazgatási vagy a jogi rendszer és a kapcsolódó terminológia gyakran országonként eltérő. Ezért kulcsfontosságú a különböző országokban használt magyar terminológia harmonizálása; össze kell gyűjteni és nyilvánosan hozzáférhetővé kell tenni a különböző doménokon és országokban dolgozó szakemberek által használt terminusokat.

A TERMIK kutatócsoportban dolgozók megvitatták a terminológia szabványosításának és harmonizációjának témáját, és részletesen elemezték a más európai országokban létrehozott adatbázisok tartalmát és szerkezetét. A legtöbb ilyen kutatás a *Magyar Terminológia* című folyóiratban jelent meg, így például Bölcskei Andreának a szabványosítással foglalkozó weboldalakról és adatbázisokról szóló tanulmánya.[17] Egy másik tanulmányában Bölcskei megállapította,[18] hogy a nyilvánosan elérhető szabványok, glosszáriumok és szabványosított ter-

[13] Tolcsvai Nagy Gábor: Bevezetés, in uő (szerk.): *A magyar nyelv jelene és jövője,* Budapest, Gondolat, 2017, 20.

[14] Maria Teresa Cabré: Importancia de la terminología para la comunicación en las lenguas europeas, *Lingua e stile,* vol. XXXVI, 2001/2, 383–394.

[15] Tóth Pál Péter: Népesedési viszonyok, in Tolcsvai Nagy Gábor (szerk.): *A magyar nyelv jelene és jövője*, Budapest, Gondolat, 2017, 133.

[16] Ezek az adatok azóta természetesen némileg változtak, az adatokra vonatkozóan lásd: Kovács Csaba – Rovács Barna: Magyarok a Kárpát-medencében – a népszámlálási adatok tükrében, *Századvég,* 1. évf., 2021/3, 61–83.

[17] Bölcskei Andrea: A szabványosítás online vetülete: angol nyelvű webhelyek, *Magyar Terminológia,* 3. évf., 2010/1, 21–40.

[18] Bölcskei Andrea: A szabványügy és a magyar nyelv: a szabványosítás online forrásai az információszerzés, a terminológiai munka és az oktatás szolgálatában, *Magyar Nyelvőr,* 135. évf., 2011/3, 274–285.

minológiát használó adatbázisok nem tartalmaznak magyar terminusokat, és hogy a Magyar Szabványügyi Testület (MSZT) online könyvtára nem osztja meg magyar nyelvű terminológiai forrásait és terminológiai szabványait. Közzétették viszont a minőségbiztosításra vonatkozó nemzetközi szabványokban használt terminusok magyar ekvivalenseit.[19] Vannak más, online adatbázisok is, amelyek (nem szabványosított) magyar terminusokat tartalmaznak, például a *IATE*[20] vagy az Igazságügyi Minisztérium adatbázisa, a *Termin.*[21]

Tudatos terminológiamenedzsment nélkül veszélybe kerül az anyanyelvhasználat alapvető joga és a jogszabályokhoz anyanyelven történő hozzáférés joga. A nyilvánosan hozzáférhető magyar terminológia hiánya megdrágítja és megnehezíti a munkát a közigazgatásban, az iparban, a kereskedelemben, és így tovább. Ez mind az egyének, mind a nemzet számára költséges, és akadályozza a minőségbiztosítást. A terminológia nyilvánosan elérhetővé tételéhez szükség lesz megfelelő, szabadon hozzáférhető adatbázisokra, amelyek megosztják a magyarok számára fontos doménok magyar nyelvű terminológiáját; emellett a magyar és az angol szaknyelvi szókincset is harmonizálni kell és ezeket is meg kell osztani a felhasználókkal.[22]

A terminológiastratégiai ajánlásokat adó tanulmányban[23] részletesen tárgyaltuk a magyar terminológiastratégia kidolgozásának lehetőségeit, és elemeztük a terminológiai adatok megosztásának azon lehetséges módszereit, amelyek a terminológiastratégia előkészítése és megvalósítása során figyelembe veendő tényezők. Olyan kérdéseket tettünk fel, mint például, hogy a terminológiai adatokat hogyan terjesztették az európai országokban, és milyen kapcsolódó feladatokat végeztek már el a magyar nyelvközösségben. E tanulmány további konkrét lépéseket is felsorolt, többek között egy nemzeti terminológiai adatbázis létrehozását szorgalmazta. Jelen tanulmány célja, hogy hozzájáruljon ennek a tervnek a megvalósításához egy ilyen nemzeti terminológiai adatbázisban található terminológiai bejegyzés szerkezetének vizsgálatával.

[19] Balogh Albert – Földesi Tamás: *A minőségügy nemzetközi értelmező szótára,* Budapest, Possum Lap- és Könyvkiadó, 2003.

[20] *IATE (Inter-Active Terminology for Europe).* https://iate.europa.eu/home (Letöltés: 2025. február 12.)

[21] *Termin.* https://jogi-terminologia.im.gov.hu/ (Letöltés: 2025. február 12.)

[22] Fóris–Bölcskei: *Ajánlások a magyar terminológiastratégiához,* 2019.

[23] Uo.

Nemzeti terminológiai adatbázisok

Számos ország hozott létre nemzeti terminológiai portálokat és adatbázisokat, amelyek különböző célokat szolgálnak, és amelyeket különböző intézmények vagy szervezetek állítanak össze; például léteznek nemzeti, kormányzati, egyetemi központú, szabványokkal kapcsolatos és kereskedelmi terminológiai portálok és/vagy adatbázisok. Ebben a tanulmányban a nemzeti terminológiai adatbázisokra összpontosítunk. Ezek feladata az adott nyelv ellenőrzött és jóváhagyott terminológiai adatainak terjesztése nyilvánosan hozzáférhető, ingyenes online adatbázisban.

A *terminológiai adatbázis* olyan strukturált adatbázis, amely egy vagy több nyelven tartalmaz terminológiai adatokat, és lehetővé teszi a felhasználók számára a terminológiai adatok gyors keresését. A címszavakon és ekvivalenseiken túl fogalomazonosítókat, nyelvi és fogalmi adatokat, valamint kommunikatív-pragmatikai információkat tartalmaz. Az adatokat elektronikusan, terminológiai bejegyzésekben tárolják.

A terminológiai adatbázisok szerkezetét és összeállítási módszereit ISO-szabványok szabályozzák, emellett a terminológiai szakirodalomban is számos publikáció található a témában. Jelenleg az ISO 12620-1:2022 *Management of terminology resources – Data categories. Part 1: Specifications,* és a ISO 12620-2:2022 *Management of terminology resources – Data categories Part 2: Repositories* az érvényes szabványok.[24] Az előbbi a nyelvi erőforrások adatkategóriáira vonatkozó követelményeket és ajánlásokat tartalmazza. Meghatározza az adatkategória-specifikációk létrehozásának, dokumentálásának, harmonizálásának és karbantartásának mechanizmusait egy adatkategóriatárban (DCR), és leírja az adatkategória-specifikációk szerkezetét és tartalmát. Az utóbbi pedig kritériumokat állapít meg a nyelvi erőforrások létrehozásához és karbantartásához használt adatkategóriák kezelésére egy adott gyakorlati közösségen (CoP) belül; meghatározza az ilyen adattárak létrehozásával és karbantartásával kapcsolatos szerepeket és felelősségi köröket; továbbá az adatkategória-tár (DCR) kezelésére szolgáló irányítási struktúra létrehozására szolgáló eljárásokat, beleértve az új adatkategóriák specifikációinak felvételét és a folyamatos minőségbiztosítást.

Még további három fontos szabvány létezik a terminológiai adatbázisok kezelésre vonatkozóan: (1) ISO 26162-1:2019 *Management of terminology resources – Terminology databases – Part 1: Design,* amely leírja a soknyelvű terminológiai adatbázisok tervezésének általános elveit; (2) ISO 26162-2:2019 *Management*

[24] ISO 12620-1:2022 *Management of terminology resources – Data categories. Part 1: Specifications,* ISO 12620-2:2022 *Management of terminology resources – Data categories Part 2: Repositories.*

of terminology resources – Terminology databases – Part 2: Software, amely meghatározza a terminológiai adatok terminológiamenedzsment rendszerekben történő rögzítéséhez, szerkesztéséhez, karbantartásához, adatcseréjéhez és bemutatásához szükséges informatikai funkciókat; és (3) ISO 30042:2019 *Management of terminology resources – TermBase eXchange (TBX),* amely elmagyarázza az alapvető kapcsolódó fogalmakat, és leírja a metamodellt, az adatkategóriákat és az XML-stílusokat: DCA (Data Category as Attribute) és DCT (Data Category as Tag). Definiálja továbbá a TBX dialektusok meghatározásának módszertanát. Egy adatbázis létrehozásakor az adatkategóriák használata és az ezekben a szabványokban leírt alapelvek követése kiemelkedően fontos, mivel ez teszi lehetővé az adatok megosztását és az egyes adatbázisok közötti átjárhatóságot.[25]

Ami a nemzeti terminológiai adatbázisokat illeti, kiindulópontunk Henrik Nilsson, az Európai Terminológiai Szövetség (EAFT) jelenlegi elnökének előadása volt, aki áttekintette a különböző európai országokban elérhető terminológiai portálokat és adatbázisokat.[26] Tizennyolc európai országot sorolt fel, amelyek rendelkeznek nemzeti terminológiai portállal vagy adatbázissal, akár nevükben is utalva erre a szerepkörükre, akár a terminológiai adatokkal kapcsolatos megközelítésükben vagy a lefedettségben érvényre juttatva funkciójukat. Az északeurópai országok (Dánia, Finnország, Izland, Norvégia, Svédország), valamint a balti országok (Észtország, Lettország, Litvánia) élen járnak ebben a tekintetben, és egyes nyugat-európai országok (Franciaország, Hollandia, Írország, Olaszország, Svájc, Wales, valamint Spanyolország, amely otthont ad a baszk és a katalán terminológiai adatbázisnak is) szintén követendő példát mutatnak. Néhány közép-európai ország, például Horvátország, Szlovákia és Szlovénia is rendelkezik nemzeti terminológiai portállal. Magyarországon – legalábbis egyelőre – nincs nemzeti terminológiai portál vagy nemzeti terminológiai adatbázis.

A nemzeti terminológiai portálok és adatbázisok létrehozását tudományos szervek, intézmények és nyelvi központok kezdeményezik, irányítják és felügyelik. Ilyen terminológiai portál, illetve adatbázis például az izlandi *Orðabanki,* amelyet az Íslensk málstöð (Izlandi Tanulmányok Intézete) kezel; a norvégiai *Termportalen,*

[25] ISO 26162-1:2019 *Management of terminology resources – Terminology databases – Part 1: Design;* ISO 26162-2:2019 *Management of terminology resources – Terminology databases – Part 2: Software;* ISO 30042:2019 *Management of terminology resources – TermBase eXchange (TBX).*

[26] Henrik Nilsson: *Trendencies in terminology,* elhangzott a SLOVKO 2017 – 9th International Conference: NLP, Corpus Linguistics, Terminology, e-Terminology című konferencián 2017. október 26-án, Pozsonyban. https://korpus.sk/~slovko/2017/Nilsson-Henrik-TNC-SLOVKO2017.pdf (Letöltés: 2025. február 12.)

amelyet a Norges Forskningsråd (Norvég Kutatási Tanács) hozott létre; a hollandiai *NedTerm,* amelyet a Nederlandse Taalunie (Holland Nyelvi Unió, amelynek Belgium, Hollandia és Suriname a tagja) működtet; az *Esterm* Észtországban, amelyért az Eesti Keele Instituudi (Észt Nyelvészeti Intézet) felel; az *AkadTerm* Lettországban, amelyet a Latvijas Zinātņu akadēmija (Lett Tudományos Akadémia) tart fenn; a *Lietuvos Respublikos terminų bankas* (LRTB), amelyet a Lietuvių kalbos institutas (Litván Nyelvi Intézet) működtet; valamint a *Struna* és a *Hrvatski terminološki portal* (Horvát Terminológiai Portál) Horvátországban, amelyet az Institut za hrvatski jezik (Horvát Nyelvi Intézet) működtet.

Bizonyos esetekben a portálokat vagy adatbázisokat egy „nemzeti" megközelítésű terminológiai központ koordinálja, mint például a *téarma.ie* Írországban, amelyet az An Coiste Téarmaíochta, Foras na Gaeilge (az Ír Intézet Terminológiai Bizottsága) tart fenn, vagy a *TEPA* Finnországban, amelyet a Sanastokeskus (a Finn Terminológiai Központ, TSK) működtet, valamint a *Rikstermbanken* Svédországban, amelyet a Terminologicentrum (Terminológiai Központ, TNC) hozott létre. Svájcban a *TERMDAT*-ot a Szövetségi Kancellária működteti.

A nagy mennyiségű adatot tartalmazó nemzeti terminológiai portálok vagy adatbázisok létrehozása időigényes folyamat; a fent említett példák 20–25 év munkájának eredményeként működhetnek ma. A horvátországi *Struna* terminológiai adatbázison például 2007-ben kezdődött és jelenleg is folyik a munka.[27] A portálok és adatbázisok létrehozásán és kezelésén különböző méretű szakértői csoportok dolgoznak: a kis, mindössze ötfős csapatoktól (pl. a walesi *Porth Termau*) a nagy, körülbelül száz fős csapatokig (pl. az írországi *téarma.ie*).

Az adatgyűjtés megkönnyítése érdekében a nemzeti terminológiai portálok és adatbázisok gyakran nemzeti szövegkorpuszokhoz kapcsolódnak (vö. *Porth Termau* Walesben, *téarma.ie* Írországban vagy a szlovák *STD*). Egy másik lehetőség a terminusgyűjtemények további bővítése a fordítási memóriákból nyert, kétnyelvű, párhuzamos korpuszok adatainak felhasználásával (lásd a szlovén *Evroterm* és *Evrokorpus* adatbázisokat, valamint a számukra alapul szolgáló angol/német/francia/olasz/spanyol és szlovén párhuzamos korpuszokat). Számos portál kapcsolódik uniós adatbázisokhoz; például az EU terminológiai adatbázisa, a *IATE (Inter-Active Terminology for Europe)* kapcsolódik az ír *téarma.ie* és a finn *TEPA* adatbázisokhoz.[28]

Most pedig vizsgáljuk meg Magyarország szomszédjának, Horvátországnak a nemzeti terminológiai adatbázisát. A *Struna* terminológiai adatbázis[29] – amelynek neve betűszó a horvát *stru*kovnog *na*zivlja kifejezésből, amely 'szaktermi-

[27] Bruno Nahod – Perina Vukša Nahod: The Terms We Share or Don't Want to Share – On Multiple Entries in STRUNA, *Coll. Antropol.*, vol. 47, 2023/2, 125–135.

[28] Fóris–Bölcskei: *Ajánlások a magyar terminológiastratégiához,* 2019.

[29] *Struna (Hrvatsko strukovno nazivlje).* http://struna.ihjj.hr/en/ (Letöltés: 2025. február 12.)

nológia' jelentésű – célja a horvát és angol nyelvű szabványosított terminusok feldolgozása, rögzítése és közzététele online, szabadon hozzáférhető módon. Emellett a Hrvatski terminološki portal[30] (Horvát Terminológiai Portál) magában foglalja a *Struna* adatbázisban megtalálható terminusokat is.

Horvátországban a terminológiai munka csak implicit módon része a nemzeti tudományfejlesztési tervnek, mivel még nem határoztak meg hivatalos terminológiapolitikát. Tekintettel a terminológia kulcsszerepére a nyelvi fejlődésben és a szakmai kommunikációban, a program célja tágabb értelemben az, hogy megalapozza a nemzeti terminológiapolitika kialakítását, létrehozza a strukturáltabb oktatás különböző formáit ezen a területen, és fokozza a hosszú távú együttműködést a terminológiai munka különböző aspektusaival foglalkozó nemzeti és nemzetközi tudományos és egyéb intézményekkel, a Horvát Szabványügyi Intézettel és más érdekelt felekkel. A Horvát Nyelvi és Nyelvtudományi Intézet két osztálya – az Általános Nyelvészeti Osztály és a Standard Horvát Nyelvi Osztály – együttműködésben kezdett el dolgozni a *Struna*[31] adatbázis nyelvi és terminográfiai ellenőrzésén, de a munka ma már főként az Általános Nyelvészeti Osztályon folyik.

A Standard Horvát Nyelv Tanácsa (Vijeće za normu hrvatskoga standardnoga jezika) vállalkozott a horvát terminológia összegyűjtésére, rendszerezésére és fenntartására, valamint ennek közzétételéhez egy adatbázis létrehozására. A Horvát Nyelvi és Nyelvtudományi Intézet (Institut za hrvatski jezik i jezikoslovlje[32]) 2007-ben kapta meg a nemzeti koordinátor szerepét a horvát szakterminológia kidolgozásában, a projektet a Horvát Tudományos Alap finanszírozta. Végeredményben egy ilyen terminológiai adatbázis tudományos célokat szolgál: hozzájárul az információs technológia fejlődéséhez, és segít a tudásalapú társadalom megteremtésében. Az első lépés az adatbázis szerkezetének, a terminológiai munka módszereinek és alapelveinek kidolgozása, valamint a terminusok kiválasztására és karbantartására vonatkozó módszertani kézikönyv kiadása volt. A munkában szakterületi szakértők vettek részt, akik hozzájárultak a különböző doménok terminológiájának feltárásához.

A *Struna* normatív terminológiai adatbázis, amelynek végső célja, hogy minden doménban szabványosított és harmonizált terminusokat tartalmazzon. Eredetileg olyan egynyelvű terminológiai forrásnak szánták, amely a horvát terminológiai szabványosítást szolgálja, de hamarosan felismerték, hogy többnyelvűvé téve praktikusabb az adatmegosztás szempontjából, és a fordítók is

[30] *Hrvatski terminološki portal.* http://nazivlje.hr/ (Letöltés: 2025. február 12.)

[31] *Struna (Hrvatsko strukovno nazivlje).* http://struna.ihjj.hr/en/ (Letöltés: 2025. február 12.)

[32] Institut za hrvatski jezik (IHJ) [2023-ig: Institut za hrvatski jezik i jezikoslovlje]. http://ihjj.hr (Letöltés: 2025. február 12.)

jobban kihasználhatják. A terminológiai bejegyzések mindig tartalmaznak egy angol ekvivalenst, és a doméntól függően más nyelvi ekvivalensek is szerepelhetnek bennük. A terminológiai adatbázis általános elveiről és munkamódszereiről több tanulmány is megjelent.[33] Az adatbázisban 46 adatkategória található, az adminisztratív adatkategóriák rögzítése automatikusan történik.

A nemzetközi terminológiai szabványoknak megfelelően az adatbázisnak három szintje van. A fogalom szintjén az adatkategóriák a következők: domén és aldomén, definíció, alárendelt fogalom, források, interdiszciplináris terminuscímke, megjegyzés és adott esetben: képlet, egyenlet, szimbólum, kép és megosztott források. A terminus szintjén megtaláljuk az előnyben részesített terminust, a szinonimákat, a kontextust, a neologizmus címkét, az ekvivalenseket (angol, német, francia, olasz, latin, orosz stb. nyelven) és a rövidítéseket. A nyelvi szinten a nyelvtani információkat és az idegen terminusok címkéjét látjuk. Ezek közül csak néhány kötelező kategória, így sok bejegyzésben csak a preferált terminus, a nyelvtani információk, a definíció, az angol ekvivalens és a domén szerepel. A szabványosított terminus horvát szinonimáinál szintén szerepel a normatív státuszuk: elfogadott, elvetett, elavult, köznyelvi vagy javaslat.

Az adatbázis 2011 végén lett nyilvános, és a projekt azóta is folytatódik. Jelenleg (2020-ban) az adatbázis mintegy 49 000 horvát terminust tartalmaz (az egyéb nyelveken lévő ekvivalensekkel együtt összesen több mint 87 ezret), amelyek 31 doménba[34] tartoznak, és ezek közül az egyik az EU jogi terminológiáját fedi le.

A Katalán Terminológiai Központ, a TermCat[35] feladatai közé tartozik a katalán nyelvű terminusok kialakítása, szabványosítása és terjesztése, valamint a társadalomban való elterjedésük nyomon követése. A központ két adatbázissal rendelkezik, ezek a *Cercaterm* és a *Neoloteca.* A *Cercaterm* adatbázis több mint 230 000 terminust (és azok spanyol, francia és angol ekvivalenseit) tartalmazza, amelyek 32 doménhoz tartoznak. A központ neologizmusokkal kapcsolatos tanácsadást is kínál, amely során az új szavakkal kapcsolatos kérdésekre azonnali szakértői választ érkezik. A TermCat weboldalán számos (katalán nyelvű) forrás is elérhető, beleértve a terminológiával kapcsolatos és a nyelvi és módszertani kérdésekre vonatkozó útmutatókat is.

[33] Pl. Maja Bratanić – Ana Ostroški Anić: The Croatian National Termbank STRUNA: A New Platform for Terminological Work, *Collegium Antropologicum,* vol. 37, 2013/3, 677–683; Maja Bratanić – Ana Ostroški Anić – Maja Lončar: *Struna – an instrument of Croatian terminology planning*, elhangzott az Application of Cognitive Terminological Theories in Terminology Management című konferencián, 2013. szeptember 8-án, Zágrábban.

[34] A 31 doménból 22 nyilvánosan elérhető, míg a fennmaradó kilenc készítése még folyamatban van, vagy a Horvát Tudományos Alapítvány jóváhagyására vár. (Köszönet Ana Ostroški Anićnak ezért az információért, 2020.)

[35] TermCat. https://www.termcat.cat/ (Letöltés: 2025. február 12.)

Az utóbbi időben a TermCat munkája sok tekintetben erősen támaszkodik a közösségi média használatára.[36] A Központban dolgozó terminológusok a Twitteren keresztül kommunikálnak a külsős szakértőkkel az aldoménok terminológiájának kialakítása során, valamint előre felkészülnek minden figyelemre méltó vagy aktuális eseményre (legyen az sportesemény, fesztivál, valamilyen nemzetközi nap vagy épp holdfogyatkozás), és megosztják a kapcsolódó terminusokat a Facebookon. A kidolgozott aldoménokat külön-külön is közzéteszik az interneten; ezek között vannak kisebb gyűjtemények, mint például a világgazdasági válságról szóló szótár (150 terminus), és nagyívű művek is, mint a 2018-as mediterrán játékok szótára (7000 terminus). Összesen mintegy 150 tematikus szótár található a honlapon, melyek öt nagy kategóriába tartoznak: humán tudományok, élettudományok, jog és gazdaság, sport, valamint ipar és technológia. A TermCat jelentős feladata volt a *IATE (InterActive Terminology for Europe)* adatbázis katalán terminusainak kidolgozása.

A legtöbb bejegyzés a következő adatkategóriákat jeleníti meg: a katalán terminus, a domén és aldomén, nyelvtani információk, ekvivalens legalább egy nyelven (de nagyon gyakran spanyol, angol és francia nyelven is), a definíció (gyakran több nyelven) és az adminisztratív adatok.[37] Néhány bejegyzés tartalmaz a használattal és jelentéssel kapcsolatos megjegyzéseket is, emellett számos szinonimát és ekvivalenseket más európai nyelveken, például olasz, portugál és német nyelven.

A Baszk Terminológiai és Lexikográfiai Központ, az UZEI (Terminologia eta Lexikografiako Zentroa)[38] kezdetben szótárak összeállításával foglalkozott, és mintegy 80 terminológiai szótárt adott ki, amelyek tartalma alapult szolgált a baszk nemzeti terminológiai adatbázishoz, az *Euskalterm*hez.[39] A baszk kormány szerint a terminológiai adatbázis létezése közérdek. Az UZEI a Baszk Nyelvi Királyi Akadémiával együttműködve dolgozik a köznyelvi szókincs fejlesztésén is. Az adatbázis 2001 óta nyilvános, mérete folyamatosan növekszik, jelenleg több mint 450 000 bejegyzést tartalmaz baszk, spanyol, francia és angol nyelven, amelyek 125 000 fogalmat jelölnek. Minden évben kidolgozzák néhány új témakör terminológiáját és hozzáadják a terminológiai adatbázishoz. A közelmúltban

[36] Jordi Bover – Sandra Cuadrado: TERMCAT (the Catalan Centre for Terminology) and its role in developing terminology work in Catalonia. Current challenges, in Marta Malachowicz – Sambor Grucza (eds.): *Polskie i europejskie nurty terminologiczne*, Warszawa, Uniwersytet Warszawski, Instytutu Komunikacji Specjalistycznej i Interkulturowej, 2017, 354–366.

[37] Bover–Cuadrado: *TERMCAT (the Catalan Centre for Terminology) and its role in developing terminology work in Catalonia,* 2017.

[38] UZEI (Terminologia eta Lexikografiako Zentroa). www.uzei.eus

[39] *Euskalterm.* www.euskadi.eus/euskalterm

jelent meg egy többnyelvű (baszk, spanyol, francia és angol) projektmenedzsment lexikon, amely összesen 457 fogalmat tartalmaz baszk nyelvű definíciókkal együtt.

Egy bejegyzés általában tartalmazza a baszk terminust, annak minősítését, a definíciót, a doménét és az aldoménét, a szinonimákat, az ekvivalens(eke)t, legalább spanyol nyelven és a forrást. A terminusok minősítése négyfokozatú skálán történik: az 1-es vagy 2-es értékelést kapott terminusokat nem teszik közzé, a 3-as értékelést kapott terminus az elfogadott, a 4-es pedig a szabványosított terminust jelenti.[40]

Végül térjünk rá az északi országokra. A TISS (Terminology Infrastructure for Sweden) program[41] azzal a céllal indult 2002-ben, hogy Svédországban megteremtse a terminológiai infrastruktúra alapvető követelményeit, a szükséges eszközöket, a terminológiával kapcsolatos tevékenységek későbbi koordinációját és a kapcsolódó képzést. A projektet a svéd Vállalkozási, Energiaügyi és Hírközlési Minisztérium finanszírozta. Számos közintézmény, szervezet és magánvállalkozás osztotta meg egymással a terminológiáját, ebből jött létre 2009-ben a svéd nemzeti terminológiai adatbázis, a *Rikstermbank.*[42] Az adatbázis 67 000 fogalom terminológiai adatait tartalmazza. A svéd terminusok ekvivalensei gyakran angolul, a Svédországban beszélt kisebbségi nyelveken és más északeurópai nyelveken is megtalálhatók. Bizonyos témákhoz a legtöbb európai nyelven is találhatók ekvivalensek, és alkalmanként néhány nem európai nyelv, például a japán, az arab és a szomáli nyelv is megjelenik. Az adatbázisban összesen huszonnégy nyelv található.

A bejegyzések tartalmazzák a svéd terminust, annak forrását (hiperhivatkozás formájában), valamint az ekvivalenseket (gyakran több nyelven). Egyes bejegyzések tartalmaznak svéd és más nyelvű definíciót is, mások magyarázatot, és vannak olyanok is, amelyek egyiket sem tartalmazzák. Az egyéb adatkategóriák közé tartoznak a szinonimák vagy más kapcsolódó terminusok, a példák és a megjegyzések. Nem minden terminusnak van minősítése, de ha van, akkor az legtöbbször az *előnyben részesített* vagy az *elfogadott*, ezek tűnnek a két leggyakrabban használt minősítésnek. A nyelvtani információk csak az idegen nyelvű ekvivalensek esetében jelennek meg (főleg a francia és a német, ritkábban az izlandi ekvivalensek esetében).[43]

[40] Imanol Ubrieta: Mission, activités et produits du Centre de Terminologie et Lexicographie Basque UZEI, in Anca-Marina Velicu – Sonia Berbinski (eds.): *Terminologie(s) et traduction. Les termes de l'environnement et l'environnement des termes,* Bucharest, Peter Lang, 2018, 201–219.

[41] TISS, Terminology Infrastructure for Sweden, lásd Henrik Nilsson: Towards a national terminology infrastructure. The Swedish experience, in Marcel Thelen – Frieda Steurs (eds.): *Terminology in Everyday Life,* Amsterdam–Philadelphia, John Benjamins, 2010, 61–78.

[42] *Rikstermbanken.* www.rikstermbanken.se

[43] Henrik Nilsson: All in – or not? Some methodological aspects and problems of creating and maintaining a national termbank, *Seminar: Applications of Cognitive Terminological Theories in Terminology Management*, Zagreb, September 28, 2013.

Finnországban az Oktatási és Kulturális Minisztérium finanszírozza a nyelvtervezéssel és terminológiával foglalkozó intézményeket. A Kotus,[44] a Finnországi Nyelvek Intézete a fő nyelvtervezési hatóság. Számos tevékenységet folytat, többek között nyelvi tanácsadást, képzést és nyelvhasználati iránymutatásokat nyújt (írott nyelv, közérthető hivatalos nyelvhasználat, helynevek stb.) A Finn Nemzeti Terminológiai Adatbázis, a *TEPA Term Bank*,[45] 2005 óta nyilvánosan elérhető. A munkát a Finn Terminológiai Központ (TSK)[46] végezte, amely a terminológia, az osztályozás és az ontológia területén képzést és tanácsadást is nyújt a köz- és a magánszférában. A *TEPA* adatbázis mintegy 365 000 bejegyzést tartalmaz általában három vagy négy nyelven (finn és svéd, angol, német), de a nyelvek száma összesen tizenhárom (a fentieken kívül francia, dán, norvég, spanyol, észt, olasz, latin, portugál és orosz).

A bejegyzések általában tartalmazzák a finn terminust; annak forrását; az adatbázist, ahonnan a terminus származik; szinonimákat (az előnyben részesített és elvetett terminusok megjelölésével); egy fogalmi ábrát, amely a doménhoz és az aldoménhoz tartozó terminusok kapcsolatát mutatja; a más nyelvű ekvivalenseket és kvázi-ekvivalenseket; a definíciót (vagy a magyarázatot), gyakran nem csak finn nyelven; valamint a megjegyzést, amely további információkat nyújt a fogalomról. Néha a bejegyzés a terminushoz tartozó kontextust is magába foglalja, és bizonyos nyelvtani információk (pl. a főnevek neme) is megadhatók az idegen nyelvű ekvivalensek esetében, amennyiben ez releváns. A megbízhatósági minősítések csak a *IATE*-ban is használt terminusoknál szerepelnek, az ott használt négycsillagos rendszerben. Néhány bejegyzés automatikusan összeállított fogalmi kapcsolatokat is megjelenít.[47]

Egy terminológiai bejegyzés információs szerkezete – általános szempontok

A nemzetközi szabványok (ISO 12620-1:2022 és ISO 12620-2:2022) jó iránymutatást nyújtanak a terminológiai adatbázisok létrehozásához, mivel ezek kifejezetten leírják azokat az adatkategóriákat, amelyeket egy terminológiai adatbázis tartalmazhat. A korábbi, ISO 12620:2009 szabvány az adatkategóriák három típusát sorolta fel: a terminussal és azzal kapcsolatos, a leíró és az adminisztratív kategóriákat. Mindegyiknek több alcsoportja volt: a terminus és a terminus-

[44] *Kotimaisten kielten keskus (Kotus).* https://kotus.fi/
[45] *TEPA*. https://termipankki.fi/tepa/en/page/lukuohje (Letöltés: 2025. február 12.)
[46] TSK. http://www.tsk.fi/tepa/en/page/lukuohje (Letöltés: 2025. február 12.)
[47] Uo.

sal kapcsolatos adatkategóriák a terminust, a terminussal kapcsolatos információkat és az ekvivalenseket tartalmazzák; a leíró adatkategóriák a doménokat és az aldoménokat, a definíciókat vagy magyarázatokat, a fogalmak közötti kapcsolatokat, a fogalom fogalomrendszerben elfoglalt helyét és a megjegyzéseket; az adminisztratív adatkategóriák a dokumentációs nyelvekre és tezauruszokra vonatkozó információkat, valamint egyéb adminisztratív adatokat mutatnak. E tíz alcsoportból a kötelező adatkategóriák a fő terminus, annak forrása és a bejegyzés dátuma.

Fontos az a kérdés, hogy mely adatkategóriákat kell feltétlenül felvenni egy terminológiai adatbázisba. Ezt alaposan meg kell fontolni, mivel a terminológiai adatbázis adatkategóriáinak számát nehéz lehet módosítani a létrehozás után. A kötelező és választható adatkategóriákat a munka kezdetén egyértelműen meg kell határozni. Ezek egy része az adott adatbázisban kezelt nyelvektől függ: egyes nyelvekben fontos adatkategóriák a szófaj vagy a nyelvtani nem, más nyelvekben viszont nincs jelentőségük.

Az adatkategóriák többféleképpen osztályozhatók. Bizonyos adatkategóriák kötelezőek vagy választhatók lehetnek a terminológiai adatbázishoz használt szoftverben. Egy másik megközelítésben a terminológiai szempontból kötelező mezők: a terminus, annak forrása, doménja, definíciója és adminisztratív adatai lehetnek. A minimális adatkategóriák száma projektenként jelentősen eltérhet, például egy szaknyelvi terminológiát tartalmazó adatbázisban a műszaki rajz is lehet kötelező adatkategória.

A szakemberek hajlamosak arra, hogy a lehető legtöbb információt rögzítsék a terminusokról, ezért a tervekben és a munkamódszerekben a lehető legteljesebb lefedettségre törekednek, de (a csapat méretétől és a projektfinanszírozás időtartamától függően) ez gyakran nem reális cél. A fogalom definíciója például alapvető fontosságúnak számít a terminológiai munkában, mivel ez teszi lehetővé a fogalom pontos megértését, de amint az a fenti terminológiai adatbázisok közül több esetében is látható, ez gyakran elmarad. Ennek egyszerű oka az, hogy a pontos definíció megtalálása vagy megfogalmazása nagyon időigényes és néha lehetetlen feladat.

A digitális adatbázisokban a hatalmas tárolókapacitások lehetőséget nyújtanak arra, hogy nagy mennyiségű információt lehessen eltárolni a fogalomra vonatkozóan. Ilyen többletinformációk lehetnek a helyesírási változatok, rövidítések, állandósult szókapcsolatok, vagy a fogalomra vonatkozó információk, mint például más fogalmakra való utalás, fogalmi kapcsolatok: hiponímia (alárendelés), hiperonímia (fölérendelés), részleges ekvivalencia, valamint a nyelvhasználatra vonatkozó információk, mint például a terminus kontextusa és definíciója, stílusbesorolása, földrajzi elterjedtsége vagy a használatra vonatkozó időbeli

információk. A terminus megbízhatóságát és elfogadottságát olyan minősítésekkel lehet jelölni, mint az *előnyben részesített, ajánlott, elfogadott, elvetett, ellenőrzött* és *tiltott.*

A terminológiai adatbázisok hierarchikus felépítésűek: az adatkategóriákat a fent említett szabványoknak megfelelően három szintre osztják, ezért az adatokat három szinten adják meg:

1. szint – a bejegyzés szintje: a fogalom azonosítója és a definíció,
2. szint – az indexálás szintje: a bejegyzés nyelve,
3. szint – a terminus szintje: a fogalmat jelölő terminus és a kapcsolódó adatok.

Mivel a *terminológiai bejegyzés* (vagy *terminológiai rekord*) a terminológiakezelő rendszer legkisebb, legalapvetőbb egysége, nagyon gondosan kell megtervezni.[48]

A tervezett magyar adatbázis terminológiai bejegyzésének információs szerkezete

A terminológiai adatbázisokról készült fenti áttekintés alapján megállapíthatjuk, hogy az adatbázis tervezési fázisában a legtöbb projektben nagyon részletes struktúrára törekedtek, amely minden olyan adatkategóriát tartalmaz, amely az adott nyelv szempontjából értelmezhető; a valóságban azonban ezt az optimista tervet gyakran lehetetlen következetesen megvalósítani. Például a *Struna* horvát adatbázisban 46 adatkategória szerepel,[49] de sok bejegyzés ennél lényegesen kevesebb információt tartalmaz: a horvát terminust, a nyelvtani információkat, a definíciót, az angol ekvivalenst és a domént. Hasonlóképpen, a finn *TEPA* egy tucat lehetséges adatkategóriával és egy tucat lehetséges nyelvvel rendelkezik,[50] de sok bejegyzésben csak hat vagy hét adatkategóriát töltöttek ki, és az ekvivalenseket angol és svéd nyelven adták meg. Ebből biztosan levonható az a következtetés, hogy bár a tervezési fázisban a lehető legtöbb adatkategória hozzáadása a terminológiai adatbázishoz valószínűleg a legjobb megközelítés, el kell

[48] A részletekért lásd Silvia Cerella Bauer: Managing terminology projects: Concepts, tools and methods, in Hendrik J. Kockaert – Frieda Steurs (eds.): *Handbook of Terminology,* Amsterdam–Philadelphia, John Benjamins, 2015, Vol. 1, 324–340; Frieda Steurs – Ken De Wather – Evy De Malsche: Terminology tools, in Hendrik J. Kockaert – Frieda Steurs (eds.): *Handbook of Terminology,* Amsterdam–Philadelphia, John Benjamins, 2015, Vol. 1, 222–249; Kara Warburton: Managing terminology in commercial environments, in Hendrik J. Kockaert – Frieda Steurs: *Handbook of Terminology,* Amsterdam–Philadelphia, John Benjamins, 2015, Vol. 1, 360–392; valamint a kapcsolódó szabványokat; ez utóbbiak értékelését lásd Tamás, Dóra Mária – Sermann, Eszter: Evaluation System for Online Terminological Databases, *Terminologija,* vol. 26, 2020, 73–87.

[49] Bratanić – Ostroški Anić: *The Croatian National Termbank STRUNA,* 2013.

[50] *TEPA*. https://termipankki.fi/tepa/en/page/lukuohje (Letöltés: 2025. február 12.)

fogadnunk, hogy a projektben a mindennapi munka során valószínűleg csak a kötelező mezők kerülnek kitöltésre. Hozzátehetjük azt is, hogy a kötelező mezőkön túlmenően, több mező kitöltése nem biztos, hogy az adatbázis felhasználóinak túlnyomó többsége számára gyakorlati értékkel bír.

A magyar nemzeti terminológiai adatbázisban a következő adatkategóriákat tervezzük használni: *magyar nyelvű forrásterminus, szófaj, rövidítés (ha van), kontextus és annak forrása, definíció és annak forrása, magyarázat, megbízhatósági besorolás, szinonimák, kapcsolódó terminusok, megjegyzések, domén és aldomének, valamint ekvivalensek.* Ez utóbbiakat angolul kell megadni, és ha lehetséges, a jelentős magyar nyelvközösségekkel rendelkező szomszédos országok nyelvein: románul, horvátul, szerbül, németül, szlovákul, szlovénul és ukránul.[51] A szoftver automatikusan naplózza az olyan adminisztratív adatkategóriákat, mint a bejegyzés létrehozója, valamint a bejegyzés és a későbbi módosítások dátuma.

Következtetések

A magyar nemzeti terminológiai adatbázis felé vezető első lépés a terminológiai adatbázis felépítési alapelveinek és módszertanának kidolgozása, az alkalmazott terminológiai módszerek optimalizálása az összeállítási munka hatékonyabbá tételéhez. E munka hátterét a nemzetközi szakirodalom, a szabványok és a példák alapos tanulmányozása adja. A meglévő adatbázisok szerkezetének elemzése, a használt adatkategóriák és a szakértők által megosztott tapasztalatok mind rendkívül értékesek. A TERMIK kutatócsoportban eddig végzett munka szintén hasznos betekintést nyújt a témába.

[51] Az oktatási terminológia többnyelvű adatbázisának összeállítására vonatkozó projekttervünkben úgy gondoltuk, hogy a felsőoktatás terminológiája többnyelvű terminológiai adatbázist érdemel. Szükségesnek tartottuk, hogy a magyar terminusokkal és definíciókkal kezdjük, majd megtaláljuk ezek angol ekvivalenseit – és az ezt követő lépésben azokon a szomszédos országokban beszélt nyelveken is azonosítsuk az ekvivalenseket, amelyekben jelentős magyar kisebbség jár magyar nyelvű vagy az adott állam nyelvét használó iskolákba. Lásd Eszter B. Papp – Ágota Fóris: Planning a multilingual database of higher education terminology, *Rasprave: Časopis Instituta za hrvatski jezik i jezikoslovlje,* vol. 44, 2018/2, 595–610.

Irodalomjegyzék

B. Papp Eszter: A terminológiastratégia kérdései Európában, in Fóris Ágota – Bölcskei Andrea (szerk.): *Terminológiastratégiai kihívások a magyar nyelvterületen,* Budapest, L'Harmattan – OFFI Zrt., 2019, 94–104. http://www.offi.hu/sites/offi/files/upload/terminologastrategiai_offi.pdf

B. Papp, Eszter – Fóris, Ágota: Planning a multilingual database of higher education terminology, *Rasprave: Časopis Instituta za hrvatski jezik i jezikoslovlje,* vol. 44, 2018/2, 595–610. UDK 78:81'373.46, Hrčak ID: 218067. https://hrcak.srce.hr/218067

B. Papp, Eszter – Fóris, Ágota: A preliminary study for the information structure of the terminology entry in the Hungarian (national) terminology database, in Ivana Brač – Ana Ostroški Anić (eds.): *Svijet od riječi. Terminološki i leksikografski ogledi,* [The world of words: Terminological and terminographic discussions.] Zagreb, Institut za hrvatski jezik i jezikoslovlje, 2020, 325–342. https://doi.org/10.31724/rihjj.44.2.18

Bölcskei Andrea: A szabványosítás online vetülete: angol nyelvű webhelyek, *Magyar Terminológia,* 3. évf., 2010/1, 21–40.

Bölcskei Andrea: A szabványügy és a magyar nyelv: a szabványosítás online forrásai az információszerzés, a terminológiai munka és az oktatás szolgálatában, *Magyar Nyelvőr,* 135. évf., 2011/3, 274–285.

Bover, Jordi – Cuadrado, Sandra: TERMCAT (the Catalan Centre for Terminology) and its role in developing terminology work in Catalonia: Current challenges, in Marta Malachowicz – Sambor Grucza (eds.): *Polskie i europejskie nurty terminologiczne*, Warszawa, Uniwersytet Warszawski, Instytutu Komunikacji Specjalistycznej i Interkulturowej, 2017, 354–366. https://portal.uw.edu.pl/documents/7732735/0/SN+38+M.+Ma%C5%82achowicz%2C%20S.Grucza%2C%20Polskie+i+europejskie+nurty+terminologiczne.pdf

Bratanić, Maja – Ostroški Anić, Ana: The Croatian National Termbank STRUNA. A New Platform for Terminological Work, *Collegium Antropologicum,* vol. 37, 2013/3, 677–683.

Bratanić, Maja – Ostroški Anić, Ana – Lončar, Maja: *Struna – an instrument of Croatian terminology planning*, elhangzott az Application of Cognitive Terminological Theories in Terminology Management című konferencián, 2013. szeptember 8-án, Zágrábban.

Cabré, Maria Teresa: Importancia de la terminología para la comunicación en las lenguas europeas, *Lingua e stile,* vol. XXXVI, 2001/2, 383–394.

Cerella Bauer, Silvia: Managing terminology projects: Concepts, tools and methods, in Hendrik J. Kockaert – Frieda Steurs (eds.): *Handbook of Terminology,* Amsterdam–Philadelphia, John Benjamins, 2015, Vol. 1, 324–340.

Fóris Ágota: A magyar terminológia-politika elvei, a gyakorlat es az elmélet viszonya, in Hires-László Kornélia – Karmacsi Zoltán – Márku Anita (szerk.): *Nyelvi mítoszok, ideológiák, nyelvpolitika és nyelvi emberi jogok Közép-Európában elméletben és gyakorlatban.*

A 16. Élőnyelvi Konferencia előadásai, Budapest–Beregszász, Tinta Könyvkiadó – II. Rákóczi Ferenc Kárpátaljai Magyar Főiskola Hodinka Antal Intézete, 2011, 421–428.

Fóris Ágota: A magyar terminológia-politikáról és -stratégiáról, in Benő Attila – Gúti Erika – Juhász Dezső – Szoták Szilvia – Terbe Erika – Trócsányi András (szerk.): *Tudományköziség és magyarságtudomány a nyelvi dimenziók tükrében: A VIII. Nemzetközi Hungarológiai Kongresszus (Pécs, 2016) három szimpóziumának előadásai,* Törökbálint, Termini Egyesület, 2017, 120–128.

Fóris Ágota: A magyar terminológiastratégia megvalósításának perspektívái, *Hungarológiai Évkönyv,* 25. évf., 2024/1, 78–86.

Fóris Ágota – Bölcskei Andrea: Ajánlások a magyar terminológiastratégiához, in Fóris Ágota – Bölcskei Andrea (szerk.): *Terminológiastratégiai kihívások a magyar nyelvterületen,* Budapest, L'Harmattan – OFFI Zrt., 2019, 140–164. http://www.offi.hu/sites/offi/files/upload/terminologastrategiai_offi.pdf

Fóris Ágota – Bölcskei Andrea: Előszó, in Fóris Ágota – Bölcskei Andrea (szerk.): *Terminológiastratégiai kihívások a magyar nyelvterületen,* Budapest, L'Harmattan – OFFI Zrt., 2019, 9–13. http://www.offi.hu/sites/offi/files/upload/terminologastrategiai_offi.pdf

Infoterm: *Guidelines for Terminology Policies. Formulating and implementing terminology policy in language communities,* Paris, UNESCO, 2005. http://unesdoc.unesco.org/images/0014/001407/140765e.pdf

Kovács Csaba – Rovács Barna: Magyarok a Kárpát-medencében – a népszámlálási adatok tükrében, *Századvég,* 1. évf., 2021/3, 61–83.

Nahod, Bruno – Vukša Nahod, Perina: The Terms We Share or Don't Want to Share – On Multiple Entries in STRUNA, *Coll. Antropol.,* vol. 47, 2023/2, 125–135. https://doi.org/10.5671/ca.47.2.4

Nilsson, Henrik: Towards a national terminology infrastructure. The Swedish experience, in Marcel Thelen – Frieda Steurs (eds.): *Terminology in Everyday Life,* Amsterdam–Philadelphia, John Benjamins, 2010, 61–78.

Nilsson, Henrik: All in – or not? Some methodological aspects and problems of creating and maintaining a national termbank, *Seminar: Applications of Cognitive Terminological Theories in Terminology Management*, Zagreb, September 28, 2013.

Nilsson, Henrik: *Trendencies in terminology,* elhangzott a SLOVKO 2017 – 9th International Conference: NLP, Corpus Linguistics, Terminology, e-Terminology című konferencián, 2017. október 26-án, Pozsonyban. https://korpus.sk/~slovko/2017/Nilsson-Henrik-TNC-SLOVKO2017.pdf

Steurs, Frieda – De Wather, Ken – De Malsche, Evy: Terminology tools, in Hendrik J. Kockaert – Frieda Steurs (eds.): *Handbook of Terminology,* Amsterdam–Philadelphia, John Benjamins, 2015, Vol. 1, 222–249.

Tamás Dóra Mária: A IUSTerm jogi és közigazgatási adatbázis háttérmunkálatainak tapasztalatairól, in Szoták Szilvia (szerk.): *Diszciplínák találkozása: nyelvi közvetítés a XXI. században*, Budapest, OFFI Zrt., 2019, 260–281.

Tamás Dóra Mária: A terminológiai adatbázisok mint a terminológiastratégia eszközei, in Fóris Ágota – Bölcskei Andrea (szerk.): *Terminológiastratégiai kihívások a magyar nyelvterületen*, Budapest, L'Harmattan – OFFI Zrt., 2019, 105–119. http://www.offi.hu/sites/offi/files/upload/terminologastrategiai_offi.pdf

Tamás, Dóra Mária – Sermann, Eszter: Evaluation System for Online Terminological Databases, *Terminologija,* vol. 26, 2020, 73–87.

Tolcsvai Nagy Gábor: Bevezetés, in Tolcsvai Nagy Gábor (szerk.): *A magyar nyelv jelene és jövője*, Budapest, Gondolat, 2017, 19–31.

Tóth Pál Péter: Népesedési viszonyok, in Tolcsvai Nagy Gábor (szerk.): *A magyar nyelv jelene és jövője*, Budapest, Gondolat, 2017, 109–136.

Ubrieta, Imanol: Mission, activités et produits du Centre de Terminologie et Lexicographie Basque UZEI, in Anca-Marina Velicu – Sonia Berbinski (eds.): *Terminologie(s) et traduction. Les termes de l'environnement et l'environnement des termes,* Bucharest, Peter Lang, 2018, 201–219.

Warburton, Kara: Managing terminology in commercial environments, in Hendrik J. Kockaert – Frieda Steurs: *Handbook of Terminology,* Amsterdam–Philadelphia, John Benjamins, 2015, Vol. 1, 360–392.

Források

Balogh Albert – Földesi Tamás: *A minőségügy nemzetközi értelmező szótára,* Budapest, Possum Lap- és Könyvkiadó, 2003.

Euskalterm. www.euskadi.eus/euskalterm

Hrvatski terminološki portal. http://nazivlje.hr/

IATE (Inter-Active Terminology for Europe). https://iate.europa. eu/home

Institut za hrvatski jezik (IHJ) [2023-ig: Institut za hrvatski jezik i jezikoslovlje]. http://ihjj.hr

Kotimaisten kielten keskus (Kotus). https://kotus.fi/

Lietuvos Respublikos terminų bankas (LRTB). https://terminai.vlkk.lt/

Magyar Tudományos Akadémia, Magyar Nyelv a Tudományban Elnöki Bizottság. https://mta.hu/i-osztaly/magyar-nyelv-a-tudomanyban-elnoki-bizottsag-108115

MaTT (Magyar Nyelv Terminology Tanácsa). www.matt.hu

MSZT (Magyar Szabványügyi Testület). www.mszt.hu

Rikstermbanken. www.rikstermbanken.se

Struna (Hrvatsko strukovno nazivlje). http://struna.ihjj.hr/en/

TEPA. https://termipankki.fi/tepa/en/page/lukuohje

TermCat. https://www.termcat.cat/

TERMIK (Terminológiai és Kommunikációs Kutatócsoport). https://btk.kre.hu/index.php/2015-12-05-09-31-20/kari-kutatocsoportok/824-terminologiai-kutatocsoport-termik.html

Termin. https://jogi-terminologia.im.gov.hu/

TSK. http://www.tsk.fi/tepa/en/page/lukuohje

UZEI (Terminologia eta Lexikografiako Zentroa). http://www.uzei.eus/

Szabványok

ISO 12620:1999 *Computer applications in terminology – Data categories.*

ISO 12620-1:2022 *Management of terminology resources – Data categories. Part 1: Specifications.*

ISO 12620-2:2022 *Management of terminology resources – Data categories Part 2: Repositories.*

ISO 26162-1:2019 *Management of terminology resources – Terminology databases – Part 1: Design.*

ISO 26162-2:2019 *Management of terminology resources – Terminology databases – Part 2: Software.*

ISO 30042:2019 *Management of terminology resources – TermBase eXchange (TBX).*

TESZTADATBÁZIS – TERMINOLÓGIAI BEJEGYZÉSEK

Somogyi Zoltán

Azért, hogy valós körülmények között is kipróbáljuk, teszteltük a *Terminologue*[1] nevű terminológiamenedzsment rendszert, és létrehoztunk egy tesztadatbázist a nyilvánosan elérhető szerveren. Erről a szoftveres keretrendszer kiválasztásának szempontjait taglaló tanulmányunkban[2] írtunk részletesen. Az adatbázis nyilvánosan elérhető a https://www.terminologue.org/MaNTA/címen.[3] Az itt megosztott tesztadatbázis bejegyzéseit tesszük közzé ebben az írásban.

A tesztelés során 22 bejegyzést vittünk be, amelyek „A magyar nyelv és a szakmai kultúra. Magyar nyelvészeti kutatások a tartalomfejlesztés és a dokumentáció területén”[4] című kutatási projekt eddig még nem publikált terminusgyűjteményéből származnak.

[1] *Terminologue.* https://www.terminologue.org/ (Letöltés: 2024. április 3.)

[2] Fóris Ágota – Somogyi Zoltán: A magyar terminológiastratégia megvalósíthatósága. A szoftveres keretrendszer kiválasztásának szempontjai a Magyar Nemzeti Terminológiai Adatbázis tervezése során, *Glossa Iuridica,* 11. évf., 2024/1–2, 277–297.

[3] *Tesztadatbázis.* https://www.terminologue.org/MaNTA/ (Letöltés: 2024. április 3.) Készítette: Somogyi Zoltán.

[4] A KRE BTK Terminológiai és Kommunikációs Kutatócsoport (TERMIK) 2018 és 2021 között folyó, a KRE BTK által támogatott projektje. Összefoglaló kötet: Fóris, Ágota – Bölcskei, Andrea (eds.): *Linguistic Research in the Fields of Content Development and Documentation,* Budapest–Paris, KRE–L'Harmattan, 2021.

Terminus	**HU**	céltartomány	**EN**	target domain
Szófaj	Főnév			
Akronima	**HU**		**EN**	
Definíció	A céltartomány olyan viszonylag elvont – és általában komplex – fogalmi tartomány, amelynek értelmezéséhez egy másik, konkrétabb fogalmi tartományt használunk. AZ ÉLET UTAZÁS fogalmi metafora esetében például az ÉLET egy elvontabb és komplexebb fogalmi tartomány az UTAZÁShoz képest.			
Definíció forrása	Kövecses Zoltán – Benczes Réka: *Kognitív nyelvészet,* Budapest, Akadémiai, 2016. https://mersz.hu/hivatkozas/kognitiv_nyelveszet_252			
Kontextus	A forrástartományok abban segítik a befogadót, hogy konkrétabb, mentálisan könnyebben elérhető tartalmak, jellemzők segítségével jusson el a kijelölt céltartomány megértéséhez, befogadásához.			
Kontextus forrása	Sólyom Réka: Fogalmi metaforák és metonímiák egy minőségirányítási rendszerekkel foglalkozó szakszövegben, in Fóris Ágota – Bölcskei Andrea (szerk.): *Dokumentáció, tartalomfejlesztés és szakírás,* Budapest, KRE – L'Harmattan, 2019, 199–221.			
Domén	Nyelvészet			
Aldomén	Kognitív nyelvészet			
Megjegyzés				
Kapcsolódó kifejezések	forrástartomány			

Terminus	**HU**	deontikus modalitás	**EN**	deontic modality
Szófaj	Főnév			
Akronima	**HU**		**EN**	
Definíció	A deontikus modalitás a módnak az a területe, amely megengedést, kötelezettséget, tiltást fejez ki.			
Definíció forrása	Pete István: A nyelvi modalitás három fő típusának hierarchiája a magyarban, *Magyar Nyelv,* XCVIII. évf., 2002, 173–191.			
Kontextus	Az utasításokat megjelenítő deontikus modalitás nyelvi kifejezőeszközei: kell + főnévi igenév, tud + főnévi igenév, szükséges + főnévi igenév, szükségessé válik, pl. „A villásdugót olyan megfelelő konnektorba kell csatlakoztatni, ami a helyi szabályoknak és rendeleteknek megfelelően került kialakításra", „ezzel be tudja kapcsolni a gyerekzárat", „szükségessé válik a légkondicionáló rendszer felülvizsgálata".			
Kontextus forrása	Csontos Nóra: A műszaki szöveg szövegtipológiai elemzése. A használati utasítás szövegtipológiai elemzése, in Fóris Ágota – Bölcskei Andrea (szerk.): *Dokumentáció, tartalomfejlesztés és szakírás,* Budapest, KRE–L'Harmattan, 2019, 147–168.			
Domén	Nyelvészet			
Aldomén	Pragmatika			
Megjegyzés				
Kapcsolódó kifejezések				

Terminus	**HU**	direktívum	**EN**	directive
Szófaj	Főnév			
Akronima	**HU**		**EN**	
Definíció	[Olyan beszédaktus, amelynél] a beszélő valamilyen változást akar elérni a világban, jellemzően azon vágyát fejezi ki, hogy a címzett szándékait befolyásolja.			
Definíció forrása	Csontos Nóra – Dér Csilla Ilona: *Pragmatika a magyar mint idegennyelv oktatásában*, Budapest, KRE–L'Harmattan, 2018.			
Kontextus	Az utasítás kiemeli, hogy a szöveg leginkább közvetlen direktívumok alkalmazásával reprezentált instrukciók által írja le a MŰKÖDÉS-t (lásd bővebben 5.5.1.)			
Kontextus forrása	Csontos Nóra: A műszaki szöveg szövegtipológiai elemzése. A használati utasítás szövegtipológiai elemzése, in Fóris Ágota – Bölcskei Andrea (szerk.): *Dokumentáció, tartalomfejlesztés és szakírás*, Budapest, KRE–L'Harmattan, 2019, 147–168.			
Domén	Nyelvészet			
Aldomén	Pragmatika			
Megjegyzés				
Kapcsolódó kifejezések				

Terminus	**HU**	diskurzustartomány	**EN**	discourse domain
Szófaj	Főnév			
Akronima	**HU**		**EN**	
Definíció	A diskurzustartományok különféle altartományokból állnak, amelyekben a diskurzusban adott információkat tároljuk.			
Definíció forrása	Kiefer Ferenc: *Jelentéselmélet,* Budapest, Corvina, 2007, 355.			
Kontextus	Mivel a korpusz alapján megállapítható, hogy a műszaki szövegek nem alkotnak homogén kategóriát, ezért a tanulmány a műszaki szöveg mint diskurzustartomány értelmezése mellett érvel.			
Kontextus forrása	Csontos Nóra: A műszaki szöveg szövegtipológiai elemzése. A használati utasítás szövegtipológiai elemzése, in Fóris Ágota – Bölcskei Andrea (szerk.): *Dokumentáció, tartalomfejlesztés és szakírás,* Budapest, KRE–L'Harmattan, 2019, 147–168.			
Domén	Nyelvészet			
Aldomén	Szövegnyelvészet			
Megjegyzés				
Kapcsolódó kifejezések				

Terminus	**HU**	fogalmi keret	**EN**	conceptual framework
Szófaj	Főnév			
Akronima	**HU**		**EN**	
Definíció	A fogalmi keret tapasztalataink valamely koherens szegmenséről (pl. entitásokról vagy eseményekről) alkotott strukturált mentális reprezentáció.			
Definíció forrása	Kövecses Zoltán – Benczes Réka: *Kognitív nyelvészet,* Budapest, Akadémiai, 2016. https://mersz.hu/hivatkozas/kognitiv_nyelveszet_252			
Kontextus	A metonímia olyan kognitív folyamat, ahol egy közvetítőfogalom (tárgy, esemény, tulajdonság stb.) mentális hozzáférést biztosít egy olyan célfogalomhoz (tárgyhoz, eseményhez, tulajdonsághoz stb.), amely ugyanannak a fogalmi keretnek, (fogalmi) tartománynak, vagyis idealizált kognitív modellnek (IKM) a része. Ezt a folyamatot „fogalmi kereten belüli megfelelésnek" tekintjük.			
Kontextus forrása	Sólyom Réka: Fogalmi metaforák és metonímiák egy minőségirányítási rendszerekkel foglalkozó szakszövegben, in Fóris Ágota – Bölcskei Andrea (szerk.): *Dokumentáció, tartalomfejlesztés és szakírás,* Budapest, KRE–L'Harmattan, 2019, 199–221.			
Domén	Nyelvészet			
Aldomén	Kognitív nyelvészet			
Megjegyzés	A keret fogalmára a szakirodalomban számos elnevezést találunk, mint például kulturális modell, kognitív modell, idealizált kognitív modell (IKM), tartomány, séma, gestalt stb. A fogalmi keret tapasztalataink idealizált reprezentációja, vagyis sematizációja: a keret nem a valóság pontos mása, hanem annak csupán egy idealizált – sematizált –, prototípusokra épülő változata.			
Kapcsolódó kifejezések				

Terminus	**HU**	fogalmi metafora	**EN**	conceptual metaphor
Szófaj	Főnév			
Akronima	**HU**		**EN**	
Definíció	Egy fogalmi keret (vagy tartomány) egy másik fogalmi keret által történő értelmezése.			
Definíció forrása	Kövecses Zoltán – Benczes Réka: *Kognitív nyelvészet,* Budapest, Akadémiai, 2016. https://mersz.hu/hivatkozas/kognitiv_nyelveszet_252			
Kontextus	Az elemzés célja annak bemutatása, hogy hogyan működnek egy szakszöveg esetében az olyan jelentésszervező elvek, mint a fogalmi metafora és a fogalmi metonímia.			
Kontextus forrása	Sólyom Réka: Fogalmi metaforák és metonímiák egy minőségirányítási rendszerekkel foglalkozó szakszövegben, in Fóris Ágota – Bölcskei Andrea (szerk.): *Dokumentáció, tartalomfejlesztés és szakírás,* Budapest, KRE–L'Harmattan, 2019, 199–221.			
Domén	Nyelvészet			
Aldomén	Kognitív nyelvészet			
Megjegyzés	A fogalmi keretek (vagy tartományok) között megfelelések húzódnak. A kognitív nyelvészeti szakirodalomban a két fogalmi keret közötti kapcsolatot úgy szokás leírni, hogy az elvontabb fogalom kerül a konkrétabb fogalom elé (kiskapitális betűtípussal), mint pl. Az élet utazás.			
Kapcsolódó kifejezések	metafora orientációs metafora fogalmi metonímia			

Terminus	**HU**	fogalmi metonímia	**EN**	conceptual metonymy
Szófaj	Főnév			
Akronima	**HU**		**EN**	
Definíció	A fogalmi metonímia két fogalom közötti metonimikus leképezési viszony, ahol a fogalmi tartomány két fogalmi összetevője között történik a leképezés.			
Definíció forrása	Horváth Péter: A szereplőkonstruálás mintázatai történelmi tárgyú narratívákban, Budapest, Akadémiai, 2020. https://mersz.hu/kiadvany/755			
Kontextus	Az elemzés célja annak bemutatása, hogy hogyan működnek egy szakszöveg esetében az olyan jelentésszervező elvek, mint a fogalmi metafora és a fogalmi metonímia.			
Kontextus forrása	Sólyom Réka: Fogalmi metaforák és metonímiák egy minőségirányítási rendszerekkel foglalkozó szakszövegben, in Fóris Ágota – Bölcskei Andrea (szerk.): *Dokumentáció, tartalomfejlesztés és szakírás*, Budapest, KRE–L'Harmattan, 2019, 199–221.			
Domén	Nyelvészet			
Aldomén	Kognitív nyelvészet			
Megjegyzés				
Kapcsolódó kifejezések	fogalmi metafora metonímia			

Terminus	**HU**	Fordítási Főigazgatóság	**EN**	Directorate-General for Translation
Szófaj	Főnév			
Akronima	HU	DGT	EN	DGT
Definíció	Európai Uniós szervezet, amely biztosítja, hogy az Európai Parlament valamennyi dokumentuma elérhető legyen a hivatalos nyelveken.			
Definíció forrása	https://the-secretary-general.europarl.europa.eu/en/directorates-general/trad (2025. február 12.)			
Kontextus	A Fordítási Főigazgatóság (DGT) webfordító csoportjának egyik magyar munkatársával 2015 nyarán készített interjú szerint az uniós fordítók az angol web translation analógiájára a magyar „webfordítás” terminust használják tevékenységük megjelölésére.			
Kontextus forrása	Kóbor Márta: A weblapszövegek jellemzői és fordítási sajátosságai, in Fóris Ágota – Bölcskei Andrea (szerk.): *Dokumentáció, tartalomfejlesztés és szakírás,* Budapest, KRE–L'Harmattan, 2019, 169–198.			
Domén	Fordítástudomány			
Aldomén				
Megjegyzés				
Kapcsolódó kifejezések				

Terminus	HU	forgatókönyv	EN	script
Szófaj	Főnév			
Akronima	HU		EN	
Definíció	A nyelvészetben a forgatókönyv a nyelvi cselekvésekhez, kommunikatív helyzetekhez, beszédeseményekhez kapcsolódó tudás leírásához, működtetéséhez kapcsolódik, annak ismerete, hogy 'mi hogyan zajlik, történik' egy adott beszédesemény során.			
Definíció forrása	Kuna Ágnes: Az orvosi recept mint szövegtípus a 16–17. században, 1. rész, *Magyar Nyelv,* CXII. évf., 2016/4, 385–400.			
Kontextus	A szövegtípus a tipikus beszédhelyzetre alkalmazható forgatókönyvek ismeretét jelenti, tehát annak tudását, hogy a szövegalkotás és -befogadás folyamatában az adott helyzetben 'mit hogyan kell tenni'.			
Kontextus forrása	Csontos Nóra: A műszaki szöveg szövegtipológiai elemzése. A használati utasítás szövegtipológiai elemzése, in Fóris Ágota – Bölcskei Andrea (szerk.): *Dokumentáció, tartalomfejlesztés és szakírás,* Budapest, KRE–L'Harmattan, 2019, 147–168.			
Domén	Nyelvészet			
Aldomén	Kognitív nyelvészet			
Megjegyzés				
Kapcsolódó kifejezések				

Terminus	HU	forrástartomány	EN	source domain
Szófaj	Főnév			
Akronima	HU		EN	
Definíció	Olyan fogalmi tartomány, amely egy másik fogalmi tartomány (a céltartomány) értelmezésében segít.			
Definíció forrása	Kövecses Zoltán – Benczes Réka: *Kognitív nyelvészet,* Budapest, Akadémiai, 2016. https://mersz.hu/hivatkozas/kognitiv_nyelveszet_252			
Kontextus	A forrástartományok abban segítik a befogadót, hogy konkrétabb, mentálisan könnyebben elérhető tartalmak, jellemzők segítségével jusson el a kijelölt céltartomány megértéséhez, befogadásához.			
Kontextus forrása	Sólyom Réka: Fogalmi metaforák és metonímiák egy minőségirányítási rendszerekkel foglalkozó szakszövegben, in Fóris Ágota – Bölcskei Andrea (szerk.): *Dokumentáció, tartalomfejlesztés és szakírás,* Budapest, KRE–L'Harmattan, 2019, 199–221.			
Domén	Nyelvészet			
Aldomén	Kognitív nyelvészet			
Megjegyzés	A forrástartomány általában konkrétabb és egyszerűbb a céltartományhoz képest (amely elvontabb és komplexebb). Az élet utazás fogalmi metafora esetében például az utazás egy kevésbé komplex fogalmi tartománynak számít az élethez képest.			
Kapcsolódó kifejezések	céltartomány			

Terminus	HU	globalizáció, internacionalizáció, lokalizáció és fordítás	EN	Globalization, Internationalization, Localization, Translation
Szófaj	Főnév			
Akronima	HU	GILT	EN	GILT
Definíció	Olyan folyamategyüttes, amely magába foglalja termékek, szolgáltatások és a hozzájuk kapcsolódó dokumentumok nemzetközi piacra való előkészítését, a célpiacok igényeire való igazítását és célnyelvi közzétételét.			
Definíció forrása	https://www.techtarget.com/whatis/definition/internationalization-I18N (2025. február 12.)			
Kontextus	Másfelől anélkül, hogy hosszan elemezném a lokalizáció fogalmát, ipari, illetve fordítástudományi definícióit, az ún. GILT folyamatban elfoglalt szerepét, valamint a fordítás (folyamatosan változó) fogalmához fűződő viszonyát, Sermannal együtt én is úgy gondolom, hogy „a lokalizáció […] alaposan átgondolt és kidolgozott lépések sorozata […], amelyek közül az egyik fontos lépés a fordítás”.			
Kontextus forrása	Kóbor Márta: A weblapszövegek jellemzői és fordítási sajátosságai, in Fóris Ágota – Bölcskei Andrea (szerk.): *Dokumentáció, tartalomfejlesztés és szakírás*, Budapest, KRE–L'Harmattan, 2019, 169–198.			
Domén	Fordítástudomány			
Aldomén				
Megjegyzés				
Kapcsolódó kifejezések				

Terminus	HU	használati útmutató	EN	directions for use
Szinonima	HU	használati utasítás	EN	
Szófaj	Főnév			
Akronima	HU		EN	DFU
Definíció	Maradandó formában a fogyasztó vagy a felhasználó számára a gyártó által rendelkezésre bocsátott tájékoztatás a termék rendeltetésszerű és biztonságos használatának, eltarthatóságának és kezelésének módjáról.			
Definíció forrása	2012. évi LXXXVIII. törvény a termékek piacfelügyeletéről			
Kontextus	Az információra vonatkozó minimalizmus a használati útmutató készítésének azon szemléletmódja, hogy az tartalmazza a kritikus információkat, egyben a teljességhez szükséges legkevesebb mennyiségű információt használja fel. Ugyanakkor a kritikus (pl. biztonsággal kapcsolatos) információk sok esetben megismétlendők.			
Kontextus forrása	Faludi Andrea: *A terminológiai munka helye és szerepe a dokumentációkészítés és -fordítás komplex folyamatában,* Budapest, ELTE Nyelvtudományi Doktori Iskola, 2020.			
Domén	Dokumentáció			
Aldomén	Műszaki dokumentáció			
Megjegyzés	Az útmutató és az utasítás elnevezéseket a szövegpéldányok szinonimaként alkalmazzák: a magyarban feltehetően fordítás eredményének tekinthető a két szó váltakozó alkalmazása.			
Kapcsolódó kifejezések				

Terminus	HU	metafora	EN	metaphor
Szófaj	Főnév			
Akronima	HU		EN	
Definíció	Fogalmi leképezés két jelentésszerkezet között, egy fogalmi metafora révén egy metaforikus kifejezésben.			
Definíció forrása	Tolcsvai Nagy Gábor: *Bevezetés a kognitív nyelvészetbe,* Budapest, Osiris, 2013, 384.			
Kontextus	Feltételezhető továbbá, hogy az elemzett szövegben több olyan metafora és metonímia jelenik meg, amelyek nem speciálisan a szabványra mint szövegtípusra jellemzők, hanem más típusú, más műfajú szakszövegben, sőt, akár a hétköznapi vagy a szépirodalmi nyelvhasználatban is feltűnhetnek.			
Kontextus forrása	Sólyom Réka: Fogalmi metaforák és metonímiák egy minőségirányítási rendszerekkel foglalkozó szakszövegben, in Fóris Ágota – Bölcskei Andrea (szerk.): *Dokumentáció, tartalomfejlesztés és szakírás,* Budapest, KRE–L'Harmattan, 2019, 199–221.			
Domén	Nyelvészet			
Aldomén	Kognitív nyelvészet			
Megjegyzés				
Kapcsolódó kifejezések	metonímia névátvitel metafora fogalmi metonímia			

Terminus	HU	metonímia	EN	metonymy
Szófaj	Főnév			
Akronima	HU		EN	
Definíció	A metonímia olyan kognitív folyamat, ahol egy közvetítőfogalom (tárgy, esemény, tulajdonság stb.) mentális hozzáférést biztosít egy olyan célfogalomhoz (tárgyhoz, eseményhez, tulajdonsághoz stb.), amely ugyanannak a fogalmi keretnek, (fogalmi) tartománynak, vagyis idealizált kognitív modellnek (IKM) a része.			
Definíció forrása	Kövecses Zoltán – Benczes Réka: *Kognitív nyelvészet,* Budapest, Akadémiai, 2016. https://mersz.hu/hivatkozas/kognitiv_nyelveszet_252			
Kontextus	A metonímia elnevezés a görög 'névcsere', 'átnevezés' szóból ered; a szónoki beszéd létrehozásának fázisai közül ezt a szóképet az ókorban az inventio és az elocutio lehetőségeként tartották számon.			
Kontextus forrása	Sólyom Réka: Fogalmi metaforák és metonímiák egy minőségirányítási rendszerekkel foglalkozó szakszövegben, in Fóris Ágota – Bölcskei Andrea (szerk.): *Dokumentáció, tartalomfejlesztés és szakírás,* Budapest, KRE–L'Harmattan, 2019, 199–221.			
Domén	Nyelvészet			
Aldomén	Kognitív nyelvészet			
Megjegyzés				
Kapcsolódó kifejezések				

Terminus	HU	minőségirányítási rendszer	EN	quality management system
Szófaj	Főnév			
Akronima	HU		EN	
Definíció	Irányítási rendszer egy szervezet vezetésére és szabályozására, a minőség szempontjából.			
Definíció forrása	MSZ EN ISO 9000:2005 Minőségirányítási rendszerek. Alapok és szótár.			
Kontextus	A tanulmány egy speciális szakszövegtípus: egy magyar nyelvű, minőségirányítási rendszerekkel foglalkozó szabvány (MSZ EN ISO 9001:2009) szövegében előforduló fogalmi metaforákat és fogalmi metonímiákat, valamint az ezekhez a jelentésszervező folyamatokhoz kapcsolódó metaforikus és metonimikus kifejezéseket vizsgált.			
Kontextus forrása	Sólyom Réka: Fogalmi metaforák és metonímiák egy minőségirányítási rendszerekkel foglalkozó szakszövegben, in Fóris Ágota – Bölcskei Andrea (szerk.): *Dokumentáció, tartalomfejlesztés és szakírás*, Budapest, KRE–L'Harmattan, 2019, 199–221.			
Domén	Szabványosítás			
Aldomén	Minőségbiztosítás			
Megjegyzés				
Kapcsolódó kifejezések				

Terminus	HU	névátvitel	EN	name transfer
Szófaj	Főnév			
Akronima	HU		EN	
Definíció	Olyan szókép, amelynek során egyik fogalom nevét átvisszük egy másik fogalomra, és annak megnevezésére használjuk.			
Definíció forrása	Bencze M. Ildikó: Mi a metonímia? Elméletek és kísérletek a metonímiakutatásban, *Magyar Pszichológiai Szemle*, LXIV. évf., 2009/4, 677-696.			
Kontextus	Quintilianus a helyettesítéselmélet keretében közelítette meg a metonímiát: ennek értelmében egy Ay kifejezést, amely y dolgot hivatott kifejezni, egy Ax kifejezés segítségével nevezünk meg: innen eredt a metonímia névátvitelként ismert megközelítése.			
Kontextus forrása	Sólyom Réka: Fogalmi metaforák és metonímiák egy minőségirányítási rendszerekkel foglalkozó szakszövegben, in Fóris Ágota – Bölcskei Andrea (szerk.): *Dokumentáció, tartalomfejlesztés és szakírás*, Budapest, KRE–L'Harmattan, 2019, 199–221.			
Domén	Nyelvészet			
Aldomén	Kognitív nyelvészet			
Megjegyzés				
Kapcsolódó kifejezések	metafora metonímia			

Terminus	HU	orientációs metafora	EN	orientational metaphor
Szinonima	HU	irányultsági metafora	EN	
Szófaj	Főnév			
Akronima	HU		EN	
Definíció	Ezek a fogalmi metaforák azt teszik lehetővé, hogy a célfogalmak bizonyos csoportjait néhány alapvető térbeli irány (föl-le, ki-be, középpont-kerület stb.) segítségével koherenssé tegyük.			
Definíció forrása	Kövecses Zoltán: *A metafora. Gyakorlati bevezetés a kognitív metaforaelméletbe,* Budapest, Typotex, 2005.			
Kontextus	Az orientációs metaforáknak az a kognitív funkciójuk, hogy a célfogalmak egy bizonyos csoportját egymással összefüggő, koherens térbeli rendszerbe foglalják.			
Kontextus forrása	Sólyom Réka: Fogalmi metaforák és metonímiák egy minőségirányítási rendszerekkel foglalkozó szakszövegben, in Fóris Ágota – Bölcskei Andrea (szerk.): *Dokumentáció, tartalomfejlesztés és szakírás,* Budapest, KRE–L'Harmattan, 2019, 199–221.			
Domén	Nyelvészet			
Aldomén	Kognitív nyelvészet			
Megjegyzés				
Kapcsolódó kifejezések	metafora fogalmi metafora			

Terminus	HU	szabvány	EN	standard
Szófaj	Főnév			
Akronima	HU		EN	
Definíció	Közmegegyezéssel létrehozott és elismert testület által jóváhagyott olyan dokumentum, amely tevékenységekre vagy azok eredményére vonatkozóan általános és ismételten alkalmazható szabályokat, útmutatókat vagy jellemzőket tartalmaz, azzal a céllal, hogy rendező hatása az adott feltételek között a legkedvezőbb legyen.			
Definíció forrása	1995. évi XXVIII. törvény a nemzeti szabványosításról			
Kontextus	Az elemzés témája szervesen illeszkedik a kötetben található többi tanulmányhoz, mivel magyar nyelvű szakszövegben, egy nemzetközi szabvány magyar fordításában található metaforákat és metonímiákat elemez megadott szempontok alapján.			
Kontextus forrása	Sólyom Réka: Fogalmi metaforák és metonímiák egy minőségirányítási rendszerekkel foglalkozó szakszövegben, in Fóris Ágota – Bölcskei Andrea (szerk.): *Dokumentáció, tartalomfejlesztés és szakírás*, Budapest, KRE–L'Harmattan, 2019, 199–221.			
Domén	Szabványosítás			
Aldomén				
Megjegyzés				
Kapcsolódó kifejezések				

Terminus	HU	szövegtípus	EN	text type
Szófaj	Főnév			
Akronima	HU		EN	
Definíció	Olyan kognitív minta nyelvi megjelenési módja, amely bizonyos kontextushoz, beszédhelyzethez kötődik, és így egyes kommunikatív igények prototipikus reprezentációjaként rögzül, konvencionalizálódik.			
Definíció forrása	Kuna Ágnes: *A 16–17. századi magyar nyelvű orvosi recept szövegtipológiai és pragmatikai vizsgálata funkcionális kognitív keretben*, Budapest, ELTE Nyelvtudományi Doktori Iskola, 2011.			
Kontextus	Feltételezhető továbbá, hogy az elemzett szövegben több olyan metafora és metonímia jelenik meg, amelyek nem speciálisan a szabványra mint szövegtípusra jellemzők, hanem más típusú, más műfajú szakszövegben, sőt, akár a hétköznapi vagy a szépirodalmi nyelvhasználatban is feltűnhetnek.			
Kontextus forrása	Sólyom Réka: Fogalmi metaforák és metonímiák egy minőségirányítási rendszerekkel foglalkozó szakszövegben, in Fóris Ágota – Bölcskei Andrea (szerk.): *Dokumentáció, tartalomfejlesztés és szakírás*, Budapest, KRE–L'Harmattan, 2019, 199–221.			
Domén	Nyelvészet			
Aldomén	Szövegnyelvészet			
Megjegyzés				
Kapcsolódó kifejezések				

Terminus	HU	Figyelem!	EN	Caution!
Szófaj	Főnév			
Akronima	HU		EN	
Definíció	Olyan eljárásokat jelöl, melyek helytelen végrehajtása a felhasználó személyi sérülését vagy esetleg vagyoni kárt okozhat.			
Definíció forrása	ISO 3864-2:2016 Graphical symbols — Safety colours and safety signs — Part 2: Design principles for product safety labels.			
Kontextus				
Kontextus forrása				
Domén	Dokumentáció			
Aldomén	Műszaki dokumentáció			
Megjegyzés				
Kapcsolódó kifejezések	Vigyázat, veszély! Vigyázat!			
Ábra				
Ábra forrása	https://www.safetylabelsolutions.com/ANSI-Z5354-Labels_ep_43-1.html (Letöltés: 2025. május 11.)			

Terminus	HU	Vigyázat!	EN	Warning!
Szófaj	Főnév			
Akronima	HU		EN	
Definíció	Olyan eljárásokat jelöl, melyek helytelen végrehajtása esetleg a felhasználó halálát vagy komoly sérülését okozhatja.			
Definíció forrása	ISO 3864-2:2016 Graphical symbols — Safety colours and safety signs — Part 2: Design principles for product safety labels.			
Kontextus				
Kontextus forrása				
Domén	Dokumentáció			
Aldomén	Műszaki dokumentáció			
Megjegyzés				
Kapcsolódó kifejezések	Vigyázat, veszély! Figyelem!			
Ábra				
Ábra forrása	https://www.safetylabelsolutions.com/ANSI-Z5354-Labels_ep_43-1.html (Letöltés: 2025. május 11.)			

Terminus	HU	Vigyázat, veszély!	EN	Danger!
Szófaj	Főnév			
Akronima	HU		EN	
Definíció	Olyan eljárásokat jelöl, melyek helytelen végrehajtása nagy valószínűséggel a felhasználó vagy a szervizszemélyzet halálát vagy komoly sérülését okozza.			
Definíció forrása	ISO 3864-2:2016 Graphical symbols — Safety colours and safety signs — Part 2: Design principles for product safety labels.			
Kontextus				
Kontextus forrása				
Domén	Dokumentáció			
Aldomén	Műszaki dokumentáció			
Megjegyzés				
Kapcsolódó kifejezések	Vigyázat! Figyelem!			
Ábra	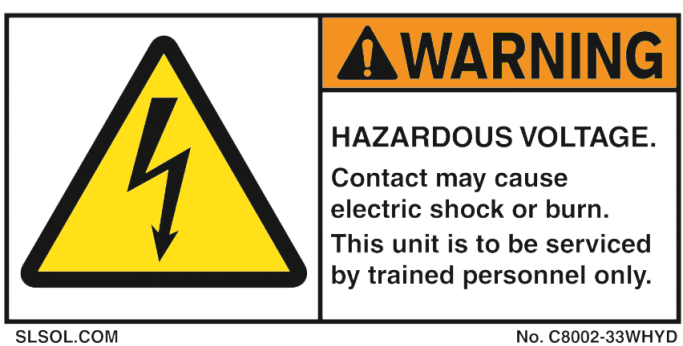			
Ábra forrása	https://www.safetylabelsolutions.com/ANSI-Z5354-Labels_ep_43-1.html (Letöltés: 2025. május 11.)			

Irodalomjegyzék

Fóris Ágota – Somogyi Zoltán: A magyar terminológiastratégia megvalósíthatósága. A szoftveres keretrendszer kiválasztásának szempontjai a Magyar Nemzeti Terminológiai Adatbázis tervezése során, *Glossa Iuridica,* 11. évf., 2024/1–2, 277–297. https://doi.org/1055194/GI.2024.1-2.15

Fóris, Ágota – Bölcskei, Andrea (eds.): *Linguistic Research in the Fields of Content Development and Documentation,* Budapest–Paris, KRE–L'Harmattan, 2021.

Források

Terminologue. https://www.terminologue.org/

Tesztadatbázis. https://www.terminologue.org/MaNTA/, készítette: Somogyi Zoltán.

Adatlapok forrásai

1995. évi XXVIII. törvény a nemzeti szabványosításról.

2012. évi LXXXVIII. törvény a termékek piacfelügyeletéről.

https://www.safetylabelsolutions.com/ANSI-Z5354-Labels_ep_43-1.html

https://the-secretary-general.europarl.europa.eu/en/directorates-general/trad

https://www.techtarget.com/whatis/definition/internationalization-I18N

Bencze M. Ildikó: Mi a metonímia? Elméletek és kísérletek a metonímiakutatásban, *Magyar Pszichológiai Szemle,* LXIV. évf., 2009/4, 677–696.

Csontos Nóra – Dér Csilla Ilona: *Pragmatika a magyar mint idegennyelv oktatásában,* Budapest, KRE–L'Harmattan, 2018.

Csontos Nóra: A műszaki szöveg szövegtipológiai elemzése. A használati utasítás szövegtipológiai elemzése, in Fóris Ágota – Bölcskei Andrea (szerk.): *Dokumentáció, tartalomfejlesztés és szakírás,* Budapest, KRE–L'Harmattan, 2019, 147–168.

Faludi Andrea: *A terminológiai munka helye és szerepe a dokumentációkészítés és -fordítás komplex folyamatában*, Budapest, ELTE Nyelvtudományi Doktori Iskola, 2020.

Horváth Péter: *A szereplőkonstruálás mintázatai történelmi tárgyú narratívákban*, Budapest, Akadémiai, 2020. https://mersz.hu/kiadvany/755

ISO 3864-2:2016 *Graphical symbols – Safety colours and safety signs – Part 2: Design principles for product safety labels.*

Kiefer Ferenc: *Jelentéselmélet,* Budapest, Corvina, 2007.

Kövecses Zoltán: *A metafora. Gyakorlati bevezetés a kognitív metaforaelméletbe,* Budapest, Typotex, 2005.

Kövecses Zoltán – Benczes Réka: *Kognitív nyelvészet,* Budapest, Akadémiai, 2016. https://mersz.hu/hivatkozas/kognitiv_nyelveszet_252

Kuna Ágnes: *A 16–17. századi magyar nyelvű orvosi recept szövegtipológiai és pragmatikai vizsgálata funkcionális kognitív keretben,* Budapest, ELTE Nyelvtudományi Doktori Iskola, 2011.

Kuna Ágnes: Az orvosi recept mint szövegtípus a 16–17. században, 1. rész, *Magyar Nyelv,* CXII. évf., 2016/4, 385–400.

MSZ EN ISO 9000:2005 *Minőségirányítási rendszerek. Alapok és szótár.*

Pete István: A nyelvi modalitás három fő típusának hierarchiája a magyarban, *Magyar Nyelv,* XCVIII. évf., 2002, 173–191.

Sólyom Réka: Fogalmi metaforák és metonímiák egy minőségirányítási rendszerekkel foglalkozó szakszövegben, in Fóris Ágota – Bölcskei Andrea (szerk.): *Dokumentáció, tartalomfejlesztés és szakírás,* Budapest, KRE–L'Harmattan, 2019, 199–221.

Tolcsvai Nagy Gábor: *Bevezetés a kognitív nyelvészetbe,* Budapest, Osiris, 2013.

A *MAGYAR TERMINOLÓGIASTRATÉGIA. TERVEK ÉS MEGVALÓSÍTHATÓSÁG* CÍMŰ KÖTETBEN MEGJELENT TANULMÁNYOK ELSŐ KÖZLÉSÉNEK ADATAI

Fóris Ágota: A magyar nyelv a tudományban. A terminológia helye, szerepe és feladatai, *Magyar Tudomány,* 180. évf., 2019/3, 406–416.

Fóris Ágota: A terminológiai szótáraktól a terminológiai adatbázisokig, in Eőry Vilma – Gyáfrás Edit (szerk.): *A szakszótáraktól a terminológiai adatbázisokig,* (Lexikográfiai Füzetek 12.), Budapest, Tinta, 2024, 9–21.

Fóris Ágota: *Lexikológia, lexikográfia és terminológia, terminográfia. Miben hasonlítanak és miben különböznek?,* in Kocsis Zsuzsanna – Szabó Réka – Lipp Veronika (szerk.): *Válogatott tanulmányok az I. Lexikológiai és lexikográfiai konferenciáról,* Budapest, ELTE Nyelvtudományi Kutatóközpont, 2025.

Fóris Ágota: Választások és döntések a terminológiakezelésben, *Alkalmazott Nyelvészeti Közlemények,* 17. évf., 2024/1, 23–38. https://doi.org/10.32977/anyk.2024.003

Fóris Ágota: A felsőoktatás és a tudomány nemzetköziesedésének hatása a magyar anyanyelvű oktatásra és terminológiára, *Anyanyelv-pedagógia,* XVII. évf., 2024/4, 1–15. https://doi.org/10.21030/anyp.2024.4.1

Fóris Ágota – B. Papp Eszter: A felsőoktatás terminológiája – referenciaművek és adatbázisok, *Hungarológiai Évkönyv,* 21. évf., 2020/1, 67–78.

Fóris Ágota: A magyar terminológiastratégia megvalósításának perspektívái, *Hungarológiai Évkönyv,* 25. évf., 2024/1, 78–86.

Fóris Ágota – Somogyi Zoltán – B. Papp Eszter: Magyar Nemzeti Terminológiai Adatbázis tervezése. Általános kérdések, *Alkalmazott Nyelvtudomány,* XXIV. évf., 2024/2, 21–41. http://dx.doi.org/10.18460/ANY.2024.2.002

Fóris Ágota – Somogyi Zoltán: A magyar terminológiastratégia megvalósítása. A szoftveres keretrendszer kiválasztásának szempontjai a Magyar Nemzeti Terminológiai Adatbázis tervezése során, *Glossa Iuridica,* 11. évf., 2024/1–2, 277–297. https://doi.org/1055194/GI.2024.1-2.15

B. Papp, Eszter – Fóris, Ágota: A preliminary study for the information structure of the terminology entry in the Hungarian (national) terminology database, in Ivana Brač – Ana Ostroški Anić (eds.): *Svijet od riječi. Terminološki i leksikografski ogledi,* [The world of words. Terminological and terminographic discussions.] Zagreb, Institut za hrvatski jezik i jezikoslovlje, 2020, 325–342.

Ezúton is köszönjük a szerkesztőknek, hogy hozzájárulásukat adták a tanulmányok utánközléséhez.

A KÖTET SZERZŐI

Fóris Ágota • egyetemi tanár; Károli Gáspár Református Egyetem, Bölcsészet- és Társadalomtudományi Kar, MNYIKI, Magyar Nyelvtudományi Tanszék, Terminológiai és Kommunikációs Kutatócsoport (TERMIK)
ORCID: https://orcid.org/0000-0002-7599-0323
E-mail: foris.agota@kre.hu

B. Papp Eszter • terminológus; CLEAR Global/Translators without Borders; Károli Gáspár Református Egyetem, Bölcsészet- és Társadalomtudományi Kar, MNYIKI, Terminológiai és Kommunikációs Kutatócsoport (TERMIK)
ORCID: https://orcid.org/0009-0001-5577-9897
E-mail: eszter.papp@gmail.com

Somogyi Zoltán • Language Specialist; Oracle Global Services Hungary; Károli Gáspár Református Egyetem, Bölcsészet- és Társadalomtudományi Kar, MNYIKI, Terminológiai és Kommunikációs Kutatócsoport (TERMIK)
ORCID: https://orcid.org/0000-0002-3721-6513
E-mail: zoltan.somogyi@protonmail.com

AZ ALSOROZATBAN EDDIG MEGJELENT

Tanulmánykötet

Császár-Nagy Noémi, Demetrovics Zsolt, Vargha András (szerk.): *A klinikai pszichológia horizontja. Tisztelgő kötet Bagdy Emőke 70. születésnapjára*

Szávay László (szerk.): *„Vidimus enim stellam eius…”*

Petrőczi Éva, Szabó András (szerk.): *A zsoltár a régi magyar irodalomban*

Horváth Erzsébet, Literáty Zoltán (szerk.): *Történelmet írunk. Tisztelgő kötet Ladányi Sándor 75. születésnapja alkalmából*

Anita Czeglédy, József Fülöp, Szilvia Ritz (Hg.): *Inspirationen*

Gudor Botond, Kurucz György, Sepsi Enikő (szerk.): *Egyház, társadalom és művelődés Bod Péter korában*

Ittzés Gábor, Péti Miklós (eds.): *Milton Through the Centuries*

Kendeffy Gábor, Kopeczky Rita (szerk.): *Vallásfogalmak sokfélesége*

Zsengellér József, Trajtler Dóra Ágnes (szerk.): *„A Szentek megismerése ad értelmet.” Conferentia Rerum Divinarum 1–2.*

Trajtler Dóra Ágnes (szerk.): *Tan és módszertan. Conferentia Rerum Divinarum 3.*

Pap Ferenc, Szetey Szabolcs (szerk.): *Illés lelkével. Tanulmányok Báthori Gábor és Dobos János lelkipásztori működéséről*

Somodi Ildikó (szerk.): *A mindennapos művészeti nevelés megvalósulásának lehetőségei. Értékközvetítés a művészeti nevelésben*

Dávid István (szerk.): *Merre tovább kántorképzés? Gondolatok egy konferencián – Nagykőrös, 2012. október 5.*

Hansági Ágnes, Hermann Zoltán (szerk.): *Jókai & Jókai*

Dringó-Horváth Ida, N. Császi Ildikó (szerk.): *Digitális tananyagok – oktatásinformatikai kompetencia a tanárképzésben*

Erdélyi Ágnes, Yannick François (szerk.): *Pszichoanalitikus a társadalomban*

Fülöp József, Mirnics Zsuzsanna, Vassányi Miklós (szerk.): *Kapcsolatban – Istennel és emberrel. Pszichológiai és bölcsészeti tanulmányok*

Pap Ferenc (szerk.): *Dicsőség tükre. Művészeti és teológiai tanulmányok*

Sára Tóth, Tibor Fabiny, János Kenyeres, Péter Pásztor (eds.): *Northrop Frye 100: A Danubian Perspective*

Spannraft Marcellina, Sepsi Enikő, Bagdy Emőke, Komlósi Piroska, Grezsa Ferenc (szerk.): *Ki látott engem? Buda Béla 75*

Komlósi Piroska (szerk.): *Családi életre és kapcsolati kultúrára felkészítés*

Ida Dringó-Horváth, József Fülöp, Zita Hollós, Petra Szatmári, Anita Szentpétery-Czeglédy, Emese Zakariás (Hg.): *Das Wort – ein weites Feld*

Fülöp József (szerk.): *A zenei hallás*

József Fülöp, Szilvia Ritz (Hg.): *Inspirationen II*

Tóth Sára, Kókai Nagy Viktor, Marjai Éva, Mudriczki Judit, Turi Zita, Arday-Janka Judit (szerk.): *Szólító szavak. The Power of Words. Tanulmányok Fabiny Tibor hatvanadik születésnapjára. Papers in Honor of Tibor Fabiny's sitxtieth Birthday*

Lázár Imre, Szenczi Árpád (szerk.): *A nevelés kozmológusai. Kodály Zoltán, Karácsony Sándor és Németh László megújuló öröksége*

Erdélyi Erzsébet, Szabó Attila (szerk.): *A hit erejével. Pedagógiai tanulmányok*

Makkai Béla (szerk.): *A Felvidék krónikása. Tanulmányok a 70 éves Popély Gyula tiszteletére*

Farkas Ildikó, Sági Attila (szerk.): *Kortárs Japanológia I.*

Gér András László, Jenei Péter, Zila Gábor (szerk.): *Hiszek, hogy megértsem*

Simon-Székely Attila (szerk.): *Lélekenciklopédia. A lélek szerepe az emberiség szellemi fejlődésében*

Papp Ágnes Klára, Sebők Melinda, Zsávolya Zoltán (szerk.): *Nemzet – sors – identitás*

Vassányi Miklós, Sepsi Enikő, Voigt Vilmos (szerk.): *A spirituális közvetítő*

Julianna Borbély, Katalin G. Kállay, Judit Nagy, Dan H. Popescu (eds.): *English Language & Literatures in English 2014*

Sepsi Enikő, Lovász Irén, Kiss Gabriella, Faludy Judit (szerk.): *Vallás és művészet*

Bubnó Hedvig, Horváth Emőke, Szeljak György (szerk.): *Mítosz, vallás és egyház Latin-Amerikában. A Boglár Lajos emlékkonferencia tanulmánykötete*

Czeglédy Anita, Sepsi Enikő, Szummer Csaba (szerk.): *Tükör által. Tanulmányok a nyelv, kultúra, identitás témaköréből*

Méhes Balázs (szerk.): *Lelki arcunk. Tanulmányok Szenczi Árpád hatvanadik születésnapja alkalmából*

Spannraft Marcellina, Korpics Márta, Németh László (szerk.): *A család és a közösség szolgálatában. Tanulmányok Komlósi Piroska tiszteletére*

Horváth Csaba, Papp Ágnes Klára, Török Lajos (szerk.): *Párhuzamok, történetek. Tanulmányok a kortárs közép-európai regényről*

Anka László, Kovács Kálmán Árpád, Ligeti Dávid, Makkai Béla, Schwarczwölder Ádám (szerk.): *Natio est semper reformanda. Tanulmányok a 70 éves Gergely András tiszteletére*

Fülöp József, Mészáros Márton, Tóth Dóra (szerk.): *A szél fúj, ahová akar. Bölcsészettudományi dolgozatok*

Zsengellér József, Kodácsy Tamás, Ablonczy Tamás (szerk.): *Felelet a mondolatra. Tanulmányok a 60 éves Bogárdi Szabó István tiszteletére*

Borgulya Ágnes, Konczosné Szombathelyi Márta (szerk.): *Vállalati kommunikációmenedzsment*

Szávay László, Gér András László, Jenei Péter (szerk.): *Hegyen épült város. Válogatás a Fiatal Kutatók és Doktoranduszok Nemzetközi Teológuskonferencián elhangzott előadások anyagából.*

Wakai Seiji, Sági Attila (szerk.): *Kortárs Japanológia II.*

Sepsi Enikő, Tóth Sára (szerk.): *Mellékzörej. Background noise. Essays and Papers in Hungarian, English, and French, in Honor of András Visky's Sixtieth Birthday. Írások Visky András hatvanadik születésnapjára*

Erdélyi Erzsébet, Szabó Attila (szerk.): *Az üzenetjét, azt kell megbecsülni. Tanulmányok Barabás László hetvenedik születésnapja alkalmából*

Kendeffy Gábor, Vassányi Miklós (szerk.): *Istenfogalmak és istenérvek a világ filozófiai hagyományaiban*

Bárdi Nándor, Éger György (szerk.): *Magyarok Romániában 1990–2015. Tanulmányok az erdélyi magyarságról*

Zila Gábor (szerk.): *Hitetek mellé tudományt*

Kiss Paszkál, Tóth Dóra (szerk.): *Ubi dubium, ibi libertas. Tudományos diákköri dolgozatok*

Julianna Borbély, Borbála Bökös, Katalin G. Kállay, Judit Nagy, Ottilia Veres, Mátyás Bánhegyi, Granville Pillar (eds.): *English Language & Literatures in English 2016*

Spannraft Marcellina, Tari János (szerk.): *A kultúraátörökítés médiumai. Tanulmányok Tari János tiszteletére*

László Emőke (szerk.): *A szolgálat ékessége. Tanulmányok Fruttus István Levente hetvenedik születésnapja alkalmából*

Spannraft Marcellina (szerk.): *Tertium datur. Tanulmányok Lázár Imre tiszteletére*

Bárdi Árpád, Gombos Norbert, Tóth Etelka (szerk.): *Kisgyermeknevelés a 21. században*

Lányi Gábor János (szerk.): *A reformáció örökségében élve. A reformáció hatása a teológiai oktatásra*

Dróth Júlia (szerk.): *Gépiesség és kreativitás a fordítási piacon és a fordításoktatásban*

Lator László Iván (szerk.): *Sorsok és missziók a politikai változások tükrében*

Literáty Zoltán (szerk.): *Quoniam tecum est fons vitae in lumine tuo videbimus lumen. Teológiai témák a 65 éves Kocsev Miklós tiszteletére*

Fehér Pálma Virág, Kövesdy Andrea, Szemerey Márton (szerk.): *Testképek a gyógyításban. A test mint eszköz és referenciapont*

Fóris Ágota, Bölcskei Andrea (szerk.): *A szabványosítás fordítási és terminológiai vonatkozásai*

Kövi Zsuzsanna, Mirnics Zsuzsanna, Reinhardt Melinda (szerk.): *Lélek(sz)árnyak*

Czentnár Simon, Nagy József, Nagy Levente (szerk.): *Beszéljétek el dicsőségét. Conferentia Rerum Divinarum 6.*

Kovács Tibor Attila (szerk.): *Tehetségek hite. Hallgatói tanulmánykötet*

Zalatnay István: *Félúton. A liturgia erőterében született írások*

Farkas Ildikó, Sági Attila (szerk.): *Kortárs Japanológia III.*

Furkó Péter (szerk.): *Az önképtől és tudásreprezentációtól a hatalommegosztásig. Tanulmányok a bölcsészettudomány, a hittudomány és a jogtudomány területeiről*

Olay Csaba, Schmal Dániel (szerk.): *Értelem és érzelem az európai gondolkodásban. Tanulmányok a 60 éves Boros Gábor tiszteletére*

Fóris Ágota, Bölcskei Andrea (szerk.): *Dokumentáció, tartalomfejlesztés és szakírás*

Dróth Júlia (szerk.): *Korpusz és kontrasztivitás a szakfordítás oktatásában és gyakorlatában*

Zonda Tamás, Bozsonyi Károly, Moksony Ferenc (szerk.): *Az öngyilkosság szociológiája*

Bölcskei Andrea (szerk.): *Protestantizmus, identitás és hagyomány a nyelvben*

Papp Ágnes Klára, Sebők Melinda, Török Lajos (szerk.): *Kötelezők emelt szinten Balassitól Borbély Szilárdig*

Béres István, Korpics Márta (szerk.): *Ha kiderül az alkony. Tanulmányok Spannraft Marcellina tiszteletére*

Lázár Imre (szerk.): *A társas–lelki és művészeti folyamatok pszichofiziológiája*

Németh István: *El Grecóról és más mesterekről. Stíluskritika – ikonográfia – műgyűjtéstörténet*

Karasszon István: *Az ószövetségi teológia történetéhez*

Czeglédi Sándor: *Történelem és önismeret*

Literáty Zoltán (szerk.): *Száz év után Ravasz László* Homiletikájáról

Bányai Éva, Horváth Csaba, Pataki Viktor, Vincze Ferenc (szerk.): *Valóság és módszer. Test, történelem, elbeszélhetőség*

Domokos Johanna (szerk.): *Alkotni csodára vágyva. Kortárs számi művészeti fejlemények*

Adorján Mária, Kovács Tímea (szerk.): *Korpusznyelvészet és nyelvi közvetítés*

Korpics Márta, Spannraft Marcellina (szerk.): *Társadalmi kommunikáció és szakralitás. Közelítések és mélymerülések*

Hermann Zoltán, Lovász Andrea, Mészáros Márton, Pataki Viktor, Vincze Ferenc (szerk.): *Medialitás és gyerekirodalom*

Ordasi Zsuzsanna (szerk.): *Református templomok, 2010–2020*

Gulyás Adrienn, Mudriczki Judit, Sepsi Enikő, Horváth Géza (szerk.): *Klasszikus művek újrafordítása*

Csízy Katalin, Hóvári János (szerk.): *Hősök, mártírok, áldozatok, szentek*

Zsengellér József: *Az emberáldozattól az istennév kimondhatatlanságáig. Vallástörténet és teológia az Ószövetségben*

Szabó-Bartha Anett, Szondy Máté (szerk.): *Új utak a pszichoterápiában. Elfogadás, tudatos jelenlét és önegyüttérzés a kognitív viselkedésterápiában*

Gombos Norbert (szerk.): *Imre Sándor-emlékkötet. Tanulmányok a nemzetnevelő pedagógus, művelődéspolitikus halálának 75. évfordulójára*

Siba Balázs, Szabóné László Lilla, Kaszó Gyula (szerk.): *Hitben növekedni – ősi gyökerek és új hajtások. Tanulmányok Németh Dávid hatvanötödik születésnapjára*

Székely Zsófia: *A pszichológia gyakorlata a pedagógusképzésben. Tanulmányok a pedagógia és a pszichológia határvidékéről*

Korpics Márta, Spannraft Marcellina (szerk.): *Szakrális közösségek – kollektív emlékezet*

Horváth Csaba (szerk.): *Meghitt Bábelek*

Horváth Csaba (szerk.): *Közép-Európa a komparatisztikában*

Lázár Imre (szerk.): *Érzelmek élettana járvány idején*

Fóris Ágota, Bölcskei Andrea (szerk.): *Tartalomfejlesztés és dokumentáció. Nyelvészeti kutatások*

Boros Gábor, Hóvári János, Jakubovits Edit, Péti Miklós, Sepsi Enikő, Szabó-Bartha Anett (szerk.): *„Non est volentis." A Benda Kálmán Szakkollégium legjobb hallgatói munkái (2017–2021)*

Sepsi Enikő, Maczák Ibolya (szerk.): *Pilinszky János színházi és filmes víziója ma*

Doma Petra, Farkas Mária Ildikó (szerk): *Kortárs japanológia IV.*

Kincses Katalin Mária (szerk.): *A levél mint történeti forrás*

Furkó Péter, Pénzes Martin (szerk.): *Az Új Nemzeti Kiválóság Program tanulmánykötete*

Horváth Géza: *A lehetségestől a valóságosig*

H. Varga Márta: *Formák funkciói – funkciók formái*

Spannraft Marcellina, Korpics Márta, Béres István (szerk.): *Szakralitás és kommunikáció*

Fehér Pálma Virág, Kövesdi Andrea, Szemerey Márton (szerk.): *Testképek a társadalomban*

Bognár Zalán, Rigó Róbert (szerk.): *Trianoni utóhatások(k), következmények*

Szabó András: *Egyház és egyéniség*

Papp Ágnes Klára, Sebők Melinda, Török Lajos (szerk.): *Kötelezők emelt szinten Dantétól Lázár Ervinig*

Domokos Andrea, Homicskó Árpád Olivér, Miskolczi-Bodnár Péter, Tóth J. Zoltán (szerk.): *Audiatur et altera pars Ünnepi kötet, tanulmányok Czine Ágnes professzor 65. születésnapja tiszteletére*

Fülöp József: *Mérlegre téve*

Köbel Szilvia (szerk.): *Úton a református jogászképzés felé*

Trócsányi László Henrik: *Hova tovább? – Elmélkedések Európáról*

Németh István: *Jan van Eycktől a Bauhausig*

Horváth Csaba: *Hozott egérrel – A történelem ábrázolása a kortárs magyar regényben*

Sepsi Enikő et al. (szerk.): *Non est volentis II.*

Dróth Júlia (szerk.): *Tiltjuk, tűrjük vagy támogatjuk? – Gépi fordítás a fordítóképzésben*

Drjenovszky Zsófia, Sztárayné Kézdi Éva, Török Emőke (szerk.): *Kutatás, képzés, közösség*

Kiss Gabriella, Bethlenfalvy Ádám: *Színházpedagógiai körkép*

Tóth Etelka (szerk.): *Kisgyermeknevelés a 21. században, 2., bővített kiadás*

Farkas Ildikó, Doma Petra (szerk.): *Kortárs Japanológia V. – Az Edo-kori Japán*

Domokos Johanna, Nagy Judit (szerk.): *Többnyelvűség a kortárs művészetben*

Egeresi László Sándor (szerk.): *Hit és tudás a tudomány és a művészet oltáránál. Tanulmánykötet a 70 éves Babits Antal tiszteletére*

Domokos Andrea, Czine Ágnes, Dobrocsi Szilvia (szerk.): *Áldozati szerepek*

Adorján Mária, Kovács Tímea: *Egyházi szövegek fordítása és utószerkesztése. Fordításoktatás és könyvkiadás*

Lázár Imre (szerk.): *Sorsunk hálóiban – Szocioszomatikus hálózatok nyomában*

Szakmai koordinátor: Gáspár Katalin
Olvasószerkesztő: Csőke Zoltán
Műszaki szerkesztő: Kardos Gábor
Borító: Kára László
Nyomdai kivitelezés: Prime Rate Kft.
Felelős vezető: Tomcsányi Péter